

33/38
B
magazin istoric

SLUGERIU
TUDOR VLADIMIRESCU

1821

Jurământul de credință al boerilor țării către singurul Tudor Vladimirescu.

SERIE NOUA — FEBRUARIE 1991

a

b

c

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXV — nr. 2 (287)
februarie 1991

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, Intrarea Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 15.02.00, interioare 406, 917.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă (responsabil de număr), Dorin Matei, Marian Ștefan
Tehnoredactor: Anton Tănase
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Macheta artistică: Radu Ion Popescu
Editura Presa Liberă, director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la Combinatul Poligrafic București în secțiile fotoculegere, offset și legătorie

S U M A R

P.P. Panaitescu — destin românesc	2
„Tudor, supranumit și Vladimirescu”: Marian Stroia, Cornelia Papacostea-Danielopol, Eugen Glück, Nestor Vornicescu	3
Din vremea cînd se pregătea Marea Unire (V): G.T. Kirileanu	14
Banii armatei roșii în România: Radu Negrea	19
1920. În culisele afilierii la Comintern. Un obligatoriu P.S.	26
Carol Pop de Szathmári în Transilvania: E. Bădescu, I. Voicu	32
1930-1940. Întîmplări și oameni din Serviciul Secret (II): N.D. Stănescu	33
Cazul von Bolschwing: Eugen Preda	38
În București, acum 50 ani	42
Mihai Antonescu — pentru memorii: Constantin Antip, Leonida Loghin	46
1941-1944. Ministrul Elveției la București transmite... (XI): Andrei Șiperco	49
Interviu cu fiica lui Mihail Manollescu: M.S. Rădulescu	52
O simplă carte poștală din 1982?: Liviu Onu	55
Călătoriile la Cernăuți: Gheorghe David	57
Istoria creștinismului primar: Remus Rus	58
O distincție românească necunoscută: Dan Cernovodeanu	62
Cum se făcea negoț în evul mediu?: Jean Favier	65
În culisele Palatului Bourbon (II): Dumitru Hîncu	70
1918. Ultimele zile ale ultimului țar (III): Edvard Radzinski	74
Eveniment românesc la New York: Thomas Messer, Radu Varia, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Manase Radnev	77
Țiganii: Ioana Ursu, Valeriu Buduru	82
Mahatma Gandhi: Gheorghe Magheru	87
• Rebus istoric 64 • Dialog cu cititorii	94

Elementul static al destinului unui popor este constituit din așezarea și structura teritoriului național, a țării. Să nu confundăm *așezarea cu structura*. Așezarea pe glob privește poziția între vecini, în fața dușmanului sau alături de prietenii, în drumul marilor curente de civilizație sau de negoț, poate în „drumul răutăților”, pe cînd structura e un factor interior care privește puțința de apărare de la natură, elementele de unitate și armonia teritoriului sau elementele de disociere ale vieții politice interne, apoi bogățiile ce trebuie lucrate și legăturile cu căile de pătrundere interioară.

Așezarea poporului nostru nu este, așa cum au spus cronicarii, „în calea răutăților”, ci pe calea civilizației, în fața răutăților. Sintem la marginea civilizației europene și creștine, dar de partea cealaltă a baricadei. „Răutățile” n-au trecut peste noi. Ca și spaniolii, celălalt popor latin din capătul opus al continentului, luptător timp de secole împotriva păgînilor, avem și noi *destin de sentinelă*. [...] Apărăm o civilizație din cari sintem și noi o parte, civilizația creștină. Căci noi sintem creștini din antichitate, nu creștinați de misionarii papiilor sau ai împăratului de la Bizanț, trimiși pentru lumina-rea triburilor fără Dumnezeu.

Destinul de sentinelă, de poartă a creștinătății, cum spune așa de frumos Ștefan cel Mare, a fost înțeles clar, conștient realizat de reprezentanții poporului nostru în trecut. Vlad Tepeș scria lui Matei Corvin: „Să știe domnia ta că noi am rupt pacea cu turcii nu pentru noi, ci pentru cîntea mării tale, a coroanei și a întregii creștinătăți și pentru păstrarea și întărirea credinței creștine”. Iar Ștefan cel Mare scria tuturor principilor creștini din Europa: „Țara noastră este

poarta creștinătății, pe care Dumnezeu a ferit-o pînă acum. Dar dacă această poartă a creștinătății, care e țara noastră, va fi pierdută, Dumnezeu să ne ferească de așa ceva, atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie”.

Mihai Viteazul, un veac mai tîrziu, spunea la fel: „N-am avut de la turci nici o greutate sau vreo nedreptate, dar ceea ce am făcut, toate le-am făcut pentru credința creștinească... M-am apucat să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii creștinătăți”.

N-a fost o simplă pornire instinctivă. N-aveam decît să comparăm cuvintele lui Vlad Tepeș și ale lui Mihai Viteazul, fiecare din ei nu cunoștea cuvintele celuilalt. Firește, dovezi că am realizat în trecut ca și azi acest destin primit conștient și cu ațitea jertfe sînt înseși paginile istoriei noastre, menținerea noastră aici și peste valurile migrațiilor medievale și lupta seculară de la Dunăre cu turcii. [...]

Acest post de sentinelă înaintată exista încă înainte de formarea poporului român. Un istoric englez [Gordon East] definește regatul dacic al lui Decebal „o sentinelă înaintată a Europei con-

tra stepei”.

Dar așezarea noastră în acest colț de lume mai înseamnă ceva. Ea este la mijloc între Apus și Răsărit, între Apusul raționalist și abstractizant, și Răsăritul iubitor de valori plastice, de culori și forme, între Apusul neliniștit și agitat și Răsăritul trăind în taina datinei luminoase și statice. Propriu-zis nu sintem chiar la mijloc, sintem mai aproape de Orient și aparținem prin ființa noastră de rasă dacică, prin religia noastră ortodoxă, prin cultura noastră medievală, Răsăritului. Dar de la Apus ne-a venit „pecetia Romei”, încă de la începuturile noastre. Destinul nostru, ca unii ce avem în noi o sinteză isbutită și rară de Orient și Occident (ca într-anoame biserici moldovenești ale lui Ștefan cel Mare, cu contraforturi și arcuiri gotice, dar cu plan și ornamentație bizantină), ne face să fim intermediari de cultură. Popoarele acestea noi din Răsărit, slavii în special, au fost, în parte, dar trebuie să mai fie, sub influența noastră de cultură.

Avem, așadar, o așezare de sentinelă la cheile strategice ale Europei, la gurile Dunării, cetățuie înălțată între cele două stepe ale Rusiei și ale Ungariei. În același timp, sintem dincoace de Dunăre, spre Occident, pe drumul civilizației. Toate aceste fapte determină destinul nostru istoric.

Am fost o sentinelă înaintată a civilizației și, nu trebuie să ne înșelăm, aceasta vom fi întotdeauna, fără drept de a slăbi vreodată încordarea energiei noastre. Dar să nu uităm: sintem în Europa civilizată cu rol de împărțire a acestei civilizații. (Fragmente din studiul *Destin românesc*, publicat în revista *Convorbiri literare*, nr. 11-12/1941, și, apoi, separat, în broșură). ■

„TUDOR, SUPRANUMIT ȘI VLADIMIRESCU“

MARIAN STROIA

Investigații recente, efectuate în țară și peste hotare, ne-au dat posibilitatea să identificăm alte câteva documente necunoscute sau accesibile doar unui cerc restrâns de specialiști, izvoare care se referă la modul în care unele publicații sau cercuri politice din străinătate au înregistrat evenimentele petrecute în țările române în cursul Revoluției de la 1821, de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu. Nu este vorba despre documente care să modifice imaginea general-cunoscută a faptelor¹; ele aduc însă un plus de informații cu privire la aria europeană în care s-au propagat ecourile ridicării la luptă a românilor sub conducerea lui Tudor. Un spațiu european care, așa cum se desenează el în lumina acestor noi surse, se întinde de la Madrid până în capitala Imperiului țarist. Este vorba, în primul rând, despre două numere ale publicației de limbă franceză *Le spectateur oriental*, care apărea la Smirna și era destinată coloniilor negus-

toești creștine din Imperiul otoman; numerele din 14 și 28 iulie 1821 ale acestei publicații, în care erau tipărite articole despre evenimentele din Țara Românească, au fost depistate în mapa cu corespondență diplomatică a ambasadorului spaniol la Istanbul, Zéo Bermudez, mapă păstrată în Arhivo istorico general din Madrid (copii microfilmate ale celor două numere de revistă pot fi consultate în cadrul Secției de microfilme a Direcției generale a Arhivelor statului din București). Lor li se adaugă și articolele apărute în publicațiile de epocă rusești *Vestnik Evropei* (*Vestitorul Europei*), *Statisticeskii i istoriceskii jurnal* (*Revista de statistică și istorie*) și *Sanktpetersburgskie vedomosti* (*Știri sanpetersburgheze*) consultate la Biblioteca publică de stat „V.I.Lenin” și la Biblioteca Institutului de Informare științifică pentru probleme sociale al Academiei de Științe a U.R.S.S. din Moscova.

Primele informații care ne-au reținut atenția se referă la declanșarea acțiunii revoluționare, obiectivele acesteia și caracterul popular al mișcării conduse de Tudor. „Cunoscând după moartea domnului Alexandru Suțu [la 18 spre 19 ianuarie 1821] — citim în *Statisticeskii i istoriceskii jurnal*, tom 2; din mai 1821 — a izbucnit o răscoală în Țara Românească. Principalul șef al acesteia este unul dintre locuitorii de baștină de acolo, pe nume Teodor, care s-a aflat mai mult [timp] ca vo-

luntar în serviciul Rusiei, unde l-au și făcut ofițer... Această răscoală era îndreptată..., după propria lămurire a conducătorului ei [aluzie la Proclamația de la Padeș, lansată de Tudor la 23 ianuarie 1821], nu împotriva Porții, ci împotriva boierilor și funcționarilor publici din Țara Românească”. În continuare, se arată că Tudor, „în scurtă vreme, a adunat o mulțime de 1 500 de oameni, cu ajutorul cărora a cucerit Cerneți și mânăstirea Strehaia... Căcând însă, numărul insurgenților a crescut într-atât încât Tudor, supranumit și *Vladimirescu*, a ocupat cu prietenii săi o însemnată parte a așa-numitei Mici Valahii [Oltenia] și ținutul din jurul Craiovei”.

Însuflețirea și adeziunea maselor la mișcarea declanșată de Tudor au făcut ca în scurt timp numărul celor adunați în tabăra revoluționară să crească rapid. *Vestnik Evropei*, nr. 6, din martie 1821, sublinia faptul că „răsculații se întăresc din zi în zi, așa încât în martie numărul lor a ajuns deja la 5 000 oameni și sub conducerea unui oarecare Tudor slugerul amenință chiar Bucureștii”. Două luni mai târziu, în nr. 9, din mai 1821, aceeași publicație afirma că „mulțimea aderenților [la revoluție] se ridică, după cum se spune, la 6-10 000 oameni”. Iar *Statisticeskii i istoriceskii jurnal* făcea sublinierea că „insurgenții români de sub conducerea lui Tudor slugerul sînt cu

¹ Amintim în acest context numeroasele grupaje, articole, evocări și documente, multe dintre ele inedite, pe care *Magazin istoric* le-a publicat de-a lungul anilor, precum și valorificarea unor piese iconografice legate de acest eveniment important al istoriei noastre naționale (nr. 3, 4/1971, 3, 4/1976, 3/1986 etc.).

mult mai numeroși decât cei ai lui Ipsilanti. Se considera că sînt pînă la vreo 20 000 de oameni". Această ultimă publicație furnizează și amănuntul semnificativ că în „Adunarea Norodului”, cum s-a numit atunci tabăra revoluționară a lui Tudor, „se află români, albanezi, bulgari și sirbi; toți poartă costumul național”. Este încă o confirmare a simpatiei și ecoului puternic pe care evenimentele revoluționare din Țara Românească le-au avut în rîndul popoarelor balcanice, la fel de interesate în lupta pentru emancipare socială și națională, pentru libera lor afirmare.

Cifrele amintite sînt însă exagerate, Ștefan Scarlat Dăscălescu — unul dintre participantii la evenimente — amintind că, în februarie 1821, numărul aderenților lui Tudor nu depășea cifra de 5 000. Exagerate sînt, de altfel, și efectivele indicate pentru oastea eteristă comandată de Alexandru Ipsilanti, care, cum se știe, n-a depășit niciodată cifra de 3 500-4 000 oameni și n-a avut, în nici un caz, 25 000, cum apreciază sus-amintitele publicații rusești.

Trebuie precizat, totodată, că, în general, sursele documentare depistate de noi privesc cu simpatie cele două mișcări revoluționare — acțiunea lui Tudor și Eteria —, dar nu omit aspectele tensionale care au intervenit între liderii lor, îndeosebi după dezavuarea mișcării lor de către țarul Rusiei. De altfel, după această dată — 3 aprilie 1821 —, Ipsilanti s-a retras din București, stabilindu-și tabăra la Tirgoviște. Relațiile sale cu Tudor erau foarte încordate, cum aflăm și din nota publicată de *Vestnik Evropei*, în numărul pe iunie, în care se spune: „Ipsilanti se ocupă, la Tirgoviște, cu pregătiri de apărare. Neînțelegera dintre ei [eteriști] și Vladimirescu a ajuns într-un asemenea stadiu încît numai zvonul general despre apropierea trupelor turcești i-a oprit de la acțiuni dușmănoase între ei. Se scrie chiar

că ultimul [Tudor] ar fi fost, chipurile, ridicat, ferecat în lanțuri și trimis sub pază puternică lui Ipsilanti la Tirgoviște”.

Într-adevăr, în urma intervenției trupelor otomane și înăltării lor spre București, Tudor și-a ridicat tabăra din Capitală, stabilindu-se la Golești. În atmosfera provocată de trupele intervenționiste, dar și datorită suspiciunilor și intrigilor celor din jurul lui Ipsilanti, nu s-au putut crea condiții propice unei colaborări eficiente în fața dușmanului comun. Mai mult, la 21 mai, lordache Olimpiotul și un grup de eteriști l-au arestat pe Tudor și l-au predat lui Ipsilanti. Din dispoziția acestuia, s-a constituit un „tribunal” care l-a găsit vinovat pe Tudor de „înaltă trădare”, l-a condamnat la moarte și executat la 27 mai 1821. Rămășă fără conducător, Tabăra lui Tudor s-a destrămat, o înfrimă parte dintre pandurii săi alăturându-se eteriștilor. Toate acestea s-au produs exact în momentele premergătoare confruntării decisive cu trupele de represiune trimise de Poartă în Țara Românească. *Statisticeskii i istoriceskii jurnal*, în nr. 13, din iulie 1821, scria: „Din București ni se scrie că grecii [eteriștii] și românii au părăsit acel principal oraș al Țării Românești și că avangarda armatei turcești a intrat în el la 28 mai. Pașa de Brăila, după cum se spune, a și ocupat lașul; la fel și Craiova a fost ocupată de trupele pașei din Vidin; posturile sale înaintate au ajuns pînă aproape de Rîmnic [Vilcea]”.

Unul dintre episoadele finale ale evenimentelor de la 1821 din Țara Românească — bătălia de la Drăgășani din 7/19 iunie 1821, dintre eteriști și trupele otomane, încheiată cu grava înfrîngere a primilor — este astfel relatat într-un document diplomatic, rămas încă inedit (raportul a fost redactat, se pare, de către consulul francez la București, M. Pagé, pe la începutul lunii iulie 1821): „În primele zile ale lunii precedente, toate trupele creștine, cu excepția

corpului căminarului [Bimbaș] Sava, se reuniseră cu ordinul de a ataca un corp turcesc de 2 500 de oameni, care se găsea la Drăgășani, la 10 ore de drum de Rîmnic [Vilcea]. Lupta trebuia să aibă loc la 8 iunie, și avansurile aflate sub ordinele căpitanului lordachi [Olimpiotul] își ocupaseră deja pozițiile și se pregăteau de atacul ce urma să aibă loc a doua zi, după sosirea în tabără a prințului Al. Ipsilanti.

În acest timp, unul dintre șefii albanezilor, pe nume Karavia, a început atacul pe data de 7 și a antrenat în luptă și unitatea de greci numită *Batalionul sacru*, comandat de prințul Nicolae Ipsilanti [fratele șefului Eteriei]; dar la prima salvă de artilerie inamică, Karavia a fost pus pe fugă împreună cu toți albanezii. Această lășitate a expus batalionul grec, compus din mai bine de 300 oameni, focului turcesc. După o rezistență eroică în cursul căreia au pierit mai mult de jumătate din cei mai viteji soldați, căzuți victimă furiei turcești, grecii și conducătorii lor au fost siliți să se retragă.

În zadar prințul Ipsilanti, care aflate sfîrșitul tragic al luptei și care voia să răzbune sîngele tovarășilor săi, îi chema pe albanezi. Îndemnurile sale au fost zadarnice, fiind nevoit să se întoarcă la Rîmnic, de unde a trecut la o mănăstire numită Cozia, în speranța că-și va reuni trupele împrăștiate; pierzîndu-și orice speranță, s-a hotărît să caute azil în statele austriece [Transilvania]”.

Epilogul acestei înfrîngeri este redat și în numărul din 28 iulie 1821 al revistei *Le spectateur oriental*: „Întreaga armată a lui Ipsilanti și a lui Tudor [cei cîțiva panduri care se alăturaseră eteriștilor după tragica dispariție a conducătorului lor], în care se găseau cei trei frați Ipsilanti, a fost pusă pe goană. A fost suficientă o simplă ambuscadă în apropiere de Tirgoviște [în

(Continuare în p. 8)

DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI SERDAR

Dr. CORNELIA PAPACOSTEA-DANIELOPOL

„Mărturisesc că înaintea tulburărilor din 1821 erau timpuri strălucite în care se putea promova până la prima treaptă [aceea de domnitor], dar văzînd nesiguranța administrației și că în orice moment este nevoie, ca străin, de protecția vreunei din marile puteri, căci onoarea și averea erau în pericol, din 1830 mi-am început cariera politică în Țara Românească, lucrînd cu rîvnă și conform obligațiilor cetățeanului cinstit”.

Lecturile unui neguțător bucureștean

Autorul acestor rînduri, care văd acum pentru prima oară lumina tiparului, se numește George Paapa. Era grec de origine (născut la 3 februarie 1784) și pînă a se stabili în țara pe care o va denumi în însemnări „noua sa patrie”, avusese în diferite rînduri prilejul de a călători în Țara Românească. După una din aceste călătorii, în 1815, la reîntoarcerea de la Viena s-a așezat definitiv în Țara Românească, ajungînd în anturajul familiilor fanariote aflate atunci la conducere în țările române (cum

putem deduce din corespondența cu domnița Ralu Caragea, purtată între anii 1818-1820).

Începînd cu anul 1830 îl întîlnim însă tot mai des, atît în viața economică și comercială a Bucureștiului, cît și în cea politico-administrativă. Chiar în 1830 a fost numit, de către guvernatorul țarist în Principate, P.D.Kisseleff, membru în comisia aprovizionării, măsurilor și greutateilor pentru orașul București, unde a lucrat „cu zel și precizie”, timp de 17 luni în timpul holerei și foametei, „cu riscul chiar al vieții sale și al familiei sale”. Ca o răsplătă a meritelor, a fost numit într-o comisie care se ocupa cu repartizarea impozitelor, iar în 1837 a devenit membru în Epitropia orașenească, pri-

mind, totodată, rangul de serdar. Însemnările sale, cuprinse în patru caiete, aflate în fondurile Bibliotecii Academiei Române, se numără printre puținele izvoare memorialistice privind perioada cuprinsă între revoluția lui Tudor și revoluția de la 1848, perioadă marcată în principal de epoca așa-numită „reglementară”, dat fiind că în această perioadă au fost elaborate și au intrat în vigoare Regulamentele Organice. Ele se alătură memoriilor lăsate de colonelul Lăcusteanu, iar pentru Moldova celor ale lui Ștefan Scarlat, la care trebuie să adăugăm și *Cronica Androneștilor*.

Caietele lui George Paapa reprezintă cea dintîi scriere cu caracter economic din Țara Românească, făcîndu-se

ecoul unor cunoscute scrieri occidentale de economie politică. Însemnările lui George Paapa cuprind o prezentare a teoriilor economistului francez Jean-Baptiste Say (1767-1832), devansând cu șapte ani cursul de economie politică susținut la Academia Mihăileană de către Ion Ghica (curs alcătuit, în principal pe baza aceluiași teorii economice ale lui J.-B. Say), precum și *Memoriile prințului Nicolae Suțu*. Ele prezintă importanță și prin faptul că ne dezvăluie care erau lecturile unui mare negustor bucureștean din această perioadă. Observăm că Paapa face dese referiri la operele unor autori renumiți — fie clasici (Aristotel, Platon, Tucidide, Cicero), fie enciclopediști (D'Alembert, J. J. Rousseau), economiști (cel amintit mai sus, J.-B. Say, dar și Adam Smith și S. Sismondi) ori gânditori politici (precum Tocqueville). Ceea ce, în ultimă instanță, reflectă efortul pe care unii întreprinzători de la noi îl făceau, pentru a fi la curent, măcar pe plan teoretic, cu principalele curente în gândirea politică și economică europeană.

Modernisme păgubitoare și veștminte costisitoare

Să urmărim, așadar, principalele idei de economie politică ce răzbat din scrierea serdarului bucureștean, precizând că însemnările sale nu au caracterul unui jurnal, ci par, mai curând, notații prilejuate de felurite lecturi confruntate cu aspectele vieții zilnice din țările române.

Care este acest tablou pe care George Paapa îl desprinde din observarea societății românești? Un fenomen caracteristic acestei societăți i se pare irosirea unor averi (mai ales prin vinderea moșiiilor) pentru o viață parazitară și luxoasă, cu cele mai grave consecințe pe plan economic. Condamna că atare risipa și luxul la care se dedau mulți dintre contemporanii săi: „Totodată, să se îndepărteze gustul luxului și dragostea economiei să facă să nu se arunce banii ca pînă acu”.

luxul fiind — consideră serdarul Paapa — „un mare rău, mai ales că la București sînt mulți locuitori care îl practică, lipsindu-se de multe lucruri necesare pentru o haină strălucitoare”.

Viața neproductivă a multor boieri, risipa și, nechibzuința determină pe mulți să alerge din expediente în expediente. În acest sens, preluind retoric o întrebare a unui „economist francez” (Paapa nu-l denumește): „Pourrait-on soutenir qu'un homme gagne à emprunter à bon marché?” (se poate susține că un om poate câștiga, împrumutîndu-se „ieftin”?), Paapa răspunde vehement: „Nu câștigă cineva cu dobîndă mică ci neîmprumutînd deloc. Este îngrozitor să găsească cineva să se împrumute ușor, pentru că atunci mai ușor și cheltuiește. Această ușurință dă puțința incapacităților să cheltuiască fără grijă și să se încarce de datorii... Dacă s-ar da în Valahia împrumuturi cu dobîndă mică după părerea mea — continuă el — în cîțiva ani boierii noștri tineri și neexperimentați, obișnuți cu o eleganță nemaipomenită, își vor amana toate proprietățile lor cu dobîndă mică și se vor adăuga zerourile la cele existente și vor rămîne goi”.

Condamna, de asemenea, prejudecățile din Țara Românească, după care comerțul ar fi un mijloc de trai josnic. Îl revoltă pasivitatea multora dintre contemporanii săi. „Sînt unii «cu concepții vechi» — observă el — care strigă că e o nebunie să caute cineva «mai binele». Ei spun: «Bine sîntem și așa!»... Aceasta o vedem și în noua mea patrie, adică unii care spun «prea bine am fost noi și prea bine am trăit» și care consideră cele mai însemnate legi [economice] ca fiind modernisme «păgubitoare», iar vechile abuzuri și mizerii ca o privațiune a fericirii lor”.

Constata, totodată, că unii dintre contemporanii săi au început să-și modifice părerile: „Dar și boierii cei mari au început să-i aprecieze pe negustori și pe agricultori”.

În p. 5: stradă bucureșteană la jumătatea veacului trecut (gravură de Charles Doussault)...

...chipuri de negustori bucureșteni din aceeași perioadă (desene din albumul lui A. von Henikstein)...

precizînd că „acestia trebuie stima i  i prefera i totdeauna celor care devin con opi ti  i pitari”.

Teama unora dintre contemporanii săi de a- i risca banii în afaceri reprezintă — după Paapa — o altă caracteristică majoră a vieții economice din  ara Românească. Din cauza nesiguran ei, posesorii de capitaluri disponibile se tem să nu le compromită  i preferă să piardă dobinzile, mai cur nd dec t să ri te. „Dacă  i-ar dezvoltă comer ul — adaugă el — Valahia nu ar mai trăi numai din cheltuieli, produc nd  i c stig nd foarte puțin”. Or „cel mai mul i dintre boierii locului, în decurs de c tiva ani, neav nd grijă de inutilitatea cheltuielilor, au ajuns să fie plini de datorii  i, în consecință, s-au nenorocit sau se nenorocesc treptat... Aceasta este cauza mării lipse de bani din  ara Românească... Produsele Valahiei sînt suficiente pentru a face  ara bogată, dacă metoda  i răbdarea în cultivarea calitat ii lor  i a cantitat ii ar fi încurajate de conducere prin sprijinirea industriei, facilitarea mijloacelor  i îndepărtarea oricăror piedici,  nt r indu-se, astfel, orice întreprindere comercială”.

Dar Paapa nu se rezumă numai să critice aspectele economice ale vremii sale. El oferă  i solu ii, fire te ob t nute tot din lecturile  nv   ilor enunera i mai sus, dar  i din observarea realitat ii înconjurătoare a  arii Românești.  nc  din primele pagini, el se opre te asupra principiului lui J.-B. Say, potrivit căruia clasificarea na iunilor în na iuni agricole, manufacturiere  i comerciale este nejustificată, deoarece „dacă o na iune reu e te în agricultură este un motiv ca manufacturile  i comer ul să prospere. Dacă manufacturile  i comer ul sînt înfloritoare, agricultura sa nu va avea dec t de profitat”. Pentru a se face  i mai bine înțeles, memorialistul dă „un exemplu foarte simplu”. „Cel care are o mo ie pe care o d , de exemplu, în arendă cu 4 000

... i contrastele model, în saloanele vremii (gravură de Ch. Doussault)

gro i, acesta se limitează la cele necesare  i evită cheltuielile, neput nd să cumpere  i pentru îndestularea sa. Altul, din cauza urcării arendelor,  i-a dat proprietatea sa cu 8 000 gr.,  i de îndată a început să cumpere scaune, mese  i alte mobile necesare. Cel care vinde mobile — care, la început, abia vinduse citorva — deîndată comandă  i aduce altele, prin urmare c stig  mai mult, v nz nd mai multe mobile; prin urmare, v nz nd mai mult,  i c stig nd mai mult, cumpără  i acesta  i unt, carne etc. etc.”.

Munca — izvorul bog  iei

 i mai sugestiv sînt oglinдите efectele circulației banilor  i mărfurilor într-un alt exemplu. „Să presupunem — arată el — că sînt 100 de bog  a i cu mulți flori, în București, iar florinii lor  i  in  nchi i... Deși există gr u, porumb, vin, pantofi etc. etc, cu to i banii lor, comer ul este mort [subl. aut.], iar stagnarea generală se vede în toate domeniile. Cum să se facă deci acest comer ?... C nd locuitorii cumpără haine, din

nou, cu produsele lor, adică proprietarul v nz ndu- i proprietatea sa cu un preț bun arenda ului  i lu nd banii,  i dă pe haine, cel care le vinde, lu nd banii,  i d  arenda ului, care arenda , str ng ndu-i,  i d  proprietarului, pentru arenda sa, iar proprietarul av nd nevoie pentru pantofi,  i dă cizmarului, iar cizmarul imediat  i d  să cumpere piei, iar negustorul de piei  i dă arenda ului, care cumpără animale de la   ranii mo iei arendate, aceștia de îndată  i dau la piață pentru cele necesare hranei  i cre terii altor animale, fără să  in  vreodată o para, căci nu sînt banii, ci produsele fiecăruia care se v nd ușor  i cump r nd, circule  banii. Banii, trecu i din m in  în m in ,  i dau preț aceluia produs...”.

Circula ia banilor  i mai ales a mărfurilor   se pare, ca atare, elementul principal: „Aici este primul  i cel mai important lucru, ca omul să reu easc  să cumpere produse cu produse, adică cu valoarea produselor sale  i nu cu valoarea capitalurilor. Capitaluri sînt p m ntul  i toate propriet  ile  i nu c stigurile terenurilor  i propriet  ilor... Cumpăr dec  întotdeauna produse cu produse  i

nu din vânzarea treptată a capitalurilor".

O problemă esențială i se pare lui George Paapa aceea a fructificării capitalurilor, în condițiile favorabile create în Principate prin desființarea monopolului turcesc, în urma Păcii de la Adrianopol, din anul 1829. Comentînd diferite pasaje din scrierile unor economiști, el subliniază că nu mai circulația banilor dă valoare unui produs, iar încurajarea industriei aduce valoarea lor, căci banii „trec din mînă în mînă, ca să încurajeze industria și agricultura”. „Fericierea unui popor — afirmă el — nu atîrnă numai de situația sa avantajoasă, nici de climatul său sănătos și de pămîntul său roditor, ci de spiritul întreprinzător, de răbdarea și de *munca* [subl. aut.] locuitorilor și, în cele din urmă, de măsurile înțelepte ale statului”. Regăsim aici principiul economic de bază al teoriei lui A. Smith, potrivit căruia munca este izvorul tuturor bogățiilor.

Dar nu orice fel de activitate profitabilă este aprobată de George Paapa. Citind un proverb grec: „Apucă, să mînnici, fură, ca să ai!”, el subliniază cu vădită amărăciune: „Acesta este din păcate cîștigul obișnuit în locurile barbare și cu atît de proastele lor obiceiuri... Căci ele fac bunăstarea particularilor, care sînt părți ale societății, dar nu vom putea privi bunurile dobîndite de un particular ca atare, fără ca să rezulte o pierdere echivalentă pentru alți particulari; societatea n-a dobîndit nimic, din moment ce unul pierde ceea ce cîștigă celălalt...”.

Deosebit de interesantă este observația privind prejudeicia unei supraproducții, cu atît mai surprinzătoare, cu cît un asemenea fenomen nu era deloc previzibil în condițiile societății românești de atunci: „Activitatea comercială — consideră Paapa — nu trebuie să fie exagerată deoarece, cum sînt mai multe bogății, cu atît poporul va profita și va consuma... Cînd sînt la București 10 fabrici, cu aceeași marfă — exempli-

fică el — și această marfă se vinde cu un gros, în loc de 2 grosi, atunci desigur sîrăcii care abia au cumpărat stofa de la acela, 10 buc. pentru 2 gr. bucata, iar acum pot să cumpere cu acest preț de două ori cîte 10... se vor bucura. Cînd însă fabricile vor face o cantitate atît de mare de stofă, ajungînd să producă de 30 de ori mai mult, cu siguranță că nu va fi ne-caz mai mare pentru situația fabricanților, care nu numai că nu pot vinde ceea ce au, dar nici nu pot fabricanții să cumpere alt material ca să continue și, ca urmare, nenorocirea se întinde asupra multora, pentru că și mulțimea de măruri și de fabrici aduce nenorocire, atunci cînd se întrec prea mult limitele consumației”.

De aici derivă, în ultimă instanță, spiritul de prevedere și talentul speculațiilor, absolut necesare în activitatea comercială. Un negustor „trebuie să aibă simțul prevederii pentru cumpărarea și vânzarea la timpul potrivit”. În caz contrar, aceștia riscă să dea faliment, aducîndu-i și pe alții în aceeași situație.

Deși disparate și nesistematizate, însemnările pe teme economice ale lui George Paapa prezintă, cum afirmam, un mare interes pentru analiza unei societăți în faza ei de tranziție de la o economie închisă, de tip feudal, la una bazată pe principii capitaliste. Cu inerentele ei naivități și imperfecțiuni, dar și cu la fel de inerentul conflict social între marii proprietari, refractari la inovații și schimbări, și noua clasă de întreprinzători ce părea să se ridice și în țările române. Și nu ne putem abține să nu remarcăm unele similitudini de situații, dacă nu de fapte, cu aspecte ale economiei românești din perioada de după evenimentele din decembrie 1989 — de asemenea o fază de tranziție în societatea românească, impunînd trezirea la o viață economică activă. *Mutatis mutandis*, unele din observațiile lui George Paapa rămîn valabile. ■

„TUDOR, SUPRANUMIT ȘI VLADIMIRESCU“

(Urmare din p. 4)

fapt la Drăgășani), pentru a provoca un dezastru. Dezordinea din primele rînduri a răspîndit panica, antrenînd apoi și restul armatei [eteriste]: depozite, artilerie, echipament etc., totul a fost abandonat, căzînd în mîinile turcilor, ca să nu mai amintim că mai mulți ofițeri au ajuns complet despuiați într-un sat nu prea îndepărtat de locul luptei — fapt care ne îndreptățește să credem că în momentul atacului cei care dormeau n-au avut nici măcar timpul necesar să se îmbrace. Vreme de mai multe zile, acești fugari au fost hrăniți de către o companie de dragoni austrieci, care formează garnizoana satului [transilvănean în care fugarii au ajuns] și li s-a permis să rămînă acolo pînă la sosirea ordinelor comandantului [militar al] Transilvaniei. Soldații lui Ipsilanti, care sosesc zilnic aici cu sutele și care se prezintă la diverse lazarete în cete de 400-500 de oameni, nu sînt nici ei mai bine echipați. Tudor Vladimirescu a fost ucis de oamenii lui Ipsilanti, fiind învinuit de înaltă trădare, cu trei zile înainte de faimoasa derută [evenimentul se petrecuse, cum am văzut, la 27 mai]. Frații Ipsilanti s-au îndreptat spre Rîmnicea, dincolo de Olt, dar turcii i-au urmărit îndeaproape, astfel că, în final, vor ajunge și ei în Transilvania, neputînd rezista multă vreme cu puținii oameni pe care îi mai au.

Turcii, a căror tabără principală este lângă Tirgovîște, îi urmăresc pe fugari, fără să-i crute nici măcar pe acei care doar sînt bănuți că ar fi fost de partea răsculaților”. ■

L-AU ÎNTÎMPINAT PE TUDOR

EUGEN GLÜCK

În cursul unor cercetări recente efectuate la Nürnberg, am avut prilejul să consult și colecția ziarului *Der Korrespondent von und für Deutschland*, publicație cotidiană ce apărea la începutul veacului trecut în acest oraș cu vechi tradiții gazetărești, datînd încă din sec. XVI.

M-au interesat, firește, în primul rînd, știrile referitoare la țările române, aflate, la începutul celui de-al treilea deceniu al veacului trecut în vîltoarea evenimentelor revoluționare declanșate de Tudor Vladimirescu. Cum era de așteptat, asemenea majorității publicațiilor germane și cotidianul din Nürnberg a acordat un spațiu considerabil acestor evenimente: este drept, știrile se primeau cu mare întârziere, prin filieră vieneză, uneori corespondențele alternau (date vechi cu date noi). Cu toate acestea, din analiza articolelor publicate rezultă o reconstituire în general veridică a desfășurării evenimentelor și — ceea ce este mai important —, într-o optică diferită de aceea a poziției oficiale aparținînd statelor Sfîntei Aliațe, care, se știe a condamnat sever mișcarea.

Primele știri apar la 19 martie, preluînd o corespondență vieneză din 13 martie. Se preciza că Tudor dispune de 8 000 oameni și că el „s-a impus cu puteri domnești”. La scurt timp, publicația semnalează intrarea eteriștilor în Moldova, precizînd însă (21 aprilie) că „puținii moldoveni veritabili participă alături de greci”.

La 27 aprilie, se dau amă-

nunte privind extinderea mișcării. Tudor dispunea — conform știrilor — de 8-10 000 oameni, cu care ar fi mers spre Craiova și, de aici, spre zonele de munte. „Se vede că Tudor merge înainte după planul său bine precizat”. Despre caracterul acțiunii se consemnează și la data de 7 mai (preluîndu-se o corespondență din București, prin intermediul publicației vieneze *Der Wanderer*). Potrivit acestora se apreciază că Tudor a inițiat „o revoluție” la care participă pandurii și țărani. Împotriva lor, autoritățile au trimis o mie de arnăuți, care s-au raliat cu răsculații.

La 14 iunie se fac referiri și cu privire la caracterul național al mișcării. Articolul precizează că Țara Românească a fost supusă străinilor din Constantinopol, cunoscuți sub denumirea de fanarioți, care au nemulțumit pe români — aceștia considerîndu-se unici moștenitori ai coloniștilor romani și stăpînii țării. Atît Moldova, cît și Țara Românească — se arată în corespondență — au fost autonome față de Poartă, reșimțînd nemijlocit nu stăpînirea otomană, ci pe aceea a fanarioților, care căutau să se căpătuiască în timpul domniei lor. Ziarul caracteriza desfășurările din Țara Românească drept „o dramă”.

Publicația a relatat, de asemenea, primirea triumfală a lui Tudor Vladimirescu în București, de către populația orașului, care l-a întîmpinat „cu mic cu mare”, menționîndu-se prezența breslelor și a preoților care-l sprijineau pe Tudor.

O știre deosebit de interesantă, privitoare la ecoul mișcării, este aceea referitoare la arestarea, la granița habsburgică, a mai multor persoane, care „au vrut să plece la răsculați”. Între ei și un ofițer, provenit din Transilvania, care pornise spre București „să ridice întărituri”. La 16 mai, ziarul publică hotărîrea congresului Sfîntei Aliațe de la Laybach (Liubliana) care autoriza intervenția otomană pentru restabilirea „liniștii în principate”. La 20 mai se anunța deja că 8 000 soldați otomani au pornit spre Țara Românească, iar la 12 iunie se preciza că acestea au intrat, la 28 mai, în București. Ziarul din Nürnberg a acordat un spațiu larg și prinderii și execuției lui Tudor, știrile fiind însă preluate din surse contradictorii. Astfel, la 19 iunie se comunica știrea că „Theodor a fost arestat și decapitat chiar înainte să fi plecat de la București”, pentru ca la 22 iunie să se reproducă declarația unui martor ocular care știa că abia „după sosirea lui la Pitești a fost copleșit de căpitanul lordache” și trimis în tabăra lui Ipsilanti. Abia în numărul din 2 iulie al ziarului se publica o corespondență — vădit influențată de eteriști — în care se arată că Tudor a fost arestat din ordinul lui Ipsilanti, la Tirgoviște, fiind judecat și executat. Totodată, se preciza că, la București și Iași, noii caimacani au preluat guvernarea.

Ultimele relatări se referă la lupta de la Drăgășani și descompunerea unităților eteriste. ■

VLĂDICA ILARION, SFETNICUL LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Dr. NESTOR VORNICESCU,
mitropolitul Olteniei

Vlădica Ilarion Gheorghiadis (pictură în ulei, Muzeul mănăstirii Căldărușani)

Din 18 Ianuarie 1821 — cind ieșea din București însoțit de o ceată de oșteni, pînă la începutul lunii martie — cind pornea în fruntea Adunării Norodului, spre a instaura în capitala țării o nouă cîrmuire, pentru îndreptarea răului, slugerul Tudor și-a pus în aplicare planul său tactic de desfășurare efectivă a mișcării. Acest plan, așa cum este probat de numeroase informații istorice, a fost stabilit în amănunt încă înainte de 18 Ianuarie, cînd Vladimirescu, vîtorul domn Tudor, era în Capitală. În elaborarea lui, o contribuție însemnată o avuseseră o seamă de colaboratori: stoinicul Geanl Orășanu, consilier al lui Tudor Vladimirescu, profesorul Gheorghe Lazăr, consultant în problemele de tehnică militară ale fortificațiilor mănăstirilor, Petru Poenaru, secretar, Pavel Macedonschi, talnic pur-

tător de mesaje. Deasupra tuturor, episcopul Ilarion Gheorghiadis — vlădica Ilarion de Argeș — principal sfetnic și ajutor, rămas la București atît pentru îndeplinirea sarcinilor sale de membru al Divanului domnesc, cît, mai cu seamă, pentru înfăptuirea unor însărcinări stabilite anterior, în primul rînd relațiile cu marile boieri ce aderaseră la mișcare.

Stătuitor și tălmăci

Personalitatea episcopului Ilarion a mai fost evocată în paginile acestei publicații (*Magazin istoric*, nr. 2/1986). În cele ce urmează vom puncta cîteva dintre contribuțiile sale majore — pe plan intern și extern — la desfășurarea revoluției.

Primul moment în care intervenția înaltului prelat s-a dovedit salutară s-a ivit la două săptămîni de la declanșarea evenimentelor revoluționare. Speriați, o seamă de boieri divaniți solicitau — sub amenințarea cu moartea a celui ce o pornise — încetarea răzmeriței. Acționînd în spiritul planului convenit anterior cu Tudor Vladimirescu, Vlădica Ilarion împreună cu marele ban Grigore Brîncoveanu, Barbu Văcărescu ș.a. au cerut dimpotrivă lui D. Macedonschi să urmeze în totul poruncile căpeteniei pandurilor.

A făcut parte din prima delegație trimisă de Divanul Țării pentru a-l împînjia pe Tudor în tabăra sa de la Cotro-

ceni. Trimiterea acestui înalt ierarh, însoțit de visterul Alexandru Filipescu-Vulpe, avea, pe lîngă caracterul formal-protocolar, și o semnificație specială date fiind relațiile cunoscute dintre cele două personalități, boierii oponenți lui Tudor sperînd să obțină, prin intermediul lui Ilarion, clemența conducătorului revoluției. La Cotroceni, Tudor a dat — cum se știe — a doua sa Proclamație-manifest către populația Capitalei

chemându-i pe toți cei ce „vor voi binele obșteșc să iscălească încredințarea cea sufletească [s.n.], iar cine nu, slobod este să se tragă în lături”. Era, așadar, evident temeiul pe care mișcarea revoluționară îl punea pe legământul de conștiință al fiecăruia — „Incredințarea cea sufletească” — element de esență creștină ce se datora, credem, conlucrării cu vlădica Ilarion în redactarea Proclamației. Tot episcopului Ilarion i se va fi datorat și o altă formulare: „Cîștigarea și nașterea a doua a dreptăților noastre”, formulă întocmai concepției creștine a înnoirii ființei prin sfîntul botez.

Ca și Tudor Vladimirescu, vlădica Ilarion era conștient de necesitatea înțelegerii cu unii dintre boierii divaniți, acei care dovedeau fidelitate față de cauza poporului. Faptul apare limpede din cele două Proclamații, din 16 și 20 martie, prin care se cerea lo-

cuitoarelor Capitalei să vină „cu toții” — fără deosebire de stare socială, națională, lege — să sprijine Adunarea Norodului, pentru că aceasta avea toată îndreptățirea să sprijine cererile poporului și să înlăture cîrmuirea fanariotă. În timp ce Tudor Vladimirescu manifesta însă intransigență față de boierii ce i se arătau potrivnici, vlădica Ilarion era adeptul unei atitudini de clemență diplomatică. Din relatările unui participant la revoluție, Nicolae Popescu din Mușetești, nici vlădica Ilarion, nu-i iubea pe boieri, pe ciocoi, dar socotea că aceștia „trebuie omorîți politicește, însă nu trupește”. E mai grea — spunea el — moartea pentru ei „cînd se vor vedea fără privilegiu și fără slujbe”, și „smeriți înaintea boierilor celor mici, care se vor urca pe scaunele lor în Divan, în Adunare și în slujbele cele mari”. Era, desigur, în aceste păreri și concepția

creștină a nonviolentei, dar, în același timp și un inteligent și eficace principiu al diplomației moderne, intuit cu finețe și perspicacitate.

Adoptînd o asemenea tactică Ilarion voia ca Tudor să obțină aprobarea formală a boierilor divaniți. Dîndu-și aceste semnături, ei se îndatorau, implicit, să sprijine aplicarea rînduielilor noi prevăzute.

Rățiunile diplomatice ale unei atare prevederi ne apar limpezi, dacă avem în vedere anumite împrejurări internaționale. După cum se știe, încă la 5/17 martie în Capitală sosise știrea că țarul Rusiei dezavua oficial mișcarea revoluționară din Țara Românească și se declara „hotărît în unire cu aliații săi, a combate revoluția care uzurpă puterea legală... Veți spune aceasta — se comunica în mesajul pe care Capodistria îl trimitea din Laybach [actualul oraș Liubliana din Iugo-

Jurămîntul lui Tudor Vladimirescu (schită în cărbune după un tablou de N. Bren)

slavia) consulului rus Pini la București, pentru ca acesta să-l transmită la rîndul său factorilor politici — capilor clerului, boierilor, proprietarilor, precum și negustorilor celor mai influenți prin avere lor și prin considerația de care se bucură; aceasta va fi deajuns pentru a desmînji zvonurile mincinoase prin care obscurii agenți ai revoluționarilor caută să tulbure mulțimea”.

Întîlnire la cișmeaua Mavrogheni

Tudor a aflat despre dezastruarea mișcării în tabăra de la Cotroceni. „Această veste — îi scria el visterului Alexandru Filipescu-Vulpe — chiar de se va publica, pe mine nu mă supără”, ceea ce arată că deși primit de două săptămîni, mesajul fusese oprit, poate la îndemnul lui Ilarion. E lesne de înțeles însă ce efect ar fi avut asupra unora dintre boieri, dacă aceștia ar fi aflat de existența lui. Punîndu-și semnătura pe actele de cancelarie, precum și pe întîmpinările și memoriile pe care reprezentanții mișcării doreau să le înainteze puterilor protectoare și suzerană — respectiv țaristă și otomană — boierii deveneau implicit susținători ai programului lui Tudor, dînd un caracter oficial mișcării declanșate de el.

Într-adevăr, stratagema lui Ilarion a reușit. În ziua de 23 martie 1821, mitropolitul Dionisie Lupu, președintele Divanului, alături de episcopul Ilarion al Argeșului, în fruntea boierilor aflați la cîrma țării, semnau în fața lui Tudor Vladimirescu jurămîntul de credință intitulat *Cartea de adevăre* ce s-au dat slugurului Theodor, pe care au înmînat-o căpeteniei Adunării Norodului în cadrul unei ședințe a Divanului. Martor al acestui eveniment, meșteșugarul Ioan sin Dobrescu, autorul unei originale cronici (*Magazin istoric*, nr. 4/1981), sublinia importanța docu-

mentului, arătînd că după această dată, boierii care rămăseseră în București (mulți dintre ei fugiseră totuși la Brașov), „toți asculta, și ce le porunceă [Tudor] aceea făceau”.

Angajat direct în miezul evenimentelor, episcopul Ilarion era recunoscut „cauzaș” — fără a-și da osteneala să ascundă acest lucru —, fiind bine cunoscută conlucrarea sa cu Domnul Tudor. Rolul său reiese de altfel limpede și din episodul petrecut la Mitropolie a doua zi după ce boierii semnaseră *Cartea de adevăre*... La 24 martie, mitropolitul Dionisie Lupu, l-a chemat la reședința sa pe secretarul consulului austriac Karl Udrizki, comunicîndu-i că visterul Alecu Filipescu îl soma printr-o scrisoare „a face cauză comună cu episcopul Ilarion, și împreună cu acesta să conducă treburile după hotărîrile lui Tudor Vladimirescu”. Mitropolitul Dionisie, ezitant, arăta că nu putea primi o asemenea propunere, cerînd protecția consulatului austriac din București. Dar peste cîteva zile, el revenea, semnînd alături de Ilarion și ceilalți boieri divaniți, memoriile către Înalta Poartă, țarul Rusiei și către cancelarul Austriei, Metternich, ideea de bază a acestor documente fiind confirmarea faptului că norodul din Țara Românească s-a ridicat pentru a dobîndi dreptățile țării. La 28 martie, cînd agenția austriacă cerea anumite clarificări de la Divanul țării, răspunsul era semnat de episcopul Ilarion împreună cu ceilalți membri, precizînd că ei fiind ocîrmuire vremelnică nu au competență în treburile ostășești.

Tot Ilarion semna — la 29 martie — și adresa Divanului către baronul Stroganoff, ministrul polenipotențiar al Rusiei la Constantinopol, prin care îl rugau să intervină pentru a nu fi trimise trupe otomane în Țara Românească.

În sfîrșit, Ilarion a luat parte și la întreprinderea pe care Tudor a avut-o în palatul de lîngă cișmeaua Mavrogheni cu conducătorul Ete-

riei, Alexandru Ipsilanti. Asupra acestei întreprinderi s-au păstrat versiuni diferite. Oricum, ea a avut un caracter confidențial, un cronicar al timpului arătînd că „ce va fi vorbit... nu este știut, căci pe toate ceasurile se schimba hotărîrile”. Ilarion era acolo, în chip oficial ca tîlmaci din grecește, dar, în realitate, rolul său era de sfetnic, Tudor vînd să aibă în preajma sa „de martor un bărbat ca Ilarion” — cum se exprima Nicolae Popescu din Mușești.

Misiune de taină

Din cele arătate pînă acum se desprinde încercarea lui Tudor, făcută atît pe lîngă boierii divaniți, în interior, cît și pe lîngă puterile suzerană și protectoare pentru a dovedi legitimitatea revoltei din Țara Românească, obiectivele ei drepte. Era însă necesar ca memoriile întocmite să fie susținute și prin vîi grai, chiar acolo unde se luau hotărîrile, adică la Laybach (Liubliana), unde reprezentanții Sfintei Alianțe urmau să decidă asupra atitudinii față de cele două mișcări. Pentru îndeplinirea acestei misiuni a fost desemnat Ilarion, nu numai pentru că avea cea mai multă experiență în această privință, ci, desigur, și pentru deplina credință pe care domnul Tudor o avea în el.

La 13 mai 1821, delegația condusă de Ilarion pleca la Laybach, cu un memoriu scris și instrucțiuni verbale. Alături de episcopul Ilarion se aflau stolnicul Geani Orășanu și secretarul Petrace Poenaru. Pe drumul pînă la Brașov, 50 de panduri au însoțit tainica misiune, de al cărei scop nu fuseseră înștiințați nici acei dintre boierii divaniți, ce erau considerați ca fiind credincioși ai lui Tudor; aceștia credeau că Ilarion și ceilalți ar fi părăsit cauza revoluției, despărțindu-se de Tudor.

Din păcate, misiunea s-a dovedit de două ori tardivă: mai întîi, pentru că Congre-

sul de la Laybach își încheiase lucrările încă cu o zi înaintea plecării delegației din București (12 mai), rezoluția sa fiind aceea de dezavuare a ambelor mișcări; apoi, pentru faptul că în interior evenimentele se precipitaseră, domnul Tudor fiind nevoit să părăsească București, aflându-și apoi sfârșitul tragic în urma trădării și a „judecății” lipsite de obiectivitate a eteriștilor.

S-a păstrat, din fericire, textul memoriului pe care Tudor intenționa, prin intermediul lui Ilarion, să-l prezinte Sfintei Alianțe, text vădind justetea cauzei mișcării. „Cele de asupra noastre din toate părțile pătimiri cu înfricoșări primejdioase — se arată în cuprinsul lui —, care măcar că este cu neputință a le descrie și a le povesti pe toate, dar îndrăznind făcărăm o slabă arătare: ...fără de veste pentru nepilduitele strîmtoări ale săracilor locuitori în Valahia cea mică [Oltenia], unde și tiraniile neomeniților oțîrmuitori au prisosit cu răutățile peste măsură, săracii locuitori luînd pe Tudor Vladimirescu căpetenia lor s-au ridicat împotriva tiranilor jefuitori, cerînd de la prea înalta Poartă scăpare de ei, și a dobîndi călcațele noastre dreptăți; care cereri ale lor drepte cunoscîndu-le și noi, mai jos iscăliții, ne-am unit cu dinșii și dimpreună cu tot norodul cel pornit de afară și adunat aicea la București, am scris pe la toate părțile unde se cuvine, arătînd jalnica stare a Patriei noastre și cerînd ajutor spre încetarea relelor celor făcute și cîștigarea dreptăților celor călcate. Tot într-aceea vreme, ne-am pomenit dintr-altă parte că intră în ticăloasa [sărmana] noastră țară prințul Ipsilanti, căpetenia unei Adunări ne-cunoscută nouă și de tot streină... pe toți locuitorii l-au jefuit și l-au prăpădit... Orașul nostru cu totul s-a pustit, nici una din cele din lăuntru și din afară case nebituite și nezdrobite n-au scăpat. Sfințele locașuri s-au prădat, bisericștile vase ale sfințelor

taine s-au batjocorit... Pe lângă această îndosîtită ceață, de care sintem înconjuțați, se află și frica năvălirii turcilor, căci pe multe sate de pe marginea Dunării intrînd cu o sălbaticie, au junghiat, au robit, au ars fără milostivire pe oricare au întîmpinat și le-au ieșit înainte... Și cît de curînd cu cele mai rele spaime ne înfricoșează”.

Practic unul din ultimele documente ale revoluției lui Tudor, memoriul face o succintă, dar veridică sinteză a izbucnirii mișcării, prezentînd fața adevărată a vieții poporului, primejdiiile ce amenințau țara, marile nedreptăți suferite, justificînd ridicarea norodului. Totodată, se facea o netă delimitare între cauzele și desfășurarea mișcării din țară și aceea a eteriștilor, sublinindu-se jafurile și distrugerile la care s-au dat acestia.

Ilarion se afla la Brașov cînd a aflat despre mișeșcul complot ce pusese capăt vieții lui Tudor Vladimirescu. A plecat peste Carpați — poate nu pe cel mai scurt drum, ci pe cel mai puțin supărăgheț de eteriști — avînd ca ținta cetatea cea veche, domnească, a Tirgoviștei. Sosind aici, a dat veste unui încercat prieten și partas al revoluției, preotul Ilie, de la mănăstirea Butoiul (lacas din cuprinsul comunei Hulubești, Dimbovița) și împreună au mers să scotocească împrejurimile: fîntinile, gropile cu apă, albiile de riu pentru a afla trupul celui pe nedrept osîndit și a-i face creștineasca îngropăciune. Numai după aceasta zadarnica staruință, cei doi credincioși participanți la mișcare, i-au făcut slujba cuvenită, astfel consemnată de preotul Ilie în cronică sa: „Și cu durere de inima am auzit și am plîns, cînd l-au vindut pe Tudor doi căpitani de-ai sai, de l-au taiat noaptea... Și am mers cu parintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujba pentru odihna sufletului. Și plîngea lumea, și parintele Ilarion se batea cu pumnii în piept, și da crucea la norod să se închine. Și multa jale era pe noi toți”. ■

IN MEMORIAM: GEORGE POTRA

58 de ani — aproape șase decenii — de neobosită și s'ăruitoare activitate pe tărîmul istoriei. La această cifră, echivalentă cu o viață de om, s-a situat contribuția profesorului doctor docent George Potra în slujba muzei Clio, cea care, potrivit tradiției din vechime, îndrumă munca istoricilor.

Profesorul George Potra s-a născut la 16 martie 1907, în comuna Săculeu, județul Cluj, sat situat în lîmna Munților Apusenii. Venit în București pentru studiile universitare, pe care le-a absolvit în anul 1932, a devenit unul dintre cei mai serioși cunoscători ai istoriei capitalei românești. Nu era strădă, nu era casă din perimetrul istoric al orașului, cărora profesorul Potra să nu le cunoască în amănunțime începuturile și evoluția, momentele de seamă și personalitățile care le-au ilustrat existența. Și nu odată auditorul rămînea fermecat ore în șir, atunci cînd talentul narator al istoricului se convertea în minunate evocări ale unor oameni, fapte și locuri din trecut.

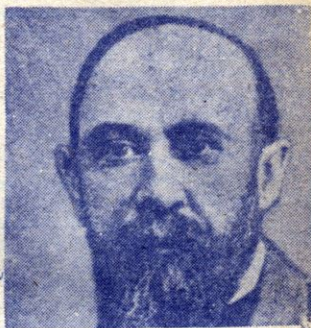
Doctor în științe istorice din 1936, ulterior doctor docent, profesorul George Potra îi era deschisă, firește, cariera universitară; a rezistat tentației, slujind, în întreg intervalul 1932-1967, în învățămîntul liceal, în cea mai bună tradiție a învățămîntului românesc. Munca la catedră nu l-a îndepărtat însă de activitatea de cercetare științifică, concretizată în lucrări de finitor, în care zelul de investigator al izvoarelor istorice inedite se îmbină, în chip fericit, cu un real talent literar. Stau măturile cele mai de seamă scrieri ale sale: Contribuții la istoricul Țiganilor din România, Documente privitoare la istoria orașului București, Petreache Poenaru — cîtor al învățămîntului în țara noastră, Istoricul hanurilor bucureștene și îndeosebi recenta monografie în două volume, Din București de ieri, prima lucrare istorică apărută după revoluția din decembrie 1989.

Neobosit, profesorul avea în pregătire o nouă carte, reconstituind înfășurarea Capitalei române văzută de călători străini, scriere din care revista noastră a publicat în avanpremieră două capitole (Magazin istoric, nr. 9 și 11/1990). Ultimele din numeroasele colaborări ale profesorului doctor docent George Potra în paginile revistei noastre; totodată, ultimele lu colaborează la o publicație românească din cele peste 45 reviste în care, de-a lungul anilor, a răspîndit o bogată contribuție științifică și documentară.

Profesorul George Potra nu mai este? Ne contrazic rafturile bibliotecilor, unde lucrările domniei sale ocupă un spațiu important, ne contrazic listele bibliografice ale atîtor și atîtor autori. Opera istorică a profesorului doctor docent George Potra dăinuie, făcînd cinste istoriografiei românești.

DIN VREMEA CÎND SE PREGĂTEA MAREA UNIRE (V)

G.T. KIRILEANU

În continuarea însemnărilor sale inedite, păstrate la cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, G.T. Kirileanu (1872-1960) consemnează alte fapte și întâmplări derulate pe scena românească, în vremea cînd opinia publică de la noi, cercurile politice, personalitățile politice, diplomatice și culturale marcante ale vremii erau preocupate de o chestiune națională fundamentală: desăvîrșirea statului unitar.

După cum se vede și din însemnările cărturarului, unitatea națională se afla în centrul tuturor preocupărilor, fiind marele ideal căruia îi erau subordonate gîndirea și acțiunea politică, acțiunile de propagandă culturală, activitatea presei și gazetarilor epocii. Așa cum notează și G.T. Kirileanu, marea, imensa majoritate a factorilor politici, a cercurilor largi ale intelectualității, a poporului era pentru intrarea în conflictul armat de partea puterilor Antantei, împotriva Austro-Ungariei, sub a cărei dominație se aflau frații din Transilvania. Dar, atunci, în

1914-1915, condițiile — atît interne cît și externe — nu erau încă favorabile unei acțiuni militare și politice eficiente.

Într-o scrisoare din acea perioadă, către Dimitrie Gusti, G.T. Kirileanu, referindu-se la starea de spirit din țară, nota: „Ca om, niciodată nu dau buzna peste gardul altora, ca român mi-i groază să văd cum națiile puternice abuzînd de forța lor împotriva sfintei dreptăți calcă peste vecinii pașnici, în sfîrșit, ca unul ce sînt cetățean al unei țări mici nu pot fi dedicat cu țările care apără acum și viața țărilor mici. Mă gîndesc că azi e rîndul Serbiei și miini va veni rîndul nostru”.

Lăsîndu-l în continuare pe G.T. Kirileanu să depene povestea acelor zile și luni de intense frămîntări, precizăm că am transcris textul conform normelor ortografice actuale, păstrînd unele particularități stilistice ale autorului. Datele sînt pe stil nou și pe stil vechi. Precizările explicative din parantezele drepte și notele de subsol ne aparțin.

1915

21 ianuarie/3 februarie. În *Adevărul* cu data de mîine se publică mai multe extrase din ziare austro-germane asupra îmbunătățirii relațiilor dintre România și Austro-Ungaria. Ziarul lui Marghiloman, *Steagul*, dă un comunicat asupra mișcărilor noastre de trupe zicînd că Cernin [Czerinin]

ne-a asigurat că trupele din Transilvania sînt îndreptate spre ruși nu spre noi. Tot semne că o scîldăm în apele austriece și că vorba ce-o spuneam mai deunăzi la cancelarie poate să fie adevărată. Anume că trupele din Transilvania s-au adunat ca să ne ție în șah pe noi și pe unguri, iar mișcărilor noastre

de trupe se fac spre a arunca praf în ochii războinicilor de la noi.

Maiorul Florescu¹ îmi spune ieri că declarațiile de la banchetul din Paris n-au fost la locul lor și din toate cuvintele lui văd că nu mai este

¹ Al. Florescu, maior, luptător pentru cauza națională; a avut strălucite legături cu toți fruntașii români din Ardeal.

aşa de hotărît pentru acţiune.

Lt. col. Angelescu însă o ţine înainte una şi bună că nu-mi poate spune hotărîrile şi măsurile noastre, dar că vom avea Bucovina şi Transilvania cum mă vede şi cum îl vâd. Să dea D-zeu, zic eu, dar inima îmi va fi cit un pucire pînă ce-o pune degetul ca Toma Necredinciosul.

Ieri [Simion] Mehedinţi a fost în audienţă la rege. Mi se pare că l-a îndemnat Marghiolan să se prezinte ca să-l pregătească ca ministeriabil. Tzigara îmi spune că toată lumea e nemulţumită de Brătianu:

Spunea lt. col. Angelescu o explicaţie patriotică a atitudinii şi declaraţiilor neînţelese a diferiţilor oameni politici: o împărţire a rolurilor — unii pentru Tripla Înţelegere alţii pentru austro-germani. Azi vorbind cu Papacoste¹ aflu că prietenul său, C. Argeţoianu, era de părerea lui N. Filipescu (vezi şi articolul său înscălit C.A. din *Epoca* în care întreabă pe Brătianu ce mai aşteaptă) şi cînd colo zilele acestea la Viena face declaraţii de neutralitate *usque ad finem*!...

22 ianuarie. Azi are audienţă la rege bătrînul Petre Grădişteanu², care spunea lui Popescu că demult n-a mai dat pe la Curte, dar acum vrea să spună *cîteva cuvinte pe şleau* noului rege.

Azi dimineată col. Brociner iar mă încintă cu Basarabia, pe care ne-o va pune în mină Kaiserul. Transilvania va rămînea pentru copiii noştri. Opinia publică se va câştiga din ce în ce în partea contrară ruşilor. Pînă şi N. Filipescu a tăcut. Brătianu va avea o pagină frumoasă în istoria României.

Încercarea de a se învîrţi opinia publică de partea

nemţilor se face într-un chip prea grosolan, zic eu; super-oamenii civilizaţi de la Viena şi Berlin uită că deşi barbari orientali cum ne găsim, dar avem un suflet subţire, care se întoarce cu greaţă de la apucăturile grosolane, chiar cînd vin de la Berlin. Şi-aşa am încheiat-o şi de data asta!... Tocmai în clipa asta marelui [Palatului] a venit s-a spus colonelului Brociner să înceapă uşa spre cancelaria marelui, deoarece d-nul prim-ministru are ceva de lucru cu ministrul de interne.

Nu mult după asta a venit şi prinţul Ştirbei la dl. Basset s-au stat de sfat pînă la 1 1/2 d.a.

După-amiază vine pe la noi în cancelarie dl. lt. col. Angelescu adjutantul de serviciu şi ne întreabă ce mai veşti? Eu zic: după barometrul numit colonel Brociner stăm cu ochii ţintă spre Basarabia!

— Mai este însă şi barometrul meu românesc, zice lt. col. Angelescu, şi la acesta se arată că lucrurile merg bine! Chiar acum am vorbit cu Brătianu şi vă pot spune c-o să fie bine. Trebuie numai să fim cu pază la gură pentru că ruşii au început a ne lua prea la sigur şi chiar sîrbii ridică acum pretenţii la întreg Banatul. Trebuia înţelegerea tuturor frunţişilor politici de la început. Iar dacă nemţii se pregăteau de mult de acest război şi voiau să ne aibă alături de dinşii, trebuia ca de acum trei ani Berlinul să nu ne trimeată pentru orice înţelegere să trecem întîi pe la Viena, ci să impune Vienei autonomia Transilvaniei şi să ne ajute a ne pregăti cu toate o armată de un milion. Atunci le-am fi fost de folos contra ruşilor.

Îi arăt harta Ucrainei făcută pentru noi la Viena şi-i spun că lorga va arăta altă hartă, în care ne ia şi mai mult din Basarabia şi din Bucovina. Angelescu răspunde că la Statul major are o hartă etnografică rusească în care pretenţiile noastre sînt foarte la adăpost. Dar după înfiinţarea acestei Ucraine am fi strînşi de gît de prin toate părţile de

Austria, mai rău ca în starea de acum.

Lt. col. Angelescu spune că germanii sînt la mare strîmtoare cu hrana. Trei milioane de ruşi aşteaptă ca luna martie. Englezii vor debarca pe viitor cite 100 000 de ostaşi pe lună. Turcii sînt zdrobiţi, armata lor, rămasă în Europa, e nulă. Italia se apropie de sfîrşitul pregătirilor de război căci nu era gata.

— Dar bani avem noi?

— Ne dă Anglia cit vrem.

23 ianuarie. Tzigara îmi spune că regina i-a trimis un exemplar din *Visătorul de vise*. Citise traducerea făcută de regina Elisabeta şi îi plăcuse. Traducerea în româneşte de Margareta Miller-Verghy³ o găseşte plină de greşeli. Despre acest lucru a spus reginei Elisabeta. Chiar atunci sosind şi regina Maria cu prinţul Carol, l-au întrebat despre această traducere. Tzigara făcînd pe şiretul a zis: „Tocmai acum am arătat părerea mea M.S. Regina Elisabeta”, „E o traducere detestabilă”, zise regina Elisabeta.

— Cum se poate, întîmpina prinţul Carol, eu găsesc traducerea minunată.

Prinţul Carol îşi impune părerea în multe privinţi. Aşa la piatra mormîntului regelui Carol I, Tzigara propusese ca numele de la mijloc Carol să fie însăşi iscălitura regelui. Prinţul Carol s-a împotrivit şi-a rămas pe-a lui.

Tot aşa şi cu Societatea bibliofililor, în care a pus conducător pe Al. Davila şi alţii de teapa lui. Tzigara, ca să întindă o punte de împotrîvire regelui, a propus ca să fie poftită şi Academia Română.

Dar prinţul Carol a răspuns cu voicîune: „Dară n-om chema în Societatea noastră şi pe mitropoliţi”. Şi aşa a rămas, tot pe-a lui.

¹ Petre G. Papacoste, avocat; din 1922 a fost secretarul particular al marelui lui Averescu.

² Petre Grădişteanu, licenţiat în drept la Paris, a fost avocat al Ministerului de finanţe. Intrat de timpuriu în politică, a fost ales în 1864 (la 25 de ani) deputat de Drăgăsan. A făcut parte din coaliţia de la Mazar-paşa şi sub guvernele liberale (1876-1888) a fost neconţinut deputat şi senator; preşedinte al Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor.

³ Mărgărita Miller-Verghy, scriitoare din secolul trecut; licenţiată în litere şi filosofie de la Geneva; colaboratoare la publicaţii precum *La Roumanie*, *Semăntorul*, *La Patrie*; membră a Consiliului naţional al femeilor române, directoare a Şcolii normale de fete Elena Doamna; a condus *Maison d'Art* şi *Revista scriitoarelor şi scriitorilor*.

Pe Tzigara l-a poftit în Societatea de bibliofili, dar pe bibliotecarul Curtii Regale nu.

Tzigara îmi spune că regele Carol I îi vorbea așa fel încît după audiență știai ce să pui pe hirtie — cuvintele regale erau ca săpate în piatră. Regele Ferdinand vorbește mult, dar nu rămii cu ceva deosebit.

Îmi arată foi din albumul lui Le Comte de Nouÿ; fiecare foaie costă 200 lei.

Pe simbăta trecută se fixase audiență cerută de Aristide Caradja¹, însă acesta, primind înștiințarea marelui cu *Domnul meu* iar nu cu titlul de prinț pe care și-l pusese pe cererea de audiență, a refuzat de a veni la audiență. Acum văd că-l pune pe Caradja din nou pe lista audiențelor.

Aflu de la A. Popescu că generalul Mavrocordat [mareșalul Palatului] a scris lui Beldiman² la Berlin, întrebându-l dacă e adevărat că el a intervenit la *Almanah de Gotta* pentru adăugirea titlului de prinț lui Barbu Știrbei.

Butculescu vorbind cu lt. col. Angelescu lauda patriotismul ungarilor, bulgarilor și sîrbilor și plîngea starea noastră ticăloasă în această privință.

De ce atunci recoman-dați străini în posturile mari și de încredere, zic eu, gîndindu-mă la recomandarea lui Dorwagen și a subdirecto-rului sas de la fabrica de bere.

— Crezi că n-am recoman-dat și români, dar eu sînt vi-novat dacă se preferă străi-nii?

Va să zică dl. Basset i-a dorit.

Prinzînd la masa mea în cafenea pe un frate al d-lui Lupu³ și pe Papacosteia, față

de starea lor de descurajare le-am spus ca mi-s deopotrîivă de odioși Marghiloman și Stere.

Lupu căuta să apere pe Stere că sînt și alți oameni mari politici care au înțîniri: cu miniștrii țărilor străine, singura greșală a fost publi-carea telegramei lui Cernin către Stere, care telegramă este însă tocmai din august.

— Bine, zic eu, dar cum se poate ca bunul român Stere să se ducă în Ardeal să îndemne pe românii de acolo a merge în contra Rusiei, dînd astfel motiv austro-ungarilor să iscodească nerușinata minciună că ei merg să scape Moldova de ocupație rusească. El răspunde:

— Vinovat e regele Carol, care primea zilnic pe Stere și-i aproba pașii făcuți.

De regele Carol nu mă mir că era preocupat de soarta Germaniei, dar cum putea Stere să se lase condus de ura lui personală în contra Rusiei împingînd pe România în direcția ranchiunelor lui.

Nici acum nu s-a încredințat oare de putregaiul austriac?

Luîndu-ne de vorbă de re-forme, Lupu zicea că regele Carol ne-a ținut *anume* cu chestia țărănească deschisă și cu pregătirea militară ne-completă, spre a nu putea fi primejdioși.

De Brătianu zice că el era cel mai mare dușman al legii reformelor alcătuită de Stere și e încredințat că reformele ar fi rămas baltă. Însă norocul lui Brătianu că a venit războiul. Se plîngea că Brătianu ține la o parte pe toți cei care ar fi mai capabili și se înconjură numai cu sub-mediocri și căței de casă. Iar A. Popescu repetă vorba că *doarme pămîntul sub el*, așa-i de lenș Brătianu. Altfel era tatăl său.

Asară am fost cu dl. Basset la cursul lui Iorga de la Fun-dația [Universitară]. Iorga în vervă. La ieșire, d-l Basset zice:

— Pe cît văd, Iorga are mare putere asupra tinerimii și în bine și în rău.

de apel din Iași și apoi consilier la înaltă Curte de casație și justiție.

— De unde ați văzut asta?

— Apoi n-ai observat cum întreaga sală înțelegea și su-blinia cea mai fină aluzie a lui Iorga? Asta însemnează că este la mijloc o deplină comunitate sufletească.

După ceaiul de la Basset (la care i-am dat să citească scrisoarea primită de la Go-det), m-am dus la dl. Iorga la Otel Regal și-am stat de vorbă două ceasuri pînă la miezul nopții. Mi-a spus că noaptea trecută n-a putut dormi din cauza blăstămatu-lui de Popa Gherman ale că-rui scrisori deschise sînt pline de aștepta minciuni și in-famii. Nu-i adevărat că l-ar fi găzduit. A fost o singură dată poftit la masă și nu putea re-fuza. Dar a mas la Sextil Puș-cariu. Îmi spune de interpela-rea de la Cameră cu Popa Gherman (cu mare greu a ciștigat atenția Camerei, care cu nivelul ei scăzut nu-i în stare să urmărească decît sconturile) și face haz de răs-punsul dat lui Toma Ionescu cu *barba și istoria* lui. Apoi îmi povestește cum a făcut pe Brătianu să se roșească. El stătea de vorbă pe banca ministerială și Iorga a zis: „pe vremea discuției legii sino-dale era Spiru Haret colo, pe banca ministerială, și el mă asculta cu toată luarea aminte, d-le Brătianu!...” [A.C.] Cuza tot timpul l-a pri-vit cu un fel de invidie.

Îmi spune că au trecut pe la Văleni tunuri de la forturile Nămolosa și-mi arată teme-rea de a rămînea la Văleni în caz de mobilizare. A cerut lui Duca să-i îngăduie a locui în două odăi de la Societatea pentru studiile sud-est euro-pene.

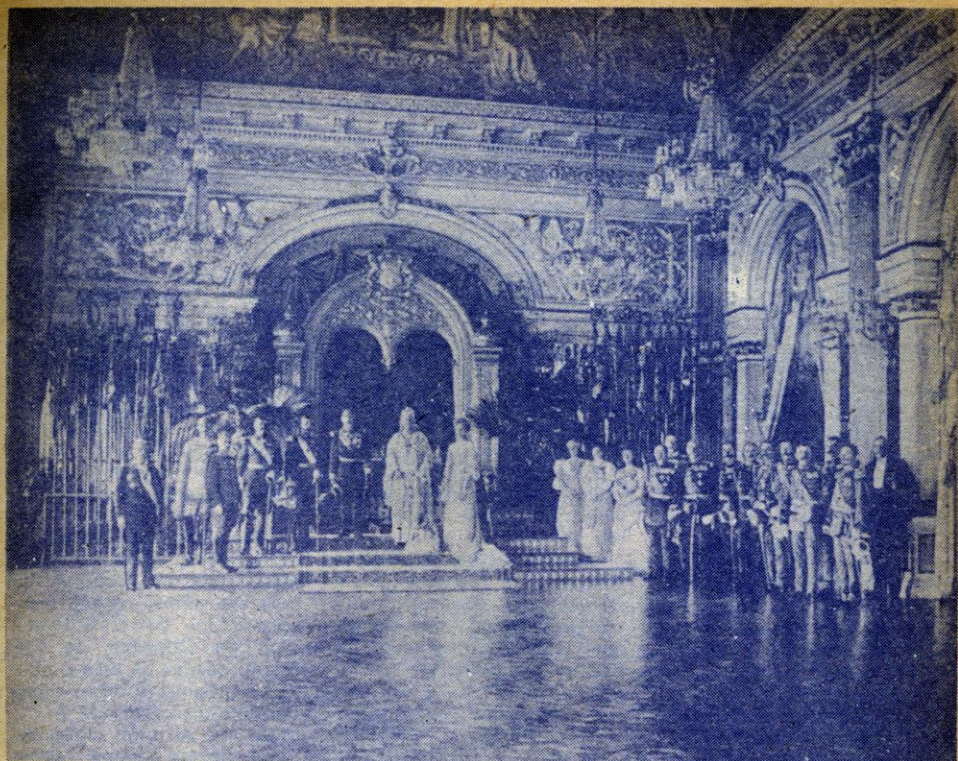
Se plînge de prințul Nicolae că se ferește de Iorga. În schimb principesa Maria i-a răspuns foarte ama-bil la salut. Principele Carol se teme să intre în legătură mai de aproape cu Iorga. I-a propus în ultima audiență să viziteze împreună mănăstirile cu morminte domnești. A răspuns că e foarte ocupat.

Îl întreb despre articolul din *Adevărul* cu membrul parlamentului care a căutat să convingă pe l. Brătianu că

¹ Aristide Caradja, prinț, naturalist cu studii la Dresda și Toulouse; membru al Academiei Române, din 28 mai 1930.

² Alexandru Beldiman, diplomat; doctor în drept la Berlin; după 1880, a fost prim secretar al legației din Viena, iar în 1881 a fost transferat la Berlin; în 1896 a fost numit ministru plenipotențiar la Berlin.

³ Se referă la un frate al lui D.G. Lupu, magistrat, consilier la Curtea

Curtea Regală a României la început de veac XX; în p. 14, trei dintre protagoniștii însemnărilor
lui G.T. Kirileanu: I. I. C. Brătianu, regele Ferdinand, Nicolae Iorga

nu putem merge cu Austria.
Iorga zice:

— Eu sint acela.

— Dar de unde știe Adevă-
rul?

— Apoi convorbirea a fost
cu martor fără stirea mea,
căci Brătianu a avut lipsa de
delicatețe a pune pe V. G.
Moșun în odaia de alături și
de aceea Brătianu vorbea cu
glas tare.

Văzându-l pe dl. Iorga că
mereu apăra pe Brătianu,
l-am întrebat ce zice despre
proponerile ce ne-a făcut Ru-
sia și pe care Brătianu le-a
lăsat fără răspuns. Răspunde
că propunerile Rusiei vor-
beau de teritorii de peste
munți care se vor discuta
după o hartă etnografică, dar
fără a se preciza care hartă;
și-mi arată harta din broșura
Ucraina și poporul ucrain, de
dr. Ștefan Rudnyky, tipărita

la Viena în 1914, în care e lă-
sat în partea noastră Cernău-
țiu și mai bine de la 1/2 din
Basarabia, însă în altă ediție
pentru nemți nu ni se mai
lasă decît o mică parte din
Bucovina și Basarabia.

24 ianuarie. Dintr-o scri-
soare a d-lui Basset adresată
probabil lui Stauss, nurnit de
cîrînd director de bancă la
Berlin în locul directorului
numit ministru de finanțe.

Se arată păreri de rău pen-
tru stagnarea afacerilor de
petrol din România, tocmai
cînd prin exportul în Germa-
nia s-ar fi putut face tranzac-
ții strălucite. Apoi urmează
așa:

„Nous vivons ici toujours
dans l'incertitude du lende-
main et dans la crainte que
notre gouvernement débordé
par la courant de folie qui
régne (șters: qu'on entre-

tient) chez nous ne soit plus
à même de résister aux solli-
citations et pressions qu'on
exerce sur lui. La tache est
difficile. S'il parvient à l'ac-
complir jusqu'au bout c'est à
dire à maintenir la neutralité,
il aura bien mérité de la Rou-
manie d'abord (șters: de l'Al-
lemagne ensuite) qu'il aura
sauvé d'un désastre financier
et politique, et de l'Alle-
magne également (șters: qui
a intérêt), car la Triple En-
tente (șters: lui donne des
assauts formidables) met tout
en oeuvre pour l'engager à
entrer en campagne”¹.

¹ „Aici trăim tot timpul cu incertitu-
dinea zilei de mine și cu spaima că
guvernul nostru, depășit de nebunia
care domnește la noi, nu va mai pu-
tea totuși să reziste solicitorilor și
presiunilor care se fac asupra lui. Sar-
cina este dificilă. Dacă va ajunge să o
îndeplinească pînă la sfîrșit, adică să
mențină neutralitatea, va binemerita

Despre Seculici spune că a avut grele crize de inimă. Spune că rămîne la postul său, cu toate că după 46 de ani de serviciu ar fi avut drept la o meritată odihnă. Trebuie să reguleze executarea testamentului regelui Carol și să ajute la noua organizare a Curții Regale. Va cere însă concedii mai lungi, dacă va înceta starea de război. Dar se vede că Anglia vrea prelungirea războiului. Speră însă că la întrunirea celor trei miniștri de finanțe ai Triplei Înțelegeri, Franța și Rusia se vor încredința în sfîrșit de *egoismul feroce* al Angliei.

În vederea votării legii pentru privegherea străinilor, s-a întocmit și lista străinilor din slujba Curții Regale. Popescu îmi spune că are 55 nume de străini în frunte cu d-nii Basset, Lange și Steinebach. La toate categoriile de slujbași frunțașii sînt străini. Iar rîndașii sînt toți români.

28 ianuarie. Alaltăieri d-l Basset m-a spus că duminică sara fiind la masă la Cotroceni a făcut cunoștință cu Caradja care i-a vorbit mult bine despre mine, ridicîndu-mi calitățile pînă în înaltul cerului.

— Dă, zic eu, m-am silit totdeauna să las amintiri bune pe unde am fost. Dar vorba asta am zis-o așa fel ca să înțeleagă că în cancelaria regală n-am prea fost prețuit după cum m-au prețuit alții după cuvîntul vechi care zice: „Cine mă cunoaște, mă cumpără, cine nu, mă vinde sau mă leapădă”. Tot alaltăieri sara, Caradja a avut audiență la rege și astăzi m-am dus pe la el să văd cam ce impresii are Caradja din audiență. Fiind de față fetele, n-am putut vorbi mai lămurit, dar am văzut pe Caradja foarte mulțumit de părerile regelui asupra situației. Caradja fiind îndrăgostit de filogerman (se vede că are acțiuni multe pe piața germană) lesne se pot înțelege

mai întîi din partea României, pe care o va salva de un dezastru financiar și politic, de asemenea și de Germania, căci Triplea Înțelegere pune mult în joc pentru a o convinge să intre în campanie”.

și părerile regelui. Caradja se miră de felul cum regele i-a arătat pe față toate ideile lui asupra situației și a văzut că, cu toată firea timidă a regelui, el nu va ceda nici într-un chip curentelor contrare Germaniei.

— Ehei, zic, eu, o să vedeți ce mișcări au să iasă la iveală odată cu frunza primăverii. Toate combinațiile au să fie suflate de puternicul avînt popular, mai ales că acum nu mai este în cale autoritatea și prestigiul bătrînului rege Carol.

Caradja recunoaște că regele Ferdinand este într-o situație foarte grea, iar eu zic că situația lui va fi grea numai în cazul cînd tirîndu-se țara la carul Germaniei învinse, am suferit și noi urmările alăturarea cu ea.

Caradja vorbește despre greutățile ce va avea România în cazul unei uniri cu Transilvania (căci adusesem fetelor o hartă etnografică de Weigand). Ne vor încăleca străinii.

— Vom face cercuri electorale potrivite.

— Vom crea astfel nemulțumiri.

— Ne vom uni cu unul din cei doi dușmani — sașii vor fi bucușoi să luptăm împreună contra ungarilor. Și ca să-l spării mai bine pe marele proprietar, îi spun că, în cazul unei ieșiri micșorate a României prin neutralitate, vom avea la ordinea zilei o *criză agrară* nemaivăzută, pe cînd dacă am avea Transilvania s-ar pune la ordinea zilei probleme politice de altă natură.

29 ianuarie. Lange întrebă pe Mack ce crede asupra situației războiului.

Mack răspunde că lucrurile sînt pe deplin clarificate: Rusia și Franța nu mai pot face un pas înainte și văd că-s definitiv învinse, cit despre Anglia, avem noi grijă.

— Dar de România, crezi că va intra în război?

— Eu sînt convins că înțelepciunea conducătorilor României îi va opri de la

acest pas cu totul greșit. Unirea României cu Transilvania, Bucovina și Basarabia se va face mai tîrziu și nu pe calea armelor, ci pe cale etnică.

Asta-i mentalitatea tuturor germanilor de la noi, fie încețățeniți, fie numai tocmiți cu pinea țării noastre.

— Dar dacă România ar intra în Transilvania? zice Lange.

— De intrat va fi ușor, pentru că nu i se va opune nimeni, dar la ieșit va fi mai greu. Ciotori! îmi spune ca retragerea rușilor spre Cernăuți s-a făcut pentru ca să ocupăm noi Bucovina în locul lor. Dar noi stăm pe loc ca fermecați. Se aude că ministrul rus Poklevski e chemat la Petersburg pentru lămuriri.

Găsesc pe lorga la restaurant. Foarte agitat de informația dată în *Adevărul*, cu data de mîine, asupra convorbirii lui cu l. Brătianu, cînd cu Consiliul de Coroană, găsind că este o adevărată infamie a da în vileag chestiile discutate într-un comitet ca al Ligii culturale, unde fiecare aduce faptele cunoscute lui cu credința că vorbește față cu oameni de onoare.

Take Ionescu a comunicat în aceeași ședință cele petrecute în Consiliul de Coroană, fără să se fi găsit cineva a bate toba la ziare.

— Apoi vedeți asta-i Take Ionescu despre care dumneavoastră anul trecut aveți o deosebită considerație și mă înțeai de rău că-l critic cu ură. De aceea v-am întrebat deunăzi, cînd a apărut celălalt articol în chestia convorbirii cu Brătianu, căci știam că după un timp va urma darea la iveală a numelor.

(Continuare în p. 69)

¹ Dimitrie N. Ciotori, atașat la Legația română din Londra; membru onorific al Academiei Române (26 mai 1936); colaborator cu nulele schițe și articole la revistele *Ramuri Semănătorul*, *Luceafărul*, *Flacăra*.

BANII ARMATEI ROȘII ÎN ROMÂNIA

Dosare secrete

RADU NEGREA

„La fel ca și armamentul, munițiile și echipamentul militar de tot felul, valuta de război a fost adusă în cantități uriașe pe teatrele de operații militare și folosită de unitățile în ofensivă pentru jefuirea avuției naționale a țărilor sau teritoriilor ocupate, sub forma unor «cumpărături pe bani gata». În scopul aprovizionării neîntrerupte și la timp a unităților și instituțiilor armatelor în ofensivă cu valută de război, pe lângă toate armatele capitaliste au fost create bănci militare de campanie specială...”. Rîndurile de mai sus sînt scrise de A.M. Alexeev, un autor sovietic prolific în vremurile stalinismului, iar cartea sa, *Finanțele de război ale statelor imperialiste*, conține interesante considerațiuni privitoare la utilizarea instrumentelor monetare în timpul celei de a doua conflagrații mondiale.

„Emisiunea valutei speciale de război pe teritorii străine — continuă autorul — nu a fost altceva decît o grea lovitură în plus,

dinainte calculată, dată intereselor vitale ale maselor muncitoare din aceste teritorii, lovitură urmărind lărgirea exploatarei maselor largi ale poporului care sufereau și fără acestea de pe urma calamităților de neînchipuit ale războiului... Întreaga propagandă mincinoasă și apologetică cu privire la banii de război este pătrunsă de ideea că folosirea acestor bani a fost determinată numai de considerente de tehnică financiară. Negînd faptul jefuirii maselor muncitoare din țările ocupate printr-o emisiune intensă de hirtie-monedă, autorii surselor arătate mai sus caută să înfățișeze lucrurile în așa fel, ca și cum emisiunea valutei de război ar fi contribuit la normalizarea circulației monetare în teritoriile ocupate...”.

Alexeev, ca și alți autori sovietici, nu pre-

cizează dacă U.R.S.S. a recurs, la rîndul său, la asemenea metode reprobabile, arătînd numai că sistemul financiar socialist a învins cu succes toate greutățile din timpul conflagrației, ceea ce îl dovedește „urîșă superioritate” față de sistemele financiare ale statelor capitaliste. Omissionă flagrantă a unor situații reale nu trebuie să surprindă, fiind știută preocuparea stăpînitorilor din Kremlin pentru ștergerea oricăror urme ale faptelor săvîșite în anii războiului, cu speranța deșartă că aruncarea unui vâl gros al tăcerii peste realități istorice ar putea face să se uite, o dată cu trecerea timpului, un șir lung de îngrozitoare samavolnicii.

Începuturile colaborării româno-sovietice, după schimbările aduse de actul de la 23 august 1944¹, constituie un exemplu conclu-

dent asupra politicii pe care o aplicau Stalin și colaboratorii săi acolo unde ajungea armata roșie, prezentată insistent cu o aură de „eliberatoare”. Trecerea trupelor sovietice aliate pe teritoriul României a lăsat populației amintiri de neuit din multe puncte de vedere, dar mai cu seamă a înspăimîntat jaful sistematic, condus centralizat, la care a fost supusă economia unei istovite țări după patru ani de război în care fusese atrasă prin alianță cu cel de al 3-lea Reich și într-un moment cînd națiunea română se angajase cu toate resursele umane și materiale în lupta contra hitleriştilor. În cele ce urmează nu vor fi comentate decît cîteva file dintr-un teanc gros de dosare ale istoriei, ce își așteaptă încă dezvăluirea în fața opiniei publice².

Ruble, așa-zișii lei...

Alegînd dintre documentele rămase prin arhive o adresă trimisă ministrului finanțelor de Administrația financiară a județului Constanța, la 27 septembrie 1944, se poate afla că „armatele roșii, în trecerea lor prin județul și orașul Constanța, au luat cereale, cai, boi, porci, oi, căruțe, mărfuri etc., pe care în parte nu le-au achitat, în parte le-au plătit în ruble.

În orașul Constanța au fost cumpărate absolut toate mărfurile de la negustori, magazinele rămînînd completamente goale, iar plata s-a făcut numai în ruble”.

Din nenumărate alte comunicări primite din țară la București rezultă, la fel, că trupele sovietice aliate rechiziționau masiv peste tot, din Moldova pînă în Ardeal, iar cînd manifestau o anumită preocupare pentru salvarea aparențelor, impuneau populației să primească în schimbul bunurilor luate sume în ruble, precum și în așa-zișii lei emiși de Comandamentul armatei roșii.

Reversarea din cursul lunii septembrie 1944 a unor mari cantități de pseudo-lei, net diferiți ca aspect de biletele puse în circulație de Banca Națională a României, ca și

plățile frecvente în ruble au produs un șoc asupra populației, punînd autoritățile române într-o situație dificilă. Utilizarea acestor bani de război apăsătoare nepotrivită, fără sens, ținînd seama că relațiile dintre cele două state erau statoncnice în mod explicit prin înțelegerea încheiată.

Într-adevăr, raporturile pe plan monetar dintre țara noastră și U.R.S.S. au fost precis reglementate prin „Convenția de armistițiu dintre guvernul român și guvernele Națiunilor Unite”. Articolul 10 prevedea cît se poate de clar că „guvernul român trebuie să facă în mod regulat, în monedă românească, plățile cerute de Înalțul Comandament Aliat (sovietic), pentru îndeplinirea funcțiilor sale și în caz de necesitate va asigura folosința întreprinderilor industriale și de transport aflate pe teritoriul României, precum și a mijloacelor de comunicație, stațiunilor generatoare de energie, întreprinderilor și instalațiilor de utilitate publică, depozitelor de combustibil, petrol, alimente și alte materiale sau servicii în acord cu instrucțiunile date de către Înalțul Comandament Aliat (sovietic)”. Următorul articol prevedea că România va plăti Uniunii Sovietice despăgubiri de război în sumă de 300 milioane dolari S.U.A. în decurs de șase ani, în mărfuri, iar ar-

ticolul 12 stabilea obligația restituirii bunurilor luate cînd fusese ocupat teritoriul U.R.S.S.

Intențiile pe care le aveau cîrmuitorii de la Moscova sînt arătate de faptul că, la încheierea acestei convenții de armistit, s-a impus și semnarea unei anexă. Cu scopul dezinformării opiniei publice, textul convenției a fost publicat mai tîrziu, de regulă fără anexa ce adăuga la articolul 10 următoarele: „Guvernul român va retrage și rîscumpăra în limite de timp și potrivit condițiilor pe care Înalțul Comandament Aliat (sovietic) le va specifica toate monedele deținute pe teritoriul românesc și emise de Înalțul Comandament Aliat (sovietic) și va înmîna moneda astfel retrasă fără plată Înalțului Comandament Aliat (sovietic)”.

Rezultă o contradicție între conținutul articolului de bază și anexă, deoarece stabilirea dreptului ca Înalțul Comandament Sovietic să primească de la autoritățile române sumele de bani pe care le cerea, imediat și fără plafon făcea inutilă folosirea banilor de război în această țară. Chiar dacă inițial guvernul bolșevic considerasera că pentru aprovizionarea trupelor ce înaintau ar fi nevoie de instrumentele monetare fabricate de armata roșie, de îndată ce s-a convenit și pus în aplicare o modalitate clară, funcțională, de finanțare în

¹ Magazin istoric, nr. 8/1990.

² Acest articol se bazează pe datele dintr-o carte a autorului, intitulată *Spoliiatorii*, în curs de apariție.

monedă emisă normal, continuarea introducerii în circulație a leilor sovietici devenea aparent fără rost pentru partea sovietică și profund dăunătoare pentru economia românească. Dar nu așa vedeau lucrurile cei care hotărârau totul de la Moscova.

...și pengö de război

Sesizând din timp consecințele grave ale introducerii banilor de război în circulația noastră monetară, autoritățile române și-au expus neîntârziat poziția. Este edificator că într-o notă elaborată la Ministerul finanțelor, încă la 6 septembrie 1944, când se luase cunoștință de sistemul la care recurgea pe scară largă armata roșie, apar subliniate dificultățile provocate și necesitatea „să circule în marele public numai lei românești”. Primele contacte s-au dovedit infructuoase și, de nevoie, a trebuit acceptată situația. Este grăitoare o frază înscrisă în procesul verbal nr. 96 al ședinței Consiliului interministerial din 13 septembrie 1944: „Delegația economică a guvernului, deliberând asupra circulației rublei și față de cererile repetate ale Comandamentului Sovietic, din care ultima are caracter ultimativ, este de părere să se dea dispozițiunii Băncii Naționale a României ca, începând cu 14 septembrie 1944, să primească ruble de la comercianții care au făcut vânzări efective de mărfuri armatelor sovietice, în vederea schimbării lor în lei”.

În ce privește leiul sovietic, admiterea lor în circulație, ca și preschimbarea ulterioară a acestora în moneda noastră, nu se mai puteau pune în discuție, prevederile Convenției de armistițiu fiind imperative. Totuși, guvernul român încerca să reglementeze cât mai rapid întreaga problemă a intrărilor masive de însemne monetare emise de U.R.S.S. ce amenințau stabilitatea monetară a țării, remarcabil menținută și pe timp de război.

După demersuri perseverente, spre sfârșitul lunii sep-

tembrie 1944 se părea că s-a ajuns la un acord cu reprezentanții U.R.S.S. Conform înțelegerii încheiate de ministrul I. Cristu, președintele delegației guvernamentale pentru aplicarea armistițiului, cu mareșalul R. Malinovski, cel ce semnase convenția de armistițiu, leiul sovietic încețau să mai fie folosiți de trupele sovietice de la 1 octombrie 1944, urmînd ca autoritățile române să răscumpere imediat sumele aflate în circulație și să restituie Înalțului Comandament Aliat (sovietic) întreaga cantitate de însemne monetare ce a fost colectată; de asemenea, partea sovietică accepta să nu mai impună rubla pentru plăți în România.

Numai că, pe întreg teritoriul țării oamenii se vedeau mai departe siliți „prin amenințări și violență”, cum consenuau informările de la prefecturi și administrații financiare, să primească la plată lei sovietici și ruble; în nordul Ardealului, unde circulasă moneda ungurească după dictatul de la Viena din 1940, trupele sovietice recurgeau la pengö de război, reprezentînd, ca și leiul, o emisiune a Comandamentului armatei roșii. Deși printr-un comunicat se prevăzuse ziua de 5 octombrie 1944 ca data limită pentru declararea sumelor în valută de război deținute de persoane fizice și juridice din România, termenul s-a prelungit, operațiunile continuînd și în noiembrie; pe lângă unitățile Băncii Naționale au primit autorizarea să efectueze preschimbarea acestor monede în lei autentici și administrațiile financiare, iar ulterior băncile comerciale mai importante.

Primele care încălcau înțelegerea încheiată erau chiar autoritățile militare sovietice. De pildă, printr-o adresă înregistrată la Ministerul finanțelor la 5 octombrie 1944, semnată de colonelul de gardă Sidorov, vicepreședintele Comisiei Aliate de Control, se depunea spre preschimbare suma de 140 000 000 lei din emisiunea Comandamentului armatei

roșii, așadar pentru obținerea de lei autentici. Sacii cu hirtie monetară se transmiteau vădit formal, pentru că apoi urma obligatoriu predarea lor — fără plată — Înalțului Comandament sovietic. Dar prin manevra prezentării la schimb se obținea imediat aproape 1 miliard lei românești autentici (cursul fiind de 1-5) după expirarea termenului convenit privind încetarea circulației acelor însemne monetare.

Viața economică a țării, marcată și așa extrem de profund de război, a fost puternic perturbată de continuarea aruncării în circulație a unor mari cantități de bani de război, efectele imediate fiind evidente în mai multe domenii. O amplă corespondență purtată între organele locale și instituțiile centrale dezvăluie complicațiile create de prezentarea industriașilor, comercianților, agricultorilor pentru a plăti impozitele cu astfel de mijloace monetare, singurele fonduri lichide pe care le dețineau după „preluearea” mărfurilor lor de către trupele aliate în trecere. Implicat se resimțea influența asupra constituirii veniturilor la bugetul statului.

Dincolo de greutatea, blocări și dereglări produse atunci de inundarea circulației monetare cu bani de război trebuie văzute efectele profunde ale unei măsuri bine pregătite, cu intenția spoliei României printr-o lovitură scurtă și eficientă.

„Bani acești nu vrem”

Este interesant de privit mai îndeaproape cum s-a procedat în fapt cu emisiunea în discuție. Efortul tehnic depus pentru imprimarea bițetelor de către emitenț, respectiv Comandamentul armatei roșii, a fost minim, apelîndu-se la o hirtie cu filigran, dar de slabă calitate. Și plăcile folosite la tipărire erau concepute simplu, rudimentar, așa încît se obținea doar un simulacru de bancnotă. Mărima, desenul de fond și culoarea bițetelor erau diferite pentru fiecare cupiură, dar toată seria valo-

rică se înscria într-un model unic conceput astfel:

Pe avers apare înscris sus „Comandamentul armatei roșii”, iar mai jos se află — concepută de un „bun” cunosător al limbii române — următoarea precizare: „Primire în toate plățile este obligatorie”. (Această nesocotire a limbii celor siliți să folosească banii de război este, în felul ei, unică în istoria instrumentelor monetare.) Central și lateral se indică valoarea bilețului. Dedesubt, tot pe avers, pe două rânduri se avertizează: „Falsificatorii acestor bilete vor fi pedepsiți conform legilor în vigoare pe timp de război”. În partea inferioară a bilețului este trecut anul emisiunii — 1944. Pe revers, din nou se precizează sus emitentul, apoi, ca și pe avers, în centru și lateral, cu încadrări în desene diferite, este înscrisă valoarea, iar jos este imprimată seria alfabetică, alcătuită din două litere și numărul, format din șase cifre, respectiv o tehnică simplistă de numerotare.

Merită menționat că la Muzeul de istorie națională și arheologie din Constanța — în colecția cabinetului de numismatică — există o bancnotă de 10 lei (sovietici) pe care o mină nu tocmai familiarizată cu scrisul, dar ilustrând reacția „beneficiarilor”, a așternut scurt și în acord gramatical cu textul bilețului: „Bani acești nu vrem”.

Așadar, niște bani de hîrtie ce puteau fi tipăriți și înseriați cu ușurință pentru a fi revărșiți în cantități enorme pe piața românească, unde se menținuse și pe timp de război o circulație monetară corespunzînd unor înalte standarde profesionale. Cu această maculatură monetară se obțineau efectiv cantități uriașe de mărfuri, care chipurile erau plătite, dar prin obligația răsкупărării banilor de război de către statul român se ajungea practic tot la o rechiziție în folosul trupelor sovietice.

De subliniat și cursul ridicat ce a fost impus acestor bani de război și anume de 1 leu sovietic = 5 lei românești.

Supraevaluată era și rubla, la nivelul stabilit arbitrar de 1 rublă = 100 lei, fiind știut că moneda sovietică se trăgea la rotativă pentru a servi la plăți simbolice peste tot unde înainta armata roșie. În Bulgaria, unde se proceda cu mai multe menajamente, rubla era egală cu 15 leva, ceea ce însemna că se admitea un curs care echivala cu circa 28 lei pentru 1 rublă.

Chiar dacă se realiza cu mijloace rudimentare, tehnica spoliei țării noastre apărea eficientă și se făcea disimulată, potrivit tipicului stalinist, urmărind să provoace derută după trecerea timpului. Ca dovadă prevederea obligației statului român de a reține și răsкупăra întreaga cantitate de bani de război, ce trebuia pe urmă predată integral și gratuit emitentului — Comandamentul armatei roșii. Din această cauză se vor naște mai târziu unele neclarități privind atît emisiunea în sine cît și incidența ei economică.

Spre exemplu, așa cum se arată într-o comunicare apărută în *Buletinul Societății Numismatice Române*, nr. 129-130, anul apariției 1983, din lucrări și cataloage de profil a rezultat că nominalul emisiunii Comandamentului armatei roșii ar fi fost de: 5, 10, 20, 100, 500 și 1 000 lei. Este adevărat că numai aceste cupiuri apar reproduse în catalogul ilustrat *Monede și bancnote românești* apărut în 1977, în Editura Sport-Turism, și avînd ca autori specialiști cu autoritate: Gheorghe Buzdugan, Octavian Iliescu și Constantin G. Oprescu. Și din *Papiergeld Katalog*, ediții succesive publicate de Albert Pick, la Editura Ernst Battenberg-München, reiese că seria acestor bani de război începea de la 1 și se oprea la 1 000 lei.

Dar iată că prin comunicarea din *Buletinul* menționat, ce prezenta datele pînă atunci cunoscute, se anunța semnalarea de către un colecționar din Suceava a unei bancnote de 5 000 lei din emisiunea sovietică, fără alte precizări asupra amplasării

emisiunii acestei cupiuri de valoare ridicată. Subiectul a rămas mai departe în atenția celor preocupăți de problemă, lipsind informații privitoare la utilizarea efectivă a bancnotei considerate o curiozitate numismatică. În cursul unor investigații de arhivă, i-a fost dat autorului lucrării de față să înfățișeze un document ce conține informații revelatoare. Este vorba de o adresă expediată de Marele Stat Major, Serviciul Central al tezaurului armatei, cu numărul 1 216 358 din 16 octombrie 1944, avînd ca destinatar Ministerul finanțelor, Direcția generală a mișcării fondurilor, unde s-a înregistrat sub numărul 22 976 din 24 octombrie 1944. Atașat la adresă apare, în original, un proces-verbal de predare-primire, încheiat și semnat de reprezentanții ai Ministerului de război și Ministerului finanțelor prin care se confirmă depunerea unei sume de 126 742 015 lei sovietici.

Din cuprinsul procesului-verbal rezultă că între pachetele de bani care au fost preluate de reprezentantul Ministerului finanțelor se afla unul ce cuprindea, pe lîngă alte cupiuri, și un număr de 660 bucăți din acelea de 5 000 lei, înregistrându-se în dreptul lor totalul de 3 300 000 lei sovietici. Separat se menționează un sac în care se aflau 10 pachete, fiecare conținînd cîte 1 000 bancnote de 5 000 lei, așa în cît valoarea întregului colet se ridica la 50 000 000 lei sovietici. La cursul de 5 lei românești pentru unul sovietic, numai acest sac atingea un sfert de miliard de lei, ilustrînd impactul produs de cantități nu prea mari de numerar de proveniență străină asupra circulației noastre bănești. Așadar, bancnota de 5 000 lei sovietici nu numai că a existat, dar a fost folosită cu puternice efecte economice, ținînd seama că partea ce îi revenea din suma globală a unei singure predări de numerar în octombrie 1944 ajungea aproape la jumătate. De subliniat și faptul

că în speță bancnotele de 5 000 lei fuseseră utilizate pentru a fi procurate mărfuri valoroase din stocurile armatei noastre.

Jaful camuflat de convenție

Referitor la ordinul de mărime al intrărilor de bani de origine sovietică — ruble, lei și pengő — ce au perturbat circulația monetară a României există date comunicate de Comisia Română pentru aplicarea armistițiului. S-a precizat că pînă la 1 decembrie 1944 au fost retrase, în conformitate cu anexa la articolul 10 al Convenției de armistițiu, cantități de însemne monetare cu o contravaloare de peste 68 000 000 000 lei.

Distinct s-au pus la dispoziția Înaltului Comandament Aliat (sovietic), tot în baza prevederilor articolului 10 din Convenția de armistițiu, sume în lei sub forma de numerar, totalizînd 26 000 000 000 lei numai în intervalul septembrie 1944-martie 1945; în exercițiul financiar următor, de la 1 aprilie 1945-31 martie 1946, se va mai înainta monedă efectivă la cererea Înaltului Comandament Aliat (sovietic) de încă 40 900 000 000.

Referitor la datele oficiale în legătură cu preschimbarea diferitelor însemne monetare de proveniență sovietică pînă la 1 decembrie 1944 se impune precizarea că și ulterior plata multor mărfuri și servicii s-a făcut în ruble de trupe ce treceau pe teritoriul românesc. La o plîngere prin care erau semnalate aceste practici, înaintată în aprilie 1945 de Comisiunea română pentru aplicarea armistițiului, s-a primit de la Comisia Aliată de Control (sovietică) un răspuns evaziv, în sensul că circulația rublelor a fost interzisă în România de la data de 1 decembrie 1944. Or, în fapt, din multe documente se constată că în unele locuri, bunăoară la Iași, se impunea mai departe plata

PROCES-VERBAL

128

Astăzi 13 Octombrie 1944, noi, Păre Petre-Ser de Secție în Direcțiunea Generală a Mișcării Forțurilor, în calitate de predător și Rădulescu D. Constantin, Seru. Contabilității, Serviciului Central al Tezaurului Armatei de la M. St. M., în calitate de primitor, am procedat la predarea și primirea bancometelor de lei sovietici trimisi de Direcțiunea Generală a Mișcării Forțurilor cu adresa Nr. 170.380 din 7 Oct. 1944, după cum se arată mai jos :

1/.	Un pachet conținând :		
1575	bugăși a 5 lei	=	7.875.-
2340	" " 10 "	=	23.400.-
1082	" " 20 "	=	21.640.-
266	" " 100 "	=	26.500.-
641	" " 500 "	=	320.500.-
42	" " 1000 "	=	42.000.-
660	" " 5000 "	=	3.300.000.-
			= 3.742.015.-
2/.	Un sac cu 10 pachete conținând fiecare pachet 1000 bugăși a 5000 lei	=	50.000.000.-
3/.	Un sac cu 19 pachete conținând fiecare pachet 1000 bugăși a 1000 lei	=	19.000.000.-
4/.	Un sac cu 21 pachete conținând fiecare pachet 1000 bugăși a 500 lei	=	10.500.000.-
5/.	Un sac cu 15 pachete conținând fiecare pachet 1000 bugăși a 100 lei, din care nu s'a numărat, fiind pachetele plumbuite.		
Pachete poartă scriile			
105.001	-	510.000	T.Y.
639.000	-	640.000	T.O.
482.001	-	483.000	T.O.
482.001	-	443.000	T.O.
628.001	-	670.000	T.O.
509.001	-	510.000	T.O.
484.001	-	485.000	C.A.
267.001	-	268.000	C.A.
673.001	-	674.000	C.A.
274.001	-	277.000	C.A.
473.001	-	480.000	T.O.
173.001	-	173.000	T.M.
605.001	-	607.000	T.Y.
665.001	-	665.000	T.Y.
652.001	-	653.000	T.Y.
			= 1.500.000.-

în ruble și în vara anului 1945. Bineînțeles că Banca Națională a României a fost nevoită să preschimbe în lei sumele prezentate în monedă sovietică și după încheierea — numai teoretică — a operațiunilor la sfîrșitul anului 1944. Ca atare „șocul” monetar s-a ridicat peste nivelul confirmat oficial de 68 000 000 000 lei, care privește operațiunile de pînă la 1 decembrie 1944.

Urmărind situațiile privind plățile făcute în contul statului român pentru executarea obligațiilor prevăzute în articolul 10 din Convenția de armistițiu surprinde existența unei a treia categorii de operațiuni. Și anume, sume puse la dispoziție de Ministerul finanțelor diferitelor entități din România pentru livrări de mărfuri și prestări de servicii către armata roșie.

Dacă se revede formularea acestui articol 10, așa cum a rămas pentru posteritate, guvernul român avea obligația să facă plățile cerute de Înaltul Comandament Aliat (so-

vietic) spre a-și putea îndeplini funcțiunile. Asemenea plăți s-au făcut direct, în numerar, și pînă la 31 decembrie 1944 se ridicau la 17 000 000 000 lei, iar în următoarele trei luni, pînă la încheierea exercițiului anual, au mai fost puse la dispoziție încă 9 000 000 000 lei.

Peste aceste sume s-a adăugat efectul utilizării abuzive a banilor de război, care a însemnat mai mult de 68 000 000 000 lei.

În plus, fără să rezulte explicit din Convenție și anexă, Ministerul finanțelor a mai făcut plăți persoanelor fizice și juridice din România pentru livrări și prestări în favoarea Uniunii Sovietice, totalizînd după șapte luni, adică la 31 martie 1945, peste 108 000 000 000 lei.

Deci, sub camuflajul unui articol din Convenția de armistițiu, ce părea să asigure doar alimentarea cu numerar a Înaltului Comandament Aliat (sovietic) „pentru îndeplinirea funcțiunilor sale”, faptic s-a procedat la prelua-

rea unor uriașe cantități de mărfuri sau la obținerea de servicii separat de despăgubirile de război prevăzute de articolul 11 și restituirile stabilite prin articolul 12.

Spre a înțelege ce reprezentau toate aceste sume trebuie amintit că în acest răstimp, mai precis pînă la 1 mai 1945, cursul monedei americane cu primă valutară era de 1 dolar = 187,60 lei. Un simplu calcul dezvăluie că numai prin folosirea de numerar introdus cu forță — lei sovietici, ruble și pengö — pe care statul român a fost nevoit să îl răsкупere în totalitate, Uniunea Sovietică a obținut în trei luni, pînă la 1 decembrie 1944, bunuri și servicii în valoare de peste 360 000 000 dolari S.U.A. Iar dacă se convertește totalul livrărilor și prestațiilor de pînă la încheierea exercițiului financiar, în martie 1945, rezultă o sumă de peste 575 000 000 dolari S.U.A.

Făcînd abstracție de suma considerabilă, care se ridică la contravaloarea 150 000 000 dolari S.U.A., pusă la dispoziția Înalțului Comandament Aliat (sovietic) în strictă conformitate cu prevederile articolului 10 din Convenția de armistițiu, se constată că statul român a fost silit să suporte, în plus, 935 000 000 dolari S.U.A. Cu alte cuvinte, în numai șapte luni s-a plătit efectiv, prin bunuri și servicii, de peste trei ori suma despăgubirilor de război care se prevedeau prin articolul 11 al Convenției.

În lucrări apărute pe timpul ploconirii în fața puterii de la răsărit s-a urmărit diminuarea valorii livrărilor și prestațiilor de care a beneficiat Uniunea Sovietică, inclusiv ce se înregistrează, ca despăgubiri, la articolul 11. Un argument a fost că relația de curs leu-dolar nu reflecta raportul exact dintre puterile de cumpărare ale celor două monede. Orientativ, cursul dolarului în bancnote la „bursa neagră” din București, la un schimb în care se face întotdeauna primă excesivă din cauza utilizărilor incorecte, se plăteau în jur de 300 lei și după intra-

rea trupelor sovietice în țară și abia mai tîrziu s-a ajuns la 700-800 lei. Chiar la cursul „pieței valutare negre”, de 300 lei, tot se ajunge la aproape 600 000 000 dolari. Însă admiterea sistemelor de calcul prin care a fost încercată mistificarea adevărului înseamnă să se omită prețurile joase la care se luau adesea mărfurile, cursul artificial ridicat al leului sovietic și al rublei, modul de întocmire a documentelor de preluate și multe alte aspecte.

Perpetuarea deturnărilor

De fapt, articolul 10 avea să servească în continuare ca pretext pentru neînregistrarea livrărilor care se făceau tot atunci cu titlul de reparații, pe baza articolului 11. La recepționarea partidelor de mărfuri, livrate la prețuri nemodificate într-o perioadă de intensificare a inflației pe plan internațional, reprezentanții sovietici nu acceptau să înscrie întreaga valoare în contul despăgubirilor anume pentru a se pretinde că țara noastră nu își îndeplinește obligațiile. Asemenea situații se constatau în special la livrările de produse petroliere. Din numeroase referate, note, informări primite de autoritățile române încă și spre sfîrșitul anului 1945, se constată că, după ce avea loc predarea, nu se recunoșteau cantități importante sau nu era confirmată calitatea superioară ori înregistrarea se făcea nejustificat la articolul 10 și nu la 11 cum era corect. De asemenea, și după ce războiul luase sfîrșit tot se mai practica capturile, sub amenințare și fără nici un fel de dovadă referitoare la bunurile luate cu japca.

Punînd la oală rechizițiile masive din primele luni după armistițiu, livrările făcute organizat de către partea română și cumpărăturile cu banii armatei roșii se ajunge la concluzia că aveau dreptate cei care afirmă că România și-a plătit de trei sau chiar de patru ori despăgubirile de

război înainte de capitularea Germaniei. Afirmatii ce aveau să-i coste pe dezvăluitorii adevărului ani grei de închisoare și pe mulți chiar viața.

Articolul 10 a servit drept paravan pentru spolierea țării noastre și după ce războiul a luat sfîrșit. În afară de cele 40 000 000 000 lei cît s-a pus în numerar la dispoziția Comandamentului sovietic, statul român a suportat în exercițiul financiar următor sumele cuvenite pentru livrări și prestări în beneficiul U.R.S.S., totalul înregistrat în situațiile centralizatoare atîngînd 800 000 000 000 lei. Este adevărat că, datorită accentuării inflației, leul a suferit o simțitoare devalorizare. Față de noul raport de curs cu moneda americană se ajunge și în exercițiul 1 aprilie 1945-31 martie 1946 la plăți efective de despăgubiri, neconsiderate ca atare, de circa 200 000 000 dolari S.U.A.

Referirea la intensificarea procesului inflaționist în România își are aici o semnificație deosebită, pentru că între actul deliberat întreprins de Comandamentul armatei roșii și deteriorarea situației monetare în țara noastră a fost o strînsă legătură.

Într-o lucrare confidențială, elaborată în ianuarie 1945, destinată informării guvernului român, se subliniază creșterea rapidă a circulației biletelor de bancă de la 193,2 miliarde lei la 1 aprilie 1944, la 355,02 miliarde lei la 31 decembrie anul respectiv, adică cu 83,8%. Peste 3/4 din această mărime, aproximativ 128 miliarde lei, s-au adăugat numai din august pînă în decembrie, fiind de găsit aici șocul provocat de răscumpărarea banilor de război, cantitățile de bancnote emise pentru satisfacerea cererilor Înalțului Comandament Aliat (sovietic) suportarea de către stat a contravalorii livrărilor și prestațiilor în contul articolului 10.

Este concludent că tot într-o perioadă grea, în plin război, între 1 aprilie-31 decembrie 1943, datoria statului pe termen scurt și lung s-a mărit cu 78,6 miliarde lei, pe

cînd de la 1 aprilie 1944 și pînă la sfîrșitul aceluiași an s-a produs un adevărat salt de 245 miliarde lei, cu localizarea precumpănitor în ultimele luni. Enorme împrumuturi contractate de statul român pentru acoperirea obligațiilor de război au silit Banca Națională să introducă în circulație bancnote însumînd lunar zeci de miliarde, adică atît cît era mai demult creșterea anuală a volumului biletelor emise de instituția bancară centrală.

Ca într-o țară ocupată

În fața modului abuziv în care acționa Comandamentul sovietic, autoritățile române au încercat unele demersuri, însă fără efect. Intervenții făcute direct în cursul anului 1945 de Președinția Consiliului de Miniștri la Comisia Aliată de Control din România referitoare anume la articolul 10 din Convenția de armistițiu nu au avut rezultat și cererile de livrări au continuat susținute, făcîndu-se abstracție de îndeplinirea concomitentă a obligațiilor decurgînd din articolul 11. Poziția sovietică nu s-a modificat, de fapt, nici în 1946. Ca răspuns la solicitările adresate guvernului sovietic, la 24 aprilie 1946 s-a primit pe numele primului ministru, Petru Groza, o scrisoare ce purta semnătura generalului Ivan Zaharovici Susaiov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control. La primul punct se precizau următoarele: „Guvernul Sovietic socotește că obligațiile contractate de România, prin Acordul de armistițiu, sînt valabile pentru întreaga perioadă de armistițiu, respectiv pînă la încheierea păcii. Față de aceasta nu este de acord cu propunerea guvernului român de a-l scuti de cheltuielile prevăzute de articolul 10 din Acordul de armistițiu, a cărui valabilitate ar urma să înceteze cu începerea de la 1 iulie 1946, așa cum se arată în scrisoarea dumneavoastră”.

Din cuprins se cuvine reți-

nut și acest pasaj: „Guvernul sovietic socotește că nu este corect să se pună în dependență îndeplinirea obligațiilor articolelor 11 și 12 din Acordul de armistițiu cu îndeplinirea obligațiilor articolului 10 al acestui acord. Pentru aceasta guvernul sovietic nu poate să accepte propunerea guvernului român de a sista livrările potrivit articolelor 11 și 12 din acord pentru întreaga perioadă a rămînerii trupelor sovietice în România. Guvernul sovietic, luînd în considerare cererea guvernului român, a găsit posibil, cum s-a și făcut cunoscut guvernului român, să prelungească termenul de îndeplinire a obligațiilor articolului 11 din acord de la 6 la 8 ani”.

În anexele scrisorii erau prezentate cererile de livrări pentru anul 1946, denotînd interpretarea ce înțelegea Uniunea Sovietică să o dea mai departe articolului 10 din Convenția de armistițiu încheiată cu România.

Puternicul efect inflaționist al aruncării unei imense cantități de însemne monetare de către Comandamentul armatei roșii și apoi de Banca Națională a României, din cauza sarcinilor impuse prin echivocul articol 10, este prea evident, prea izbitor, pentru a mai necesita explicații și comentarii în plus. Desigur că la accelerarea inflației în România au contribuit și alți factori, însăși starea de război determinînd o deteriorare pe ansamblul economiei. Faptul că în aceste condiții grele inflația nu a luat totuși proporții catastrofale și nu a făcut ravagii la fel ca în alte țări îndreptățește afirmația că dacă autoritățile din România erau îngăduite să mențină circulația monetară sub control așa cum au cerut dar nu au fost lăsate s-o facă, starea lucrurilor nu se agrava atît de mult; în perioada postbelică s-a ajuns la dezastru fără îndoială și din cauza acțiunilor abuzive ale Kremlinului, care a procedat întocmai ca într-o țară ocupată.

Sistemul emiterii banilor de

război s-a aplicat de asemenea în Cehoslovacia și Ungaria, provocînd mai cu seamă în aceasta din urmă un brutal impuls inflaționist.

Prin felul cum s-au organizat și realizat, emisiunile de bani ai armatei roșii pe teritoriul României și toate manevrele următoare reprezintă un ansamblu de lovituri concertate menite să destabilizeze profund țara, spre a fi cît mai vulnerabilă în fața tendințelor acaparatoare ale clictii staliniste.

Pentru ca tenebroasa chestiune a banilor de război și a sarcinilor dictate de U.R.S.S. să se încheie definitiv, renunțîndu-se la orice discuții și pretenții în această privință, conducătorii sovietici s-au îngrijit să o includă în cuprinsul Tratatului de pace între România și Puterile Aliate și Asociate, semnat la Paris la 10 februarie 1947. Articolul 30, care consfințește renunțarea de țara noastră „la toate reclamațiunile de orice fel împotriva Puterilor Aliate”, a fost conceput să rezolve încercăturile relațiilor româno-sovietice. Din paragraful doi al acestui articol rezultă obligația guvernului român „să verse, în lei, o despăgubire echitabilă pentru a satisface reclamațiile persoanelor care au furnizat, pe cale de rechiziție, mărfuri sau servicii forțelor armate ale unor Puteri Aliate sau Asociate pe teritoriul român”, ca și reclamațiile „relative la pagubele cauzate pe teritoriul român și care nu rezultă din fapte de război”.

În sfîrșit, ultimul paragraf se vedește menit să tragă cortina peste sensibilă problemă monetară prin formularea: „Guvernul român va asuma deplina răspundere pentru întreaga cantitate de monedă militară aliată, emisă în România de către autoritățile militare aliante, inclusiv toată cantitatea de monedă de aceeași natură aflată în circulație la intrarea în vigoare a Tratatului de față”.

Oare prin asemenea formulări este cu puțință ca și faptele săvîrșite să fie șterse din istorie? ■

UN OBLIGATORIU P.S.

Telefonic sau în scris, numeroși cititori s-au adresat redacției, cerind unele detalii pe marginea articolului 1920: în culisele afilierii la Comintern, publicat în nr. 7 și 8/1990. Majoritatea solicitărilor se referă la răspunsurile pe care le-au dat membrii delegației socialiștilor români la întrebările pe care le-a formulat N.I. Buharin în cadrul discuțiilor din ziua de 11 noiembrie 1920, întrebări pe care le-am reprodus în nr. 7/1990, p. 45, dar fără a insista în cadrul articolului asupra modului în care socialiștii români au răspuns la ele. Se știe faptul, subliniat și în articol, că în cadrul delegației existau anumite divergențe de opinii în legătură cu rolul și rosturile partidului politic muncitoresc în viața politică a țării, cit și cu privire la natura și esența raporturilor internaționale ale acestui partid, în general, și în special cu noul for internațional creat la Moscova în martie 1919. În această ultimă privință, divergențele au fost extrem de tranșante, mergând de la atitudini de servilism obedient și preluare totală a tezelor și aprecierilor formulate de Comintern, cum a fost cazul lui Al. Dobrogeanu-Gherea și David Fabian (Finkelstein), până la poziții de luciditate și demnitate, cum a fost aceea a lui I. Flueraș, care s-a păstrat pe terenul realităților obiective ale societății românești și europene din acel moment istoric.

În arhive s-au păstrat răspunsurile scrise formulate de către toți cei cinci membri ai delegației socialiștilor români. Două dintre acestea le publicăm în acest număr.

Cîteva repere biografice privind pe Al. Dobrogeanu-Gherea și David Fabian, nume mai puțin cunoscute cititorilor noștri. În ceea ce-l privește pe I. Flueraș, considerăm că datele incluse în articolul deja publicat au fost suficiente pentru definirea personalității sale.

Alexandru Dobrogeanu-Gherea, fiul cel mare al lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, s-a născut la Ploiești, în ziua de 7 iulie 1879. După terminarea liceului, a făcut studii de inginerie în Germania; revenit în țară, a devenit membru al Partidului Social-Democrat și colaborator al unor ziare și reviste socialiste (Lupta, Lupta zilnică, Viitorul social, Calendarul muncii). În mai 1919 a participat la Conferința socialistă care a pus problema unificării organizatorice a mișcării socialiste din România reîntregită, iar în toamna ace-

luiși an a fost ales deputat în Parlament. A participat la congresul din mai 1921, în timpul căruia a fost arestat. La congresul III al partidului comunist, ținut în ilegalitate, la Viena, în august 1924, a fost ales în comitetul central al p.c.r. După 1925 a emigrat în U.R.S.S. (revenind de cîteva ori în țară), unde, împreună cu alți comuniști români aflați acolo, a editat revista Lupta de clasă, organul teoretic al c.c. al p.c.r. În ultimii ani ai deceniului patru, în cadrul represiunilor organizate de Stalin, Al. Dobrogeanu-Gherea a fost arestat și, sub acuzația de troțkism, a fost judecat și condamnat la moarte, sentința fiind executată la 4 decembrie 1937.

David Fabian s-a născut la Huși, în noiembrie 1895. După terminarea Școlii comerciale superioare din Iași, s-a stabilit la Cîmpina, ca funcționar la Uzina electrică. După încheierea primului război mondial, a plecat în Italia și apoi în Franța, de unde a trimis corespondențe în țară și a activat în cadrul Grupului socialiștilor români de la Paris. A participat la congresul de constituire a p.c.r. din mai 1921, iar la congresul II, din octombrie 1922, a fost ales în comitetul central. După 1924, a părăsit ilegal țara ca și alți comuniști români, și a activat în rîndul emigranților revoluționari români din Cehoslovacia, Austria, Germania, Franța, stabilindu-se după 1933 în U.R.S.S. Aici a făcut parte din colectivul de redacție pentru editarea în limba română, în 12 volume, a operelor lui V.I. Lenin. A murit în decembrie 1937, în aceleași împrejurări ca și Al. Dobrogeanu-Gherea.

Și acum să facem loc celor două documente, cu precizarea că Al. Dobrogeanu-Gherea și D. Fabian au formulat un răspuns colectiv, în care sînt preluate și cele șase întrebări la care urmau să se refere. Din lectura primului document se poate observa cu ușurință faptul că semnatarii lui au preluat în mod automat tezele și formulările Internaționalei Comuniste care exercita o puternică dominație asupra tuturor partidelor comuniste și revoluționare din lume. Sînt teze și aprecieri ce ne apar astăzi ca fundament al acelei orientări politice și tactice generale care a fost însăși esența tragediei p.c.r. Precizăm că explicațiile din paranteze drepte și notele din subsol ne aparțin.

FI. TĂNĂSESCU, M. ȘTEFAN

„Întrucît noi, membrii sub-semnați ai delegației socialiste române în Rusia, de abia azi [24 noiembrie 1920] ne-am întors la Moscova dintr-o călătorie de studii făcută în Donbas [la invitația lui C. Racovski], din păcate nu am putut participa la ședința din 11 noiembrie a Comitetului Executiv al Cominternului, la care s-a discutat problema Partidului Socialist Român.

Prin aceasta ne grăbim să dăm următoarele explicații la întrebările puse pe atunci în cadrul discuției de către tov. Buharin.

Prima întrebare: «care motive au fost hotărîtoare pentru tovarășii din Transilvania, că ei au figurat în timpul ocupației române ca mi-niști?».

a) Tovarășii conducători din Transilvania au pornit de la punctul de vedere că ceea ce în fapt era ocuparea și anexarea Transilvaniei din partea burgheziei române, ar fi «o eliberare a acesteia de sub jugul străin».

b) Ei au privit convenția de la Alba Iulia (noiembrie 1918) [se referă la Rezoluția adoptată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 18 noiembrie/ 1 decembrie 1918 privitoare la unirea cu România], ceea ce reprezintă baza colaborării lor cu guvernul, ca un mijloc spre dezvoltarea pașnică a claselor muncitoare din Transilvania, oportunismul lor și trădarea celor mai elementare interese ale clasei muncitoare mergînd pînă acolo, că ei și-au menținut poziția ca membri ai guvernului pînă și atunci cînd principalele puncte democratice ale convenției festive de la Alba Iulia au fost călcate în picioare cu cinism nemaluzit.

Și chiar dacă au ieșit din guvern, aceasta s-a întîmplat numai atunci cînd burghezia nu a considerat folositoare activitatea în guvern a social-șoviniștilor, cînd burghezia i-a împins acolo printr-o manifestare parlamentară dușmănoasă cu ocazia unui incident binevenit. Deci ieșirea lor a fost obținută prin

constrîngere. Însă ei înșiși erau gata să retragă demisiile lor, dacă masele deziluzionate cu privire la politica lor de colaborare nu i-ar fi reținut de la aceasta. (În ziarul socialist [Adevărul] din Ardeal a apărut în timpul acela un articol sub titlu: *Ori afară din guvern, ori afară din partid*).

N.B. Respectivii tovarășii transilvăneni (Flueraș, Jumanca) și partizanii lor nici azi nu consideră politica lor de colaborare ca o greșeală și pînă azi s-au ferit să dea o explicație care să-i angajeze că în viitor nu vor mai duce o politică de trădare asemănătoare.

A doua întrebare: «De ce partidul se intitulează socialist și nu comunist?».

Pentru că conducerea sa, în contrast cu dispoziția maselor de muncitori, nu este comunistă.

N.B. Grupele clandestine comuniste¹ și manifestele ilegale, care au fost ignorate, sabotate, chiar și dezavuate de către conducerea partidului, au figurat, respectiv au apărut totdeauna sub numele de «Partid Comunist», «muncitori comunisti» etc.

A treia întrebare: «Este adevărat că tovarășii români avuseseră convorbiri secrete cu Averescu² și cum a fost posibil acest lucru?».

Da. Și anume, nu numai simple convorbiri, ci și o înțelegere politică solidă, obligatorie. Convorbirile au fost duse în secret. Înțelegerea mult timp a fost ținută în secret și numai ulterior a fost recunoscută de către executivă [Comitetul Executiv al P.S.R.] în fața unei comisii a unei conferințe, cînd s-a încercat să se dea și o motivare.

¹ Aluzie la grupurile comuniste ilegale din România, care pînă în iunie 1921 au activat în afara Partidului Socialist.

² Convorbirile desfășurate între Averescu și Toma Dragu — unul dintre conducătorii socialiști — au stabilit principiile unei colaborări în cadrul campaniei electorale, fără însă a afecta programul și activitatea P.S.R. De altfel, într-un raport înaintat regelui, T. Dragu sublinia necesitatea colaborării active a forțelor muncitorești organizate cu factorii constituționali ai țării.

Pentru ca Averescu să ajungă la putere s-a folosit de toate mijloacele pe care le-a considerat proprii, ca orîsicare obișnuit politician român lipsit de principii.

Pe de o parte, pentru a liniști cercurile competente, înalte, cu privire la intențiile sale, s-a înconjurat cu elemente iunker (Argetoianu etc.) și pe deasupra a încheiat o alianță publică cu partidul în mod pronunțat reacționar conservator de sub conducerea lui Take Ionescu.

Pe de altă parte, pentru a cîștiga un punct de sprijin în rîndul masei de muncitori de la orașe, care se putea găsi numai în mișcarea socialistă, s-a adresat conducătorilor celor din urmă.

În ciuda trecutului său faimos (uciderea a 11 000 țărani în 1907) [aluzie la faptul că în acel an, Al. Averescu fusese ministru de război], în ciuda suitei sale politice sus menționate, în mod remarcabil i-a reușit, totuși, mulțumită năvității politice a conducătorilor socialiști, să încheie efectiv o alianță cu ei, a pune în acest fel masele de muncitori în serviciul său și astfel să se apropie de puterea atît de dorită.

Motivul care a îndemnat conducerea partidului nostru la această politică au fost următoarele:

a) Ei au acordat încredere promisiunilor confuze secrete ale guvernului de a lansa o răscălare revoluționară. Într-adevăr, a fost un plan grozav: a lăsa să nască o revoluție pe riscul și răspunderea unui oarecare general bonapartist, ceea ce desigur că este un lucru cu mult mai comod, decît să pregătești o revoluție pe risc și pe răspundere proprie.

Prin aceasta, conducerea a legat de partid pentru un timp o tactică iluzionistă, menșevist-pucistă.

b) Ei au crezut [că vor putea] să răstoarne prin această alianță regimul cenzurii și al stării de asediu. În același scop au hotărît și au dus pînă la capăt conducerea de partid sub influența generalu-

lui Averescu și împreună cu el boicotarea alegerilor parlamentare din anul 1919, cu ajutorul unei conferințe de partid.

N.B. Motivul dat de reprezentanții conducerii de partid că înțelegerea cu Averescu ar fi fost încheiată pentru a ajuta Rusia sovietică pare să fi fost găsit în timpul călătoriei în Rusia. În orice caz, noi subsemnații constatăm că în această privință nu a fost obținută o promisiune obligatorie din partea lui Averescu.

A patra întrebare: «Ce au făcut tovarășii români în timpul luptei României împotriva noastră și a Ungariei sovietice?».

Foarte puțin.

a) Din cauza colaborării strînse cu elementele extrem de oportuniste din Transilvania și Bucovina și din cauza politicii de concesiuni sus-amintite legate de aceasta, practică recent de partidul din Vechiul Regat — capacitatea de inițiativă și de atac a mișcării noastre muncitorești a fost în general serios prejudiciată.

b) În ceea ce privește îndeosebi Transilvania, miniștrii social-șoviniști de acolo au luat cu inima ușoară asupra lor întreaga răspundere pentru atentatul pe care l-a comis guvernul român împotriva Ungariei sovietice.

Chiar după doborîrea Ungariei sovietice și după demascarea clară a adevăratelor scopuri ale atacului românesc, social-șovinistii și-au menținut mai departe posturile lor de miniștri.

c) Pentru apărarea Ungariei sovietice și Rusiei sovietice, Partidul Socialist a exercitat totuși o anumită presiune asupra guvernului printr-o agitație, prin presă, ce-i drept foarte potolită, mitinguri și în cele din urmă prin greva din 21 iulie 1919, hotărîtă la Londra, care în România, mulțumită entuziasmului maselor pentru republicile sovietice, s-a desfășurat într-un mod strălucit¹.

¹ Partidul Socialist din România a dat curs apelului organizațiilor muncitorești internaționale de a participa la o grevă internațională de solidaritate cu revoluțiile din Rusia și Ungaria.

d) La boicotul transporturilor nu s-a ajuns.

A cincea întrebare: «Cît de lung timp nu au convocat tovarășii români un congres și de ce?».

După război, pînă acum nu s-a ținut congres².

Cauzele erau următoarele: Avînd în vedere dispoziția [starea de spirit a] maselor, ar fi fost de neînlăturat de a pune primul punct al ordinii de zi a primului congres problema afilierii la Internaționala a III-a. Însă în această problemă conducătorii erau șovăielnici și nu aveau o poziție. Pe de o parte au preferat să aștepte pînă cînd partidele mari socialiste din Europa au luat o hotărîre în această problemă. Pe de altă parte au tot amînat hotărîrea cu privire la un congres, întrucît știau că această hotărîre ar avea un rezultat numai în sensul afilierii la Comintern și, pe drept cuvînt, le era frică că o asemenea hotărîre din partea partidului vechi socialist român va face [im]posibilă colaborarea strînsă pe mai departe cu elementele oportuniste din Transilvania și Bucovina și va nimici visul minunat cu privire la «frontul socialist unitar».

Din aceste cauze, masele muncitoare, în așteptarea congresului mult dorit, au fost duse cu vorba prin trei conferințe, care în mod intenționat au fost organizate în așa fel ca să nu aibă dreptul de a aduce hotărîri.

Din aceste cauze au trebuit să rabde cu cererea lor de afiliere pînă cînd Flueraș, Grigorovici, Jumanca și Co. vor fi devenit adepți entuziaști ai comunismului.

A șasea întrebare: «De ce tovarășii nu ne-au spus nimic despre diferențierile din sinul partidului?».

Această trecere în adîncă tăcere asupra diferențierilor existente în sinul partidului caracterizează tocmai concepția «marxistă» a conducerii noastre de partid.

tate cu revoluțiile din Rusia și Ungaria.

² Este vorba despre un congres general al mișcării socialiste, congrese regionale avuseseră loc în toate provinciile.

De fapt nu există diferite partide provinciale socialiste, unul în Vechiul Regat, unul în Ardeal, unul în Bucovina, ci există un haos politic³, în care se pot deosebi două partide în curs de înființare:

a) un partid social-democrat cu o aripă scheidemanistă (Grigorovici, Flueraș, Dunașanu etc.) și o aripă centristă (Pistiner, Voinea, Gheller), ambele aripi fără nici un sprijin în rîndul maselor. Chiar masele muncitoare ale noilor provincii, mase care odată au stat sub influența social-șovinistilor, azi, datorită experienței lor, de la «eliberarea» lor s-au depărtat mult spre stînga (vezi hotărîrile conferințelor regionale din Cluj — august 1920 și Timișoara — septembrie 1920)⁴.

b) Un partid comunist care se compune din mase muncitoare conștiente, condus de o linie comunist-marxistă, care să se sudeze într-o organizație compactă (Ștefanov, Olteanu, Fabian, Dobrogeanu etc.), care consideră ca o lipsă a sa că nu a îndeplinit la timp și nu destul de ascuțit datoria sa de luptă în sinul partidului, însă se simte obligat la aceasta pentru a recupera cu o străduință dublă ceea ce a omis.

El se compune pe mai departe dintr-un număr mai mic de antiparlamentariști de stînga, capabili de a se adapta, care numără în rîndurile sale proletari hotărîți și curajoși (Al. Constantinescu, Gh. Teodorescu etc.).

În spatele acestor două tendințe, care în parte au mers împreună, stă covîrșitoarea majoritate a muncitorimii.

c) Între ei: o grupă de conducători care călăresc în același timp pe doi cai (Ilie Moscovici, Gh. Cristescu, C. Popovici), din care o parte este

³ Afirmația era în totală contradicție cu realitatea, în fiecare provincie existînd partide socialiste și social-democrate puternice, cu tendințe evidente de unificare la scară întregii țări.

⁴ Se referă la congresele regionale ale partidelor muncitorești din acele zone ale țării.

capabilă să se dezvolte pînă la comunismul adevărat. Această grupă care azi deține conducerea partidului, a adus o politică de confuzii, de șovăieli, de mușamalizare, de trecere sub tăcere, de aminare, de compromisuri veșnice cu social-șovinismul și de promiscuitate secretă cu partidele burgheze, pe lângă care, ici și colo, s-a îndeletnicit cu practicarea unei demagogii comuniste, pentru ca la urma urmelor să intre ca un erou în Internaționala a III-a Comunistă.

Moscova, 24.XI.1920

AI. DOBROGEANU D. FABIAN"

Al doilea document are următorul conținut:

„Către Comitetul Executiv al Internaționala a III-a Comuniste,

Descrierea mișcării muncitorești socialiste din Transilvania și Banat, unite cu România

După cum se știe, regiunile sus-amintite au constituit pînă la 1 Decembrie 1918 parte integrantă din Ungaria. În această zi a avut loc la Alba Iulia Adunarea Națională a poporului român, care a proclamat unirea acestor regiuni cu România.

La această adunare a participat și fracțiunea [secțiunea] română a Partidului Social-Democrat al fostei Ungarii, prin delegații săi în număr de 150 membri, aleși de secțiile partidului și de adunările populare de circumscripții electorale.

Adunarea Națională a adoptat o rezoluție care a continuat cele mai democratice revendicări sociale, populare și naționale. Această rezoluție a fost condiția colaboratorilor socialiști în Adunarea Națională. În caz contrar, naționalismul ar fi proclamat unirea cu România fără nici o obligație față de poporul muncitor și de minoritățile naționale. Această rezoluție a conținut: 1. Votul universal proporțional pentru toți cetățenii de ambele sexe;

2. Libertatea deplină de asociere — întrunire și de presă, 3. Asigurarea și protecția muncii; 4. Autonomie națională, culturală și juridică pentru minoritățile naționale; 5. Reformă agrară; 6. Autonomia administrativă provizorie a acestor provincii pînă la Constituanta României mărite, pe baza votului universal, proporțional și secret, după comune, pentru ambele sexe, începînd de la 21 ani. Adunarea Națională, pe baza autonomiei rezervate în Rezoluție, a format un parlament autonom compus din 200 membri, din care 30 erau socialiști. Acest parlament provizoriu, împreună cu guvernul, care a fost constituit din mijlocul lui, au avut sarcina de a realiza Rezoluția votată de Adunarea Națională și să guverneze pînă cînd se întrunește Adunarea Constituanta a României unite, care va fi aleasă în spiritul Rezoluției amintite și care va extinde și asupra restului României reformele aplicate în Transilvania și Banat, după care, peste întreaga Românie, trebuia să domnească un singur guvern.

În timpul sesiunii Adunării Naționale, delegații social-democrați au ținut o consfățuire preliminară, unde au pus în discuție Rezoluția pe care s-o supună Adunării Naționale. Ea a fost acceptată în unanimitate cu o abținere, însă cel care s-a abținut încă în aceeași zi a încuviințat Rezoluția. După Adunarea Națională, conferința delegaților socialiști a fost continuată, cu care ocazie s-a constatat despărțirea secției române de Partidul Social-Democrat din Ungaria prin despărțirea de Ungaria a teritoriilor reprezentate. Conferința a hotărît imediată întemeiere a unui Partid Social-Democrat din Transilvania și Banat. În afară de aceasta, conferința a hotărît să trimită în guvern doi reprezentanți ai noului partid.

Care au fost motivele care au dus la colaborare?

1. Faptul că Partidul Social-Democrat din Ungaria, cu care am colaborat ani

de-a rîndul, a colaborat în continuu cu partidele burgheze de opoziție, unde era vorba de realizarea de reforme democratice, ca votul universal, libertatea de asociere, întrunire, de presă etc. În afară de asta, Partidul Social-Democrat Ungar a colaborat în aceste momente critice cu partidele burgheze, întrucît ele au participat atît în Adunarea Națională Ungară, cît și în Consiliul Național și în guvernul ungar. Ca urmare, la noi colaborarea între clase, adică munca de clasă (Klassenarbeit) a fost tradițională și noi ne găseam tocmai în această colaborare între clase. În afară de aceasta, la începutul activității noastre, Comitetul Central Executiv al partidului din Ungaria a dat fracțiunii [secțiunii] române sfatul de a colabora cu Partidul Național Român [din Transilvania]¹.

2. Comitetul Central al fracțiunii române a urmat instrucțiunile Comitetului Central, cu atît mai mult cu cît vedea că raportul național între unguri și români trebuia să fie reglementat, căci amenința să provoace un război național, ceea ce ar fi amînat pe un timp mai îndelungat posibilitatea eliberării complete, atît a proletariatului român, cît și a celui ungar. Din această cauză am menținut colaborarea între clase, pentru a preveni acest pericol, cu toate că ar fi fost mai comod să rămînem pasivi și să nu luăm asupra noastră o răspundere atît de mare.

3. Deoarece eram convinși că numai pe această cale putem obține de la clasele burgheze drepturile democratice, fără de care în acel timp era imposibilă dezvoltarea clasei muncitoare și a tinerei noastre mișcări.

4. Pentru că nouă ne era teamă că fără colaborarea noastră în guvern, burghezia română din Transilvania, împreună cu cea din Vechea Românie, nu va acorda nici un drept poporului muncitor,

¹ După opinia altor militanți socialiști ardeleni, inițiativa colaborării cu Partidul Național Român s-a datorat exclusiv socialiștilor transilvăneni.

drepturi pentru care poporul muncitor a dus timp îndelungat lupte grele, cu mari jertfe, atât în Ungaria cât și în România.

5. Întrucât noi am vrut să obținem pentru Transilvania o autonomie, chiar dacă numai provizorie, pentru timpul până când în Vechea Românie s-a instaurat [se va instaura] un regim democratic pe care noi am vrut să-l introducem în Ardeal prin colaborarea noastră.

6. Pentru că numai prin colaborare am putut ajuta minoritățile naționale să obțină drepturi naționale autonome, culturale și juridice, care sînt necesare pentru a înlătura conflictele naționale și luptele șovine, care atrag atenția de la luptele de clasă.

Acestea erau principalele motive care ne-au determinat să participăm la o colaborare între clase. Ne-a reușit, de asemenea, să introducem dorințele noastre în Rezoluția Adunării Naționale. Însă nu ne-a reușit să forțăm completă sa realizare, mai departe nu ne-a reușit să împiedicăm izbucnirea persecuțiilor reacționare îndreptate împotriva mișcării socialiste, comuniste, de aceea, ne-am hotărât ca, în momentul pe care noi l-am găsit potrivit, să sistăm colaborarea. Noi am folosit în agitație excocheria burgheziei față de clasele muncitoare, ceea ce a revoluționat în mare măsură masele muncitoare și a făcut să se ivească ideea răzbunării, de a-și câștiga drepturile prin luptă, folosind toate mijloacele posibile. Acum partidul nostru a renunțat desigur cu totul la vechea sa tactică și își desfășoară toată puterea sa pentru ca în timpul cel mai scurt să îndeplinească rolul său istoric, care constă în răsturnarea sistemului capitalist și în introducerea ordinii socialiste-comuniste.

Din această cauză am fost delegat în Rusia sovietică din partea Partidului Socialist din Transilvania pentru a studia aici experiența tovarășilor ruși, care — sperăm noi — au trecut peste cele mai grele

lupte, cît și realizarea idealului comunist.

În afară de asta, partidul ne-a dat sarcina de a intra în legătură cu Executiva Internațională a III-a Comuniste pentru a cunoaște condițiile afilierii, în cazul cînd partidul nostru se hotărăște să facă acest lucru, pentru că noi, la plecarea noastră [spre Rusia], nu am știut nimic de cele 21 puncte. După ce Comitetul Executiv va fi luat la cunoștință prin această scurtă informare de situația din partidul nostru, cît eventual și din explicațiile verbale pe care le voi da la dorință, noi am vrea de asemenea să obținem un răspuns în scris de la Executivă, în ce măsură privesc partidul nostru cele 21 de puncte ale condițiilor de afiliere, pentru cazul cînd acesta hotărăște afilierea la Internaționala a III-a Comunistă, la congresul care va fi convocat în cel mai curînd timp după întoarcerea noastră.

La acest congres, partidul nostru va realiza completa contopire cu partidul Vechii României, cu care și pînă acum am colaborat după posibilități, în înțelegere. Partidul nostru din Transilvania și Banat numără azi mai mult de 100 000 de membri. La fel de mulți membri sînt în uniunile profesionale, avînd în vedere că membrii acestora sînt în același timp și membri de partid.

Numărul populației Transilvaniei și Banatului este de cca. 5 200 000-5 300 000 locuitori. Din aceștia, 3 000 000 locuitori sînt de naționalitate română, cca. 1 400 000 - 1 500 000 de naționalitate maghiară, cca. 600 000 pînă la 700 000 germani (șvabi și sași) și restul de 100 000 pînă la 150 000 sînt sîrbi, ruteni și alte naționalități. Dintre muncitorii calificați, 55 pînă la 60% sînt de naționalitate maghiară, aproape aceeași proporție fiind și între membrii de partid și de sindicat.

Ion Flueraș
Moscova, 20 nov. 1920". ■

CLIO ANUNȚĂ

DIN SECRETELE VĂII REGILOR

Dr. Donald Ryan, arheolog de la Pacific Lutheran University, statul Washington, a primit anul trecut, din partea autorităților egiptene, autorizația să cerceteze mormintul 60 din Valea Regilor. El fusese descoperit inițial de Howard Carter, în 1903 — același care a găsit, ulterior, și mormintul lui Tutankhamon — dar, dezamăgit de faptul că pereții nu erau pictați și că fusese deja prădat, l-a abandonat rapid. Trei ani mai târziu, locul a fost examinat de un alt arheolog britanic, Edward Ayrton. El a găsit o mumie ce purta numele Sitre, pe care a trimis-o Muzeului din Cairo. Cealaltă mumie descoperită a lăsat-o acolo, neputînd să o identifice. În 1906, mormintul 60 a fost sigilat și intrarea acoperită cu nisip.

Dr. Ryan, regăsind mormintul a cărui localizare exactă fusese pierdută, a coborît cîteva trepte, a străbătut un coridor de 8 m și a ajuns în camera mortuară, unde se afla doar mumia lăsată de cei ce fuseseră înaintea sa. De la început, dr. Ryan a fost frapat de faptul că acel corp fusese înfășurat potrivit tipicului pentru o mumie regală feminină: brațul stîng indoit din cot, cu pumnul ușor strîns peste piept. Căutînd mai departe, arheologul american a găsit o mască de lemn, ce acoperea mumia. Partea interioară a măștii prezenta o creștură mică la bărbie, care putuse servi la fixarea unei bărbi false. Or se știe că regina Hatșepsut a fost singura care și-a însușit simbolul falsei bărbi regale. În favoarea unei asemenea identificări, pledează și faptul că mumia trimisă de Ayrton Muzeului din Cairo aparținea doicii lui Hatșepsut.

Mormintul oficial al reginei se află în apropiere și dr. Ryan presupune că ea a fost mutată în mormintul 60 pentru a fi protejată de jefuitori. Deocamdată însă, arheologul britanic este precaut în privința identificării, așteptînd rezultatul final al expertizei științifice la care este supusă descoperirea sa. Cel mai important lucru, după cum declara egiptologul dr. Nicholas Reeves, de la British Museum, citat de ziarul *Observer*, este că descoperirea din mormintul 60 înfirmă părerea potrivit căreia Valea Regilor și-ar fi dezvăluit toate secretele.

D.M.

EMINESCU LA 1877

Cunoaștem, din reeditarea publicisticii eminesciene în cadrul monumentalei ediții de Opere inițiată de Perpessicius, continuată și adusă în pragul încheierii de colectivul de cercetători conduși de Petru Creția, febrila activitate gazetărească desfășurată de M. Eminescu în 1877-1878, cind oștenii români consfințeau pe cimpurile de bătălie din sudul Dunării independența țării. „Independența — scria Eminescu —, departe de a fi meritul actualei generații, e suma vieții noastre istorice...”

Un semnificativ document privind preocupările junimiștilor pentru rezultatul confruntării armate — care, în cazul înfringerii Turciei, ar fi consacrat independența României — întâlnim într-un original „proces-verbal” redactat în prezența citorva marcante personalități ale „Junimiei”, între care M. Eminescu, I. Creangă, A.D. Xenopol, V. Conta, Miron Pompiliu, P.P. Carp. Sub forma unui pariu, se exprima de fapt — în preluarea declanșării operațiunilor militare — opțiunile și intuițiile participanților. Eminescu credea în înfringerea Porții. La fel și Ion Creangă, care semnează alături de marele său prieten. Chiar și simplul fapt că semnăturile lui Eminescu și Creangă se află alăturate, în aceeași „tabără”, conferă acestui document — nepublicat pînă acum, din cîte știm — valoarea unei emoționante mărturii de peste timp.

Să mai precizăm că documentul se află păstrat în colecția Bibliotecii Academiei Române. Iată-l în transcriere și în facsimilul alăturat.

Proces Verbal

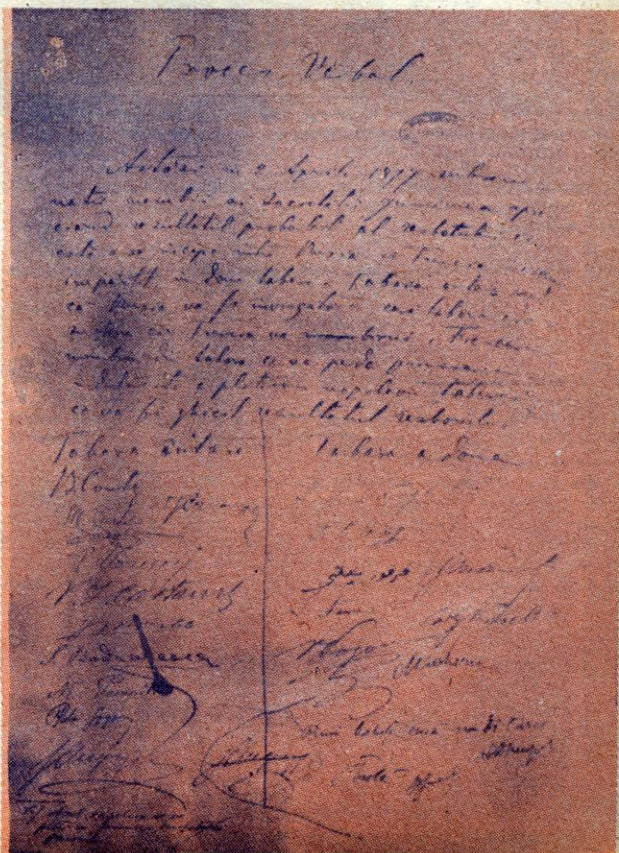
Astăzi în 2 aprilie 1877 subsemnații membri ai Societății Junimea apreciind rezultatul probabil al războiului ce este a se începe între Rusia și Turcia, ne-am împărțit în două tabere. Tabăra întâia crede că Rusia va fi învingătoare; eară tabăra a doua susține că Turcia va birui. Fiecare membru din tabăra ce va pierde prinsoarea se îndatorește a plăti un napoleon

taberei ce va fi ghicit rezultatul războiului*.

Tabăra întâia: V. Conta, M. Eminescu, I. Creangă, M. Pompiliu, I.C. Negruzzi [și alții].

Tabăra a doua: Ș.G. Vărgolici, P.P. Carp, A.D. Xenopol [care menționează: „Rusia bătută însă nu de turci”; și alții].

* Acest napoleon se va plăti în favoarea banchetului Junimei.

L. IOAN

1874. Carol Pop de Szathmári în Transilvania

Artist cu multiple preocupări, Carol Pop de Szathmári - despre care *Magazin istoric* a scris în mai multe rânduri (nr. 7-8/1968, 10/1981, 2-6/1983, 9/1987, 2, 10, 11, 12/1989), prezentînd o bogată suită de fotografii și desene inedite din creația sa - a fost și un susținut propagator al valorilor românești. Deși avea cetățenia austriacă, Szathmári - trăind și lucrînd în România - s-a manifestat cu consecvență ca un bun cetățean român, ca un artist în slujba poporului în sinul căruia se stabilise, popularizîndu-i, prin intermediul artei, valorile materiale și spirituale, făcîndu-i cunoscute portul, obiceiurile, frumusețea locurilor, monumentele istorice, aspirațiile sale de libertate și neatinare.

Moștenirea sa artistică, complexă și cu o vastă arie tematică (numai la Cabinetul de stampe al Academiei Române se păstrează peste 2.000 de desene și acuarele ale artistului, împreună cu un bogat fond de fotografii) conține încă aspecte mai puțin cunoscute sau chiar necercetate. Unul dintre acestea este tocmai latura propagandistică a activității sale, în slujba prezentării românilor peste hotarele țării.

Ne vom reteri, succint la un astfel de moment, necunoscut pînă acum: expoziția itinerantă organizată în 1874-1875, cu o suită de acuarele cu subiecte, în mare majoritate, românești. Aflăm despre această expoziție dintr-o corespondență publicată de ziarul brașovean *Oriental latin*, semnată Ladislau Vaida.

Vernisată în noiembrie 1874 la Cluj, expoziția a mai poposit la Timișoara, Sibiu, Tirgu Mures, Sighișoara, Budapesta, Viena și Londra. Din cele 63 de acuarele expuse, 55 erau cu subiecte românești, reprezentînd chipuri și porturi din ținuturile locuite de români, scene de viață, monumente și locuri istorice sau, cum scria L. Vaida, „plaiuri incântătoare, biserici și porturi populare din România”. În continuare, autorul notează: „Am rugat pe domnul Szathmári, eu și mai multe doamne și domni d-aiici, ca să binevoiască a însemna la fiecare tablou românesc că e românesc, deoarece la Paris și Londra privitorii nu vor fi cunoscînd deloc îmbrăcămintele românești spre a le putea aprecia toată frumusețea. D-sa a promis că și aceasta o va face”.

Pe baza descrierilor din amintitul articol din *Oriental latin*

aceste creații au fost identificate de noi în bogatul fond Szathmári de la Biblioteca Academiei Române.

Comentatorul relevă totodată faptul că artistul a redat chipurile de români cu multă măiestrie, evidențiind trăsăturile lor caracteristice: „Domnul Szathmári se mai distinge și prin grija de a înfățișa aceste porturi pe niște indivizi bine făcuți, frumoși și originali, cari neîncetat ne aduc aminte că românii se trag din coloniile divului Traian”.

Expoziția itinerantă a avut un deosebit succes, ea bucurîndu-se de înaltul patronaj al principelui Carol I care, scria *Oriental latin*, „face foarte mult pentru lățirea gustului de arte frumoase în România”.

Prezentăm cititorilor revistei *Magazin istoric*, cîteva acuarele inedite de Szathmári, din colecțiile Bibliotecii Academiei Române, semnificative pentru interesul și măiestria cu care el s-a apropiat de realitățile românești, pe care le-a imortalizat în creația sa.

Emanuel BĂDESCU,
Iulian VOICU

COPERTELE

- ① Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluției din urmă cu 170 ani, într-o litografie din 1888, de Eduard Wiegand, editată de Nestor Nițescu („Tudor, supranumit și Vladimirescu”, p. 3)
- ② ③ Desene inedite de Carol Pop de Szathmári, prezentate în expoziția itinerantă a artistului din 1874-1875 la Timișoara, Sibiu, Tirgu-Mures, Sighișoara, Budapesta, Viena și Londra: a) Pereche de bucovineni; b) Țărance din Banat; c) Horă; d) Bănățence; e) Femeie din Vrancea; f) Mănăstirea Poiana Mărului; atît litografia de pe coperta ① cît și desenele de pe copertele ② ③ se păstrează la cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române (1874. Carol Pop de Szathmári în Transilvania, p. 32)
- ④ Oamenii de afaceri își au și ei istoria lor, începînd cu ultimele secole ale evului mediu. Pentru negustorii vremii locul de întîlnire prin excelență era iarmarocul, tirgul, iar școala cea mai bună - teigheaua (Cum se făcea negoț în evul mediu?, p. 65)

PLANSELE

- ① ② ③ ④ Pe Dunăre, de la Sulina la Galați, imagini de la sfîrșitul secolului trecut, dintr-un album fotografic inedit realizat de G. Orenco, păstrat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române și puse la dispoziția noastră de dl. Emanuel Bădescu: ① Marele chei din Sulina (a) și draga „Delta” (b); ② Tot la Sulina: concurs de canotaj (c), vechiul far (d) și marea moară (e); ③ Tulcea (f, g) și stradă în Sulina (h); ④ Plute la Galați (i) și scafandri la Sulina (j)

c

f

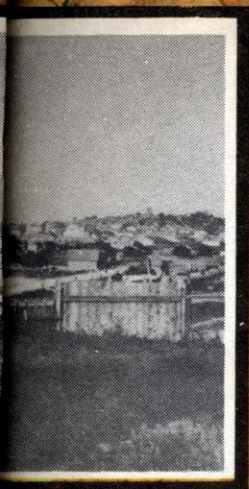

d

e

1930-1940: ÎNTÎMPLĂRI ȘI OAMENI

DIN SERVICIUL SECRET (II)

N. D. STĂNESCU

„Nu mă pot opri de a reflecta că nu toți cei care ei înșiși se consideră că au avut o atitudine net democratică, de pe urma căreia azi beneficiază, au dat dovada tăriei convingerilor lor cu riscul vieții, așa după cum am dat-o eu. Faptele sînt idel solidificate, iar pe traiectoria mea vitală aceste fapte se înscriu și reprezintă materializarea ideilor propulsoare care m-au condus“. Pentru a fi mai convingător, autorul afirmațiilor de mai sus aduce argumente: „Cu toate că divulgarea unui secret de serviciu îmi putea atrage consecințe dintre cele mai grave, dată fiind și starea de război, totuși sesizîndu-mă că în buletinul zilnic scos de Siguranță apăruse de mai multe ori numele scriitorului Ury Benador [1895-1971], l-am solicitat acestuia o întrevedere. Pe Benador îl cunoșteam de cînd eram elev și client al librăriei pe care o avea la Brăila, unde mi-am făcut liceul; ne mai întâlneam la București, cînd eram, student... L-am avertizat asupra

pericolului care îl pîndea de a fi arestat, sfătuindu-l să-și ia măsurile de prevedere și să-și controleze relațiile.

M-am sesizat și de apariția în același buletin a numelui prof. Anton Dumitriu (Magazin istoric, nr. 7/1984, 5/1987, 6-9/1990), pe care de asemenea îl cunoșteam de pe vremea cînd eram elev și pe care în același mod l-am avertizat, fiind conștient de riscurile ce le comporta inițiativa mea“.

La data cînd se petreceau aceste fapte, N.D. Stănescu, căci despre el este vorba, devenise unul din lucrătorii experimentați ai Serviciului Secret. În mod deliberat, atunci cînd, la începutul acestui serial, am făcut prezentarea autorului însemnărilor din care publicăm cel de-al doilea fragment, nu ne-am oprit asupra detaliilor referitoare la condițiile în care a ajuns să activeze în cadrul Serviciului Secret. O facem acum, lăsîndu-l pe el însuși să rememoreze acele împrejurări.

Obligatoriu conspirativ

Reducerile bugetare [în perioada crizei din 1929-1933] au mers profund în despărțămîntul cultural. Școli și catedre s-au desființat cu duimul, lăsînd pe drumuri un noian de învățători și profesori, situație în care cei care nu apucaseră, măcar să funcționeze în învățămînt nu mai puteau trage nici o nădejde.

În aceste nefericite împrejurări, lipsa de perspectivă era de-a dreptul tragică, iar tinerii intelectuali îndurau rușinoasa poreclă de „cerșetori în haine negre“.

Într-o astfel de situație, un prieten din copilărie și coleg de facultate, Ștefan Enescu, de care mă lega și faptul că

eram amîndoi orfani de război, știind că tatăl său, care fusese directorul sucursalei Băncii Naționale din Constanța, se împrietenise acolo cu Morúzov, care pe atunci conducea Inspectoratul de poliție din capitala Dobrogei, a parvenit să ia legătura cu șeful Serviciului Secret [S.S.], solicițîndu-i sprijinul pentru obținerea unui post. Morúzov tocmai începea o reorganizare a instituției pe care o conducea. Avusese importante succese profesionale, între care afacerile Vărzan și Precup¹, care îi conso-

lidaseră situația, provocînd raporturi directe și intime cu Palatul și i se acordaseră fonduri sporite pentru amplificarea S.S., care avea să devină un aparat care să funcționeze de fapt în primul rînd în slujba directă a regelui. Chiar dacă dependența de drept, formată, era Marele Stat Major sau — pentru scurtă perioadă — de Ministerul de război, în realitate depindea direct de ordinele șefului statului.

Avînd noi și importante mijloace materiale de extindere a serviciului, și-a dat seama că însușirile aparatului omenesc de care dispunea, cit și că dacă mergînd mai departe și l-ar fi recrutat în

¹ Asupra acestor „afaceri“ și a altora, autorul însuși va reveni cu amănuntele necesare în episoadele următoare — n.r.

același mod, din Siguranță, ar fi ajuns totuși la unele limite, determinate de profesionalismul rutinar al celor formați la școala polițistă, cu calitățile, dar și cu defectele ei. În consecință, a ales soluția unei infuzii venită din afara cadrului profesional și anume ca să coopereze o echipă de tineri intelectuali care, însușindu-și tehnica și etica profesională, să aducă totuși un suflu nou, putând depăși spiritul de rutină și capabilă de rezultate peste limitele celor fixate de rutina meșteșugărească. Rețin faptul că deși nu era un intelectual, Moruzov își dădea seama că progresul instituției sale este în bună parte condiționat de intelectualizarea sa, care să-i dea posibilitatea unor perspective mai largi.

În aceste condiții, atunci când Enescu i-a solicitat un post, Moruzov l-a însărcinat să-i prezinte încă doi tineri intelectuali mai răsarți, astfel încât toți trei să formeze nucleul unor birouri de studii. Țin să arăt că Enescu fusese un student distins, că urmase și dreptul și că încă de pe vremea când era pe băncile Universității ținuse o conferință la Braila cu un auditoriu de intelectuali despre „individualism și colectivism”, în care luase poziție pentru democrație. Nu știu dacă Moruzov era informat în detaliu despre toate acestea, dar nu cred, să-i fi încredințat sarcina de a-i face propuneri pentru numiri în Serviciul Secret fără a se fi orientat în primul rând despre posibilitatea lui de a face recomandări corespunzătoare.

După cum probabil îi era mandatul, Enescu mi-a vorbit, la început mai pe departe, despre eventualitatea numirii mele într-un serviciu de studii de pe lângă Marele Stat Major, cu stabilitate și cu un salariu care pe vremea aceea era aproape dublu celui pe care-l primea un profesor suplinitor, cu adaosul că în învățămînt numirile de suplinitori erau numai pentru o perioadă de un an școlar. Mărturisesc că la început nici nu mi-a venit să cred, prea

erau trandafiri astfel de perspective. Când, apoi, treptat, m-a introdus mai adînc în temă, vorbindu-mi despre atribuțiunile de studii la un serviciu de spionaj, am început să mă îndoiesc despre tot ce-mi vorbise pînă atunci Enescu și deși nu-l știam mitoman, am crezut că scorește o poveste, cu toate că trebuie să recunosc că imaginația începuse să mi se înflăcăreze, domeniul spionajului avînd asupra multora — darul de a trezi fantezia. Problema începuse să mă intereseze la maximum și — recunosc — mă pasiona chiar înainte de a veni în contact direct cu ea.

Cred că nu am fost un caz singular și că mulți care au avut de-a face cu această meserie au încercat de la început un sentiment asemănător, mai cu seamă dacă primul contact cu o astfel de îndeletnicire l-au avut în tinerețe, cînd entuziasmul pornește mai ușor și se domolește mai greu sau deloc. Lucid vorbind, era pentru mine și o soluție de existență, dar chiar dacă nu ar fi fost acest element nu cred că entuziasmul mi-ar fi fost mult mai mic, la o astfel de stare sufletească contribuind și cărțile despre spionaj — romane sau memorii autentice — pe care le citisem, dar despre care, cu creșterea experienței profesionale, mi-am dat seama, mai încolo, că nu toate aveau valoarea ce le-o atribuisem la prima lor lectură și mai înainte de a lua contact cu această profesiune. Vreau să rețin faptul că am pornit în această profesiune cu o bună stare sufletească și că dacă am avut apoi unele rezultate în muncă, faptul s-a datorat și acestui fond primordial, căci de multe ori o plecare ratată poate fi o sosire ratată, după cum un dezgust inițial poate persista, chiar dacă numai subiacent, pînă în final.

Prin august 1934, Enescu m-a anunțat că nu mai vrea ca să propună pe al treilea tînr pentru slujba despre care discutaseam și că în aceeași zi, după amiază, ne vom pre-

zenta amîndoi la serviciul ce aveam să-l luăm în primire. Am mers împreună în str. gen. Lahovari nr. 60. Aici am fost primiți fără ceremonial și într-o atmosferă tonică, aproape veselă, de cei care aveau să ne fie colegi, ca Gh. Comșa, Albu ș.a., despre care am mai vorbit¹, cărora li se adăugau Rizescu, fost student la drept, Picioruș, dactilograf, Cozma ș.a. Cu aceeași ocazie l-am cunoscut și pe Scarlat-Puiu Grigoriu, care era al treilea coleg de la birourile de studii ce se înființau și împreună cu care l-am așteptat să sosească pe Niky Ștefănescu, șeful secției C.I. (Contra Informații) din care atunci am aflat că vom face parte.

Niky Ștefănescu a sosit curînd și aș spune că la diferitele elemente care m-au impresionat în tot acest început de carieră se poate adăuga și impresia pe care Ștefănescu o lăsa ca persoană. Mă așteptam să găsesc un șef întunecat, reticent, scrupulos, ceea ce era contrariul lui Niky Ștefănescu, care avea permanent o înfățișare aparent deschisă, zîmbitoare, reușind, într-o bună măsură, să inspire încredere. Desigur că această înfățișare nu oglindea complet realitatea, dar reușea în dese cazuri să realizeze o comuniune cu interlocutorul.

¹ La înființarea sa, Serviciul Secret Român era departe de a avea înfățișarea pe care a căpătat-o însă în scurt timp. Inițial, serviciul, în faza sa de copilărie, se reducea la ceva mai mult decît revista personală a lui Moruzov, dar la puțin timp după aceea dispunea de fonduri, de personal mereu în creștere, sedii, automobile etc., mijloc care ascensională proporțională cu creșterea luptei dintre — de o parte — serviciile țărilor burgheze și — de alta parte — serviciul sovietic. Era firesc ca la linia europeană de contact tensiunea luptei să determine amplificarea mijloacelor utilizate de instituțiile în luptă, aspect datorită căruia a crescut importanța și structura internă a serviciului românesc.

Născut în aceste împrejurări istorice, a beneficiat de colaborarea, de experiența și de sprijinul ce l-a fost acordat de Intelligence Service (I.S.), care însă a căutat să-și la unele garanții.

Printre acestea a fost și numirea, prin 1931-1932, în Serviciul Secret Român a lui N.S. Petrescu, care avea

De la început, Niky Ștefănescu ne-a vorbit despre un suflu nou pe care noi trebuie să-l aducem în Serviciu, unde noi, având alt punct de plecare, va trebui să facem o operațiune de „aerisire”, de înlăturare a rutinei și anchilozelor, care în mod natural se produc în orice instituție. Ne-a avertizat asupra necesității de a ne debarasa de influența lecturilor care creau romantismul spionajului, arătându-ne că spionajul se făcea în condiții mult mai realiste și lipsite de strălucirea fascinantă ce i-a dat-o literatura, care a creat imaginea falsă a unui lirism al spionajului.

Explicațiile ce ni le-a dat erau punctate de exemple reale, plastice, pe un ton adeseori glumeț sau ironic, povestite cu haz și atractiv. În orice caz, după impresia lăsată nouă, neofitilor, era cert că Ștefănescu își cunoștea meseria și — pe deasupra — știa să comunice acumulările experienței sale, fără ariditate de specialist.

Ne-a mai vorbit despre legațiile și birourile de atașai militari acreditați în diferite țări, schițându-ne în linii generale organizarea Serviciului Secret în legătură cu obiectivele sale funcționale, aflate în dependență de situația internațională a țării.

Cu prilejul acestei prime

întrevederi ne-a atras serioasă atenția asupra păstrării secretului de serviciu, ca disciplină fundamentală a instituției și ne-a anunțat că nu trebuie să comunicăm nici măcar ființelor celor mai intime nouă despre instituția unde facem serviciul, necum despre problemele ei. Atunci am aflat și sensul noțiunii „conspirativ” în cadrul acțiunii de informație.

Expunerea lui Ștefănescu, ca lecție introductivă la noua noastră meserie, ne-a fost interesant pe toți trei, fiind de altfel și atractivă, ceea ce am comentat împreună când am rămas singuri. Aceste detalii, din care unele pot apare neinteresante, le redau alt de larg pentru dublul motiv — mai întâi pentru că pot fi, cîndva, de către cineva acordate cu altele și atunci să capete o valoare mărită și — apoi, pentru că scriu memorii, nu fac istorie pură.

A doua zi, tot Niky Ștefănescu ne-a făcut cunoscute noile noastre atribuțiuni: Grigoriu — la problemele sociale și politice, Enescu — la cele legate de supravegherea activității atașailor militari acreditați în țara noastră, iar eu la problemele emigrațiilor ruse și ucraineană. Pentru inițierea noastră primordială ni s-a dat să citim o serie de

studii întocmite de Serviciul Secret, ca de pildă despre „problema panslavistă”, „emigrația ucraineană”, „V.D.R.O.” (Organizația iredentistă dobrogeană-bulgară), „iredenta maghiară”, iar apoi unele dosare ca cel al lui Agabekov, despre care voi reveni, cele ale afacerilor Gabany, Vârzaru, Prêcup etc. Un manual pentru tehnica profesională a informației și contrainformației nu exista, iar inițierea noastră, cit și a celor care apoi ne-au succedat, s-a făcut empiric, prin lectura documentelor pe care le-am arătat și din care unii rețineau mai mult sau mai puțin unele pasagii sau altele, în funcție de inteligență, de preferințele sau de vocația lor.

Revin cu câteva cuvinte despre cei care alcătuiau prima promoție de intelectuali puși să lucreze la noile birouri de studii ale S.S. Despre Enescu am mai vorbit și așa mai adăuga că, ulterior, prin moartea lui Marinicu, la începutul lui 1937, a fost trecut în postul de secretar șef al Serviciului [Secret], din care, prin 1939-1940, s-a retras, trecînd ca avocat în contenciosul Băncii Naționale, continuînd însă să rezolve problemele complicate de valută străină ale Serviciului, pe care nu avea cine să le rezolve. La venirea lui Eu-

vechi legături cu I.S., numirea sa făcîndu-se la recomandarea și prin intermediul lui Jean Pangal, care la rîndul său avea legături cu Anglia — pe linie masonică — și cu serviciul britanic...

În perioada sa inițială de existență, Serviciul Secret s-a mutat succesiv la diferite adrese: Piața Rosetti, la etaj, str. Popa Petre, str. Bruxelles 12, str. Maria Rosetti 30, str. Vasile Lascăr nr. 20 și, din 1936, în str. I.G. Săitza nr. 8.

Progresiv, imobilele ce le-a deținut au fost din ce în ce mai spațioase și mai corespunzătoare mersului ascendent al instituției. Imobilul din str. Maria Rosetti 30 era proprietatea generalului Florescu din Marele Stat Major, pentru care Moruzov hotărîse să se plătească o chirie mai mare decît merita imobilul, cîștigîndu-și astfel bunăvoința proprietarului său, procedeul de a-și apropia ofițeri superiori din statul major prin felurite mijloace făcînd parte din tactica sa, urmîrind consolidarea poziției sale personale, cit și a instituției, ceea ce era tot una, soarta instituției fiind intim legată de

a sa:

După ce serviciul propriu-zis s-a mutat din str. Maria Rosetti 30, localul acesta nemaicorespunzînd cu amploarea instituției, Moruzov a păstrat totuși imobilul ca sediu conspirativ, unde se înfîlcea cu informatorii cu care lucra personal.

În timp ce sediul serviciului s-a mutat în str. Vasile Lascăr 20, s-a închiriat, pentru secția I (Contrainformații), un imobil în str. gen. Lahovari (azi Ioanei) nr. 60, unde această secție funcționa în vara anului 1934 cînd am fost numit în Serviciul Secret și cînd șef al secției era Niky Ștefănescu.

Imobilul din str. gen. Lahovari era o casă compusă din 4 camere la parter și una singură la etaj, cu o fostă bucătărie și o baie de tipul caselor denumite vagon, adică ale cărei camere aveau una într-alta. Avea un aspect liniștit, de casă ocupată de o familie burgheză relativ înstărită și putea trece neobservată.

După N.S. Petrescu, șefii succesori ai Secției C.I. fuseseră: Vasea Pota-

pov, Nicolae Grigorescu, Gh. Comșa și Niky Ștefănescu... [Printre cei care au activat cu funcții importante în cadrul Serviciului Secret, N.D. Ștefănescu mai aminteste pe Dimitrie Miltică Lepădatu, Gh. Untăreanu (Albu), Gh. Manu (Covaci), Cristache Chelbășu, Ghiță Marinicu].

După cum era și firesc, nedispunînd de cadre profesionale specializate, la constituirea sa Serviciul Secret Român a trebuit să recurgă la cele formate în instituția-mamă, care avea o pregătire concurențială la un punct cu cea necesită de S.S. De aceea s-a apelat la mai multe elemente formate în poliție, de unde cei solicitați au plecat în S.S., atrăgîndu-și salarii considerabil mai mari (cu aproximație, un simplu agent al Serviciului Secret avea salariul lunar al unui comisar sau chiar comisar șef), cit și perspectivele unei avansări mai rapide într-o instituție nouă, în curs de formare și a cărei importanță creștea pe o linie ascensională la verticală și cu viteză mare...

gen Cristescu¹ la conducerea instituției, în toamna lui 1940, acesta l-a scos definitiv din S.S., ceea ce în parte cores-pundea și dorinței sale, urmărind să se consacre carierei avocatului. În timpul războiului a făcut un gest riscant, atât politic cât și de umanitarism, consimțind să ia asupra sa, fără nici un inter-es material, paternitatea piesei *Steaua fără nume* a lui Mihail Sebastian, cu care era prieten, și care fiind evreu nu-și putea juca piesa pe scenele românești și nu avea suficiente mijloace de existență. După 23 august 1944, Sebastian și Enescu au publicat o scrisoare în ziare în care s-a dezlăuit gestul și dezinteresul riscant al lui Enescu, ceea ce a constituit și subiectul piesei *Camuflaj* a lui Alex. Mirodan. Tot după 23 august 1944, Enescu a publicat în *Viața românească* năvela sa *Un cal singur*, despre care criticii s-au exprimat atunci elogios, afirmându-se chiar că e cea mai bună năvelă de la *O făclie de Paști* a lui Caragiale. Azi [în 1974] este într-o funcție mijlocie, de organizator de concerte la Filarmonica „George Enescu”.

Scarlat-Puiu Grigoriu, născut în 1911-1912, era licențiat în drept la Paris și absolvent al unei școli superioare de studii politice din capitala Franței. Era fiul unui colonel, provenea dintr-o familie burgheză înstărită, citise suficient de mult, fiind în general un element bine pregătit, dotat cu inteligență suplă, calitățile sale intelectuale fiind superioare celor ce le deținea sub alte raporturi. În general, avea o înclinare spre ceea ce azi am numi carierism și — după cum voi arăta mai încolo — tocmai atunci când raporturile dintre Serviciul Secret și Titulescu se înăspri-seră acut, pe la începutul lui 1936, a trecut de partea cea-laltă, intrând la Ministerul de externe, în cadrul căruia a ajuns secretar de legăție la

Vichy, când ne-au parvenit informații că printre funcționa-rii de la externe se comenta cancanul despre raporturile prea apropiate ale soției sale — fiica vitregă a prof. univer-sitar Christache Musceleanu, fizicianul — cu ministrul nostru [Dinu] Hiott din Franța, raporturi despre care se co-menta că Grigoriu le-ar cu-noaște și tolera. Ulterior a trecut la Legația de la Ma-drid, când a fost utilizat de Eugen Cristescu pentru tato-nări pe lângă plenipotențiarul american de acolo în vederea unor tratative de armistițiu. După 23 august 1944 nu a mai venit în țară, avînd în străinătate o bună situație materială. A locuit un timp în America și acum 2-3 ani am citit în *Le Monde* că dl. P. Grigoriu a fost numit directo-rul Marketing în Europa al unei importante societăți...

Revin asupra atmosferei întîlnite la numirea noastră în S.S. și rețin următoarele: nu ți se comunica nici o decizie de numire, legiti-mația de serviciu o căpătai după timp destul de îndelungat, după numeroase verifi-cări și numai în împrejurările când o sarcină ce ți se incre-dința implica pentru îndeplini-rea ei posedarea unei legiti-mații; nu aveai voie să dezlăui nimănui adresa se-diului unde făceați serviciul și nici măcar instituția din care făceați parte, fiecare trebuind să șcornească pentru familie sau pentru prieteni cite o po-veste ad-hoc; erau agenți pe teren care deși lucrau de luni de zile în serviciu și-și dă-deau seama de natura insti-tuției, nici nu cunoșteau mă-car vreunul din sediile ace-s-teia, întîlnindu-se zilnic în oraș cu șeful echipei lor la un punct și o oră convenite; toți eram disciplinați să nu punem întrebări ce ar fi putut părea indiscrete și multe din ceea ce știam despre Servi-ciu le cunoșteam mai de grabă din deducție decît în alt mod. Toți funcționam pe nume conspirative și deși se întîmpla ca unii agenți să se împrietenească între ei, se putea ca unii să nu-și cu-

noască adevăratul nume, ceea ce desigur era mai rar dar totuși posibil.

Între calitățile profesionale cea care avea întîietate era discreția și modul cum reu-șea să păstrezi secretul ori-cărei sarcini cit de neînsem-nate, față de oricine, chiar față de colegii tăi cit de apro-piați prin sarcini de serviciu asemănătoare. Sediul inuși al Serviciului [Secret] se muta, pentru considerente de ordin conspirativ, atunci când vecinii începeau să ghicească sau să bănuiască natura in-stituției cu care se învecinau.

În strada Vasile Lascăr 20, Serviciul funcționa ca birou de proiectări pentru con-strucții navale, iar în str. Saita 8 ca direcție a conduc-torilor de petrol ale statului. Decamufierea sediului insti-tuției o înlesneau însă deseori ofițerii detașați în S.S., care, deși fiind erau detașați, acei primeau o importantă alo-cație pentru haine civile, cit și consemnul ca la serviciu să vină îmbrăcați civil, totuși nu renuntau la orgoliul uni-formei și foarte deseori veneau îmbrăcați în uniformă, ceea ce pînă la sfîrșit atrăgea atenția vecinilor.

Cît privește Secția C.I. [Contrainformații], aceasta avea, sub acest raport, avan-tajul de a nu avea ofițeri de-tașați în cadrul-ei, așa încît din acest punct de vedere putea mai ușor să-și facă ca-muflajul.

În general, în cadrul Servi-ciului domnea o disciplină in-flexibilă privind păstrarea și apărarea secretului profesio-nal. Cred că Moruzov și-a dat seama că într-o țară de tem-perament latino-mediterane-ene, în care exuberanța origi-nară sudică poate fi dăună-toare discreției și păstrării ri-guroase a unui secret, nici o măsură pentru apărarea se-cretului nu este excesivă. El, personal, am arătat că trăia sub un nume împrumutat de „Inginer Ștefănescu”, ceea ce mi s-a povestit că a ocazio-nal odată și o scenă relativ comică. Ducîndu-se la direc-torul general al poliției, la in-spectorul general Vintilă Io-nescu, șeful Corpului detecti-

¹ Fragmente din memoriile acestuia au fost publicate de săptămînalul *Globul*, începînd cu cel de-al 10-lea număr al său;

vilor, care era centrul vital al organelor de siguranță și cu care era în raporturi directe profesionale și prietenești (atât cât îngăduia sfera noțiunii de prietenie într-o astfel de profesiune), s-a anunțat prin valetul de la ușă: „Spune-i d-lui inspector general că a venit ing. Ștefănescu”. Valetul, care-l cunoștea bine pe Moruzov, dar neînțelegând situația, a intrat la Vintilă Ionescu și cu voce tare a anunțat: „Să trăii, d-le inspector, a venit Dl. Moruzov și a spus să-l anunț pe dl. ing. Ștefănescu”.

La mai puțin de o lună după ce începusem să funcționăm la secția C.I., ni s-a cerut să întocmim împreună toți trei o lucrare de sinteză, dar cuprinzătoare, despre mișcările de dreapta din România — cuzistă și legionară. Ca toate lucrările ce se cereau la S.S. și aceasta avea un termen foarte scurt, de 2-3 zile, pentru întocmirea ei definitivă. Termenul era cu atât mai scurt cu cât Serviciul Secret nu era o instituție veche, iar mișcările de extremă dreapta începuseră dinainte de înființarea Serviciului, a cărui arhivă pe de altă parte începuse să fie organizată sistematic și mai târziu, astfel încât dispuneam de o serie incompletă de documente.

A trebuit ca în viteză să culegem materialul documentar din cărți, broșuri, reviste etc., parte din ele din colecțiile personale; în ce mă privește, întrucât mă interesase toată viața politică a țării încă din liceu și din facultate și citisem în acest domeniu, am apelat la memoria mea.

Studiul, cu tot caracterul său de relativă improvizație, a fost destul de convenabil redactat și a fost apreciat pozitiv, dovedindu-se totodată capacitatea și utilitatea noastră.

Numirea noastră la Secția C.I. avea un caracter numai de inițiere și la scurt timp, după circa 4-5 luni, am fost trecuți la sediul central al Serviciului. Mai întâi a fost trecut Enescu, în cadrul Secretariatului, iar Grigoriu și

cu mine la Biroul de Studii al Serviciului [Secret], înființat prin trecerea noastră acolo, conducerea biroului avînd-o fiecare din noi, pe rînd, cîte o lună.

Procesul de „intellectualizare” a Serviciului a continuat prin promovarea altor serii de tineri. În locul nostru, la Secția C.I. au venit Valeriu Ionescu, licențiat în litere, recomandat de mine, Petre Poia, care-și dădea licența în drept, recomandat de Enescu, și Teodor Iamandi, licențiat în drept, fost grefier, adus de Niky Ștefănescu, cu care se înrudea pe departe.

După aceștia, a urmat, în 1936, o altă serie, compusă tot dintre tineri, și anume: Nicolae Teohari și Sotir Georgescu, ambii licențiați în drept, amîndoi recomandați de mine, și Eug. Haralamb, student la Politehnică, care nu-mi amintesc de cine a fost recomandat.

Aceștea au fost promoțiile de cîte trei tineri intelectuali care veneau să înlocuiască cadrele S.S., după care numirile nu s-au mai făcut în grupuri de cîte trei, mecanismul de numire exercitîndu-se individual...

Mai este de adăugat ceva. Sub Moruzov, cine propunea angajarea cuiva, trebuia să-și dea seama că poartă pe linie profesională o răspundere morală și că deci o astfel de propunere trebuie făcută cu circumspecție și cu simț de răspundere, pentru ca nu cumva cel propus să fie un element neserios, flusturat etc. sau, măcar, necorespunzător instituției din alte puncte de vedere, pe cînd mai târziu, sub Eugen Cristescu, angajările de personal s-au făcut prin anunțuri la mica publicitate a ziarelor. Aceasta explică coborîrea nivelului aparatului din Serviciu și caracterul de Turn al lui Babel pe care îl căpătase mai târziu Serviciul Secret... ■

(Va urma)

**Prezentarea
și selecția textului:
M. ȘTEFAN, Gh. NEACȘU**

CLIO ANUNTA

GETO-DACII LA CHIȘINĂU

Sub egida Muzeului de istorie a Moldovei, din Chișinău, și a Muzeului național de istorie a României, din București, la Chișinău a fost organizată, în lunile decembrie 1990-ianuarie 1991, expoziția „Geto-dacii — istorie și civilizație”. În sălile Muzeului de istorie a Moldovei (fostul Liceu „Al. Donici”) au fost expuse reprezentative măturări arheologice, epigrafice, numismatice etc. privind vechimea civilizației geto-dacice, caracterul ei unitar, răspîndirea și interferențele culturale cu alte neamuri din această parte a continentului. A fost ilustrat în mod deosebit înaltul nivel de cultură și civilizație al geto-dacilor în vremea regilor Burebista și Decebal, precum și istoria daco-romanilor în primele secole ale mileniului nostru.

Din pliantul cu măturări istoriografice — antice și ale cărturarilor români — care a oferit vizitatorului prilejul de a-și completa informația asupra strămoșilor noștri geto-daci, reproducem aceste aprecieri ale lui Mihail Kogălniceanu, exprimate în Cuvîntul „pentru deschiderea cursului de istorie națională (1843): „În primul secol după Hristos, un stat tare și puternic, un stat care, deși barbar, făcuse să tremure Roma civilizată, un stat independent, spun, exista acolo unde astăzi sînt Transilvania, Valahia, Banatul Timișoarei și Moldova. Statul acesta era Dacia; el se întindea de la Tisa și Carpați pînă la Dunăre, la Nistru și Marea Neagră”.

CAZUL VON BOLSCHWING

EUGEN PEDA

- Noi piese la dosarul șefului agenturii S.S. (1940-1941) la București¹
- Unde și-a început cariera • Cu ce s-a ocupat în capitala României
- Traseul unui super-spion • Cum s-a încheiat viața unui „liniștit” om de afaceri • Reconstituirea pe baza arhivelor

Otto Albrecht von Bolschwing s-a născut în 1909 la Schönbrunn, în familia unor mari proprietari de pământ din Prusia. La împlinirea vârstei de 17 ani, părinții l-au trimis la Londra pentru a se instrui la o firmă de import-export. În 1931, a revenit la Berlin cu o bună cunoaștere a limbilor engleză și franceză și a devenit consultant al unor instituții financiare britanice implicate în investiții industriale. Un an mai târziu, doar cu câteva luni înainte ca Hitler să preia puterea, von Bolschwing intră în partidul nazist. Călătorește o bună parte a timpului în țările din Balcani, pentru ca în 1933 să plece în Palestina — teritoriu sub mandat britanic —, unde fondează o firmă de aprovizionare. Aici, el intră sub „aripa” lui Leopold von Mildenstein, șeful S.D.² pentru acest teritoriu. De fapt, el a fost recrutat de către corespondentul Agenției de știri germane (D.N.B.), dr. Reichert. Rapoartele lui von Bolschwing au fost constant interceptate de serviciile speciale britanice, care în 1936 au determinat să i se refuze reînnoirea permisului de ședere. Între timp, von Mildenstein, promovat ca șef al Secției II-112 (Biroul evrei) a S.D. a decis să-l preia în subordine directă pe von Bolschwing. La 12 ianuarie 1937, von Bolschwing înmânează șefului său un document de 17 pagini (Zum Judenproblem — Asupra problemelor evreiești), în care preconizează forțarea deportării evreilor din Germania, deoarece ei ar fi „dintre cei mai periculoși dușmani”. Acest document, precursor al infamelor acte care au culminat cu holocaustul, trasa o schemă de scoatere a evreilor din viața economică prin legi de arianizare și de intensificare a presiunilor politice prin propagandă și terorism pentru a emigra. În același an, devine coleg cu A. Eichman, care pînă atunci funcționase la Biroul privind francmasoneria din R.S.H.A. În 1938, el propun un proiect în care „valuta de la organizațiile evreiești pentru a ajuta evreii austrieci să emigreze să parvină S.D.-ului”.

Zelul lui von Bolschwing și experiența lui în strălătitate, cunoașterea Balcanilor „de la fața locului”, sint remarcate de R. Heydrich, care la sfîrșitul anului 1939, scurt timp după izbucnirea războiului, îl numește șef al S.D. la București, post considerat de mare importanță, atît pentru spionaj, cît mai ales pentru obținerea unei răsturnări în România prin intermediul mișcărilor legionare, a cărei conducere era manevrată de mulți ani de virfurile S.S. Aceste date privind-l pe von Bolschwing sint desprinse dintr-un volum apărut la New York în 1984 Quiet Naighbors. Prosecuting Nazi Criminals in America („Vecinii liniștiți. Trădându-l în judecată pe criminalii nazisti din America”). Autorul, Allan A. Ryan jr., a deținut între anii 1980-1983 funcția de director al Biroului de investigații speciale (O.S.I.) din Departamentul Justiției, al Statelor Unite, creat în 1979 pentru a cerceta și traduce în fața tribunalelor criminale de război nazisti aflați pe teritoriul Statelor Unite, (Op. cit., pp. 218-225). La București, după cum scrie autorul citat, von Bolschwing „răspundea de culegerea de informații de spionaj asupra tuturor mișcărilor politice din țară pentru șeful S.D.-ului R. Heydrich și pentru planificarea operațiilor secrete de promovare a țelurilor S.S. Prezența lui von Bolschwing pe teritoriul Statelor Unite, după cum descrie pe larg A. Ryan, a lăsat la suprafață în timpul cercetărilor făcute de O.S.I. în cazul Violei Trifa”³.

³ În volumul său Allan A. Ryan, jr., afirmă că din investigațiile efectuate a rezultat că conducătorii legionari aduși în Germania, după rebeliune, au stat în Berlin în custodia S.S. pînă la „fuga” lui Horia Sima în Italia (sfîrșitul anului 1942 — începutul lui 1943). Apoi, el au fost duși în lagărul de la Dachau, unde „S.S. a stabilit un loc special în lagăr pentru legionari, dîndu-le camere separate, o largă suprafață unde puteau lua masa, dispuneau de radio și primeau o stipendie lunară de 50 de mărci/bani de cheltuielă”. Înainte de sfîrșitul războiului, consimnea Ryan, Trifa a sosit la Roma, unde a studiat într-un colegiu catolic de misionari. La 17 iulie 1950, el a debarcat la New York. În 1955 a rostit rugăciunea de deschidere la una dintre ședințele zilnice ale Senatului.

„În 1957, a fost naturalizat ca cetățean american”. Fiind investigat în legătură cu trecutul său, el a consimțit în anul 1980 să renunțe la cetățenia americană decît să i se întenteze un proces public, în cele din urmă, după vîlva stîrnită în presă și o serie de acțiuni în fața instanțelor judiciare americane, el a consimțit la deportare decît să participe la un proces în bună formă. Ryan opinează că acceptînd aceasta, Trifa sconta că nici o țară nu-l va primi și că deci va putea rămîne mai departe în Statele Unite (Op. cit., vezi mai ales pp. 233, 239-40, 360).

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1987, pp. 29-32.

² Sicherheitsdienst — Serviciul de siguranță al Reichsführerului S.S. (titlatura oficială a lui Himmler). Himmler avea în subordine și trupele S.S., precum și Oficiul rasei și populației. La 27 septembrie 1939, principalele servicii cu funcții polițienești, informative și contrainformative ale S.D. au fost regrupate sub conducerea lui R. Heydrich sub denumirea Reichssicherheitshauptamt — Oficiul central de siguranță al Reichului (R.S.H.A.) S.D. — Strătinătate sau AMT (Oficiul) VI din R.S.H.A. îl avea ca șef pe generalul S.S. Walter Schellenberg (1910-1952, intrat în partidul nazist și în S.S. în 1933, iar în 1935 în S.D.).

Semne particulare

O parte a carierei lui von Bolschwing poate fi stabilită și pe baza unor documente aflate în custodia Arhivelor Statului din București, aduse din Statele Unite, documente capturate de armata americană în faza finală și imediat după încheierea celui de-al doilea război mondial. Astfel, într-o scrisoare din 27 februarie 1940 adresată de Cartierul general S.S. Ministerului de externe al Germaniei, citim: „Vreau să vă rog să ajutați ca dl. von Bolschwing, posesorul pașaportului de serviciu nr. 1 145/39 să primească viza de intrare necesară pentru Olanda și România. Dl. von Bolschwing călătorește în calitate de curier în România. V-aș fi foarte recunoscător dacă pentru motivele mai sus expuse vor fi emise [vize] pentru mai multe intrări și ieșiri și, dacă e posibil, pentru un termen mai lung”. La 27 martie 1940, s-a transmis la Cartierul general S.S. că ministrul Germaniei în România, W. Fabricius, confirmă prezența la București a lui von Bolschwing și anexează un raport al acestuia, privind „misiunea din partea S.D.”. La 22 mai 1940, Fabricius comunică la Berlin: „Ca urmare a înăsprii controlului străinilor, a devenit necesară mutarea lui von Bolschwing la legăție, de acord cu ambasadorul von Killinger [care deținea funcția de inspector general pentru Balcani în Ministerul de externe și se afla în momentul respectiv la București] îl voi prezenta guvernului [român] drept atașat. Vă rugăm să grăbiți, dacă e posibil până la 30 mai, trimiterea pașaportului diplomatic. Date personale: Otto Albrecht von Bolschwing, născut la 15 octombrie 1909 la Schönbrunn (Prusia orientală). Înălțime: înalt, păr blond, ochi albaștri-cenușii, tenul palid, semne particu-

lare n-are. Alăturat, fotografia prevăzută cu ștampila legăției. Vă rugăm confirmare telefonică”.

În legătură cu această comunicare, s-a păstrat și o notă internă a Ministerului de externe de la Berlin în care se afirmă: „Bolschwing, care activează la București, urmează să fie prezentat guvernului român drept atașat al legăției. Bolschwing acționează pentru S.D. și lucrează în cea mai strânsă înțelegere cu ambasadorul von Killinger. În consecință, vă rog ca propusul pașaport diplomatic să fie eliberat și să fie trimis la București cu proxima ocazie sigură. V-aș fi foarte recunoscător dacă m-ați informa despre această ocazie, pentru a putea pune la curent pe ambasadorul Killinger” (nota consilierului de legăție Luther către ambasadorul Schröder).

A doua zi, de la R.S.H.A. parvine la Ministerul de externe știrea de a fi informată Legăția din București că Bolschwing „a fost chemat la Berlin”. Tot din corespondența dintre R.S.H.A. și Ministerul de externe (adresă din 8 ianuarie 1941) rezultă următoarele date pentru von Bolschwing și soția lui: „Nume: von Bolschwing, născută Klendendorff; Prenume: Otto Albrecht, Brigitte; Data nașterii: 15 oct. 1909, 31 ian., 1915; Locul nașterii: Schönbrunn Prusia orientală, Berlin; Domiciliul: București, București; Statura: înalt, mijlocie; Fața: oval, ovală; Culoarea ochilor: albaștri-cenușii; albaștri-cenușii; Culoarea părului: blond, blond-închis; Semne particulare: n-are, n-are”.

Convocat la Cartierul general al R.S.H.A., von Bolschwing revine la București la 13 ianuarie. În adresa către Ministerul de externe prin care se cere să i se obțină o „adeverință de curier” se preciza: „motivul călătoriei, preluarea unor acte oficiale”. În aceeași zi, ministrul Fabricius telegrafiază la Berlin că Horia Sima a refuzat să vină împreună cu I. Antonescu la Berghof, motivând că nu poate

lipsi din România concomitent cu șeful guvernului. În seara zilei de 21 ianuarie, generalul Franz Halder (1884-1972), șeful Marelui Stat Major al armatei de uscat (1938-1942) își notează în jurnalul său: „Raportare despre tulburări interne la București și în România. Misiunea militară [germană] are instrucțiuni de a nu se implica în probleme de ordin intern, dar în caz de necesitate să-l sprijine pe Antonescu cu forța militară (dacă se va cere aceasta)”. La 22 ianuarie, ministrul de externe von Ribbentrop aprecia: „Încă în această noapte, generalul [Antonescu] ar trebui să proclamă starea excepțională și să ordoneze arestarea tuturor capilor participanți la rebeliune”. Nu trecuseră încă 24 de ore de la sosirea noului ministru al Germaniei la București, Manfred von Killinger și, la ora 5.30, în 25 ianuarie, îl parvin următoarele instrucțiuni: „Luându-se în considerație toate împrejurările care au dus la evoluția din ultimul timp a evenimentelor din România, se naște întrebarea, cum a fost posibilă mișcarea legionară s-a putut hotărî să acționeze tocmai într-un moment de concentrare masivă în țară a trupelor germane. Întrucât conducătorii legionari știu foarte bine că atât succesul mișcării lor, cât și soarta României în genere, depind întru totul de Germania; dacă ei și-ar fi dat seama sau măcar ar fi bănuț că acțiunea lor contravine intențiilor și concepției guvernului Reichului, atunci procedul lor este de neînțeles. De aceea, se pune întrebarea dacă nu cumva, în ciuda directivelor clare date de Führer, alte forțe germane, fie chiar în România, fie din Germania, au dat de înțeles legionarilor că, până la urmă, vor putea conta pe sprijinul forțelor germane compuse în ce privește puciul lor”.

Probabil, în transmiterea acestor instrucțiuni a concurat, pe lângă motivația existenței ca atare, și raportul din 24 ianuarie 1941 pe care H.

Neubacher l-a transmis lui von Ribbentrop, „cu privire la Conferința cu conducătorul legiunii, Horia Sima, și principalii săi locotenenți, care a dus la încetarea luptei”, la care a participat diplomatul german: „Înainte de ora 4.00 a.m. [23 ianuarie] a apărut în apartamentul meu reprezentantul S.D. din România [von Bolschwing], cu care am colaborat strâns în cursul ultimelor câteva zile și el m-a informat că acum este posibil ca Horia Sima să fie adus în apartamentul particular, unde se găsesc ceilalți conducători legionari, și că el dorește să-mi vorbească. Am plecat imediat la apartamentul în cauză [situat pe strada P din parcul Jianu, unde se afla locuința cu regim de extrateritorialitate a lui von Bolschwing] și l-am găsit pe Horia Sima cu conducătorii legionari Iasinski, Stoicănescu, Papanace, Sturdza, Biriș, Pătrașcu și alții. El reprezentau conducerea superioară a legiunii”.

Într-un supliment de raport având data de 6 februarie, Neubacher încearcă să-l discolpe pe von Bolschwing că „nu i-a expus imediat arestări pe oamenii strâși sub protecția lui” și „nu a informat imediat [pe Killinger] pe care nu dorea să-l împovăreze cu [această] răspundere. În temeiul propriei mele experiențe, mă simt obligat să intervin în favoarea felului în care a acționat Bolschwing și aș solicita ministrului Reichului pentru afaceri externe să comunice autorităților competente opinia mea cu privire la von Bolschwing”.

În același raport se mai afirma: „Bolschwing a sprijinit eforturile mele în mod meritoriu. După încetarea luptelor de stradă, Bolschwing s-a găsit într-o situație extrem de dificilă, dat fiind că liderii găzilor... fuseseră declarați rebeli. Bolschwing nu putea pur și simplu să predea gloatei și să-l expună imediat arestării pe oamenii reuniți sub protecția lui. Sint de părere că el s-a gândit numai la onoarea [S.D.-ului] și a continuat să aibă grijă de

oamenii care ați de pe neașteptate au ajuns în pericol. A fost o greșală că nu a informat imediat [pe ministrul german] pe care el nu dorea să-l încerce cu această răspundere”.

Ancheta lui von Killinger

Trecând la aplicarea instrucțiunilor primite, Killinger raportează în 27 ianuarie lui Ribbentrop pe baza convorbirilor cu generalul I. Antonescu că acesta „este gata să fie îngăduitor în măsura în care autoritatea lui nu va fi primejduită și în care, pe de altă parte, este imposibilă reînnoirea unei încercări de revoluție”. În același raport, se mai spune: „Prin intermediar, intenționez să stabilesc contacte cu Horia Sima, care mai este încă în libertate, cu scopul de a-l determina să se retragă din postul său de conducător al partidului și de a-l elibera pe legionarii de jurământul făcut lui, întrucât elemente fanatice și cu tendințe mistice invocă din când în când jurământul lor”.

Reiese limpede că deși Neubacher, sosit între timp la Sofia, ca și reprezentanții S.D. și Gestapoului care funcționau ca atașați la legăție, știau prea bine, pentru că-i și ascuseseră, locurile unde se aflau Horia Sima și ceilalți conducători legionari, Killinger mai avea nevoie, la 27 ianuarie, de... intermediari. Mai există însă un pasaj în acest prim raport al lui Killinger, care credem că merită a fi reținut: „Am aflat că fruntași legionari n-au avut cunoștință despre invitarea lui Horia Sima la Salzburg [referire la întâlnirea de la Berghof din 14 ianuarie] și nici acum nu vor să creadă aceasta. Cred că Horia Sima intenționat a păstrat tăcerea în legătură cu această invitație și încă de pe atunci a fost hotărât planul de a încerca o revoltă”.

La 11 februarie, Killinger ajunge de acum la concluzia

că „unele cercuri germane au contribuit prin comportarea lor la realizarea acestei tentative [de rebeliune]. Aceștia sînt reprezentanții S.D.-ului, conducătorii S.S.-iști von Bolschwing, Kriminalrat S.S. Geissler, liderii S.S.-ști Koenen și Waschinowski, cîi și atașatul pentru problemele agricole, conducătorul S.S.-ist Kräute, conducătorul S.S.-ist contele Meran și conducătorul S.S.-ist de la Departamentul economic al Legăției, Wenzel. În plus, eu consider că fiind implicați și cîțiva membri din AO [Auslandsorganisation — organizație național-socialistă a germanilor de peste hotare], ca Cristoph, Streiter, cîi și reprezentantul D.N.B.-ului, Schickert, acesta din urmă fiind implicat mai mult din curiozitate jurnalistică”.

După două săptămîni, în 26 februarie, von Killinger transmite: Raportul adresat ministrului de externe privind participarea germanilor la încercarea de revoluție organizată de legionari. Reținem din acest amplu raport pasajele în care este vorba de von Bolschwing: „Cînd am venit la București se se efectuaseră o serie de arestări. Nu am avut timp suficient la dispoziție pentru a vorbi cu ministrul Fabricius. Primul cu care m-am întîlnit a fost conducătorul S.S. von Bolschwing. El a protestat împotriva arestării legionarilor și a încercat să-mi dovedească că legionarii au dreptate și m-a rugat să intervin pentru a-l convinge pe generalul Antonescu să-i elibereze pe prizonieri... 6. Von Bolschwing, reprezentantul S.D.-ului, m-a asigurat de loialitatea sa absolută și de ajutor în încercarea de a duce la bun sfîrșit campania de pacificare, însă mi-a destăinuit faptul că el ascunde nouă legionari, coțaji ca fiind conducători principali (și nu trei, cum declară Berlinul), într-o clădire extrateritorială a legăției. Numai după ce românii mi-au atras atenția și după raportul meu înaintat la Berlin, el a recunoscut acest lucru față de mine, pretinzînd că nu a vrut

să mă amestece și pe mine în această afacere. Situația s-a înrăutățit și mai mult, tocmai datorită acestei lipse de încredere manifestată față de mine, deoarece conducătorii legionari au trebuit să stea pe un teren extra-teritorial timp de săptămîni, fără ca eu să am posibilitatea de a-i scoate de acolo. Nu pot să fac lucrul acesta nici în prezent, deoarece, la drept vorbind, nu pot să-i trimit să fie măcelăriți. În primele zile, o aplanare a conflictului ar fi fost mult mai ușor de realizat. Problema a devenit deosebit de dificilă atunci cînd generalul Antonescu a trimis un intermediar ca să-mi spună în față că conducătorii legionari sînt tînuții pe strada P., adică în casa S.D.-ului, pe teren extra-teritorial german. Aș dori să adaug că emițătorul secret al S.D.-ului se mai află încă în această casă și continuă să fie folosit. El se află instalat acolo la propunerea mea și cu aprobarea ministrului de externe al Reichului, de cînd am fost însărcinat cu o misiune specială în cursul iernii trecute.

7. Încă o dovadă, că există o legătură strînsă între S.D. și legionari, este furnizată de împrejurarea că, în vederea negocierilor pentru capitulare și încetare a focului, la cartierul general al rebelilor s-a putut ajunge numai cu ajutorul S.D.-ului. Ministrul Neubacher, care a fost principalul mediator, confirmă acest lucru. Discuțiile care au început au avut loc în biroul lui Bolschwing, în casa S.D.-ului. Această casă este binecunoscută de legionari. Într-adevăr, ulterior, conducătorii legionari au fost ascunși aici. Aceștia sînt următorii: Papanăce, Iasinschi, Stoicănescu, Mihăilescu, Axente, Borobar, Trifa, Gîrneală și Georgescu. Cu excepția lui Georgescu și Trifei, toți au fost transferați în Germania, lucru care nu se putea realiza fără ajutorul misiunii militare. Bolschwing afirmă că el nu putea expune pe acești conducători, în urma negocierilor de armisti-

țiu. Lucrul acesta poate că este adevărat. Faptul că aceștia au fost ascunși în această casă extra-teritorială dovedește însă cît de strîns era legat acest grup S.D. de conducerea legiunii și, în special, de acei care au condus rebeliunea.

8. Atunci cînd, după o perioadă apreciabilă, am descoperit că legionarii sînt ascunși de reprezentanții S.D.-ului, iar Bolschwing a trebuit să recunoască acest lucru în fața mea, el mi-a făcut impresia că este cu totul umilit și avea lacrimi în ochi, deși în alte împrejurări a dat dovadă că este un om brav. Nu am putut să evit impresia că el este profund mișcat, ca cineva care a suferit o profundă dezamăgire și o înfrîngere și în prezent consideră bătaia iremediabil pierdută.

...11. L-am întrebat pe Bolschwing despre locul unde se află în prezent Horia Sima. El mi-a spus că cunoaște acest loc, însă și-a dat cuvîntul de onoare să nu dezvăluie nimic. Acest angajament al lui Bolschwing este încă o dovadă asupra relațiilor care implică o anumită loialitate între S.D. și legiune. Îmi este imposibil să susțin că faptul acesta a ieșit la iveală numai în urma puciului. Desigur că aceste relații au existat și anterior și, avînd în vedere relațiile bazate pe loialitate și prietenie, sînt convins că planul pentru viitor a fost discutat în aceste cercuri și că, în consecință S.D.-ul trebuie să fi știut că ei luptă împotriva lui Antonescu și că intenționează să-l doboare...

O serie de rapoarte provenind de la Marele Stat Major Român, a căror autenticitate nu se poate însă verifica, declară următoarele:

I. Bolschwing, Geissler, Kräute și Koenen au luat parte la insurecție;

II. Horia Sima a crezut cu fermitate că va primi ajutorul agentului de Gestapo, Geissler.

Cazul von Bolschwing nu se încheie, bineînțeles, aici. ■

(Va urma)

TABLOU...

LA PATRU MÎINI

Doi specialiști britanici, David Bull și Joyce Plesters, au rezolvat enigma uneia dintre cele mai misterioase creații renaștiste, *Banchetul zeilor*, anunță săptămînalul *Observer*. Tabloul a fost comandat lui Giovanni Bellini de ducele de Ferrara, pentru dormitorul său. Bellini l-a și semnat, în 1514. Încă din 1568, Giorgio Vasari nota că deoarece Bellini, „din pricina bătrîneții, nu a putut termina lucrarea, a fost chemat Tițian, ca să o ducă la bun sfîrșit, fiind socotit mai de valoare decît toți ceilalți pictori”. Analizînd pigmenții, examinînd cu microscopul, cu raze X și cu lumina infraroșie pentru a delimita contribuțiile lui Tițian, cei doi experți au descoperit urmele unui alt treilea artist. Acesta repectase, înaintea lui Tițian, peisajul din partea superioară a pinzei. L-au identificat pe autor cu Dosso Dossi, cel care lucra tot atunci la o friză ce decora un plafon al palatului ducal. Și au mai descoperit ceva: unul dintre pictori intervenise pentru a mări senzația erotică pe care o crea tabloul. La început, l-au bînuit pe tînărul Tițian; analize atente au dovedit că era vorba despre vîrstnicul Bellini.

Dar cum a ajuns Tițian să continue opera lui Bellini? El primise comanda să execute alte trei tablouri pentru același dormitor unde urma să fie expus și cel început de Bellini. Probabil că „aportul” lui Dossi a deranjat și lui Tițian i s-a cerut să îl „armonizeze” cu tablourile lui, prin 1529.

Surprizele nu s-au oprit aici. Bull și Plesters au descoperit că un al patrulea artist, Vincenzo Camuccini, și-a adus și el „contribuția”, 300 ani mai tîrziu, atenuînd culorile vii, specifice Renașterii, pentru a le potrivi gustului sec. XIX. Restauratorii au îndepărtat „interventa” lui, redînd tabloului aspectul pe care l-a avut la origine.

D.M.

FEBRUARIE
1941

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

• Se fac pregătiri pentru Reuniunea generală a României din 1941 care, după cum scrie Timpul din 24 februarie, va fi efectuat în „spiritul nou către care se năzuiește la reorganizarea statului”. În acest sens, se va pune în valoare „familia, celula socială a colectivității naționale. Spre deosebire de concepția democratică, care pune accentul pe individ, statul naționalist își statornicește temeliile de existență pe acest mic organism creator de valori sociale și naționale”.

• Călătoriile unui tablou celebru. Sub acest titlu, ziarul Timpul scrie despre odiseea cunoscutului compozitor al lui Rembrandt, Garda de noapte. Aflat la Rijksmuseum din Amsterdam, tabloul a fost admirat, în timp de pace, de mii de vizitatori zilnici ai muzeului. La izbucnirea războiului, a fost construit un adăpost special care să protejeze această capodoperă. Cum adăpostul nu era gata în momentul atacării Olandei de către nazii, tabloul a fost dus la castelul Radboud din Medemblik (50 km de Amsterdam). De aici, a fost readus în capitala olandeză, până când a fost terminată construcția adăpostului. Din cauza razei, tabloul n-a putut fi introdus în adăpost, încălțându-se astfel să fie eșuat și făcut sul, așteptând, în sfârșit, instalarea lașii a păcii, spre a-și relua locul său în muzeu.

• Institutul de studii sud-est europene începe cursurile gratuite de limbă turcă, rusă, armeană, polonă, cehă, srbă, bulgară și neogreacă, în palatul Ligii Culturale din b-dul Șchitu Măgureanu, nr. 1, etaj 1.

• Apare săptămânalul Ardealul, organ al românilor refugiați din partea de țară ocupată de horthyști. Între colaboratori: I.A. Mureșanu, Gherasim Pinteș, I. Vieslu, Napoleon Crețu, Sever

Atenția presei bucureștene, a opiniei publice este reținută în continuare de relatările privind desfășurarea și înăbușirea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941. La 6 februarie, sînt anunțate cifrele morților (236) și răniților (254) din Capitală, în urma singeroaselor evenimente. Din aceste 490 victime, 346 sînt români, iar 144 evrei. Pînă la 30 ianuarie, au fost confiscate 87 mitraliere, 464 puști mitraliere, 19 014 arme și carabine militare, 7 936 arme de vîntoare, 9 200 pistoale și revolve, cca. 500 000 cartușe felurite, 421 grenade etc. — un veritabil arsenal al terorii.

Un comunicat dat publicității la 27 februarie precizează că pînă în seara zilei de 24 februarie fuseseră arestate 4 760 persoane, în Capitală, și 4 762 — în provincie.

Pe marginea tragicei înclcăstări care zguduise Capitala, ca de altfel întreaga țară, Pamfil Șeicaru notează în *Curentul* din 6 februarie: „Elementele legionare au socotit că nu au altă soluție pentru desăvîrșirea revoluției, decît să înlătore frîna și să poată lucra în plină libertate. De aici fenomenul, cu totul original al acestei insurecții legionare, dînd prilej istoriei noastre să înregistreze lupte de stradă și tot ce a lipsit ca element tragic al vieții noastre politice.

Cu revolverul poți suprima oameni — continuă P. Șeicaru —, dar nu poți face fericirea țării. Și poporul român nu se regăsește nici ca tradiție, nici ca spirit în aceste stări de maladivă violență. Unde-i omenia noastră? Ce înseamnă această schimonosire a nației noastre care a fost potrivnică pedepsei cu moartea totdeauna? Cui îi place oare acest spectacol? În interesul cui se proiecta chinuirea poporului român?

Mă întreb unde-i suflul din balada românească *Miorița*? Nu se poate ca să se urme odată această continuare a aprovizionare a cimitirelor cu vieți românești? Dar nimeni dintre legionari nu se gîndește și la țară”.

Intro declarație publicată în ziarele din 3 februarie, generalul I. Antonescu condamnă încercarea de lovitură de stat legionară, elogiînd curajul și spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă armata în înăbușirea rebeliunii. „Țara a fost aruncată într-o frîmțantă nebulă, pe care n-a putut-o opri decît onoarea, eroismul și patriotismul ostașului român, stîncă nepieritoare a drepturilor patriei. S-a tras în armată, fără nici un motiv, fără nici o pro-

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Liviu Rebreanu
la festivitatea
înstăurii sale
ca director
al Teatrului Național

vocare; s-a încercat dezarmarea și umilierea ostașilor; au fost omorâți ofițeri și soldați pe la spate; doi au fost arși de vii".

Conducătorul statului își reafirmă hotărârea de a nu mai lăsa să se repete o astfel de fărâdelege: „În fața lui Dumnezeu, a țării și a istoriei jur că nimeni pe acest pământ nu mă va împiedica să apăr onoarea, drepturile și liniștea românilor și că dacă se va face vreo nouă greșeală voi fi necruțător”.

Relatări, știri, informații, comentarii etc. conturează zilnic, în paginile presei de acum cinci decenii, tabloul desfășurării războiului, pe care istoria avea să-l înregistreze drept cea mai mare conflagrație a tuturor timpurilor. Atacurile furibunde ale aviației germane asupra Angliei urmăresc pregătirea invaziei hitleristilor în această țară, plan rămas nerealizat.

Într-o cuvîntare radiodifuzată din 9 februarie, și prezentată de *Timpul* la 12 februarie, W. Churchill, primul ministru britanic, după ce analizează desfășurarea luptelor pe fronturile din Mediterana, Balcani și Africa, continuă: „Războiul acesta va fi hotărît prin ceea ce se va petrece pe mări, în aer și, mai ales, în insula noastră. Acest război nu mai cere mari armate care trag una împotriva alteia cantități imense de obuze. Nu ne mai trebuie ajutor în oameni din partea Statelor Unite, ci numai de material de război. Vom avea nevoie de mari cantități de tonaj în 1942, mult mai mult decît putem construi noi înșine.

Nu am subestimat niciodată primejdia războiului submarin și aerian, dar am încredere în puterile noastre, care vor fi în stare să facă față noii faze a luptei care va fi mortală”.

Chemîndu-și compatrioții la sporirea eforturilor în vederea zdrobirii agresorului hitlerist, Churchill subliniază rolul deosebit pe care Anglia, poporul englez, îl deține în cadrul conflagrației. „Cea mai mare crimă, după lășitate și trădare, ar fi excesul de încredere care ar duce la neglijență. Invazia va fi sprijinită acum de un material și arme concepute și fabricate în lunile de iarnă. Operațiile în Răsărit, chiar dacă Germania va ajunge la porțile Indiei, nu pot fi hotărîtoare, căci numai zdrobirea Marii Britanii în insulă poate asigura victoria finală a Axei”.

Apare primul număr pe anul 1941 al revistei *Familia*, a cărei redacție este refugiată în București, din Oradea, în urma dictatului fascist de la Viena. În paginile acestui număr, Liviu Rebreanu publică articolul *Transilvania 1940*, vibrantă mărturie a dragostei pentru această parte de pămînt românesc. „Pentru noi — scrie Rebreanu —, Transilvania nu poate exista decît întreagă, trup din trupul nostru. Pentru alții, ea reprezintă doar ambiții is-

Cronică măruntă

Stoica, Corneliu Albu ș.a. Ardealul, scrie *Timpul*, „jumple un gol adînc simțit în publicistica românească și constituie un adevărat reconfortant, altă pentru refugiați, cît și pentru cei care au fost sorțiți să vadă și să elimte grozăviile exodului”.

• În sedința Institutului de istorie națională, în sala de istoria românilor a Facultății de litere și filosofie din Capitală, la 6 februarie se prezintă următoarele comunicări: C.C. Glurescu — Canalul dintre Dimbovița și Argeș al lui Alexandru Ipsilanti vovod; Anton Veicu — Sabia lui Tudor Vladimirescu; I. Ionașcu — Primii studenți români mediciști la Paris și Turin.

• La Academia Română, Andrei Rădulescu prezintă studiul lui Valentin A.I. Georgescu *Études de philologie juridique et de Droit roumain. Les rapports de la philologie classique et du Droit roumain*, iar N. Bănescu lucrările lui N.A. Constantinescu: Cele mai vechi știri istorice din județul Buzău. Un livre oublié sur la révolte de Pasvantoglu și Renovația istoriei românilor de N. Iorga.

• În ziarul *Acțiunea* din 8 februarie 1941, Persepolis, în cadrul rubricii *Mențiuni critice*, recenzează cel de-al treilea volum din istoria limbii române, de Al. Rosetti, *Tratat de severă erudită lingvistică*, în care materia (limbile slave meridionale), este tratată cu „acea limpezime, cu acea sobrietate și cu acea armătură metalică a epistologului științific, propriu lucrărilor de acest fel ale d-lui Al. Rosetti”.

• Ion Vasiu scrie în același ziar, *Acțiunea*, despre expoziția Ion Jalea, unul din „maestrii consacrați”. „Sculptorul Jalea, notează autorul, poate fi privit azi ca un reprezentant al uneia dintre cele mai de seamă momente ale evoluției noastre artistice. Opera

**FEBRUARIE
1941**

W. Churchill
Într-o inspecție
pe locurile
bombardate
de hitleristi
(fotografie din
Realitatea ilustrată)

Cronică mărunță

sa este de acum rotunjită și caracterul personalității sale poate fi luat exemplul pentru definirea acestui moment".

● Convolviri literare recenzează trei recente studii ale istoricului Gh.I. Brătianu, consacrate unor probleme actuale de istorie și politică românească: La Moldavie et ses frontières historiques, La question roumaine en 1940 și, respectiv, Roumanie et Hongrie. Considérations démographiques et économiques.

● Sub egida Muzeului limbii române (director Sextil Pușcariu), apare vol. I din Atlasul lingvistic român, (partea a II-a) alcătuit de Emil Petrovici (1899-1968), profesor la Universitatea din Cluj (refugiat la Sibiu). Volumul cuprinde 70 000 răspunsuri, 296 hărți și 513 articole privind: corpul omenesc, boalele (și termenii înruditi); familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea; casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule. „Operă de prestigiu național — scrie revista Transilvania —, Atlasul lingvistic român a sporit și va sporii mereu vaza științei românești în străinătate. Învățați străini, dechizind această mare operă, vor observa că aceeași grăi românească se vorbește intens și în regiuni ce se găsesc în afara hotarelor capricioase fixate ale României de astăzi. Convingerile li se vor întări în credința că neamul românesc cu aceeași limbă, cu obiceiuri identice și cu același fel de viață constituie un masiv etnic, puternic fixat în regiunile pe care din vremuri strămoșesti le locuiesc. În felul acesta Atlasul lingvistic servește deopotrivă știința și neamul, ale cărui drepturi le va arăta străinătății. În involburarea vremurilor de astăzi, această operă măturătoare lumii forțele creatoare ale spiritualității românești, menite să răzbească veacurile".

torice sau castele feudale zidite din truda generațiilor de robi români. Pentru noi, înseamnă tot: trecut, prezent, viitor, ființa sau neființa. Noi n-am venit de nicăieri; ne-am plămădit, ne-am născut și am crescut din pământul ardelean. De mii de ani milioane și milioane de români au asudat muncind, au singerat luptând și au murit amestecându-și țărina, pretutindeni în pământul străvechi, încit toate văile și dealurile și toți munții sint îmbibați cu sînge românesc, iar pașii trecătorului calcă numai trupuri românești.

Alții — continuă Rebreanu — se pot mulțumi cu o parte mai mică sau mai mare din Transilvania, reprezentînd pentru ei numai teritorii de exploatare; noi nu putem uita niciodată pe părinții și străbunii noștri rămași în pămînt".

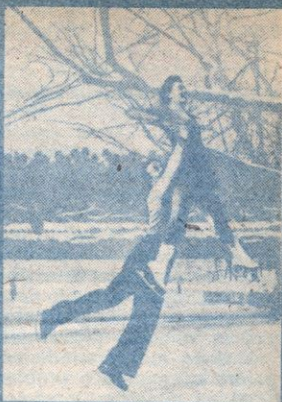
La 12 februarie încetează din viață generalul adjutant Ernest Balif, președintele Fundației regale „Ferdinand I" din Iași și administrator al Domeniilor Coroanei. În ziarul *Universul*, generalul R.R. Rosetti evocă figura acestei personalități, descendent dintr-o familie de francezi trecuți în sec. XVII în Elveția. Bunicul său s-a stabilit la începutul sec. XIX în Basarabia. Unchiul său, Victor Place, consul la Iași, a fost susținător al Unirii Principatelor din 1859 și un apropiat al lui Cuza Vodă.

„Am avut cîntea de a-l cunoaște și noi, în anii din urmă, cînd se îndeletnicea cu organizarea Fundației regale „Ferdinand I" din Iași, scrie Petru Comarnescu, în *Revista Fundațiilor regale*. Impunător, dar nu distant; sobru, dar nu aspru, exprimînd o bunătate pe care nu i-au putut-o nimici încercările vieții, generalul adjutant Balif își destăinuia cumpătat și prudent planurile și intențiile. Se vede bine că în tot ceea ce făcea era condus de o metodă de lucru și de anumite convingeri adînci".

Să ne oprim și asupra unui alt dispărut, în această lună: Teodor V. Păcățian (28 noiembrie 1882-11 februarie 1941), „publicist fecund și istoric cumpănit", după cum îl caracterizează acad. I. Lupaș, vicepreședintele Secțiunii istorice a ASTREI, în revista *Transilvania*. Luptător pentru unitatea națională, autor al unei monumentale culegeri de documente privind drepturile românilor transilvăneni, *Cartea de aur* (8 volume, 1902-1915), T.V. Păcățian s-a stins din viață la Cluj, cu „sufletul copleșit — scrie I. Lupaș — de povara nespusei amarăciuni că, după o întreagă viață de luptă pentru dezrobire națională, i se deschidea drumul spre locul odihnei de veci în pămîntul cotropit acum iarăși de neînduplecatul dușman secular, ale cărui fărâdelegi n-a încetat, timp de aproape 70 de ani, să le fulgere cu ascuțitul condeiului său aprig și neobosit".

Maria Antonescu
vizitând răniții
din timpul
rebeliunii

Demonstrație
de patinaj artistic
pe gheața
lacului Clămigiu

Lucrarea sa fundamentală, *Cartea de aur*, arată I. Lupaș, „cuprinde în 8 volume de câte 800-900 pagini un material prețios și de neapărată necesitate pentru oricine dorește să cunoască în amănunte silințele desfășurate de către românii transilvăni și bănațeni, mai ales în cele din urmă două veacuri pentru salvarea ființei lor etnice și pentru afirmarea drepturilor naționale-politice în luptele necurmăte împotriva cirmuitorilor străini”. Pentru această scriere a fost distins de Academia Română cu premiile „Adamachi” (1904) și „Aurel Cosma” (1930).

Redactor șef al ziarului *Tribuna*, director al *Telegrafului român* (ambele din Sibiu), T.V. Păcățian a publicat, totodată, mai multe studii și traduceri pe teme de istorie, religie, drept etc. „Viața lui — scrie I. Lupaș —, săvârșită în tristește împrejurări ale Transilvaniei din nou robite, este atît de bogată în momente proprii să îndemne pe toți românii de bun simț și de ispravă a-și da silința să urmeze, mai ales în vremurile crîncene de acum, pilda acestei vieți. [El] și-a servit neamul și credința cu devotament fără margini, cu impunătoare tenacitate, fără a se lăsa vreodată înspăimîntat de povara suferințelor, cu care îl amenința mereu justiția și temnița maghiară. Lunile petrecute în temnița din Seghedin nu au putut să-i micșoreze statornicia convingerilor, nici să-i clatine speranța într-o apropiată izbăvire a neamului românesc din jugul robiei de veacuri. Scriul lui ziaristic și istoric este cantitativ tot așa de bogat ca al lui Gheorghe Barițiu, fără a fi rămas în urma acestuia nici sub raport calitativ”.

La rubrica *Buletin arheologic și numismatic*, în ziarul *Universul*, Const.-Moșil (1876-1958) prezintă vechile sigilii domnești, de la primii domni ai Moldovei. Aceste importante măturii ale istoriei românești datează încă de la mijlocul sec. XIV, în Muntenia din 1368, de la Vladislav I Basarab, iar în Moldova din 1387, de la Petru I Mușat. Vechile documente, întărite cu sigilii domnești, atestă autorul, atestă o îndelungată tradiție, faptul că „în cancelariile domnilor noștri exista din vremuri foarte vechi obiceiul de a se emite acte scrise și că formulele de redactare a acestor acte, în limba latină sau în cea slavă, erau de multă vreme pe deplin fixate, iar modul de a se autentifica prin semnături și sigilii era definitiv intrat în uzul acestor cancelarii”.

Printre cele mai interesante sigilii de la sfîrșitul sec. XIV, este cel de pe un document emis de Roman I la 30 martie 1392, vîde-vodul care „a întins hotarele Moldovei pînă la Marea Neagră, anexînd tot litoralul moldovenesc”.

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

● La Sibiu, sub auspiciile AS-TREI, din inițiativa prof. Iuliu Hațieganu, au loc ciclurile de conferințe Unitate-Solidaritate și, respectiv, Energiiile neamului, în cadrul cărora sînt prezentate următoarele comunicări: Iuliu Moldovan — Rasă, neam, familie; Silviu Dragomir — Unitatea noastră națională; C. Marinescu — Formarea unității germane; R. Căndea — Evoluția și sensul ideii naționale; D. Stăniloae — Creștinism și tradiție în dezvoltarea neamului; I. Hațieganu — Tărînimea, temelul neamului; V. Poplin — Elite și tineret; I. Moga — Monarhia în dezvoltarea neamului; Lucian Blaga — Energii ardeleni: Șaguna.

● Liviu Rebreanu este numit director al Teatrului Național și director general al teatrelor și operelor, fapt ce reprezintă, după cum notează Miron Radu Paraschivescu în ziarul *Timpu*, „adîncă semnificație a unei biruințe românești pe tărîmul culturii. Fîindcă este într-adevăr o biruință și este mai cu seamă o cheazăle pentru viața spirituală a unei nați să știm că astăzi, cînd muzeele au cedat pasul armelor, cînd duhul creator cunoaște o eclipsă — trecătoare desigur dar nu mai puțin certă — scena românească are să fie temeinic îndrumată de către figura cea mai de seamă a literaturii noastre contemporane”.

● Ministerul sîntății — scrie *Universul* — va înființa patru puncte de asistență medicală și socială la barierele Capitalii. Menirea acestora este de a veni în sprijinul cetățenilor ce intră în Capitală prin bariere și care vin aici de multe ori să-și caute sănătatea, dar care nu știu însă cui trebuie să se adreseze. Cele patru puncte sanitare vor fi înștiințate la barierele Grivița, Dudești, Rahova și Colentina.

MIHAI ANTONESCU: pentru memorii

Publicăm mai jos câteva note rămase de la Mihai Antonescu (1904-1946), în perioada 1941-1944, ministru al Justiției, al propagandei, al afacerilor străine, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, „însărcinat cu conducerea guvernului” pe timpul absenței din țară a mareșalului Ion Antonescu.

Prima însemnare nu necesită comentarii, ea conținând reflecții strict personale cu privire la instituția monarhică.

A doua însă pretinde anumite explicații, pentru că vizează o problemă de ordin general — situația României în actualitatea politică internațională imediată și de perspectivă.

Convorbirea dintre Mihai Antonescu, în calitate de ministru al afacerilor străine al României, și W. Benton, însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite ale Americii în țara noastră, care s-a desfășurat pe data de 14 decembrie 1941, la 48 de ore după declararea stării de război între România și S.U.A., se caracterizează în primul rând prin depășirea cadrului protocolar de rutină, propriu despărțirii de un diplomat cu ocazia rușii relațiilor dintre două state. Ea degajă considerația pe care oficialitatea română înțelegea să o reafirme față de reprezentantul unei puteri de care România era istoricește atașată. Această urbanitate va fi observată de M. Antonescu de-a lungul intervalului în care starea de război între cele două părți s-a menținut. „Mi s-a sugerat, la un moment dat, ca în presă să fac atacuri violente împotriva lui Roosevelt — arăta M. Antonescu, în ședința Consiliului de Miniștri din 25 iunie 1942. Am considerat întii că trebuie să imprim preselor noastre un limbaj de civilizație”, socotind că „este lipsit de sens să fac acte de ofensă personală, care nu s-ar fi putut întoarce decât împotriva României și care, ca valoare morală, n-ar fi expus decât ridicolului neamului românesc”.

Dar convorbirea M. Antonescu—W. Benton n-a avut numai o semnificație emoțională, ci una profund politică, dominantă ei constituind-o ideea că S.U.A. trebuiau să facă o distincție netă între conducerea de atunci a țării noastre, determinată de împrejurări să procedeze cum a procedat, și poporul român, funciar antihitlerist și solidar cu cauza Aliaților. De aici repetarea cu obstință de către M. Antonescu a formulei că dacă este „un act politic care trebuie să fie sancționat, pedepsiți-mă pe mine”, în speță guvernul, „nu pedepsiți însă neamul românesc”, fiindcă „România q-a volt și nu vrea să lupte împotriva anglo-americanilor și nici împotriva aceloră căroră le datoră recunoștință, ca Franța”.

Este o poziție afirmată cu consecvență în anii următori, cind M. Antonescu, depunind eforturi ca — în cadrul „spațiului vital german” și al „noli ordinii europene”, care, cum aprecia Iuliu Maniu, se realizau indiferent dacă mareșalul Antonescu era sau nu de acord — România să-și conserve cît mai mult din suveranitatea, demnitatea și resursele sale, a contribuit direct și imediat ca lumea să perceapă că poporul român nu purta responsabilitatea pentru războiul dus alături de Germania, că era pe deplin conștient că deznodămîntul trebuia să găsească România disociată de Germania (pentru a nu o însoți în prăpastie) și alături de Națiunile Unite, în a căror victorie vedea suportul restabilirii suveranității și unității statale, prin anularea dictatului de la Viena. Așa se explică atît înformarea pe care M. Antonescu o făcea opoziției, îndeosebi lui George Brătianu (din al cărui partid făcuse parte), lui Iuliu Maniu și lui C.I.C. Brătianu, asupra actelor sale de politică externă, cu convingerea că ele vor fi difuzate și în capitalele occidentale, cît și facilitarea demersurilor partidelor istorice peste granițe, ca și propriile inițiative lansate prin reprezentanțele diplomatice din diverse țări.

Nu este întimplător că însemnările ce vād pentru prima oară lumina tiparului acum în Magazin istoric au fost redactate într-un moment în care se cunoșteau în liniile lor esențiale rezultatele tratatelor purtate de opoziție cu Aliații la Cairo, precum și cele ale opoziției și Ministerului de externe cu Uniunea Sovietică la Stockholm. Ele par să spună că autorul dorea să consemneze că, de fapt, cursul spre desprinderea de Germania și alăturarea României Națiunilor Unite își avea preliminarile în chiar primul an al războiului antisovietic, aducind ca mărturie aspecte concrete devenite mai puțin publice. Rapoartele ministrului Elveției la București în anii 1941-1944, pe care Magazin istoric le publică din aprilie 1990, aduc și ele numeroase mărturii despre starea de spirit a guvernanților antonescieni (în special Ion Antonescu și Mihai Antonescu) vizavi de Statele Unite și în general, față de puterile occidentale ca și față de U.R.S.S.

Iată textul însemnărilor respective, cu precizarea că ele se află în Arhivele Statului București, fond Președinția Consiliului de Miniștri (1943/1944); ele sînt dactilografiate și poartă mențiunea „Pentru memorii”. Deși nu sînt semnate, paternitatea și autenticitatea lor sînt în afară de orice îndoială.

Constantin ANTIP, Leonida LOGHIN

„13 mai 1944. În drum spre Predeal. Eu i-am spus întotdeauna regelui: Sire, să nu crezi că am să-ți cer ceva vreodată. Majestatea Ta îmi va cere, eu n-am să-ți cer niciodată nimic. Știu că vor veni momente când vei fi îngrat cu mine, fiindcă misiunea monarhiei este să fie îngrată.

Dacă monarhia s-ar atașa unui om ar trebui să cadă cu fiecare generație, sau omul care ar depinde de monarhie ar trebui să știe să cadă singur.

Monarhia este eternitatea. Politica este omul trecător. Trebuie să slujești monarhiei și eternității ei și să pleci dinaintea cu gândul că-i datorești monarhiei și nu-ți datorește; cu alte cuvinte, să accepți chiar nerecunoștința monarhiei ca un lucru normal.

Bineînțeles, monarhia nu trebuie să-și facă din nerecunoștință o meserie și nici să offenseze idealismul celor care se oferă să dea fără să primească, pentru că altfel plătește pînă la urmă.

În ziua cînd voi rupe legăturile personale și nu voi ține seama de omul din mine, din ziua aceea să-ți păzești, Sire.

Fiindcă sînt omul care plătește cel mai aspru.

Nu aștept nici un fel de management sau privilegiu din partea monarhiei. Aștept însă un respect elementar al unor reguli de omenie și de idealism, pe care le închin onest.

Dacă acestea ar fi ofensate, atunci monarhia nu știe să fie la înălțimea prestigiului moral pe care trebuie să-l profeseze, instituția fiind mai jos decît tot ce este trecător.

13 mai. În drum spre Predeal. Cînd a plecat Benton din țară, s-a prezentat la mine pentru despărțire, după tradiția vizitelor de *prendre congé public*; atunci i-am spus:

— Domnule Benton, sînt foarte nefericit de ceea ce se întîmplă între Statele Unite și România.

A fost uimit. Mi-a făcut niște ochi mari și mi-a spus limpede că nu se aștepta de

la mine la o asemenea declarație. I-am spus:

— Cînd părăsiți țara, din respectul pe care-l port eu personal, guvernul și țara noastră Statelor Unite, marii și noii civilizații americane, consider de datoră mea să folosesc acest prilej, oricît de paradoxal și oricît de potrivnic regulilor diplomatice, în momentul cînd vă despărțiți de mine, fiindcă a început starea de război între țările noastre, și cu toate că eu sînt profesor de drept internațional, care ar fi ținut să respecte cu atît mai mult rigiditatea formelor diplomatice, mă onorează să vă comunic în numele meu și al țării mele și să vă rog să transmiteți președintelui Roosevelt și guvernului federal recunoștința națiunii române pentru că în 1914-1918 ne-a ajutat să împlinim unitatea națională și să realizăm drepturile etnice ale națiunii române pentru care luptăm de peste 1 000 de ani.

Aceleași legi ale unității naționale pentru care ne-ați ajutat în 1914-1918 le urmărim și azi, domnule Benton prin singurele mijloace care ne-au mai rămas la îndemînă.

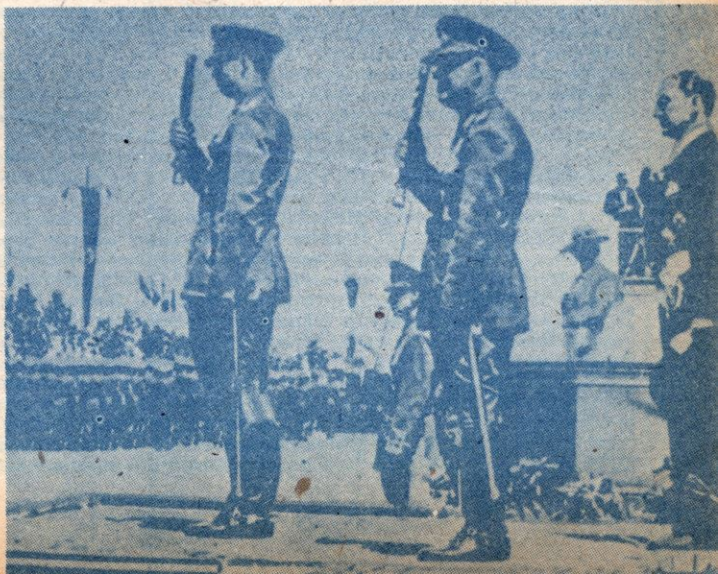
— Dacă starea de război începută azi constituie totuși o ștergere a unui trecut pentru care România este recunoș-

cătoare și vă mărturisește recunoștința sa, vă legitimează nu știu ce acțiune de răzbu-nare sau de [lipsă de text] gravă a poziției noastre, atunci, domnule Benton, vă adresez două rugămînti:

Loveți în mine. Considerați-mă responsabil de acest act politic ca ministru de externe. Pedepsiți-mă oricît de aspru. Am conștiința că, făcînd ceea ce fac, îmi fac datoră pentru că nu se putea face altfel ca neamul românesc să fie salvat în ciocnirea dintre imperialism, singur, părăsit și uitat cum a fost de toți între Germania și Rusia. În fața amenințării prăbușirii totale și a dispariției națiunii române și a luptei pentru conservare, eu nu aveam drept de alegere. Dar dacă totuși este un act politic care trebuie să fie sancționat, pedepsiți-mă pe mine. Nu pedepsiți însă neamul românesc, pentru că de el veți mai avea nevoie.

Legile de coeziune și de conservare ale Europei sînt atît de grav amenințate azi, încît mîine, dacă la capătul acestui război veți voi să refaceți lumea și să reconstruiți organizarea internațională, veți avea nevoie de România. Nu loveți în România și acest viitor sănătos, care trebuie să vă fie asigurat chiar și în in-

1943: Mihai I, mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu la festivitățile organizate cu prilejul zilei de 10 Mai

teresul dvs.

Și a doua rugămintă care v-o fac este că, orice ați face, oricum ne-ați pedepsi și orice hotărâre ați lua, oricât de gravă, fiindcă România n-a voit și nu voia să lupte împotriva anglo-americanilor și nici împotriva aceloră căroră le datoră recunoștință, ca Franța, dacă totuși voiați să luați atitudine, în nici un caz nu sprijiniți pe regele Carol II sau reîntoarcerea lui în România. Pentru că regele Carol II este unul din marii vinovați ai ceasurilor tragice pe care le trăiește neamul azi și principalul vinovat al despărțirii noastre.

Dacă vreți să nu mai ajungă neamul românesc din nou în situația în care se găsește, faceti ca monarhia românească să fie salvată, nu prin acela care a ofensat-o, răsturnând țara, ci printr-un rege tânăr care poate s-o slujească și care poate să constituie o speranță și o liniște cel puțin pentru noi și regulile de civilizație pe care trebuie să le respectăm cu toții.

Aceasta a fost despărțirea mea de Benton, alături de scrisoarea adresată d-nei Günther.

Merream în vizită oficială la Berlin (23 noiembrie 1941). În gară, fiind codus de Legația germană, l-am rugat pe dl. von Killinger să dea dispozițiuni d-lui [consilier de legăție] Steltzer și persoanelor care mă conduceau pentru ca să se pună un avion german sau să lase unui avion român posibilitatea de a survola teritoriul european ca să-i aducă lui Günther¹ un medic din Elveția.

Killinger mi-a spus: «Dar America vă va declara și dvs. război zilele acestea».

I-am răspuns: «Domnule von Killinger, războiul se face cu viii, dar nu cu morții. Günther este pe moarte. N-am, prin urmare, decât datoria să încerc să onorez pe un adversar care moare pe teritoriul nostru, cu atât mai mult cu cât Günther a fost un prieten al României și al meu personal și m-aș dezonora dacă aș proceda altfel».

După moartea lui Günther am trimis o scrisoare d-nei Günther prin care îi arătam că orice s-ar întâmpla, poate să conteze pe sprijinul meu, fie că dorește să mai stea în țară, fie că vrea să plece. Iar dacă eu voi pleca, voi lăsa ca servitute pentru acela care mă va urma aceeași obligațiune și sînt sigur că oricare român va respecta ceea ce respect eu, comunicîndu-vă aceasta.

Aceste două lucruri au fost pentru ei [americani] două elemente așa de fundamentale, încît am auzit că le-au comunicat după aceea unui demnitar român care făcea parte din cei care îi însoțeau. Acesta mi-a spus că Benton, plecînd, i-a spus că a fost impresionat de convorbirea cu mine. Este adevărat că Benton, la despărțirea de mine, avea ochii roșii și-i curgeau lacrimi. Mi-a spus:

— Nu mă așteptam să mi se rostască aceste cuvinte. Vă mulțumesc!

I-am spus:

— Să nu-mi mulțumiți. Eu trebuie să vă mulțumesc dv. Înțelegeți că trec peste regulile rigide. Vă vestesc un adevăr care este permanent și nu cuvinte care sînt o formă trecătoare.

A fost atît de impresionat că a mărturisit-o altora. Și cum atunci credeau mulți că eu eram omul Germaniei și în slujba Germaniei, Benton i-a spus principelui Știrbei.

Știrbei mi-a mărturisit odată, cînd l-am văzut acum un an — a avut lealitatea să-mi spună: «Dl. Benton a fost așa de impresionat de dvs. încît a spus: Mihai Antonescu este un om care-și lu-

bește țara mai mult decît orice». Știrbei mi-a adăugat: «Trebuie să fac actul de onoare de a vă spune că eu l-am contrazis».

Aceasta fără ca măcar să fi stat de vorbă cu mine și să fi cunoscut ideile sau poziția mea».

DIE DEUTSCHE FRAGE

Problema germană — o sintagmă care revine tot mai des în comentariile de politică externă. Dar cînd a apărut ea? Iată o întrebare la care încerc să răspund cunoscutul politolog William Safire, într-un articol apărut în ziarul International Herald Tribune.

A intrat această frază pe arena geopolitică în anii '30 al secolului nostru, odată cu Hitler? «Ea datează dinainte de 1930 — scrie Gary D. Stark, profesor asociat de istorie la University of Texas, din Arlington —, probabil chiar din vremea Congresului de la Viena». El aduce în sprijin un citat din Constantin Frantz, din 1866, reprodus pe foaia de titlu a cărții lui Wilhelm Röpke, *Soluția problemei germane*, apărută în 1946: «Problema germană este cea mai sumbră, cea mai complicată, cea mai amplă problemă a întregii istorii actuale». După cum arată Michael Dreyer, în 1987, este vorba despre un articol scris de C. Frantz, intitulat *Theorie der Deutsche Frage*, apărut în *Deutsche Vierteljahrschrift*. Autorul se opunea ideii susținute de Bismarck a unei „Germanii mici”, propunînd în schimb o confederație central-europeană, avînd în centrul ei Germania, care urma să se întindă din Finlanda pînă la Marea Neagră. În 1944, Kurt Waldheim, fostul secretar general ONU și actualul președinte al Austriei, a scris o dizertație despre articolul lui C. Frantz.

Dar mai există o problemă. După cum se întreabă și Aslı Göçer, de la Facultatea de filosofie, University of Massachusetts, din Amherst, a fost cumva forțată sintagma de care ne ocupăm pornind de la articolul lui Karl Marx *Despre problema evreiască*, scris în toamna anului 1843 și apărut în *Deutsch-Französische Jahrbücher*? Dacă nu se vor aduce alte argumente, aceasta pare a fi fost originea formulei *Problema germană*. Aparține actualei generații să aducă „răspunsul german”.

¹ Ministrul plenipotențiar al S.U.A. la București era grav bolnav în acei timp; a și murit de altfel la scurtă vreme. Prieten personal al lui M. Antonescu, Günther a avut contacte cu oponenții regimului antonescian. La 12 iulie 1941, de exemplu, a participat la o reuniune la Brașov, la care erau prezenți S. Tanziroiu, ministrul plenipotențiar al Turciei, lideri politici români. Cu acest prilej, Günther a luat cunoștință de punctul de vedere exprimat de I. Maniu, potrivit căruia chiar dacă armata română ar fi fost obligată să treacă Nistrul, dată fiind „poziția specială a României” în războiul contra U.R.S.S., S.U.A. și Anglia nu trebuiau să se declare în stare de război cu România.

MINISTRUL ELVEȚIEI

LA BUCUREȘTI TRANSMITE... (XI)

După victoria sovietică de la Stalingrad, deschiderea neîntârziată, de către Aliați, a celui de-al doilea front, în cursul anului 1943, acțiune care ar fi ușurat înaintarea sovietică în Europa, a devenit un subiect obsesiv în corespondența lui Stalin cu Churchill. Pentru dictatorul sovietic, debarcarea americanilor în Africa de Nord-nu fusese decât o diversivă, greul războiului fiind lăsat să aplece în continuare pe umerii Uniunii Sovietice. S-a ajuns la un asemenea grad de tensiune a relațiilor Moscovei cu anglo-americanii încât ea n-a cedat decât datorită fermității lui Roosevelt, care s-a alăturat cu totul poziției lui Churchill de respingere a cererilor insistente sovietice. Ca o compensare însă, Eden și Roosevelt au acceptat revindicarea sovietică asupra Basarabiei, președintele american ajungând să declare unul apropiat al său: „Știu cum să vorbesc cu Stalin. El este doar un alt om practic...” (Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies Towards Romania: 1938-1947*, p. 84).

Pentru a înlătura suspiciunile occidentale în legătură cu scopurile politice urmărite de sovietici în Europa, Stalin a decis, la rîndu-i, dizolvarea Cominternului, act care a fost semnat și de reprezentantul secției românești a Internaționalii III, Ana Pauker.

În România, dispariția Internaționalii III a produs o anume destindere în raporturile comunistilor cu celelalte forțe ale opoziției, creîndu-se condiții favorabile pentru înțelegerea unui dialog în vederea grupării tuturor forțelor, inclusiv regele și armata, pentru eliberarea țării prin forțe proprii.

Chiar de la începutul anului 1943, s-a remarcat o anume activizare a activității opoziției, care și-a intensificat apelurile către mareșalul Antonescu privind retragerea trupelor de pe front și pregătirea lor în vederea unei acțiuni avînd drept țintă eliberarea Transilvaniei de Nord cucerită de horthyștii. Demn de remarcat este și faptul că pentru prima oară, deși cu rezerve, în mesajul său de Anul Nou, regele Mihai I a accentuat asupra faptului că România luptă numai pentru apărarea teritoriului național ce îi revine de drept și nu pentru cuceriri. Această distanțare în privința telurilor politice ale războiului a stîrnit nemulțumirea ministrului german Killinger, provocînd o criză în relații

le Palatului cu Antonescu, mergîndu-se pînă la amenințarea cu plecarea monarhului din țară (Andreas Hilgruber, Hitler, König Carol and Marshall Antonescu, p. 168).

La 4 ianuarie, șeful opoziției, Iuliu Maniu l-a trimis lui Eduard Beneș, președintele guvernului cehoslovac în exil, un mesaj, prin care îl cerea „să aplece interesele românești pe lângă Aliați”. O lună mai tîrziu, printr-un mesaj transmis prin Suphy Tanriover, reprezentantul Turciei la București, Maniu informa guvernul britanic despre faptul că, înainte de a acționa, opoziția română trebuia să cunoască punctul de vedere al guvernelor englez și american cu privire la granița din răsărit a României, cu problema Ardealului și a rolului ce va fi atribuit, în viitor, țării noastre. El insistă asupra faptului că România nu putea fi trecută în rîndul statelor agresoare și nu i se putea cere capitularea fără condiții, motivînd că, deși împerejurările de ordin internațional împinseseră țara alături de Axă și apoi în război contra Uniunii Sovietice, opinia publică, Palatul, armata și cele două mari partide politice de opoziție s-au pronunțat împotriva continuării operațiilor peste Nistru, solicitînd guvernului să readucă forțele armate în țară (Antonescu, mareșalul României și războaiele de reîntregire, vol. II, pp. 335-337).

În luna martie 1943, americanii s-au oferit să înlănească formarea unui guvern român în emigrație. Deși Beneș, încă din 15 ianuarie 1943, atrăsese atenția opoziției românești că „în cazul cînd oamenii politici cu răspundere din țară nu vor veni la timp în strălăutate, interesele României vor suferi cu atât mai mult” (A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, p. 272), Iuliu Maniu a refuzat oferta americană, conștient în această problemă pe britanici. După ce guvernele britanic și cel american au informat cercurile opoziției că nu-și puteau lua nici o obligație specială în privința României fără o înțelegere prealabilă cu sovieticii, Moscova, deși a respins oferta britanică de „punere în legătură cu Maniu”, a lăsat deschisă ușa dialogului, guvernul sovietic „considerînd acest grup [Maniu]... singura opoziție serioasă din România”, fiind „posibil ca în cursul negocierilor să poată fi găsită o bază pentru colaborare” (Paul D. Quinlan, *Op. cit.*, p. 85).

În privința raporturilor româno-germane, e de amintit faptul că în timpul convorbirilor purtate între 10-12 ianuarie 1943 la Cartierul general al Führerului de către o delegație română condusă de mareșalul Antonescu, cu participarea lui Mihai Antonescu, discuțiile s-au axat pe două probleme majore — relațiile economice și refacerea armatei române după înfringerile de la Stalingrad și Cotul Donului. Nemulțumirile și doleanțele guvernului român au fost concretizate într-un lung memoriu, în al cărui final se cerea, printre altele, angajamentul Führerului pentru refacerea și înzestrarea armatei române și se atrăgea atenția asupra poziției ambigue a Ungariei, care căuta să-și menajeze trupele pentru o eventuală confruntare cu România.

Legat de preocupările guvernului antonescian în vederea găsirii unei soluții proprii de ieșire din alianța cu Germania, la începutul și în cursul anului 1943 se poate semnală atenția sporită acordată țărilor neutre, prin intensificarea contactelor cu miniștrii Turciei, Elveției și Vaticanului la București și cu guvernele spaniol și portughez, prin intermediul miniștrilor Gr. Dumitrescu și V. Cădere. Acest fapt a devenit și mai evident în urma eșărilor încercărilor lui M. Antonescu de a interesa guvernul italian într-o acțiune conjugată de sondare a puterilor occidentale în vederea încheierii unei păci separate.

Demersul efectuat de M. Antonescu prin intermediul lui Bova Scoppa, ministrul italian la București, nu mai putea avea nici o șansă de izbândă, mai ales după 5 februarie 1943, cind Ciano a fost îndepărtat de la conducerea Ministerului de externe italian.

Mihai Antonescu a încercat să stabilească contacte cu Aliații și prin Lahovary, ministrul român în Elveția, care în februarie 1943 a purtat discuții cu Bernardini, nuntialul papal de la Berna. El însuși l-a folosit pe ministrul turc la București, Suphy Tanrioc, și pe nuntialul papal în România, Cossulo, pentru a avertiza pe Aliați asupra pericolului reprezentat pentru Europa de Uniunea Sovietică.

Mari speranțe s-au pus și în întîlnirea lui Churchill cu președintele Turciei, la 31 ianuarie 1943, la Ankara, în cursul căreia primul a lansat ideea unui bloc danubiano-balcanic, interpretat în capitala turcă ca o soluție pentru a-l menține pe sovietici în afara zonei. Prin intermediul Ungariei, sondajele turcilor pe lângă țările din regiune au ajuns însă la cunoștința Germaniei și acțiunea a fost oprită în fașă.

Dar să vedem, în continuare, cum s-au reflectat toate aceste evenimente extrem de contorsionate în rapoartele ministrului elvețian la București.

Andrei ȘIPERCO

1943

4 ianuarie

...V-am mai semnalat deja că, de cîțva timp, tinărul rege arăta velleități de independență. În manifestările care le evidențiază este dificil de determinat exact partea care revine influențelor exercitate de către anturajul său imediat.

Fapt este că pentru stabilirea termenilor diverselor alocuțiuni pretextate de sărbătorile de Crăciun și de Anul nou, monarhul a refuzat concursul guvernului, neprimind sfaturi decît de la el însuși și de la intimii săi.

Veți găsi în acest plic, în patru exemplare fiecare, textele următoare: 1) răspunsul la un discurs pronunțat în ajunul Crăciunului de către patriarhul României cu ocazia remiterii unei plăci de aur cu briliante, simbolizînd „Crucea triumfătoare”. Majestății Sale; 2) apel către națiunea română; 3) ordin de zi către armată; 4) răspuns la urările exprimate în numele guvernului de către domnul Mihai Antonescu; 5) răspuns

la discursul nuntialului ce a prezentat Majestății Sale urările corpului diplomatic.

Toate aceste documente prezintă trăsături comune, pe care le-am putea defini astfel: 1) războiul este prezentat ca un război defensiv, al cărui scop se limitează la recucerirea teritoriilor smulse regatului de către U.R.S.S.; 2) documentele sînt de inspirație creștină și pacificatoare (cuvîntul victorie nu se găsește niciodată și, în răspunsul către nuntial, suveranul dorește „o pace inspirată, de către credința în Dumnezeu, o pace de dreptate, de libertate și de înțelegere”); 3) repudiiază orice imperialism; 4) nu conțin nici cea mai mică aluzie, nici la aliații României, nici la „ordinea nouă”; nici la „lupta comună împotriva bolșevismului”.

Răspunsul la urările guvernului merită o mențiune specială, mai întîi din cauza scurtimii și a tonului un pic cam sec, apoi pentru că regele dorește guvernanților să lucreze „în acord cu aspirațiile poporului”. Or, în lumina

altor texte, ar fi dificil să te înșeli asupra naturii acestor aspirații, așa cum și le reprezintă suveranul.

...Nu cred că mă înșel, afirmînd că Palatul ar fi interesat ca aceste texte să fie puse la dispoziția presei neutre. Cum ele au fost publicate în România și cum de altfel sînt „inofensive” în sensul propriu al cuvîntului, veți estima poate că este oportun să le faceți cunoscută agenției telegrafice elvețiene (*Raport politic*, nr. 2)

3 februarie

...La 30 ianuarie domniile Maniu și Dinu Brătianu au adresat „Conducătorului” o nouă scrisoare al cărei conținut se poate rezuma astfel:

Semnalindu-vă pericolele de care politica dumneavoastră amenință țara, noi am dorit totdeauna să ne fi înșelat. Azi trebuie să recunoașteți că dumneavoastră sînteți cei care vă înșelați. Situația noastră este mult mai gravă decît a Finlandei, care nu și-a alienat, ca noi libertatea ei politică. Trebuie s-o reluăm pe a noastră, fără întîrziere.

De o manieră generală, atmosfera momentului prezent se poate defini în următorii termeni:

Dacă în 1940 succesele strategiei germane în Europa Occidentală au transformat politica regatului danubian; dacă, pe de altă parte, în 1941, ralierea României la „noua ordine” a făcut pe șefii ei să practice o strategie care apare azi dezastruoasă, se apropie momentul cînd strategia adversarilor Axei va impune românilor o nouă orientare politică, despre care se poate afirma că va fi pentru unii o palinodie, dar pentru majoritatea o simplă întoarcere la acele „rațiuni ale inimii” pe care rațiunea n-o cunoaște... (*Raport politic nr. 8*)

4 martie

...Unii unguri pretind că președintele interimar [M. Antonescu] avea intenția să-și înlocuiască ministrii din Portugalia, Suedia, Elveția, Turcia și Vatican cu oameni mai apti să stabilească contacte cu reprezentanții Națiunilor Unite și că mareșalul s-a opus la unele din alegeri. O conversație pe care am avut-o cu domnul Mihai Antonescu, îmi dă de gândit că n-a renunțat la proiectul său, în special pentru Ankara și pentru Sfîntul Scaun, dar că se vede mai mult sau mai puțin obligat să amîie realizarea lui... (*Raport politic nr. 16*)

7 martie

...Domnul Mihai Antonescu mi-a cerut marța trecută să vin să-l văd pentru „un tur de orizont”. În după-masa zilei de sîmbătă, 6 martie, am petrecut o oră cu el. Încă o dată, el și-a început monologul printr-un examen retrospectiv al întregii sale activități politice.

Pe plan intern, rețin din această lungă confidență că interlocutorul meu, constatînd eșecul tentativelor de „partid unic” ale regelui Carol [aluzie la Partidului Națiunii, creat la 22 iunie 1940], a refuzat întotdeauna să le reia, în ciuda solicitărilor al căror obiect a fost din partea germanilor și a unor români. Printre aceștia din urmă, el

citează pe bătrînul antisemit din Iași — A.C. Cuza, pe doamna Goga, domnul Gurgu, Giurescu, Vaida-Voevod. În septembrie 1940, actualul președinte interimar, care nu era atunci decît un ministru fără portofoliu și aproape un debutant în viața politică, nu a căutat, ci a suportat alianța legionarilor, acceptată de către „Conducător”. El recunoaște că, după revolta lui Horia Sima și represiunea ei (ianuarie 1941), regimul politic al României este o dictatură născută din circumstanțe, apanaj exclusiv al celor doi Antonești. Ea nu are, o mărturisește el, rădăcini în țară și nu se poate pune problema realizării lor pentru moment. Toate reformele de structură (în sensul statului corporativ) la care s-a gândit, trebuie amîinate pînă la sfîrșitul războiului...

Pe planul politicii externe, din spatele ocolișurilor și precauțiilor oratorice după care se adăpostește președintele interimar, transparea mărturisirea: principiul ralierei totale la cel de-al III-lea Reich a dat faliment. Expozeul devine atunci o pledoarie. Președintele interimar se apără împotriva reproșurilor adversarilor și conștiinței proprii. Argumentația sa poate fi rezumată astfel: Am fost de bună credință crezînd că salvarea țării stătea în alianța germană. Cînd mi-am dat seama că această credință putea fi dezamăgită, am făcut tot ce-am putut pentru a apăra și a restaura libertatea de acțiune a țării mele. Nu am reușit decît parțial și nu ignor că va trebui să plătesc într-o zi pentru toate acțiunile mele, pentru succese și pentru eșecuri. Dacă rămîn la postul meu, care nu este de invidiat, este pentru că cred că pot să mai aduc încă servicii țării mele... (*Raport politic nr. 17*)

16 martie

...În „conflicțul” care-l opune mareșalului, regele Mihai a luat ofensiva cerînd îndepărtarea colonelului Codreanu, șeful casei sale militare, pe care-l acuză a fi un agent al mareșalului. El ar fi obținut,

se spune, înlocuirea colonelului Codreanu: (care n-are nimic comun cu „motivul” legionar), cu generalul Sănătescu...

Importante divergențe există între suveran și „Conducător” în ceea ce privește politica generală a țării, ca și între mareșal și ministrul său de afaceri externe...

Domnul George Caranfil, ministrul României la Sofia, este transferat, în aceeași calitate, la Helsinki. Cunoașteți circumstanțele în urma cărora guvernul regal n-a considerat că trebuie să-l mențină în capitala bulgară.

Pentru a reveni la dl. George Caranfil, cel care-i succede la Sofia este dl. Christu. Această alegere nu este nici ea rezultatul hazardului. Dacă Finlanda a rămas în relații cu America, Bulgaria nu și le-a rupt cu U.R.S.S. Or, dl. Christu este nepotul „rusofilului” Nicolae Titulescu. El a fost cîva timp ministrul comerțului exterior, dar a refuzat, totdeauna, să ocupe sub „Conducător” o funcție guvernamentală. În fine, nu e inutil să reamintesc că, în timp ce Titulescu era ministru al afacerilor externe, d-nii Christu și George Caranfil împărțeau între ei direcția serviciilor economice ale acestui departament... (*Raport politic nr. 19*)

25 martie

...O anecdotă riguroso autentică vă va releva distanța care există între proiectele mareșalului și dorințele opiniei publice: Crucea Roșie română trimite în misiune la Ankara pe doamna Brătescu, soția unui general făcut prizonier în fața Stalingradului. Oficial, această doamnă trebuia să se ocupe de ameliorarea soartei militarilor români prizonieri în U.R.S.S., să organizeze trimiteri de colete, să creeze un serviciu de corespondență prin Turcia etc. Dar, în fața mai multor matori, în rîndul cărora se găseau doi din compatrioții noștri, delegați ai Comitetului Internațional din Geneva, președintele Crucii Roșii ro-

(Continuare în p. 56)

Mihail Manollescu este o personalitate asupra căreia judecata posterității este departe de a-și fi spus ultimul cuvânt. Este motivul pentru care am considerat că o convorbire cu doamna Natalia Dinu, fiica cunoscutului economist și om politic, poate aduce binevenite lumini. Domnia sa a răspuns cu multă amabilitate și promptitudine întrebărilor mele. Redau aici conținutul convorbirii.

— Ați putea să-l caracterizați succint pe tatăl dumneavoastră?

— Tatăl meu era omul cel mai complet pe care l-am cunoscut vreodată. Pe lângă o inteligență deosebită, era de o bunătate ieșită din comun. Și-a adorat frații, familia, avea un cult pentru noi, copiii. Era foarte generos, dovadă fiind numeroșii studenți pe care i-a ajutat în pregătire. Gusta viața sub toate aspectele. Avea o conversație plăcută. La recepții capta atenția, cucerea. Altfel însușire: era un mare orator. Știa să vorbească oricărui fel de auditoriu, fapt pe care l-am remarcat participând la congrese la care el lua cuvântul. Am fost astfel, împreună cu el, în 1936 la congresul inginerilor din Iași, după care a urmat o excursie în Polonia. Atunci mi-am dat seama de talentul lui oratoric, ajutorat și de faptul că vorbea curent italiană, franceză și germană. Știa să se adapteze diferitelor momente — primirea la gară, banchetul, discuțiile cu inginerii. Am fost cu tata și în 1938, în faimosul pelerinaj la Roma, el fiind președintele C.A.U.R. (Comitetul pentru universalitatea Romei). A fost un pelerinaj de 1 500 oameni. Trebuia să primim o piatră din Columna lui Traian, pe care am și adus-o la București.

Tata era președintele A.G.I.R. (Asociația generală a inginerilor din România). În această calitate a construit palatul A.G.I.R. pe strada Romană (în prezent, bd. Dacia). A pus mult suflet în această construcție, mai ales la deco-

Doamna Natalia Dinu „DICTATUL DE LA VIENA — MOMENTUL CEL MAI TRAGIC AL VIEȚII TATĂLUI MEU MIHAIL MANOILESCU“

rarea ei interioară.

Ca părinte, era excepțional. Mulți dintre oamenii politici nu aveau răgaz să se ocupe de familiile lor; Mihail Manoilescu își făcea timp pentru ai săi. Ne imagina jocuri, îi istorisea fratelui meu, Alexandru, povești inventate de el. La Mangalia, Teodor Bădărau, directorul Liceului Național din Iași, aducea vara elevi de-ai săi, însoțiți de pedagogi, absolvenți de liceu. Din inițiativa tatei, în fața casei noastre s-a amenajat un teren de volei. Tata voia să facă bucurie celor, din jur, în

special tinerilor. Astfel, a închiriat un autobuz spre a-l duce pe elevi la Balcic, pe spezele lui. Mergea și mașina noastră — cu șapte locuri — ca să-i plimbe. La sfârșitul sezonului, aducea artificii din București, le monta cu șoferul nostru și le aprindea spre satisfacția autohtonilor și a tuturor elevilor ieșeni.

El a fost administrator-delegat la minele Șorecani. Acolo a desfășurat o activitate culturală și socială de mare amploare: a făcut o casă de cultură, a înființat o orchestră, o echipă de dansuri, o caravană, care mergea din sat în sat dînd spectacole — o activitate care nu s-a desfășurat la nici o întreprindere din țară. A adus la Șorecani o biserică din Munții Apuseni, de la Tâmașa, biserică ce s-a sfințit la 29 septembrie 1935.

— Ce ne puteți spune despre ascendenții tatălui dumneavoastră?

— Mihail Manoilescu era fiul lui Constantin Manoilescu, din Tecuci, — distins institutor, autor de manuale școlare —, care a avut nenorocul să se înecă în Prut la vîrsta de 40 ani, în fața familiei sale, aflate pe malul rîului. Mama tatii era nepoata de fiică a clucerului Costache Bădărau, membru în divanul ad-hoc al Moldovei. Acesta descindea prin mama sa, Marghiolița Tăutu, din marea logofăt al lui Ștefan cel Mare, Ioan Tăutu.

— Vorbiți-ne despre anii de studii.

— Tata ar fi vrut să facă dreptul, dar din cauza situației grele din familie — mama sa era văduvă cu patru copii — a hotărît să dea examen de admitere la Școala de poduri și șosele. Dintre profesorii de la această școală păstra o amintire frumoasă lui Ionescu-Bizeț.

Tatăl meu a fost totdeauna puțin frondeur. Și în liceu, deși era premiant, a fost la un moment dat eliminat, da-

¹ Societate minieră în comuna Agăhiș, județul Cluj.

torită atitudinii sale protestatare. Mai tirziu, datorită aceleiași spirit contestatar, a fost ținta tuturor atacurilor. De fapt, poate tocmai de aceea nu a rămas înregimentat în nici un partid. Interesându-se dacă nepotul său a reușit la examenul de admitere la Școala de poduri și șosele, Alexandru A. Bădărău, fost ministru conservator și unchi al tatii, a aflat că acesta reușise primul. Așadar, tata a intrat la Școala de poduri și șosele puțin *à contre coeur*. Era însă foarte bun matematician, fapt ce se vede și din activitatea sa ulterioară de economist — din liceu colabora la *Gazeta matematică*, dar avea o inteligență mai vastă, — care nu intra în tiparul ingineriei. Tata era un romantic, avea un — cum să-i zic — spirit aventuros. Semnificative în acest sens sînt cele două blazoane pe care i le-a desenat, la indicațiile sale, Lulu Beller. Unul dintre ele poartă un *motto* de Anatole France: „La prudence est la plus vile des vertus” (Prudența e cea mai mărunță dintre virtuți) iar devisa este: „Les aventures sont aux aventurieux” (Aventurile sînt ale aventuroșilor).

— Cum explicați relațiile tatălui dumneavoastră cu Carol II?

— Carol II l-a cucerit pe tata prin personalitatea sa. Tata avea și motive de ordin obiectiv să dorească reînnoirea principelui moștenitor: regele Ferdinand era bolnav, Mihai era un copil; era mai bun un rege decît o regență. În relația lui cu Carol II a fost antrenat și de spiritul său aventuros. Din cauza principelui Carol a avut un proces de răsunet. În vara lui 1927, după ce căzuse guvernul Averescu — murise regele Ferdinand și se numise regență — a luat prima dată legătura cu Carol la Paris. Într-o vreme se a doua oară de la Paris, în octombrie, el a adus din partea lui Carol niște scrisori către șefii de partide. A fost arestat la graniță, dus

la Jilava și apoi judecat. Au compărut ca apărători Mihailescu, Vaida s.a., iar ca martori Iorga, Maniu, Averescu și alții. În total au fost 110 apărători și 36 de martori. A fost un moment în care toată opoziția antiliberală s-a unit în favoarea tatii, nu numai din simpatie față de el, ci ca opoziție față de Ionel Brătianu. Procesul a fost judecat la Consiliul de război. Brătianu aștepta ca toți cei cinci membri ai completului de judecată să fie pentru condamnarea tatii. Colonelul Victor Precup¹, unul dintre membrii completului de judecată, a fost cel care a convins pe alți doi de nevinovăția tatii, astfel că trei dintre cei cinci membri ai completului de judecată s-au pronunțat pentru achitare — așa a fost achitat tata. Procesul a avut un foarte mare răsunet. Îmi amintesc că în ziua de Sf. Mihail am fost la Jilava spre a-l vedea și a-l felicita.

Venirea lui Carol II în 1930 a fost pregătită în principal de tata². Cei care au dorit-o au nutrit speranța că pentru țară o să fie mai bine, au crezut că prin el România va intra într-o eră nouă. Pe urmă însă a apărut conflictul dintre Carol și tata. În 1931 Carol l-a numit pe tata guvernator la Banca națională. Era în timpul marii crize financiare. Argetoianu era ministru de finanțe, [Aristide] Blank, bun prieten al regelui, se afla într-o situație financiară foarte grea. Regele îi cerea tatii să susțină cu orice preț banca [Marmorosch] Blank. Ceea ce tata a refuzat și re-

¹ Victor Precup se număra, el însuși, printre oamenii devotați principelui Carol. A îndeplinit mai multe misiuni, pe lângă acesta în anii în care Carol II era în exil, iar în 1930 — avînd gradul de maior — s-a numărat printre cei ce i-au înlesnit revenirea în țară. Ulterior, în 1934, a devenit unul dintre adversarii regimului carlist, fiind implicat chiar într-un complot împotriva suveranului.

² Detaliile au fost stabilite în cursul mai multor vizite pe care Mihail Manoilescu le-a întreprins la Paris, în anul 1930, prilej cu care a avut mai multe întrevăderi cu principele Carol.

gele pînă la urmă l-a destituit. El a rămas în opoziție din '31 pînă în '40, cînd a fost adus la guvern, pentru că regele credea că, datorită relațiilor sale externe și a prestigiului său științific, tata va putea salva situația. Tata a sperat sincer aceasta, gîndind că nu avea dreptul să refuze. Credea că, datorită prestigiului și a relațiilor sale, să poată obține ceva mai bun pentru țară. Dictatul de la Viena a fost momentul cel mai tragic al vieții sale. Povestește despre aceasta pe larg în memoriile sale, care sper să fie tipărite curînd.

— Cu ce oameni politici era în relații tatăl dumneavoastră?

— Din păcate, s-a ținut cam izolat. Și în Parlament, modul său de a riposta i-a creat multe dușmăni. Foarte mulți l-au dușmănit pentru inteligența sa deosebită. Tata a fost apropiat de Valer Pop, mai ales după momentul nefericit din august 1940. A fost apropiat și de Vaida, care a venit în '37 și la Șorecani; de Goga, cu care fusese și coleg în guvernul Averescu. A avut o mare admirație pentru Averescu, în guvernul căruia din 1926-1927 a fost subsecretar de stat la Finanțe. În această calitate a depus o activitate foarte fructuoasă; în 1926 a obținut un împrumut foarte mare din partea Italiei, precum și recunoașterea unirii Basarabiei cu România. A plecat însă din partidul lui Averescu, pentru că acesta era împotriva lui Carol. Cu Iorga a fost întotdeauna în termeni buni. Tata mergea la Văleni, ținea conferințe acolo.

Din septembrie 1940, tata a rămas profesor universitar la Politehnică. Între 1940-1942 a scris *Rostul și destinul burgheziei românești*, lucrare pe care încercăm să o reedităm acum.

— Ce s-a mai întîmplat în anii ce au urmat?

— În preajma lui 23 august

1944 tata primise pentru el și întreaga familie viza de intrare în Portugalia. Imediat după anunțarea încheierii armistițiului [în fapt a răsturnării guvernului antonescian], ne-am hotărât să părăsim țara și, în consecință, am început să ne facem bagajul, urmînd să plecăm la 26 august. Vineri, 25 august, am aflat că România a declarat război Germaniei și tata a spus că în aceste condiții nu mai putem pleca, deoarece plecarea noastră ar însemna dezertare la inamic. El avea un puternic sentiment al onoarei, dublat de un cald patriotism. După 23 august, au început atacurile lui Maniu și ale lui Niculescu-Buzzești împotriva tatii. Maniu nu îi ierta tatii momentul 30 august 1940, dar avea și resentimente personale împotriva sa și a lui Valer Pop. Tata fusese membru al Partidului Național-Tărănesc între anii 1929-1931, dar relațiile sale cu național-tărăniștii se înrăutățiseră considerabil după aceea. Se preconiza să fie inclus în „Legea împotriva celor vinovați de dezastrul țării”. Ca urmare a acestei campanii a fost arestat în octombrie 1944 și dus la Prefectura poliției. Aici s-a îmbolnăvit de tifos exantematic. A fost internat la spitalul de boli contagioase Colentina. După ce și-a revenit a fost ridicat din spital și dus din nou la prefectoră. După aceea, am reușit să-l internăm din nou, la Colțea. În 1945, odată cu venirea guvernului Groza, Tătărescu, fiind ministru de externe, i-a arătat că un proces făcut pe chestia dictaturii ar fi pus în situație delicată Uniunea Sovietică, astfel că s-a modificat legea. Tata a fost eliberat în decembrie 1945. A mai stat trei ani acasă. A fost arestat ultima dată exact pe 19 decembrie 1948 și dus la Jilava, apoi la Ocnele Mari. După aceea, la sfîrșitul lui octombrie 1950, a fost dus la Sighet, unde fusese adunați mulți dintre foștii miniștri. El nu a fost judecat în timpul vieții. La Sighet

a stat în celulă cu Mihai Popovici, Virgil Solomon și Radu Budișteanu. La Ocnele Mari ținea prelegeri tinerilor, în care — un fel de universitate liberală — explica cum a fost cu dictatul și cine poartă răspunderea. Era de față și Petre Pandrea, pentru că acolo erau și comuniștii, erau și legionari, oameni de toate culorile politice. Tata a murit la 30 decembrie 1950, a fost îngropat în groapa comună. Nu am reușit să identificăm locul.

La închisoare, nu aveam nici un fel de îngrijire medicală. Tata fusese foarte sănătos, dar în urma tifosului exantematic rămăsese cu o afecțiune la inimă. În 1951, tribunalul civil i-a deschis dosar pentru activitate de presă în favoarea Germaniei. S-au trimis peste tot, la toate închisorile, citații. A fost judecat în lipsă, deoarece toate închisorile îi dădeau absent, iar Sighetul nu avea voie să comunice nimic. În 1952, deci doi ani după deces, a fost condamnat la 15 ani închisoare. Actul de deces ni s-a înmînat în mai 1958, după repetate cereri ale fratelui meu. Trebuie să recunoașteți că este un fapt destul de rar în analele justiției ca un decedat să fie condamnat la... 15 ani închisoare după doi ani de la încetarea din viață!

— Cum se explică marele răsunset internațional al operei tatălui dumneavoastră?

— Opera sa principală, *Teoria protecționismului*, a fost tradusă încă din 1931 în Anglia, Italia și Brazilia. În 1937 a apărut ediția germană. Opera sa a trezit un foarte mare ecou internațional. Meritul principal în readucerea în atenția publicului român a operei tatălui meu l-a avut, fără îndoială, profesorul Costin Murgescu. Lui i s-a datorat în mare măsură apariția volumului *Forțele naționale productive și comerțul exterior*, lucrarea capitală a tatei,

tradusă acum pentru întia oară în limba română de către soțul meu, Valeriu Dinu. Studiul introductiv la acest volum a fost scris de profesorul Mihai Todossia, de la Iași, care permanent, împreună cu o serie de colaboratori ai săi, a militat pentru valorificarea operei părintelui meu. Tot Costin Murgescu este cel care în lucrarea sa *Mersul ideilor economice la români* a consacrat un capitol întreg contribuției tatei la evoluția gândirii economice mondiale. Încă cu cîțiva ani înainte de apariția acestei lucrări, revista *Magazin istoric* făcea publice (în numerele 8 și 9/1985), pentru prima oară, ample extrase din memoriile tatălui meu referitoare la evenimentele din august 1940, al căror protagonist fusese. Era o veridică reconstituire a împrejurărilor complexe ale evenimentelor de atunci, relevînd tragismul situației în care fusese aruncată România. Articolele respective deschideau, totodată, porțile spre înțelegerea activității politice a tatălui meu.

În 1937, *Revue Économique Internationale* din Bruxelles a inițiat o anchetă, printr-o circulară trimisă la 30 savanți din diferite țări, cu tema „Schimbul produselor agricole contra produselor industriale este avantajos — cum susțineau Smith și Ricardo — atît pentru țările agricole cît și pentru cele industriale, sau — cum susține Manoiilescu — el reprezintă un dezavantaj pentru țările agricole?”

Opera economică a tatei a constituit, în fond, principală sa realizare, care i-a adus multe satisfacții și recunoașterea pe plan internațional. Participarea sa la viața politică internă i-a adus, în schimb, numai deziluzii.

Convorbire consemnată de:
Mihai Sorin RĂDULESCU

O SIMPLĂ CARTĂ POȘTALĂ DIN 1982?

LIVIU ONU

Prin bunăvoința unui prieten italian, am intrat recent în posesiunea unei cărți poștale ilustrate de o valoare deosebită. Ilustrată, colorată, reprezintă, pe un fond galben, în dreapta, fi-gura împăratului austro-ungar Franz Iosif, ajuns la o vîrstă înaintată (foto-color, bust, cu capul descoperit; pleptul plin de importante decorații militare). În partea stîngă a ilustrației se află un așa-zis imn imperial popular (austro-maghiar), tipărit în limba română. Iată imnul respectiv (îl reproducem în ortografia originală):

Imnul împăresc.

Doamne sînte, întăresce
Pra al nostru Împêrat!
Să domnească 'nțeleptesce
Pe dreptate răzimat!
Părintescile-i coroane
Credincios să-i apărăm:
De-a Habsburgei nalte troane
Soartea noastră s' o legăm!

Pe versoul ilustrației se află următoarele indicații: (transversal, la limita dintre spațiul rezervat adresei și cel rezervat scrierii). „Postkarte 10 112 Verlag „Zelt an der Donau“, Bozen. Auslieferung Wien 16, Ottakringerstrasse 235. Foto: Verlagsarchiv. Eigene Bearbeitung. Alle Rechte vorbehalten (1982)”. Pe aceeași parte, în stînga sus, în trei limbi (germană, italiană, cehă) este indicat conținutul textului ilustrației: „Volkshymne”, rumânische Fassung/ „Imnă populară”, versiono: rumena/ „Lidova hymna”, rumunské znění”; iar în dreapta sus, în chenarul rezervat timbrului, se află

tipărit următorul text: „Edition Zelt an der Donau” (încadrînd efigia unui tî-năr), „Provyorische Ausgabe”.

Traducerea acestor indicații: „Carta poștală 10112. Editura „Cort pe Dunăre”, Bolzano. Livrare: Viena, 16, Ottakringerstrasse 235. Foto: Arhiva Editurii. Prelucrare proprie. Toate drepturile rezervate”. Apoi: „Imn popular. Versiune românească”. Iar pe locul timbrului: „Ediția „Zelt an der Donau”. Emisiunea provizorie”.

Prin urmare, carta poștală, conținînd acest imn însoțit de ilustrația a, împăratului Franz Iosif, a fost executată la Bolzano (în provincia Alto

Adige, din nordul Italiei), de către editura (probabil austriacă) de limbă germană „Zelt an der Donau”, în 1982, fiind livrabilă la Viena.

Nu ne propunem nici să examinăm problema caracterului „popular” și a autorului imnului, nici felul cum un asemenea „Imn popular” a ajuns să circule în diferite limbi ale popoarelor fostului imperiu austro-ungar. Chiar și o cît de sumară analiză a limbii și ortografiei textului ne va arăta însă că ele sînt artificiale, hibride, fapt care pledează pentru originea „savantă” a versiunii românești. Folosind un sistem ortografic perimat și artificial, o

limbă cu flagrantă inadvertență, textul este — se vede cât de colo — impopular, chiar certat cu limba română.

Și ne întrebăm, pe bună dreptate: cui se adresează mesajul? Generalii-lor de la sfârșitul sec. XIX sau generațiilor de astăzi? Căci, în orice caz, mesajul nu întrunește condițiile unei ediții de text. Sau, autorii acestui mesaj își închipuie că, apelând la ortografia hibridă de acum circa un secol, trezesc nostalgia trecutului? Și, mai ales, la cine? La românii de astăzi care trăiesc în provinciile istorice ce, prin vicisitudinile sortii, aparținuseră odinioară Austro-Ungariei?

Să nu uităm că ortografia așa-zisului „jmn” nu era populară nici acum un secol. Precum se știe, spre sfârșitul sec. XIX, scrierea limbii române nu ajunsese la un sistem ortografic realist și stabil: cărturarii noștri, în dorința de a fixa o ortografie unitară și logică pentru limba română, se întreceau să propună, care de care, un sistem mai original (fie în sens etimologizant, fie în sens „fonetic”, fie undeva pe scara dintre aceste două formule oarecum extreme). De abia după 1904 a început o stabilizare a ortografiei întemeiate pe principiul fonetic.

În realitate, autorii mesajului ilustrat nu fac decât propagandă pentru reînvierea imperiului de tristă amintire al Austro-Ungariei.

Poporul român este îndemnat să aperse coroana împăratului de sînge habburgic și să-și lege soarta de tronul acestei dinastii. Nu ni se spune însă: în ce scop? Le reamintim noi. Ajuns împărat al Austriei la vârsta de 18 ani, în 1848, iar în 1867 și rege al Ungariei, Franz Iosif a fost un monarh lipsit de personalitate. Exponent al intereselor nobilimii, el a devenit un promotor al înăbușirii mișcărilor naționale din imperiu. În perioada dualismului austro-maghiar (din 1867 pînă la primul război mondial), a dat mină liberă maghiarilor în politica lor de oprimare sistematică a naționalităților. Caracterul conservator al politicii imperiului a favorizat, pe de o parte, consolidarea proprietăților nobiliare (grofi, nemeși), iar pe de altă parte sărăcirea tot mai accentuată a țărănimii.

Desigur, autorii „jmnului imperial” nu pot uita nici faptul că, în acel timp, în imperiu, Transilvania era principala furnizor de materii prime și de produse agricole.

În fond, cui ar servi reînvierea imperiului austro-ungar? Nu e ușor de întrezărit că Ungaria s-ar bucura să aibă din noi, sub aripa „ocrotirea” ei, pe românii din Banat, Crișana, Transilvania și Maramureș.

Revizionismul promovat de anumite agenții străine nu ține seama nici de tratatele internaționale, nici de mersul istoriei. Revizionistii își fac iluzia că, prin politica lor, vor instaura o nouă concepție despre „casa comună a Europei”?

Sînt mijloace ieftine de propagandă care vizează un auditoriu submediocr, incult, și care ne lezează profund demnitatea și sentimentul național și aduc atingere suveranității și independenței statului român, semnat și parte alături de celelalte state europene: S.U.A. și Canada a Actului Final de la Helsinki (1975) și a Documentului de la Paris (1990). ■

MINISTRUL ELVEȚIEI LA BUCUREȘTI TRANSMITE...

(Urmare din p. 51)

măne, fost ministru experimentat, s-a exprimat în acești termeni asupra mandatului încredințat „ambasadoarei” sale: „Noi sperăm că doamna Brătescu va obține transferul prizonierilor noștri în Siria, unde vor putea constitui nucleul unei armate de eliberare...”

Mihai Antonescu îmi mărturisea recent că a avut intenția să trimită la Ankara, la început pentru o scurtă ședere, apoi pentru a se stabili, pe Alexandru Cretzianu, fost secretar general al Palatului Scurda [Ministerului de externe], nepot al prințului Barbu Știrbei. El s-a gândit, pe de altă parte, să trimită în Statele Unite pe Savel Rădulescu, fost subsecretar de stat la afacerile externe, brațul drept al lui Nicolae Titulescu. Indiscreții au făcut posibilă realizarea acestor proiecte. Detaliu savuros: atunci cînd ministrul Italiei, auzind despre ce se pregătea, a venit să ceară primului ministru „precizări”, a recunoscut că știrea care motiva cererea sa o deținea din sursă maghiară... (Raport politic nr. 21)

3 aprilie

...Prin intermediul domnului Cancicov și Negură, domnul George Tătărescu a propus recent, domnului Maniu și Dinu Brătianu, crearea unei grupări de „uniune sacră” a cărei conducere să fie asumată de șefii de partid și foștii președinți de consiliu care n-au făcut niciodată „politică germanofilă”. Comitetul de conducere al acestei grupări va fi compus după cum urmează: prințul Barbu Știrbei, Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Ion Mihalache, doctorul Angelescu, G.G. Mironescu și G. Tătărescu.

În ceea ce privește progra-

mul, acesta se rezumă la următoarele: membrii comitetului, ce își conservă pozițiile personale în materie de doctrină, vor lucra împreună ca să pregătească și apoi să susțină un guvern național care, la conferința de pace, va apăra drepturile și interesele României. Pînă atunci, ei se vor pune de acord pentru a dirija în comun activitatea emisarilor pe care îi vor trimite în străinătate.

Domnul Maniu a declinat propunerea fostului favorit al lui Carol al II-lea. Veți găsi în acest plic, autenticat de către semnătura sa autografă, textul scrisorii adresate de către el domnului Cancicov. El a redactat-o într-o franceză aproximativă pentru a putea fi înțeleasă în străinătate. El pare să acorde o valoare deosebită faptului că guvernul britanic să fie informat de motivele pentru care refuză să colaboreze cu domnul Tătărescu.

Domnul Dinu Brătianu s-a asociat acestui răspuns negativ pentru aceleași motive: ca și domnul Maniu, el îl consideră pe domnul Tătărescu responsabil, prin ajutorul dat regelui Carol, de mutilările teritoriale suferite de România în 1940. Prințul Știrbei și doctorul Angelescu au făcut cunoscut, la rîndul lor, că nu pot să se realizeze unei propuneri respinse de șefii celor două mari partide care reprezintă în ochii lor majoritatea opiniei publice... (Raport politic nr. 23)

30 aprilie

...Tătărescu a reacționat la anathema militanților transilvănen printr-o scrisoare către Mircea Cancicov care se însărcinase să transmită la destinație primul mesaj al fostului său președinte de Consiliu.

...Într-o scrisoare adresată lui Mircea Cancicov, liderul transilvănean și-a confirmat refuzul de a colabora cu „complecele” fostului suveran... Cîte două documente rezumate mai sus sînt date 4 și respectiv 10 aprilie. (Raport politic nr. 29) ■

(Va urma)

O călătorie la Cernăuți

O călătorie cu trenul, îmi revărsatul zorilor, printr-un ținut pe care îl străbăti pentru prima oară, are în ea ceva fascinant. Sub lumina zilei, în continuă creștere, peisajul se schimbă, parcă, mereu, îți deslușește noi imagini. De data aceasta, de-o parte și de alta a terasamentului, păduri, întrerupte ici-colo de poieni sau de intrindurile unor sate răzlețe. „Pădurile de fag ce sînt fără seamăn — așa cum le va fi văzut la începutul veacului XVIII și Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, ofițer al regelui Suediei, Carol XII — străbat țara [Moldovei] de-a lungul și de-a latul, și comoara de poame și fructe ce cresc în ele nu poate fi socotită cu mintea și nici secată vreodată. Codrul începe la Nistru, mai jos de orașul Dubăsari și merge spre Chișinău, Iași, Birlad, pînă la granița Transilvaniei, apoi de-a lungul acesteia spre Neamț, Suceava pînă ce o ia din nou de-a curmezișul pe sub Cernăuți și Hotin pe Nistru. Și mai sînt încă, pe lîngă acestea, și alte păduri frumuse. Nu este nici o altă esență de lemn în această pădure decît fag, împreună cu stejari și tei, și mai cresc cei mai frumoși meri, peri, pruni, cireși, nucii, aluni”. Din această pricină, continuă autorul, localnicii denumesc acest codru Bucovina, adică pădure de fagi, toponim obisnuit, ca attea alte (Poieni, Făgete, Jariști ș.a.m.d.) de pe întinsul țării, care a căpătat însă semnificații politico-administrative începînd cu anul 1775, cînd Imperiul habsburgic, pentru a-și argumenta pretențiile asupra unui teritoriu de legătură cu Galiția (de curînd intrată în stăpînirea Curții de la Viena) a inventat o unitate teritorial-administrativă inexistentă, intrată astfel pe harta politică a Europei, Bucovina — componentă organică a teritoriului românesc. Însăși

înima statului feudal de la răsarît de Carpați — a avut o istorie dramatică. După 144 ani de dominație austriacă și austro-ungară, în 1918, dînd glas aspirației românilor din această parte a țării, Bucovina s-a unit necondiționat cu România (*Magazin istoric*, nr. 11/1990). Prin ultimatumul sovietic din iunie 1940 (urmare a pactului de neagresiune Molotov-Ribbentrop, din august 1939 — *Magazin istoric*, nr. 12/1989), partea de nord a Bucovinei, împreună cu Basarabia, au trebuit să fie cedate Uniunii Sovietice, situație ce s-a perpetuat și după încheierea celui de-al doilea război mondial, prin Tratatul de pace de la Paris (*Magazin istoric*, nr. 6/1990).

Prin Bucovina deci, printre codrii ei, care păstrează încă imaginea fîlniciei lor de odinioară, călătoreșc, spre Cernăuți, ca invitat al societății de cultură românească „Mihai Eminescu” din localitate. Numele marelui poet al neamului românesc este viu la Cernăuți. Îl evocă nu numai localul Școlii nr. 1, unde a învățat Eminescu, nu numai piatra funerară a lui Aron Pumnul, unde și-a rostit prima poezie. „Iată — îți pot spune chiar și unii trecători de pe stradă —, aici era locul frecvent de întîlnire al tinerilor elevi cernăuțeni, aici și-a susținut spectacolele trupa Tardini, urmărită cu fascinație de viitorul poet” ș.a.m.d. Firește, așadar, ca activitatea culturală a românilor din Bucovina să se desfășoare sub semnul și oblăduirea spirituală a poetului nostru național.

Ca și în această zi de duminică 2 decembrie a anului 1990, cînd, în sala festivă a Casei ofițerilor din Cernăuți — fosta Casă Națională a românilor din acest oraș (destinație pe care — există promisiuni — o va recăpăta curînd), peste 600 de delegați ai

membrilor Societății din toate localitățile din nordul Bucovinei s-au adunat pentru a debata unele probleme ale activității curente, dar și pentru a sărbători 72 ani de la unirea Bucovinei cu țara și a omagia desăvîrșirea unității naționale, la 1 Decembrie 1918 — dată proclamată zi națională a României, în urma Revoluției din decembrie 1989 (*Magazin istoric*, nr. 12/1990).

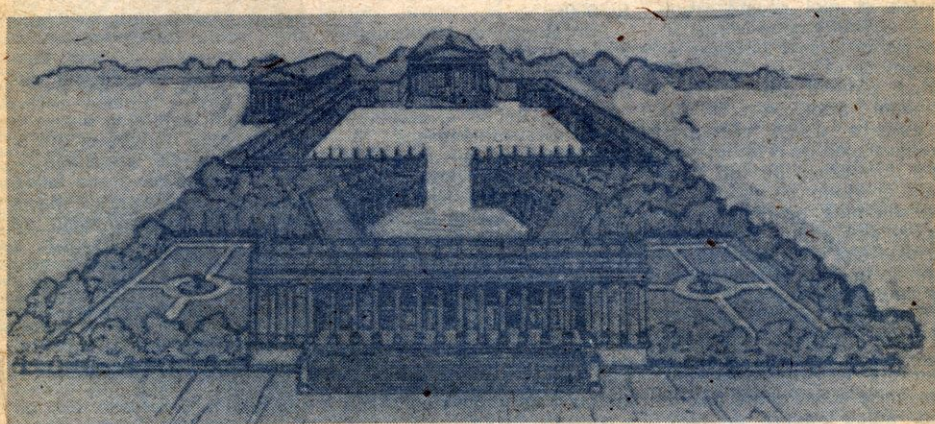
Sub semnul „unirii în cuget și-n simțiri”, înscris ca deviză a întrunirii, se înșiruie și cuvîntările rostite de participanți și invitați (invitați între care și revista *Magazin istoric*, binecunoscută și cititorilor din partea de nord a Bucovinei pentru numeroasele articole publicate de-a lungul vremii asupra unor momente din trecutul bucovinean în istoria generală a țării; cele mai recente articole din numărul din noiembrie 1990; sub semnul unirii se plasează și difuzarea numărului doi al publicației *Plai românesc* — prima revistă cu grafie latină apărută la Cernăuți după 1945; sub același semn se desfășoară pelerinajul la locurile devenite sacre pentru românii bucovineni: Școala nr. 1, unde în această vară s-a dezvelit un bust al marelui poet și mormîntul lui Aron Pumnul, dascălul căruia cultura românească din aceste ținuturi îi datorează atît de mult. Și tot sub semnul unității culturale românești, seara, s-a desfășurat spectacolul susținut de formația din Chișinău, „Busuic moldovenească”, împreună cu renumita noastră interpretă Sofia Vico-veanca, originară din împrejurimile Cernăuțiului, în fața unui public ce a umplut, pînă la refuz, sala. Cernăuți și, odată cu el, toți românii din această parte a Bucovinei au omagiat desăvîrșirea unității statale a românilor. ■

Gheorghe DAVID

ÎNȚILNIREA CU IMPERIUL ROMAN (II)

Conf. univ. dr. REMUS RUS

Am urmărit în numărul trecut modul în care a apărut credința creștină, cum s-a desprins din religia iudaică — în cadrul căreia s-a născut, inițial ca o îndeplinire a legământului lui Dumnezeu cu poporul lui Israel —, faptele Apostolilor. După cum cititorul știe deja, Palestina, ținutul unde s-a născut și a săvârșit lucrarea Sa Iisus Hristos, făcea parte din Imperiul roman. Pe această imensă scenă se va desfășura în următoarele trei-patru secole epopeea creștinismului. Este firesc deci să zăbovim puțin asupra situației statului roman — mai ales a atmosferei sale intelectuale —, pentru a putea înțelege cum a fost posibilă răspîndirea religiei creștine și care a fost atitudinea autorităților romane, dar și a populației de rînd, față de aceasta.

Marele templu roman din Baalbek (sec. II e.n.; reconstituire)

Cezarul și Dumnezeu

În perioada sa de maximă expansiune, care corespunde practic sec. I-II d. Hr., Imperiul roman își întindea dominația de la Oceanul Atlantic și Marea Nordului, pînă la granița Armeniei, Arabiei și țărmurile Mării Roșii, din Britania, de la Rin și Dunăre, pînă la marginea Saharei și Etiopiei. În pofida uriașei sale

stăpîniri, statul roman a izbutit să realizeze o puternică unitate administrativă, garantînd prin forța sa militară dezvoltarea economică, socială și culturală a teritoriilor cucerite. *Pax romana* — cum a fost numită ordinea instaurată de Roma — a facilitat totodată contactele între popoare cu tradiții diferite. Viața religioasă a Imperiului era foarte diversă: în marea lor majoritate, popoarele în-

globate erau politeiste și idolatre, cu excepția evreilor, monoteiști. Statul roman se arăta tolerant față de credințele locale. Zeificarea împăraților „buni” și, pornind de aici, organizarea cultului imperial s-au generalizat după domnia lui August (27 î.Hr.-14 d. Hr.). Celebrarea cultului imperial s-a făcut cu mai multă insistență tocmai în perioadele de declin ale puterii politice.

Religia de stat romană era mai mult un cult formalist, fără dogme, fără istorie și cu multe ritualuri. În schimb, cultele de mistere, de sorginte orientală, se bucurau de mare vogă. Astfel, cultul lui Mithra, zeul soarelui (deus sol invictus), deosebit de popular în rândurile armatei, s-a răspândit în toate provinciile romane. Amestecul de credințe religioase și contactele neîngrădite între popoare au dus la un puternic sincretism religios. Tendința era spre instaurarea unei religii universale, cu idei și credințe preluate din diferite culte religioase. Treptat, s-au afirmat credințe și stări noi: ideea de mântuire, responsabilitatea morală, ispășirea personală, monoteismul. Toate acestea au pregătit într-o mare măsură terenul pentru răspîndirea creștinismului.

Societatea romană era dominată de trei curente filosofice: epicureismul, scepticismul și stoicismul. Treptat, filosofia va îmbrățișa nuanțe religioase-morale, prin răspîndirea neopitagoreismului și a neoplatonismului. Cel din urmă, reprezentat de Plotin, Porfir, Proclus, susținea că un principiu suprem divin, inaccesibil rațiunii, dă naștere diferitelor trepte ale existenței, dintre care cea mai de jos este lumea materială. În sec. III-IV, neoplatonismul avea să devină religia cercurilor intelectuale care respingeau credința celor simpli. Deși în mare cercurile filosofice nu s-au opus răspîndirii creștinismului, o serie de filosofi i-au fost mari adversari. Iată deci care era, în mare, atmosfera intelectuală din Imperiul roman la apariția creștinismului.

Cît privește prima întâlnire cu lumea romană a noii religii, ea a fost una conflictuală. Pontiu Pilat, procuratorul roman din Ierusalim, l-a condamnat la moarte pe Domnul nostru Iisus Hristos ca pe un criminal de rînd. Pilat a acționat astfel în primul rînd pentru a-i mulțumi pe iudei și nu pentru că l-ar fi considerat pe Iisus vinovat de crimă împotriva statului roman. Exis-

ta, de altfel, premise pentru o înțelegere cu autoritățile. Domnul nostru Iisus Hristos a subliniat clar că este posibil să dai Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu. Am văzut apoi că Biserica creștină primară a refuzat să susțină mișcarea antiromană a evreilor izbucnită în anul 66 d. Hr. Mai mult, comunitatea creștină din Ierusalim a părăsit cetatea în timpul răscoalei. Peste aproximativ 70 ani, în 135 d. Hr., la Ierusalim a izbucnit o nouă mișcare antiromană, condusă de Bar-Cocheba. Ea a fost provocată de hotărîrea împăratului Hadrian de a construi pe amplasamentul Templului un templu păgîn dedicat lui Jupiter Capitolinul. Și de acea dată, creștinii s-au desolidarizat de evrei, care i-au hătuit, considerîndu-i trădători.

Aruncați fiarelor

Dedicîndu-se misiunii în sînul Neamurilor, creștinii nu doreau să intre în conflict cu împăratul. Încă Sf. Pavel considera autoritățile Romei drept administratori ai drepătății divine, iar creștinii, pe baza autorității Mîntuitorului, plăteau taxele cuvenite statului. În *Faptele Apostolilor* apare chiar ideea că Imperiul, prin providența lui Dumnezeu, putea fi un instrument pentru răspîndirea Evangheliei. Pe la mijlocul sec. II d. Hr., creștinii deslușeau în *Pax romana* mîna lui Dumnezeu, ce facilita buna învoiere între oameni și pacea universală. Pentru creștini, ceea ce trebuia corectat în Imperiu erau cultele păgîne. Ele trebuiau înlăturate și înlocuite cu adevărata credință. Pe de

Statuia ecvestră a împăratului Marcus Aurelius (Piața Capitoliului din Roma, sec. II e.n.)

altă parte însă, Imperiul nu era dispus să își abandoneze chiar atât de ușor zeii cu ajutorul cărora legiunile romane cuceriseră lumea.

Am explicat că autoritățile romane erau tolerante în problemele religioase, acceptând zeitățile tuturor popoarelor. Dificultăți le creaseră romanilor doar evreii. Dumnezeu lor, care nu era reprezentat în forme vizibile, nu putuse fi asimilat de romani. Cu toate acestea, ei s-au arătat toleranți față de credința mozaică, până la răscola dintre anii 66-70. Romanii impuseră și ceruseră doar respectarea cu strictețe a cultului împăratului. Refuzul de a-l celebra constituia nu numai o ofensă religioasă, ci și politică, motiv pentru care nu tolerau asemenea acte. În cursul primelor două secole ale erei noastre, creștinismul a fost o *religio illicita*, adepții săi fiind persecutați — mai ales sub presiunea populară — pentru că practicau o religie clandestină, care nu avea o autorizație oficială.

Conflictul dintre statul roman și creștini a debutat printr-un accident al sorții, în vremea împăratului Nero (54-68). În anul 64, d. Hr.; Roma a fost distrusă de un incendiu (*Magazin istoric*, nr. 3/1970). Personaj nepopular, împăratul a fost primul susoccat că ar fi pus foc cetății. Și cum se putea el disculpa mai ușor decât aruncând vina asupra creștinilor? Doar pe seama lor se puneau tot felul de fapte necurate, de la orgie la incest, de la omorirea pruncilor până la antropofagie. De ce n-ar fi dat tot ei foc Romei? Țapul ispășitor era găsit. A urmat un adevărat carnagiu, magistrații condamnându-l pe creștini pe baza simplului fapt că erau creștini. Presiunea asupra Bisericii a continuat în anii care au urmat, cunoscând o nouă accentuare în vremea lui Domițian (81-96). Împărat slab — pe seama lui s-a pûs celebra formulă: Domițian a câștigat războiul (cu geto-dacii), dar a pierdut pacea —, el a simțit nevoia să contrabalanseze eșecurile politicii sale

printr-un fast ieșit din comun. A fost primul împărat care s-a autodivinizat, punînd un accent deosebit pe cultul imperial, provocînd nemulțumiri în sinul comunităților iudaice și creștine. În plus, le-a cerut creștinilor să plătească și ei impozitul perceput de la iudei după dărimarea Templului din Ierusalim. Refuzînd, creștinii — care nu se recunoșteau iudei — și-au atras minia lui Domițian.

O ușurare a situației creștinilor s-a produs în timpul domniei lui Traian (98-117). El nu a mai pus atîta accent pe cultul împăratului. Din vremea lui avem un document foarte important, un rescript — primul de acest fel care ni s-a păstrat —, ce preciza atitudinea pe care trebuia să o adopte autoritățile imperiale față de creștini. Astfel, în anul 112, guvernatorul din Bithinia — provincie romană din Asia Mică —, Pliniu cel Tânăr, i-a cerut lui Traian statul în legătură cu modul în care trebuia să îi trateze pe creștini, aflați în număr mare acolo. Din cauza activității lor, templele se goleau, nu se mai sacrificau suficiente animale, motiv de nemulțumire pentru cel ce le vindeau. Pliniu știa că și mai înainte creștinii fuseseră omorîți, așa că i-a executat fără remușcări. Dar nu cunoștea natura crimelor pe care ei le săvîșiseră. Drept urmare, îl întreba pe Traian dacă simpla mărturisire a credinței creștine era o crimă. În răspunsul său, împăratul considera că Pliniu a acționat bine, dar îi arăta că nu trebuia să îi caute pe creștini cu orice chip, nici nu trebuia să plece urechea la denunțurile anonime. Dacă acuza era personală și făcută de o persoană responsabilă, atunci persoana învinuită putea fi judecată și, de era dovedită, putea fi pedepsită. În cazul în care se lepăda de credință și aducea jertfe zeilor, avea să fie iertată. Este evident, din acest răspuns, că Traian nu îi considera pe creștini un pericol pentru statul roman. Aceeași linie de conduită era indicată și de

împăratul Hadrian (117-138) în scrisoarea pe care o trimitea, în 123, către Minucius Fundatus, proconsul din Efes.

Compromisuri și conflicte

Unul dintre cei care au suferit moarte de martiri în acea perioadă a fost Ignatie (c. 35-c. 107), episcop la Antiohia. Nu avem prea multe date despre viața lui pînă la arestarea sa în vremea lui Traian. Pe drumul spre Roma, a fost primit cu multe onoruri de către creștinii din Smirna. La rîndul său, a scris epistole de încurajare întru credință către Bisericele din Efes, Filadelfia, Smirna și Roma. Scrierile sale sînt considerate azi printre mărturiile cele mai venerabile ale Bisericii timpurii, exprimînd într-o manieră patetică entuziasmul primilor martiri. Ajuns în capitala Imperiului, a fost aruncat fiarelor. Tot de moarte de martir a avut parte și Iustin, „filosoful creștin” (c. 100-c.165), considerat fondatorul teologiei creștine. El s-a născut în Palestina, într-o familie de coloni păgîni. După mai multe experiențe intelectuale, s-a convertit la creștinism în jurul anului 130. Prin 132-135 a purtat la Efes, cu un rabin din Palestina, o discuție care i-a furnizat mai apoi materialul pentru scrierea sa *Dialog cu Trifon*. Ajuns la Roma, a deschis o școală de catehism și a publicat două *Apologii*, una pe la 152, alta pe la 160, menite să apere pe creștini de acuzele care li se aduceau.

Marc Aureliu (161-180), „împăratul filosof”, a fost autorul unor crunte persecuții declanșate contra creștinilor din Galia, dar în același timp și inițiatorul unui edict de toleranță. Gestul lui a fost pus în legătură cu victoria obținută de romani în războiul cu quazii și marcomanii, neamuri germanice de la Dunăre. Împăratul a fost convins că la obținerea succesului au contribuit și ruile sol-

daților creștini. Dar și în acest caz avem de a face cu o legendă ulterioară.

Fiul lui Marc Aureliu, Commodus (180-192), asociat la domnie de tatăl său, a fost un om deosebit de crud, vulgar, despot și orgolios. Cea care l-a salvat pe creștinii de la un val de persecuții și mai aspre a fost soția lui, Marcia.

După uciderea lui Commodus, Imperiul roman a intrat într-o perioadă de criză, nu numai politică și militară, ci și socială, economică, religioasă, culturală. În acest context, și atitudinea față de creștinism s-a modificat. La nivel popular s-a menținut aversiunea, dar ea a început să scadă în intensitate. Inițial prigonirii creștinilor au preluat-o împărații și guvernatorii provinciilor; în plus, persecuțiile nu îi mai vizau numai pe creștini ca indivizi, ci Biserica, instituție organizată. Actele martirice care ne-au parvenit vorbesc despre marele eroism al credincioșilor creștini și despre tăria lor în credință. Sigur, nu toți au avut curajul de a se ridica la înălțimea actului primului martir, Ștefan, care, urmînd exemplul Domnului, s-a rugat pentru iertarea ucigașilor săi. Pe de altă parte, con-

vingerea că prin moarte martirică se putea cîștiga viața paradisiacă și cununa biruinței, a dus deseori la situații în care entuziaști creștini au urmărit cu orice preț asemenea sfîrșit. Ca o reacție de apărare, s-a dezvoltat și o tendință opusă. Unii creștini susțineau că zeii păgîni pur și simplu nu existau. Ca atare, a mîncă din carnea jertfită lor nu avea nici o influență față de credința individului, conștiința acestuia nefiind pîngărită. Se ajunseser astfel ca în Spania, în jurul anului 300, să existe creștini care îndeplineau rosturi anume în procesiunile legate de cultul împăratului. Între creștinii puritani și cei care acceptau compromisul au apărut conflicte puternice.

Tendința de compromis cu autoritatea era favorizată și de ultima persecuție, cea a lui Dioclețian (284-305). De altfel, după Decius (249-251), care dăduse în 250 un edict prin care obliga pe toți cetățenii să aducă jertfe zeilor, și după Valerius (253-260), urmasă o lungă perioadă caracterizată prin relațiile pașnice dintre autorități și Biserică. Dioclețian, dorind să nîmicască religia creștină — considerată „exotică” și antistatală — și să întărească

ideea de Imperiu, a declanșat cea mai îndelungată și mai sîngeroasă persecuție anticreștină din istoria romană. Împăratul voia să reanîme vechile tradiții religioase și, mai ales, să exalte imaginea semidivină a sa. Dar lucrurile se schimbaseră foarte mult. Deși situația Imperiului devenise dramatică, opinia publică era mult mai puțin ostilă creștinismului, ca altă dată. Aurelian (270-275) deja înțelesese inutilitatea oricărei încercări de revigorare a venerabilei tradiții romane altfel decît prin integrarea ei într-o teologie de structură mono-teistă — cum era creștinismul —, singura religie pe cale de a deveni universală. Peste numai cîțiva ani, în 313, Constantin cel Mare (307-337) avea să pună capăt persecuțiilor îndreptate contra creștinilor.

Natura sporadică a persecuțiilor, adeseori dependente de atitudinea conducătorilor locali cît și faptul că statul roman nu a considerat noua religie drept un dușman irevocabil, au dat Bisericii spațiul de respirație necesar prozelismului și rezolvării unor probleme de organizare internă ce au amenințat, nu odată, să devină critice. ■

(Va urma)

O însemnare din agenda dumneavoastră: Nu uitați abonamentul la MAGAZIN ISTORIC!

Continuitatea colecției dv. Magazin istoric o constituie abonamentul. Cu atât mai mult, în fața marii diversități de publicații și a instabilității tirajelor, au prioritate la difuzare exemplarele pentru abonați. Abonamentul vă scutește deci și de riscul de a nu vă putea procura revista prin cumpărare.

Abonindu-vă la Magazin istoric, beneficiați însă nu numai de garanția primirii, lună de lună, a revistei dumneavoastră preferate, ci și de reducerile de preț acordate de redacție.

Abonamentul pe 3 luni este de 50 lei, pe 6 luni — 100 lei, pe un an — 200 lei.

Abonamentele se fac la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate. În catalogul presel, revista noastră figurează la poziția 63.

Deci, nu uitați: dacă doriți o enciclopedie de istorie, abonați-vă la Magazin istoric! Abonații mai vechi sînt sfătuiți să nu lase pentru ultima zi reînnoirea abonamentului. Reînnoiți-l chiar mîine!

Pentru cititorii care, mai ales din ianuarie 1990, vin deseori la redacție pentru a ne reclama că nu au mai găsit revista în oraș anunțăm o veste bună: am reușit să deschidem un punct de difuzare chiar la redacție, în str. Intrarea Ministerului, nr. 2-4, parter, unde puteți cumpăra în fiecare lună revista Magazin istoric.

ROMÂNEASCĂ NECUNOSCUTĂ

DAN CERNOVODEANU

Cu câțva timp în urmă, ni s-a oferit spre studiere un obiect insolit, aflat într-o colecție particulară, obiect ce, prin forme și aspectul său, ne-a atras atenția cu deosebire. Este vorba de o cruce de argint (nu masivă ci goală în interior), dimensiunile brațelor având lungimea de 4,2 cm și pe înălțime 4,1 cm, purtând un medalion central gravat, ușor convex, cu diametrul de 1,9 cm; brațul superior poartă o cheutoare prin care trece un inel, din același metal, cu diametrul de 1,2 cm.

Obiectul, după modesta noastră opinie, prezintă o însemnătate specială, fapt pentru care vom prezenta concluziile ce s-au impus în urma cercetărilor pe care le-am întreprins asupra lui.

În anul 1907, cu prilejul unor reparații și reamenajări efectuate în biserica din comuna Străești, județul Romanai (comuna, împreună cu teritoriul înconjurător ei, constituia o veche moșie a Buzeștilor), în mormântul lui Stroe Buzescu (mort copil la sfârșitul veacului XVI), primul fiu al vel clucerului Radu Buzescu (unul din cei trei celebri frați, înalți dregători ai lui Mihai Viteazul) s-a găsit crucea a cărei descriere am făcut-o mai sus. Moșia Străești s-a aflat, de-a lungul veacurilor, în stăpânirea familiei Buzescu, abia în secolul XIX trecând în posesia familiei Darvari, prin căsătoria Elenei, una din cele două surori, ultime descendențe ale neamului Buzescu, cu cluce-

ru. Mihai Darvari. Cealaltă soră, Aristia, a fost măritată Grădișteanu. În consecință, la data descoperirii obiectu-

lui, administratorul moșiei Străești l-a remis familiei Darvari, posesoarea moșiei. Crucea, care a avut, pare-se, și o panglică (putrezită între timp), a fost considerată de familia Darvari ca o decorație de pe timpul lui Mihai Viteazul și a păstrat-o cu pietate, nimeni însă neavând curiozitatea de a o arăta unor specialiști spre a se pronunța cu certitudine în acest sens. Cu o întîrziere de 70 de ani de la data descoperirii obiectului, o rudă a acestei familii ne-a prezentat obiectul și, astfel, acesta a intrat în circuitul științific de specialitate.

Din analiza mai atentă a crucii, au rezultat următoarele constatări: a) în urma examinării celor două medalioane centrale (atît cel de pe avers, cît și cel de pe revers) putem afirma că ele sînt înconjurate în bordură de cîte un briu în torsadă, iar în registrul lor superior se află cîte o coroană domnească deschisă, de dedesubtul căroră apar gravate, pe cîte două rînduri, unele litere chirilice și anume: pe avers P și N, iar sub ele, între un ț înțors, intercalați doi (?), iar pe revers literele E, O, și V înțors, sub care există, se pare, o săgeată cu virful spre dreapta, și sub aceasta literele K înțors și un t; b) crucea, de format cu brațele lătinându-se spre extremități (*croix pattée*), totuși cu latura exterioră curbă, nu dreaptă, și cu unghiurile rotunjite, este de o execuție rudimentară, brațele nefiind simetrice, ci prezentînd diferențe de dimensiuni între ele; c) lectura corectă a medalioanelor centrale poate fi făcută numai dacă le considerăm ca și în cazul sigiliilor gravate în negativ, pentru ca amprenta sigilară să apară în pozitiv. Prin acest procedeu, lectura devine mai coerentă: pe avers apar un N și un P majusculi, iar dedesubt doi u intercalînd un ț (de astă dată în poziție normală); pe revers, în majusculi, un V, un O și un E, iar dedesubt literele T, K (de astă dată corect plasat) și un u. Semnificația ce acordăm majusculilor de pe primul rînd de litere este urmă-

toarea: pe avers *N* și *P* prescurtează numele *N*[icolae] *P*[ătrașcu], iar pe revers literele *VOE* constituie prescurtarea curentă a titlului de *VOE*[VOD]. Cît privește celelalte litere de pe rîndul secund, semnificația lor ne scapă momentan. Ar putea avea și o valoare cifrică, urmărind să indice data instituirii obiectului, dar din transformarea literelor respective în cifre rezultă numere fără vreo contingență cu vreo dată plauzibilă: 400 900 400-300 20-400.

Formatul crucii și inelul de care se agăța o panglică nu indică intenția creatorului ei — în speță Nicolae Pătrașcu Voievod, fiul lui Mihai Viteazul, lăsat de acesta între noiembrie 1599 și septembrie 1600, să guverneze Țara Românească pe timpul absenței sale cauzate de luptele pentru unirea cu Transilvania și, apoi, cu Moldova — de a institui un ordin sau o decorație a sa sau a principatului muntean (întrucît se știe că atari însemne autohtone erau încă necunoscute în țările române), ci de a crea o distincție (sau mai multe) spre a o da ca recompensă personală unora dintre marii sfetnici și dregători ce slujiseră cu credință atît pe Mihai Viteazul cît și pe sine. În acest caz, cum explicăm prezența crucii într-un mormînt al unui Buzescu nevîrstnic?

Este foarte posibil, dacă nu chiar probabil, ca amintita cruce să fi fost oferită de Nicolae Pătrașcu tatălui nevîrstnicului Stroe, adică lui Radu Buzescu, vel-comis la 1585, vel armaș la 1588-1589, vel spătar în 1593, în sfîrșit, vel clucer între 1595-1660, însărcinat și cu diferite misiuni diplomatice delicate la Praga și în Transilvania, mare dregător ce a jucat un rol foarte important în timpul domniei lui Mihai Viteazul și a fiului său Radu Buzescu, posesorul unei prețioase distincții, tocmai din pricina însemnătății ei, ar fi putut să o înmormînteze împreună cu primul său născut, al cărui deces prematur îl îndurera adînc pe nefericitul tată.

Cît privește distincția în sine, ea reprezintă o primă tentativă din partea unui voievod român de a crea o recompensă de natură insignificativă spre a răsplăti zelul, credința și devotamentul unui dregător. Prezența inelului (toartei) ne arată că respectiva cruce se purta agățată pe piept de o panglică dintr-un material colorat (brocat, mătase, catifea, moar etc.), întruind condițiile clasice ca aspect și poziție ale unui însemn onorific de acest gen. Este probabil că Mihai Viteazul (care să fi avut poate ideea) și Nicolae Pătrașcu (care a tradus în viață această idee, deși nu excludem posibilitatea unei inițiative exclusive) să se fi inspirat de la unele distincții de acest fel pe care le văzuse la Praga purtate de unii dintre seniorii de la curtea lui Rudolf.

În orice caz, cercetările de amănunt vor urmări să stabilească cu precizie modelul occidental după care s-a inspirat voievodul român, momentul precis al oferirii amintitului însemn (mai degrabă ianuarie-septembrie 1600 decît noiembrie-decembrie 1599), apoi dacă a fost acordat și altor mari dregători muntelui contemporani. În sfîrșit trebuie lămurită definitiv problema prezenței însemnului în mormîntul nevîrstnicului Stroe Buzescu, crucea neavînd nici un rol religios, căci tot ce este gravat pe ea vădește un conținut exclusiv laic. (La un adult, prezența uneia sau mai multor decorații pe veșmîntul său de înmormîntare era un fapt obișnuit și care va deveni foarte curent pretutindeni, dar la un copil, în spațiul nostru geografic și la acea epocă, împrejurarea stîrnește, desigur, încă semne de întrebare.)

Pînă la încheierea cercetărilor, ne mulțumim cu semnarea acestei piese în speranța de a putea aduce lămuriri suplimentare într-un viitor — pe care-l dorim — cît mai apropiat. ■

PATRIMONIUL sora noastră din Chișinău

Într-o recentă călătorie de documentare la Chișinău, am aflat, cu emoție și bucurie colegială, că în capitala Republicii Moldova a apărut, nu de mult, primul număr al publicației de cultură istorică *Patrimoniul*.

Programul publicației este schițat în articolul de deschidere. Ce este și ce vrea să fie *Patrimoniul*.

După ce este menționat faptul că revista apare într-o vreme „cînd dezghețul într-o lume ce părea anchilozată pe vecie în apatie și resemnare distructivă nu mai poate fi pus la îndoială, iar renașterea conștiinței naționale a unor popoare, paralizate prin conjugarea forței brutale și a propagandei de un incredibil primitivism, e o realitate palpabilă”, sînt consemnate cîteva dintre obiectivele *Patrimoniului*: publicarea de „materiale inedite referitoare la acele evenimente istorice care au determinat originalitatea vieții noastre sufletești și destinul istoric al pămîntului din care am răsărit”, prezentarea unor personalități de seamă „din trecutul jurnatății estice a Țării Mușatinilor”, pagini de „istorie actuală, luînd ca punct de plecare anul 1985”, articole de istorie universală etc.

Amintim cîteva titluri din sumarul acestui prim număr al *Patrimoniului*: Pan Halipa, *Povestea vieții mele*; Ion Turcanu, *Chișinăul în 1940*; A.D. Xenopol, *Cum s-a răpit Basarabia în 1812*; Ion Negrei, *Măstirele Capriana*; George Tofan, *Cum s-a alcătuit Șeful Țării*, sumar în care mai semnează Iurie Colesnic, D.C. Moruzi, Alexe Rău, Petre Moldoveanu, Ionel Codreanu, Zamfir C. Arbore, Anatol Petrescu, D. Robichon și J.V. Ziegelmeier.

Publicația este editată de societatea „Vasile Alecsandri” a prietenilor cărții din Moldova, cu concursul Asociației istoricilor din Moldova și al Agenției „Litera”.

În încheierea acestei succinte prezentări mai consemnez și faptul că, în cursul unei discuții avute cu dl. Ion Turcanu, redactorul șef al *Patrimoniului*, d-sa mi-a mărturisit faptul că, în alcătuirea și pregătirea drumului spre cititori al revistei, colectivul redacțional s-a inspirat din... *Magazin istoric*. A fost exprimată, totodată, dorința unei strînse colaborări între redacțiile noastre.

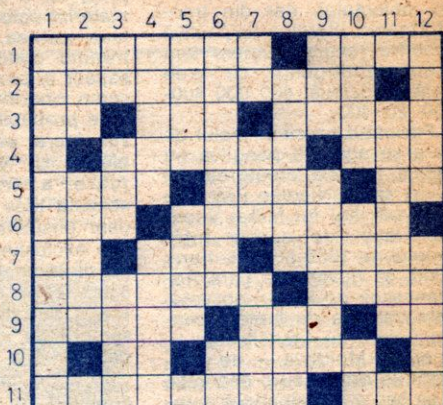
Dorindu-l deplin succes publicistic *Patrimoniului*, aflat acum la primii săi pași pe drumul prezentării și popularizării istoriei, ne exprimăm, la rîndul nostru, dorința de rodnică și bogată colaborare între revistele noastre.

I. LĂCUSTĂ

NAPOLEON

ORIZONTAL: 1) Insulă mediteraneană în a cărei capitală, Ajaccio, s-a născut, la 15 august 1769, Napoleon Bonaparte - Papa care a oficiat slujba încoronării împăratului în catedrala Notre Dame din Paris, la 2 decembrie 1804. 2) Localitate situată la 120 km de Viena, în preajma căreia, la un an de la încoronare, s-a înregistrat cea mai strălucită victorie a lui Napoleon, împotriva coaliției ruso-austriece. 3) La intrarea în Marengo! - La data morții, Napoleon nu împlinise încă 52 - Ascundea cu strictețe intențiile tactice și strategice ale generalului Bonaparte. 4) Țară europeană care i-a creat mari probleme împăratului prin repetatele sale răscoale împotriva ocupației franceze - Ansamblu de legi, inițiat și inspirat de Napoleon, fapt pentru care îi poartă și numele. 5) Mai marele satului - În acel loc - Sunet de trompetă. 6) Scos din abundență de tunurile artileriei - Mama împăratului. 7) Ciolan - Fluviu european trecut deseori de Napoleon în expedițiile sale - Autorii insurecției din Cairo, ridicăți împotriva trupelor franceze invadatoare. 8) Oraș situat pe malul unei ape, asemenea Vienei - A se coaliza împotriva unui inamic comun. 9) ...Luiza, a doua soție a lui Napoleon Bonaparte - Compozitor estonian, autorul operei „Vikingsii” - La reșirea din golf! 10) Elena Moga - În timpul luptei care s-a dat în acel oraș din Prusia Orientală, la 8 februarie 1807, Napoleon s-a expus ghiulelelor inamice, pentru a-și îmbărbăta infanteria lipsită de tunuri. 11) Stare care l-a încercat pe marele captiv de la Sfânta Elena, în ultimele săptămâni ale vieții - „Coloanei”, poezie închinată de Victor Hugo lui Napoleon Bonaparte, referindu-se la Coloana Vendôme.

VERTICAL: 1) În acest oraș din Italia s-a semnat pacea dintre biruitorul general Bonaparte și Austria învinsă, la 17 octombrie 1797, asigurându-i Franței hegemonia asupra Italiei (2 cuv.). 2) Produse galinacee - Imensă țară răsăriteană, marea inamică a lui Napoleon, învinsă în câteva rânduri de către împăratul francez dar care a rezistat invaziei din 1812. 3) Curs inferior! - Unchiul din America - Exprimă o caritate aproximativă. 4) Studentul saxon din Naumburg, executat pentru tentativa de atentat împotriva lui Napoleon, la 12 octombrie 1809, în timp ce împăratul își trecea în revistă garda, în fața palatului Schoenbrunn din Viena - Oraș francez cu o splendidă catedrală, unde la 13 martie 1814 Napoleon a zdrobit trupele ruso-prusace comandate de contele de Saint-Prix, un emigrant francez pus în slujba țarului Alexandru I. 5) Localitate germană în

împrejurimile căreia Napoleon a raportat o victorie categorică asupra prusacilor, la 14 octombrie 1806 - Monedă de aur cu care englezii au sprijinit materialicește companiile europene împotriva lui Napoleon. 6) Atribut valabil pentru fiecare dintre luptele date de Napoleon Bonaparte - Dumneaei. 7) Pe crestele Alpilor! - Literă chirilică - Confederație de triburi arabe din nordul Algeriei. 8) Prima țară europeană care cade victimă generalului Bonaparte, după trecerea Alpilor de către armata franceză - Acela. 9) A opta... fără primul - Substanță procurată de doctorul Yovan și înghițită de Napoleon la 11 aprilie 1814, cu intenția de a se sinucide, la cinci zile după abdicarea impusă. 10) Centru de fizică! - Întreprinderea de Administrație Locală - Duo minus una! 11) Demn de reținut. 12) Sabia lui Napoleon așezată pe capacul sicriului, l-a însoțit pe împărat la mormânt - Cetate în Siria, cucerită de trupele Bonaparte la 6 martie 1799, în campania din Africa.

Andrei CIURUNGA

Dictionar: AAV, NAYL, IZIC

Soluția careului Lumea lui Homer: ORIZONTAL: 1) HOMER-AETEA; 2) EDIP-ORFENOS; 3) SIR-ARG-RE-S; 4) ISTORIOGRAFI; 5) OE-SG-LOA-RO; 6) DEUCALID-CES; 7) AMISODAROS; 8) P-A-IRAC-RCI; 9) RANITI-ISCAT; 10) IPIS-TB-PI-A; 11) ARSINOOS-RAC; 12) MOTIV-IILIADA.

Oamenii de afaceri au și ei o istorie: apar în Europa în ultimele secole ale evului mediu¹. După 1250, îmbunătățirea căilor de comunicație — de pildă, cea din marile defilee ale Alpiilor centrali sau cea care, via Gibraltar, unește Mediterana cu țăările nordice — permite expansiunea economică.

Atita vreme cît răspîndirea piețelor este limitată și cît negustorul vine în contact numai cu persoane de limbă și obiceiuri cu-

noscute, meseria se învață lesne. Dar în sec. XIII, comerciantul din Florența, Lübeck sau Marsilia, care vrea să lucreze cu Londra sau Sevilla, Genova sau Barcelona, Bremen sau Leipzig, este pus în fața unor probleme noi: cum să se adapteze la piețele și la afacerile din ținuturi străine și cum să găsească un limbaj de comunicare? Ce răspunsuri dau oamenii evului mediu acestor întrebări?

CUM SE FĂCEA NEGOT ÎN EVUL MEDIU?

JEAN FAVIER

Clientela — cel mai bun învățător

Școala negustorului este, bineînțeles, prăvălia. Învățătorul este însă și el foarte

util, căci îl învață noțiuni elementare de citit, scris și socotit, indispensabile pentru achiziția ulterioară de informații. Uneori, intervine și o instruire dispersată, oferită de preot, de notar sau chiar de un școlar sau un fost școlar, dornic să-și câștige și el o piine.

Învățătura se rezuma la cî-

teva ore pe zi sau pe săptămână, dar patronii tratează foarte serios această școală, chiar dacă ea se limitează la lecțiile sporadice ale unui „magister”. Maestrul Guillaume de Villon, capelan la Saint-Benoît-le-Betourné, îl ia la el acasă pe tânărul François de Montcorbier și face din copil un „bun la toate”.

¹ Reproducem acest articol, semnat de cunoscutul medievist, din revista *L'histoire*, nr. 98. Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

aprinde focul, scoate apă, îl ajută la liturghie. Negustorul instarat preferă, firește, lecțiile unui învățător la domiciliu.

Curînd se vor organiza venabile școli primare, pentru nevoile micii burghezii. Marile orașe italiene au cîte o școală, încă de la sfîrșitul sec. XIII; florentinii își trimit la ele și fetele. În veacurile următoare, în Europa nu va mai exista oraș fără o școală. Scribul public continuă să fie prezent în piață, pentru țărănul venit acolo, pentru o calfă sau o cameristă, nevoiți să transmită o corespondență ocazională. Negustorul însă nu va avea niciodată nevoie de el. Garanția secretului afacerilor sale constă în aceea că își face singur socotilele și își citește singur scrisorile. Una dintre superioritățile toscanelor, venețienilor și genovezilor la tirgurile de la Bruges, Londra sau Barcelona va fi capacitatea lor de a socoti singuri.

La Florența, la Genova și la Veneția școlii i se pretinde ceva mai mult decît la Toulouse, Marsilia sau Leipzig. În timp ce în Franța și Germania copilul petrece la școală ultimii ani ai copilăriei, negustorii italieni își trimit copiii la școală pînă la 14-15 ani. Calculul se extinde la algoritmi, nu se limitează la cele patru operații aritmetice. Tehnicile de contabilitate, deprinse în condițiile acestei instruirii, îi vor scuti pe oamenii de afaceri italieni să recurgă la contabilii de profesie. Un secretar cu scripetele contabile va exista, dar responsabilitatea asupra conturilor va reveni proprietarului afacerilor și rudelor sale.

La Florența și la Veneția, școala oferă și cîteva noțiuni de geografie economică. Elevii învață să cunoască piețele de mărfuri, află ce produse se cumpără. Li se predau și noțiuni elementare de drept comercial, pe care să le poată folosi în practică. Redactarea contractelor este și va rămîne sarcina notarului. Negocierea termenilor lui este însă treaba negustorului.

Tot în școală omul de afa-

ceri italian își însușește bazele învățării limbilor străine, ceea ce îl va ajuta să cîștige timp, mai tirziu, pe piețele de departe. Tinerii florentini îl citeșc, de bine de rău, la școală pe Virgiliu, Senecca sau Boetius. Scopul acestor studii umaniste este, bineînțeles, unul practic: ca viitorii negustori să nu aibă nevoie de tîlmaci pe piața din Bruges, la vama din Londra sau la tirgurile din Champagne.

Dar esențialul tuturor acestor discipline se învață numai în practică, unde ucenicia este hotărîtoare. În prăvălie, clientela care se perindă îl instruește pe copil. Fiul, nepot sau simplu ucenic — totuna este. Cu toții au același regim. Ucenicul este adesea o rudă; contractul de ucenicie integrează copilul în viața noii sale familii: el învață la teighea cum să se adreseze oamenilor și cum să minuiască mărfurile, varietatea calităților și condițiile de fixare a prețurilor. Descoperă, de asemenea, rînduile locului și aude relatări despre alte reguli, din țări îndepărtate. În felul acesta, el se pregătește pentru momentul călătoriilor, care survine pe la vîrsta de 12-14 ani.

Marco Polo și gustul cifrelor

O instruire practică, cu adevărat realistă, și o instruire diversificată, iată ce speră să realizeze în peregrinările sale florentinul Buonaccorso Pitti, cînd, în 1372, la vîrsta de 18 ani, părăsește malurile riului Arno. În 1396, cînd se va stabili, în fine, în orașul său natal, are 32 ani. În acest timp, a văzut Franța și Anglia, Germania și Țările de Jos. A călătorit de două ori la Londra, de cinci ori la Bruges, de cincisprezece ori la Paris. A cunoscut Mainzul și Heidelbergul, Münchenul și Buda.

În 1271, cînd pornesc pentru a doua oară spre Orient, venețienii Niccolo și Matteo

Polo¹ — doi negustori de rînd — gîndesc la fel. Cu zece ani înainte, ei au mers din Crimeea în Mongolia, pe una dintre rutele de caravane care aprovizionau Occidentul cu mătăsuri scumpe. De data aceasta, îndreptîndu-se din nou spre adîncul Asiei, iau cu ei pe fiul și nepotul Marco, un băiat de 17 ani. Niccolo și Matteo sînt mezinii familiei. Fratele lor mai mare, Marco cel Bătrîn, care în tinerețe a petrecut mulți ani la Constantinopol, pe vremea cînd venețienii beneficiau de multe privilegii acolo, rămîne la Veneția, ca să asigure continuitatea afacerilor familiei.

Cei trei venețieni vor lipsi un sfert de secol, pierzînd adesea din vedere obiectivul firesc al călătoriei lor. Ei se angajează într-un joc diplomatic: devin reprezentanți ai creștinătății romane pe lîngă hanul mongol, ambasadori ai acestuia în India. Intervin într-o oarecare măsură și în finanțe: Marco inspectează în mai multe rînduri pe incasatorii imperiale la Yangzhou. Vreme de trei ani Marco Polo este chiar înalt funcționar al hanului: guvernator la Yangzhou, în delta Fluviului Albastriu. Disponînd de venituri, de rang, de titlu, el poate rămîne în China, dar nu-și uită Veneția și afacerile de acasă, unde, odată cu vîrsta, trebuie să-și ocupe locul lui.

Urmează întoarcerea. În drum spre China, frații Polo au folosit rutele continentale. Spre casă, iau calea maritimă, fără îndoială, pentru a cîștiga timp. În 1295, se vor afla din nou la Rialto. Întoarcerea durează trei ani, din care doi pe mare.

Marco are 41 ani. Pentru el, călătoriile lungi s-au sfîrșit. Mai are încă 30 ani de trăit. În cercurile negustorești, trece drept un om cu experiență, un aristocrat și unul dintre principalii oameni de afaceri de pe piața venețiană. A ajuns, într-adevăr, pînă la Hanbalic (astăzi Beijing) și a bătut Asia în lung și în lat, dar nu este singurul

¹ Magazin istoric, nr. 10/1982.

Hanseaticii¹ călătoresc în acest timp din Flandra în Rusia, frecventează târgurile Scaniei², vizitează Gotland³, poposesc la Riga. Între 12 și 20 ani, Hans Wessel din Straslund face șapte călătorii pe mare, una pe an. Cu afaceri mai modeste, tinerii Rou-enului merg deseori cu corăbiile la Paris, transportând mărfurile tatălui sau fratelui mai mare. Cunoscut astfel alte sfere de afaceri, pătrund în relațiile de afaceri ale familiei și în tainele meseriei.

Pe măsură ce societatea negustorească se organizează mai bine, călătoria tinerilor devine o obligație. Odată întors din acest voiaj, negustorul este de un real folos colectivității; el informează despre ce a văzut. Marile familii toscane încredințează tinerilor, fiilor sau fraților mai mici administrarea intereselor familiale la marile târguri de dincolo de munți sau pe piețele permanente de mărfuri. Frații lui Dino Rapondi, mare negustor din Lucca, împart între ei, în ultimii ani ai sec. XIV, responsabilitatea prăvăliilor din Avignon, din Bruges și din Paris.

Negustorul nu este prea vorbăreț. Consideră inutil să insiste în public asupra afacerilor bune, a ocaziilor, a mijloacelor de a economisi timp și bani. De obicei, omul de afaceri face bilanțul experiențelor sale în cercul restrâns al asociaților săi, al rudelor, al urmașilor. Chiar

dacă amintirile negustorului reîntors în sfârșit în țară — toscanul sau venețianul renunță rareori să și le depene, iar genovezul sau luccanul mai bine moare decât să le povestească — captivează sau dimpotrivă adorm pe cei bătrâni, redactarea povestirilor de călătorie nu intră în obiceiul omului de afaceri. Cu asta se ocupă curteanul sau războinicul. Negustorul nu manifestă nici cel mai mic interes pentru această preocupare.

Marco Polo povestește, într-adevăr, dar el descrie mai curînd o călătorie minunată decât un itinerar comercial. Dorința de a epata are întietate asupra celei de a informa. Gustul firesc al negustorului pentru cifre nu apare decât cînd se referă la valorile extraordinare. Publicul care îi va intitula opera *Milionul* nu va greși. Valorile sînt într-adevăr fantastice, iar pedanteriile la care te-ai fi așteptat de la un negustor se rezumă la evocarea „cantităților impresionante de mărfuri”, a „minunățiilor fără număr” și a „marilor bogății”. Despre producții ca și despre piețe nimic precis.

Polo nu pierde ocazia să strălucească, dar păstrează pentru sine ceea ce a constituit experiența sa. Or, nici un altul nu a avut talentul venețianului și nici un altul atît de multe de spus.

Manuale cu... anecdote și digresluni

Ca să se instruiască, negustorul folosește manuale bune, structurate simplu, care constituie, în același timp, suportul formației sale profesionale și o enciclopedie permanentă; el găsește acolo nume, cifre și informații concise despre comerț și uzanțele locale.

În p. 65: negocieri între un comerciant oriental și alții occidentali

Atelier monetar din sec. XVI (gravură germană)

UN ATELIER MONETAIRE

des d'une barre de métal précieuse, à l'aide d'une machine à vis, on la frappe au coin (à droite).

¹ Hansa, uniunea comercială și politică a orașelor din nordul Germaniei (*Magazin istoric*, nr. 9/1975), al cărui nucleu l-au format orașele Lübeck, Bremen și Hamburg, s-a creat în veacul XIII, dar s-a constituit definitiv în anii 1367-1370, devenind o mare forță politică și comercială. În sec. XV ea cuprindea cca. 160 orașe și avea antrepozite comerciale la Londra, Bruges, Bergen, Novgorod etc. Ca urmare a deplasării căilor comerciale maritime ale lumii din Marea Baltică și Marea Mediterană în Oceanul Atlantic, Hansa și-a pierdut importanța și s-a destrămat.

² Provinciile sudice a Suediei, care a aparținut multă vreme Danemarcei; a fost cedată Suediei prin Tratatul de la Roskilde (1658).

³ Insula și provincie suedeze în Marea Baltică, la cca. 90 km distanță de Suedia continentală. A aparținut danezilor, apoi ordinului teuton, apoi din nou danezilor, care au cedat-o suedezilor în 1645.

Tariful sau lista de măsuri și greutate, compilată la Veneția în anul 1300, este un „aide-mémoire” specializat, așa cum va fi și *Cartea mării*, alcătuită citiva timp mai târziu în Flandra și tradusă la sfârșitul sec. XV, în limba germană. În plin veac XVI, atunci când multe lucruri se schimbă în lumea negustorilor și a marinarilor, ea are încă o largă circulație. Cel puțin *Cartea mării* va rămâne o prețioasă enciclopedie a mareelor, a adâncimilor mării și pericolelor de pe rutele maritime. Enciclopediile sînt numeroase și se recopiază și se completează neîncetat. La originea lor se află trei lucrări cu caracter enciclopedic, tot italiene, care se mai păstrează încă, ale căror inegalabile informații conțin rezultatele unor experiențe. La sfârșitul evului mediu, *Practica mării* a lui Giovanni di Antonio da Uzzano și *Cartea de comerț și uzanțe a țârilor* de Giorgio di Lorenzo Chiarini vor fi mult depășite de ceea ce va oferi cititorului interesat unul dintre conducătorii puternicei companii a familiei Bardi, Francesco di Balduccio Pegolotti.

Redactată de mai multe ori și îmbogățită timp de 15 ani, după fiecare călătorie și fiecare experiență nouă, cartea sa, *Practica mării*, este în mod explicit destinată perpetuării superiorității clanului Bardi și eficacității reprezentanților săi. Pentru fiecare piață vizitată sau cu care familia Bardi este în relații de afaceri, Pegolotti prezintă bilanțul producțiilor și a traficurilor, oferă o descriere a orașelor și a infrastructurilor comerciale, furnizează liste de măsuri și greutate, cu tabele de echivalențe. Evident, înregistrează monedele care circulă pe diferitele piețe, le descrie, le socotește, le evaluează. Spirit practic, el nu uită nici formalitățile, nici taxele. În ciuda caracterului obiectiv al lucrării sale, Pegolotti nu lasă de o parte nici anecdota, nici digresiunea,

care îl familiarizează pe viitorul călător cu viața cotidiană de pe piețe îndepărtate.

Această informație sistematică ar constitui însă un instrument de acțiune foarte rigid, dacă n-ar exista informația de zi cu zi, ce se vehiculează prin corespondență, pe care negustorul o consideră, pe bună dreptate, o sarcină esențială: să anunțe la sediul firmei dacă se află într-un loc îndepărtat, la sucursale sau la filiale, dacă se află la sediu, într-un punct de convergență al informației, uzanțele și gusturile care se schimbă, ce dorește clientela și ce oferă piața, cum să comunice prețul piperului și al brocartului, să informeze de urgență despre taxele de schimb, să evalueze înaintea celorlalți fluxul monetar sau să anunțe cel dintîi sosirea unei nave sau naufragiul alteia, acesta este mijlocul de a exercita influență pe piață, de a fructifica ocaziile și de a devansa concurența. Negustorul priceput este acela pe care un război sau un nou impozit nu-l găsește nepregătit.

O asemenea solidaritate în materie de informații constituie forța Hansei din orașele germanice. Chiar și atunci cînd concurența este slabă, birourile schimbă mesaj după mesaj: trebuie evitate surprizele pe piețele externe, unde hanseaticii nu-și mențin poziția decît satisfacînd cererile clientelei.

10 000 scrisori pe an

Toscenii, cu rețeaua lor de sucursale și filiale și cu solidaritatea internă a companiilor, pun repede la punct un asemenea sistem de informare. De mai multe ori pe an, se primesc pe malurile rîului Arno veritabile buletine economice, în care se strecoară observații privind evoluția modei și a gustului.

Această corespondență,

care completează formația profesională a negustorului și devine mijlocul de guvernare a oricărei afaceri, asigură coeziunea internă a întreprinderii, coerența politicii sale comerciale și echilibrul gestiunii sale. Ca să se informeze, negustorul trebuie să-și dezvoltre rețelele capabile să știe mai mult decît omul de pe stradă. Agenții, asociații, comisionarii, intermediarii, toți sînt puși la treabă pe piețele străine, după cum rudele și prietenii acționează la sediu, potrivit capacității lor de a auzi și de a vedea.

Dirijarea informațiilor rămîne anevoioasă. Încă din sec. XII există regulat curieri între orașele italiene. În veacul următor, breasla lui Calimela (corporație florentină specializată în comerțul cu lînă) instituie o mesagerie între Florența și țîrgurile din Champagne.

În sec. XV, marile piețe comerciale își au curierul lor propriu. Consulatul negustorilor din Barcelona trimite în mod regulat comisionari la Bruges. Hansa creează birouri unde se redactează corespondența. Montpellier organizează o corespondență regulată cu Toulouse și Marsilia, Dijon cu Paris și Bruges.

Negustorul nu mai vrea să lucreze la întîmplare. Scrisorile fraților Veckinghusen, ale căror afaceri se extind de la Bruges la Revel (azi Tallin), trecînd prin Lübeck și Veneția, se numără cu sutele în arhivele, totuși modeste, ale centrului de la Revel, pe țărmul Balticii. Și mai bogată este seria de scrisori adresată, între 1364 și 1410, negustorul Prato Francesco Datini sau trimise de el agenților stabiliți pe marile piețe ca Barcelona, Valencia, Avignon, Genova sau Pisa: 125 549 scrisori, din care două treimi numai în deceniul 1395-1405. Aceasta înseamnă aproape zece mii de scrisori pe an!

Manualele și corespon-

dența constituie totuși un sprijin mediocru pentru negustorul german care ajunge în Rusia, pentru cel italian care debarcă la Londra sau pentru cel catalan, care descoperă soarele Africii. Prima problemă este aceea de limbă. Dino Rapondi care, în calitate de bancher și consilier al ducelui de Burgundia, își petrece viața între Paris și Bruges, va semna în cele din urmă cu numele de „Dine Raponde”, la fel ca băcanul genovez Henri Orlant, al cărui nume Orlando parizienii l-au uitat de mult. Dar adevărata problemă este aceea cu care se confruntă armurierul din Solingen, care vine pentru prima oară la Paris, florentinul care descoperă Anvers, frații Polo care folosesc rutele Persiei interioare, știind că vor întâlni douăzeci sau treizeci de limbi diferite.

Nicăieri nu există indicii că se învățau limbi străine, cu excepția citorva noțiuni rudimentare de franceză, în orașele italiene foarte mari. Negustorul revenit în orașul natal va deveni oare profesorul de limbi al nepotului său? În orice caz, nimeni nu se laudă cu asta. Se pare că învățarea se face exclusiv la fața locului. Este cert însă că lumea se mulțumește cu puțin: un limbaj profesional.

Același pește sau același postav își schimbă numele de la un oraș la altul și același cuvint exprimă deseori mărfuri diferite.

Omul de afaceri călătorește ca să se informeze și să negocieze, să stabilească contacte și să-și plaseze oamenii. Negustorul, mai modest, se integrează într-un convoi, închiriază o barcă sau călătorește în propria căruță. Toate acestea oferă ocazii de întovărire, altfel spus, străbătând drumurile zile în șir, negustorul simte nevoia de a-și împărtăși experiențele. ■

În românește de
Gabriela GEROTA

DIN VREMEA CÎND SE PREGĂTEA MAREA UNIRE

(Urmare din p. 18)

— Nu credeam să meargă pînă acolo. Și deși știu că lui Brătianu îi convine această destăinuire, dar nu-mi convine mie. Voi cere dar Comitetului Ligii care se va întruni în astă seară (ce prefăcut m-a poftit Delavrancea — desigur că toată mașinăria e pusă la cale) să dezmintă informația Adevărului și de nu mi-or da satisfacție îmi dau demisia scriind tuturor secțiilor Ligii culturale să decidă dacă nu-i loc de convocat un nou congres.

— Secțiile Ligii nu pot lua asemenea hotărîre față de demisia unui singur membru; ș-apoi opinia publică va fi de partea potrivnicilor d-voastră.

Am înțeles că nu vrea să-și dea demisia de la Ligă, spre a nu fi dată de ripă fără ca nimeni să nu mai fie care să-i impiedice.

— Atunci am să le spun că ieri ca secretar al Ligii am dat următorul comunicat presei: „Discuțiile din comitetul Ligii neputîndu-se da publicității, informația dv. este lipsită de autenticitate”.

— Ce autenticitate? Prin asta dați cea mai deplină confirmare informației.

— Nu pot să mint.

În sfîrșit, în cele din urmă, adaugă cuvintele: „De altfel, toate afirmările nu sînt conforme adevărului”. Să văd acum ce-a ieși pînă la sfîrșit. Dar demisia a zis că nu și-o poate da, pentru că nu vrea ca suma de 250.000 lei strînsă prin stăruința lui să se ducă în deșert pe giră.

Îmi mai spune că la alegerea noului comitet s-a dus să întrebe pe I. Brătianu dacă e bine să se aleagă ca președinte părintele Lucaci, căci nu voia ca în asemenea grele împrejurări să facem niște

pași dăunători acțiunii guvernului.

Tot din această cauză a împiedicat alegerea a doi vicepreședinți: N. Filipescu și Take Ionescu, pe motiv că totdeauna a fost numai un vicepreședinte și a propus pe Delavrancea.

D-nul Iorga e dezgustat de robirea lui [A.C.] Cuza care, terfelind guvernul, a terfelit și țara, dînd mîna cu C. Mille și Take Ionescu. El nu vede că ar fi o nenorocire venirea la guvern a unui om fără scrupul ca Take, ori a unui ciocoi deșert ca Marghiloman, sau a unui apucat ca N. Filipescu. Tot Brătianu e mai bun și mai cumpănit în toate. Nu se poate ca el să nu sporească aureola familiei lui.

— Am știință că din noiembrie-decembrie trecut și-a schimbat punctul de vedere politic împotriva Austriei. De aceea fusesem eu pînă atunci supărat pe dînsul.

Mergînd spre otel, zărim înaintea noastră pe Cuza. Iorga rărește pașii, dar la ușă întorcîndu-se spre noi, Iorga i-a spus ce i-a făcut tovarășul lui Cuza de astăzi, Take Ionescu.

— Ce tovarăș? Eu lucrez cu oricine merge pe aceeași cale ca și mine, dar nu stau alături de el că ține la Liga culturală.

Iorga s-a desprînt pufnînd.

— Iată cu ce prieteni trebuie să trăiesc eu. S-a folosit de mine cît a avut nevoie. Vai, cîtă ignominie la oamenii în mijlocul cărora trebuie să trăiesc; și sînt bolnav. Mă tem să nu fie vreun tifos exantematic. Cum am să mai vorbesc la conferința de la Fundație, cînd mie nu-mi iese din cap infamia de la Ligă? Și mine am trei cursuri la Universitate...

Zic:

— Mai lăsați-le și dv., dacă nu vă simțiți bine.

— Nu pot, eu cînd oi muri am să cad trăgînd la ham. ■

Prezentare și selecție:
Gabriela DUMITRESCU

ÎN CULISELE PALATULUI BOURBON (II)

DUMITRU HÎNCU

unei a treia Adunări. (Celelalte două treimi sînt numite de președintele statului și de acela al Senatului). Pe de altă parte, mai ales în perioade de coabitare, adică atunci cînd — cum se întîmplă deseori în Franța — majoritatea parlamentară este compusă din alianța mai multor partide, președintele Adunării Naționale este cel care netezește asperitățile dintre ele și ușurează astfel adoptarea legislației propuse de noul guvern. Și o face cu atît mai ușor, cu cît, odată ales,

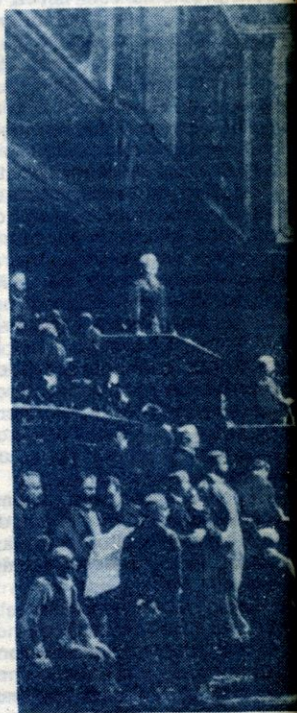
După ce, în numărul trecut, am străbătut sălile Palatului Bourbon — construit la începutul sec. XVIII, edificiul-gazdă și martor a numeroase evenimente din zbuciumata istorie a Franței —, lăsîndu-ne conduși de doi documentați ziariști, Philippe Balland și Danielle Messenger, să urmărim în continuare modul de funcționare a Camerei deputaților, organism de tradiție al democrației franceze.

Adunarea Națională, Camera deputaților, este aleasă pe o durată de cinci ani și este alcătuită din 577 reprezentanți ai națiunii. Prima lor întîlnire se desfășoară, în genere, într-o atmosferă plină de curtenie; cunoscuții din legislaturile precedente schimbă salutări amicale, poartă discuții amicale, se poartă curiosi sau condescendenți pe noii veniți, încă stîngaci în mișcare și încercînd să se familiarizeze cu locurile și obiceiurile casei.

Ședința inaugurală debutează cu alocuțiunea decanului de vîrstă și ia sfîrșit cu alegerea președintelui Adunării, care nu dă loc la debateri aprinse, întrucît liderii majorității ieșite din alegeri s-au fixat dinainte asupra celui pe care îl vor propune pentru importanta demnitate. Căci funcția de președinte al

Adunării Naționale este de parte de a fi doar onorifică, de reprezentare. Ca să nu mai vorbim de faptul că, în ordinea protocolară, el este al treilea personaj al națiunii, după președintele statului și acela al Senatului.

Este adevărat, funcția sa nu-l autorizează să exercite o influență politică preponderantă. Cu alte cuvinte, el nu poate decide asupra orientării Adunării, a opțiunilor ei, ci trebuie să-i conducă și să-i organizeze lucrările într-un spirit de perfectă echitate. Cu toate acestea, președintele Adunării Naționale are o sumă de prerogative deloc neglijabile. El numește, de pildă, o treime dintre membrii Consiliului constituțional, o jurisdicție care, ne încredințează Philippe Balland și Danielle Messenger, tinde să dobindească tot mai mult rolul

el nu mai poate fi schimbat pînă la finele legislaturii. Așa prevede Constituția.

În sfîrșit, în fiecare marți dimineața, președintele Adunării Naționale prezidează o reuniune intimă, de mare însemnătate pentru reușita lucrărilor Adunării în săptămîna ce urmează. Anume, împreună cu reprezentanții partidelor guvernamentale și

cu ministrul pentru relațiile cu Parlamentul, fixează ordinea de zi a Camerei, în funcție de proiectele care vor fi supuse spre dezbateră.

Hotelul de Lassay, reședința președintelui Adunării Naționale, este ca o oază de calm în marea uneori dezlănțuită a instituției luate în ansamblu. Grădini, sere, birouri cu uși capitonate, o ambianță vătuită, ușieri cu frac, — totul sugerează un loc calm, propice pentru reflecție. Președintele Adunării își ordonează în așa fel programul,

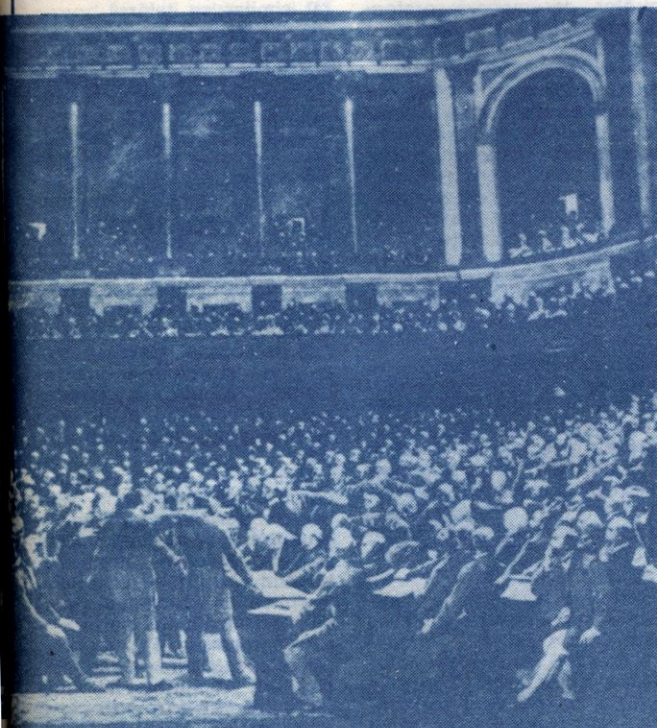
ații din circumscripția sa electorală, speranța altui deputat că — grație intercesiunii președintelui Camerei deputaților pe lângă un ministru — va putea fi mai ușor aplănată o dispută cu un prefect de departament etc.

În același timp, președintele Adunării are și o anumită activitate internațională. Poate primi, de pildă, vizitele unor șefi de state și, în cazuri mai deosebite, le dă prilejul să se adreseze poporului francez de la tribuna Palatului Bourbon.

tători de cuvânt pentru informarea presei, secretariatul său. De asemenea, el are la dispoziție un general și forțele din subordinea acestuia, dat fiind că, în conformitate cu articolul 16 din regulamentul de funcționare a Adunării, președintele acesteia are misiunea de a veghea și la securitatea interioară și exterioară a Palatului Bourbon. Așa se și explică de ce pe culoarele Adunării nu poate fi zărit nicicând vreun polițist; menținerea ordinii este asigurată de cincizeci de guarzi republicani, dotați cu arme automate.

Indemnizația președintelui Adunării nu o depășește pe aceea a unui simplu deputat — adică 26 031,58 franci, plus o indemnizație pentru locuință de 780,95 franci și o indemnizație de funcțiune de 6 703,13 franci; din care, se rețin însă, pentru casa de pensii a Palatului Bourbon, în cazul noilor aleși, 4 956,40 franci, iar după cincisprezece ani de ședere neîntreruptă pe băncile Adunării numai 2 478,20 franci. Nu e mai puțin adevărat totuși că președintele are, datorită însemnătății funcției sale, un număr de apreciable avantaje suplimentare: mașină, șofer, pază personală, posibilitatea de a uza de escadrila de aviație guvernamentală, locuință și întreținere gratuite, dreptul de a dispune de un fond nespecificat, din care își poate plăti colaboratori, al căror salariu lunar nu poate depăși 20 000 franci. Pe scurt, președintele Adunării Naționale are o mare libertate de acțiune, cu condiția ca gestiunea să-i fie anual controlată de chestori (deputați desemnați de colegii lor).

Și, pentru a termina cu acest capitol al creditelor, consimțite de stat pentru buna funcționare a serviciilor Palatului Bourbon, mai putem specifica — pe temeiul datelor furnizate de jurnaliștii Philippe Balland și Danielle Messenger — că în anul 1987, bunăoară, ele s-au ridicat la 1 856 664 000 franci sau 3,2 milioane franci de fiecare deputat.

Camera deputaților în 1871

incît — în cursul unei legislații — să poată sta de vorbă măcar de două-trei ori cu fiecare deputat. De cele mai multe ori, aceste convorbiri se învîrtesc în jurul unor interese particulare: sprijinirea demersului unui deputat în vederea soluționării unei situ-

Pentru a-și exercita atribuțiile, președintele este ajutat de un grup operativ, compus din circa douăzeci de consilieri politici, consilieri tehnici, un director de cabinet, un însărcinat cu relațiile internaționale, colaboratori pentru relațiile cu parlamentarii, pur-

Viața grupurilor parlamentare

Oricine citește un ziar francez, în cursul sesiunilor Adunării Naționale ori Senatului, află nenumărate detalii despre activitatea grupurilor parlamentare din sinul corpurilor legiuitoare. Existența lor pare atât de firească — și tinde a se confunda cu însuși sistemul parlamentar —, încît probabil că mulți francezi chiar ar schița un gest de surprindere dacă ar afla că aceste grupuri au fost oficial stipulate pentru prima oară abia în Constituția celei de a IV-a Republici franceze, adoptată în octombrie 1946.

Pînă atunci, regruparea deputaților — și senatorilor — se făcuse oarecum la voia întîmplării. Sigur, încă din timpul Revoluției din 1789 s-a vădit o anume așezare, care sublinia tendințele politice ale reprezentanților națiunii: girondinii se plasau la dreapta președintelui, montagnarzii la stînga lui, iar moderatii — „măștiina”, cum îi stigmatizau adversarii radicali — în mijlocul sălii. Apoi s-a adoptat așezarea în ordine alfabetică și abia în preajma primului război mondial a apărut conceptul de grup, legiferat însă abia după cea de a doua conflagrație mondială.

Oricum, astăzi regulamentul de funcționare a Adunării Naționale franceze prevede că pentru constituirea unui grup parlamentar sînt necesari cel puțin 30 de deputați. Fiecare grup are în fruntea sa un lider ales, în principiu, anual, la începutul sesiunii de primăvară, dar care, de cele mai multe ori, își păstrează încrederea colegilor săi pe perioada întregii legislaturi.

Odată ales liderul, se trece la alcătuirea biroului. Aici nu mai există regulă. Fiecare grup parlamentar francez are propriile cutume. La socialiști, în momentul de față cel mai puternic grup, membrii biroului se împart în două categorii: membri de drept, ce

fac parte și din biroul Adunării Naționale, și cei desemnați de grup. La R.P.R. (Rassemblement pour la République) sînt membri de drept ai biroului toți foștii prim-miniștri dați de acest partid.

Misiunea biroului este să aplice hotărârile luate de grup sau să adopte propriile sale decizii, în cazuri presante, să studieze problemele cele mai actuale și propunerile ce i se supun. Unele birouri dezbate și interpelările, orale ori scrise, sau amendamentele ce vor fi propuse în plenul Adunării de membrii grupului respectiv. Și tot birourile grupurilor desemnează oratorii prevăzuți să ia cuvîntul în problemele înscrise pe ordinea de zi a Parlamentului.

Grupurile parlamentare din Palatul Bourbon mai au însă și o altă instanță importantă, secretariatul general. Acesta verifică dacă pentru textele aflate pe ordinea de zi a dezbaterilor au fost înscrși rapoartori ai majorității și ai opoziției și comunică secretariatului general al ședinței numele parlamentarilor din grup doritori să ia cuvîntul. Iar după votarea unui text de lege, secretariatul general al grupului transmite omologului său din Senat consemnele adoptate în Cameră în legătură cu diversele articole sau dispoziții ale textului, în așa fel încît să nu apară disonanțe în atitudinile reprezentanților aceluiași partid, în cele două corpuri legiuitoare.

Una dintre ultimele noutăți intervenite în activitatea grupurilor parlamentare franceze este introducerea informațiilor. În 1985, Adunarea Națională a alocat fiecărui grup, în funcție de numărul membrilor săi, fondurile necesare pentru achiziționarea unor echipamente ultramoderne. În felul acesta, grupurile pot imagina date statistice privitoare la probleme importante, țin o evidență clară și la zi a corespondenței primite de la alegători și pot formula cele mai eficiente răspunsuri la întrebările lor; mai mult, s-a putut trece pe ordinator întreaga activitate legislativă, păstrîndu-se o evidență

exactă a tuturor propunerilor, intervențiilor etc. În plus, fiecare grup e conectat la calculatorul Adunării Naționale și are, în consecință, cale liberă spre diferite bănci de date. Deocamdată, sistemul funcționează într-un singur sens, adică atunci cînd are nevoie de date deputatul le solicită ordinatorului. Dar, în curînd, — ne spun autorii lucrării *La séance est ouverte* — el va putea acționa și în celălalt sens. Cu alte cuvinte, cînd grupul va dori să transmită informații unui membru al său, acesta le va putea primi acasă, grație unui aparat similar cu telexul.

În sfîrșit, dar nu pe ultimul plan, fiecare grup parlamentar are un casier, cu misiunea de a-i aplica deciziile în materie de cotizații. Acestea variază mult de la un grup la altul. La R.P.R. și U.D.F. (Union Démocratique Française), de pildă, ele sînt de 1 500 și respectiv, 2 000 de franci, prelevați direct din indemnizații. În schimb, la socialiști, cotizațiile oscilează între 4 000 și 9 000 de franci, în raport cu funcțiile exercitate de deputat. Dacă el este, de pildă, și primar al unei localități, trebuie să retrocedeze echivalentul plății unui asistent pentru grup sau partid.

Cotizațiile nu sînt totuși unica sursă de venituri pentru acoperirea cheltuielilor grupului; acesta beneficiază și de o alocație lunară din bugetul Adunării Naționale. Mărima ei variază, desigur, din nou, în funcție de numărul de membri ai grupurilor.

La începuturile fiecărei legislaturi, Adunarea Națională franceză atribuie fiecărui grup un număr de locuri în comisiile Parlamentului. Aceste cvorumuri respectă întocmai reprezentarea diverselor partide în Adunare, însă fiecare deputat trebuie să facă parte dintr-o comisie.

La Palatul Bourbon funcționează șase asemenea comisii permanente: aceea a Afacerilor culturale, familiale și sociale; a Afacerilor străine; a Apărării Naționale și a forțelor armate; a Finan-

telor, economiei generale și Planului; a legilor constituționale, legislației și administrației generale a Republicii; a Producției și schimburilor.

După cum afirmă cei doi autori ai lucrării *La séance est ouverte*, mai ales două dintre ele sînt căutate de deputați la începutul fiecărei legislații. Cel mai pasionat interes — ni se spune — trezește comisia Finanțelor, întrucît este socotită o excelentă școală, dar și o trambulină care poate permite, eventual, accesul la un portofoliu guvernamental. Dar tocmai de aceea, noli alesi pot fi rareori înfrînși printre cei 73 membri ai ei. Prin tradiție, ei trebuie să-și facă mai întîi ucenicia în alte comisii; ca atare, glasul lor se face rareori auzit în cursul animatelor și prelungitelor ședințe consacrate dezbaterii bugetului. Căci, între octombrie și decembrie, comisia Finanțelor lucrează intens dimineața, după amiezile și seările, în timp ce alte comisii se mulțumesc cu cite o ședință pe săptămîină, joi dimineața.

Dincolo de ambianța maiestuoasă

Foarte rîvnită pare a fi însă și comisia Afacerilor străine, deși ea nu poate constitui o trambulină de lansare spre notorietate, întrucît — printr-un tacit consens — este alcătuită din prime viori: foști președinți ai Republicii, foști prim-miniștri, ex-miniștri sau președinți ai Adunării Naționale. Dacă ședințele — destul de rare — nu pot constitui spectaculoase prilejuri de manifestare parlamentară pentru membrii ei, nu înseamnă totuși că aceștia ar avea o activitate politică mai puțin relevantă; într-adevăr, prin însăși rațiunea de a fi a Comisiei lor, ei fac deseori deplasări peste hotare și înțin relații cu mărimile acestei lumi.

Comisia pentru apărare nu are nici ea prea frecvente re-

uniuni, care, de altfel, nu se remarcă prin aprinse controverse politice, întrucît — ne asigură autorii lucrării la care ne-am mai referit —, în materie de organizare și înzestrare a armatei, există un consens național. Și această comisie este socotită un bun cadru, în care tinerii deputați pot cîștiga experiență; cu condiția însă — adaugă Philippe Balland și Danielle Messenger — ca ei să fie mai presus de orice bănuială. Căci ei trebuie să treacă și un alt examen, neoficial și discret, la care sînt supuși de serviciile de informații (*Renseignements généraux*), ce caută să se convingă dacă știu să păstreze secretele de stat.

Cele mai pletorice comisii sînt celea ale Afacerilor culturale, familiale și sociale — în care se regăsesc cele mai multe deputate — și Producției, fiecare dintre ele cu peste 140 membri.

Activitatea comisiilor nu se mai desfășoară în ambianța strălucitoare, maiestuoasă din incintele publice ale Palatului Bourbon. Amplasate pe trei etaje ale palatului, încăperile în care se țin ședințele comisiilor amintesc mai degrabă de niște săli de clasă în care mobilierul a fost astfel dispus, încît să îngăduie primirea unui număr mai mare de elevi. În aceste împrejurări, raporturile dintre membrii comisiilor sînt mai puțin protocolare, mai conviale decît în hemiciclu, iar discuțiile cu tente politice sînt înlocuite cu dezbateri la obiect, de fond. De altfel, însuși rolul comisiilor, acela de a se informa, de a controla, de a amenda sau contesta proiectele de legi, le impune o asemenea atitudine.

Pentru fiecare text de lege care li se supune spre discuție, comisiile numesc un raportor. Adevărat „pilot al procedurii legislative”, raportorul are convorbiri cu miniștrii de resort, caută să aple opinii diverselor categorii socio-profesionale interesate în proiectul de lege respectiv, ale sindicatelor, ale celor care vor avea misiunea să aplice legea, o examinează

articol cu articol și corectează eventualele erori ale birourilor care au întocmit-o, în numele ministrului etc. În sfîrșit, după ce și-a format o opinie, el poate propune o listă de amendamente, la care se vor adăuga cele formulate de ceilalți membri ai comisiei, în așa fel ca atunci cînd proiectul de lege va fi supus plenului Adunării Naționale, deputații să fie citi mai complet informați despre sensurile și urmările sale.

Dat fiind că lucrările lor nu pot comporta amînire ale discuțiilor, comisiile Adunării Naționale franceze privesc cu ochi critici fenomenul absentismului. Un regulament cit se poate de precis specifică, de altfel: „Dacă un membru al unei comisii a absentat de mai mult de trei ori în cursul aceleiași sesiuni ordinare, fără a se scuza sau a invoca un impediment insurmontabil, biroul Comisiei îl informează pe președintele Adunării Naționale, care constată demisia respectivului comisar... Indemnizația sa de funcțiune este redusă cu o treime” (Articolul 42, aliniatul 3). Acest regulament este totuși rareori aplicat în litera lui. În schimb, absenteiștii sînt făcuți să simtă, sub alte forme, dezaprobarea colegilor: nu li se încredințează nici un raport. Or, un bun raport este un excelent mijloc de a intra în atenția mass-mediei, de a-și crea, cu alte cuvinte, popularitate în toată țara. Ceea ce nu este desigur deloc de lepădat.

După toate acestea, cineva s-ar putea totuși mira că în Adunarea Națională franceză există numai șase comisii permanente, în timp ce în alte parlamente ele sînt mai numeroase. Să nu uităm însă că practica parlamentară cunoaște și așa-numitele comisii speciale, comisii ad-hoc constituite pentru a studia și a referi asupra unor situații neprevăzute. Și se poate înțîmpla chiar ca, în cursul unei singure legislații, să fie desemnate cîteva zeci de asemenea comisii. ■

(Va urma)

NOI DEZVĂLURI

1918. ULTIMELE ZILE ALE ULTIMULUI ȚAR (III)

EDVARD RADZINSKI

Ca replică la numeroase scrisori care i-o cer, Edvard Radzinski publică într-un număr (38) pe luna septembrie 1990 al revistei sovietice Ogoniok alte extrase din cartea sa Nikolai al doilea: viața și moartea.

„După părerea mea este pur și simplu necinstit că ați hotărât să întrerupeți publicarea articolului Execuție la Ekaterinburg, în condițiile în care această carte despre Nikolai oricum nu poate fi procurată de oameni normali, scrie, într-o manieră specific feminină, o cititoare, K. Lugovaia. Și ați mai și

scris despre cit v-am ajutat noi, cititorii...”.

De data aceasta vă prezint prologul cărții, unde public pentru prima oară documentul ce răspunde întrebării principale (întrebarea întrebărilor), care a adus la redacție o corespondență atât de bogată: unde s-a decis actual împușcării familiei țarului? A știut Moscova de execuția iminentă?”

Magazin istoric publică, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, acea parte a articolului lui E. Radzinski care răspunde acestei întrebări.

Pe hirtie cu antetul țarului

Eram absolut convins că acea telegramă nu există. Nu putea fi păstrată. Trebuia distrusă, dar... Dar există o lege ciudată: singele strigă. Și, ca printr-o minune, telegrama s-a păstrat. Se află sub ochii mei. Într-o zi toridă de iulie mă aflam în arhivă și priveam această telegramă, trimisă tot într-o zi toridă de iulie.

Și mitul a pierit. 72 de ani acest mit a dăinuit: hotărârea privind împușcarea țarului și a familiei țariste a fost adoptată la Ekaterinburg de autoritățile locale. Pe riscul lor, pe răspunderea lor. Uralul roșu i-a împușcat în cea noapte inumană de 16 spre 17 iulie. Iar Moscova a aflat abia după execuție. Post-factum, cum se spune. Acest mit

era repetat cu încăpăținare de inșiși participanții la execuție.

Și iată că acum mă aflu în fața unor noi acte de arhivă... Răsfoiesc telegramele... Amară, amară a fost revoluția noastră. Texte naive, agramate, ale marinarilor și soldaților revoluționari. Și asasinat pripite. Între aceste telegrame se afla și aceea. Pe hirtie cu antet, rămasă de la telegraful țarului, cu înscrisul din vremea țarului — „Telegraful din Moscova” — și cu vulturul bicefal țarist.

O ironie a istoriei: această telegramă — decizia de execuție a familiei țariste — este scrisă pe hirtie cu antetul telegrafului țarului.

În partea de sus, pe o bucată de bandă de telegraf — adresa: „Moscova, Lenin”. Mai jos — o însemnare cu creionul: „Primită 16.7.1918, 21.22.” deci în ziua execuției

Romanovilor. Iată textul ei. „Moscova, Kremlin, Sverdlov, o copie la Lenin din Ekaterinburg, prin linie directă se transmit următoarele: comunicați Moscovei că, din considerente militare, judecata convenită cu Filippov nu suferă amânare, nu putem aștepta. Dacă opinia dv. este contrară acum, comunicați cu maximă urgență. Goloscekin, Safarov. Luați legătura în această problemă personal cu Ekaterinburgul.

Semnăt: „Zinoviev.”

Această telegramă a avut un drum lung. A fost trimisă din Ekaterinburg pe adresa „Sverdlov, o copie la Lenin”. Dar a făcut o buclă — prin Zinoviev — șeful Sovietului din Petrograd, care avea biroul la Smolnii și era un tovarăș apropiat al lui Lenin. Iar Zinoviev a expediat telegrama Ekaterinburgului din Petrograd, pe adresa „Mos-

cova, Lenin".

Deci, să repetăm: pe 16 iulie, în ziua execuției Romanovilor, la ora 21.22 această telegramă era la Moscova. Persoanele care o trimiseseră la Ekaterinburg erau Safarov și Goloscekin¹. Gheorghi Safarov era membru al prezidiului Sovietului din Ural, bolșevic de marcă și vechi cunoscut al lui Lenin din timpul emigrației. Isai Goloscekin — unul dintre principalii conducători ai Uralului roșu, șef al bolșevicilor din Ural, comisar militar al Uralului.

Să reținem: porecla lui de partid era „Filipp”. De aceea i se spunea Filipp Goloscekin sau „tovarășul Filipp”. E ușor de înțeles limbajul convențional al telegramelor. La începutul lui iulie 1918, „tovarășul Filipp” (Goloscekin) fusese la Moscova și imediat după întoarcerea lui la Ekaterinburg Sovietul din Ural adoptase hotărârea de execuție a Romanovilor.

Deci „judecata convenită cu Filippov” era executarea Romanovilor, despre care se înțelegea Filipp Goloscekin, în timpul șederii lui în Capitală. Împușcarea Romanovilor fusese cifrată prin cuvântul „judecată”, și nu întâmplător: într-o vreme se propusese judecata deschisă a fostului țar.

„Considerentele militare” erau situația disperată a Ekaterinburgului: de la o zi la alta orașul putea cădea sub loviturile corpului cehoslovac și ale armatei albe siberiene.

Prin Zinoviev, Sovietul din Ekaterinburg comunica la Moscova, lui Sverdlov și Lenin, că execuția familiei țariste, convenită la Moscova în timpul șederii lui Goloscekin acolo, nu mai suportă amânare. Și, dacă Moscova avea obiecții, era rugată să le comunice cu maximă urgență.

Insistențe cu pistolul

Telegrama a fost deci expediată de Zinoviev la Mos-

cova. Putem face supoziții și în ceea ce privește răspunsul, pentru că la miezul nopții de 16 spre 17 iulie în curtea casei unde se aflau arestații — țarul, familia sa și slugile lor — a intrat un camion după cadavrele lor. Și a început noaptea aceea de apocalips al secolului XX².

La 11 august 1957 în *Ziarul constructorilor* a apărut un articol sub titlul *La sfatul lui Lenin*. Mă indoiesc că un articol cu un asemenea titlu a avut mulți cititori. Păcat, pentru că articolul era extrem de interesant. Eroul lui era un anume Aleksei Feodorovici Akimov, docent al Institutului de arhitectură din Moscova. Aleksei Feodorovici avea un trecut revoluționat meritoriu, despre care și scria autorul. Din aprilie 1918 până în iulie 1919 fusese în garda de la Kremlin — la început la I.M. Sverdlov, apoi la V.I. Lenin.

Ziarul relata o întâmplare al cărei protagonist fusese Akimov, în vara lui 1918...

„De obicei stătea la post în anticamera lui V.I. Lenin sau pe scările care duceau spre cabinetul lui. Dar uneori îndeplinea și alte însărcinări. De pildă, mai dădea câte o

fugă la stația de radio sau la telegraf ca să transmită telegramele deosebit de importante ale lui Lenin. În aceste cazuri el aducea înapoi nu numai originalul telegramelor, ci și banda de telegraf. Într-o zi, după transmiterea unei asemenea telegramă, telegrafistul i-a spus lui Akimov că nu-i dă banda, o va păstra el. «A trebuit să scot pistolul și să insist să am ce vroiam eu, își amintește Akimov. Dar cind m-am întors la Kremlin, peste o jumătate de oră, cu originalul telegramelor și banda de telegraf, secretarul lui Lenin mi-a spus pe un ton plin de înțelesuri: mergeți la Vladimir Ilici, v-a chemat».

Akimov a intrat în cabinet cu un pas ferm, milităresc, dar Vladimir Ilici l-a oprit aspru: «Ce prostii ați făcut acolo, tovarășe? De ce l-ați amenințat pe telegrafist?... Mergeți înapoi la telegraf și cereți-i în mod public scuze!».

În acest articol, care se vroia o dovadă — a cita, oare? — a sensibilității conducătorului revoluției noastre, nu se pomenea o vorbă despre ce conținea acea „telegramă deosebit de importantă”, pe care a smuls-o Aleksei Akimov de la telegrafist, amenințându-l cu revolverul³.

² În 1949 într-un spital de psihiatrie din Karelia a fost internat un bolnav care afirma că este fiul ultimului țar. Se numea Semionov F.G. Era născut în 1904. Extras din scrisoarea medicului principal al spitalului, V.E. Kiviniemi: „Semionov îmi injura tot timpul pe un anume Beloborodov [numele de familie al președintelui Sovietului din Ural, care a condus execuția familiei țarului]. Manierele și convingerile dovedeau că îi era cunoscută viața din societatea înaltă dinaintea anului 1917. Povestea că este fiul fostului țar, a fost salvat în timp ce îi pielea familia, dus la Leningrad, unde a locuit o bună bucată de vreme, a fost cavalerist în armata roșie, a urmat Institutul economic, a lucrat apoi ca economist în Asia Centrală, s-a căsătorit, cu o anume Asia. Beloborodov îi știa taina, practica șantajul... În februarie 1949 Semionov a fost consultat de un medic psihiatru din Leningrad, căruia bolnavul i-a spus că nu așteaptă nici un privilegiu, pentru că înțelege că în jurul numelui său se pot strînge diferite elemente antisovietice și, pentru a nu provoca rau, este oricând gata să-și ia viața. În aprilie 1949, Semionov a fost supus unei expertize penal-psihiatrice, a fost declarat bolnav mintal și i s-a oferit o încăpă în spitalul de psihiatrie al Ministerului Afacerilor Interne. Un act umanitar, pe care de altfel Semionov l-a apreciat”.

³ Iată și un extras din scrisoarea lui M.P. Lapkin, director al muzeului uzinei „Progress”, orașul Kuibisev. „La noi în muzeu există o însemnare scrisă la mașina a unei discuii purtate de A.F. Akimov cu A.G. Smislaiev, veteran al uzinei noastre, care se ocupa cu prospectarea unor materiale privind istoria ei. În însemnarea din procesul-verbal al acestei discuții, ce s-a purtat la 19 noiembrie 1968, pe baza cuvintelor lui A.F. Akimov, sint notate următoarele: „Cind comitetul gubernal Tula (gresa) în însemnare — corect Ural) a hotărât să impună familia lui Nikolai II — CCP [Consiliul Comisarilor Poporului] și CECR [Comitetul Executiv Central din Rusia] au scris o telegramă de confirmare a acestei hotărâri. I.M. Sverdlov m-a trimis pe mine să duc această telegrama la telegraf, care se afla atunci pe strada Miasnikaiia. Și mi-a spus «să o trimiți cu multa grijă». Asta însemna că trebuia să aduc înapoi nu numai copia telegramelor, ci și banda. Cind telegrafistul a transmis telegrama, i-am cerut copia și banda. Banda nu mi-a dat-o. Atunci am scos revolverul și l-am amenințat pe telegrafist. După ce am primit banda, am plecat. Nici n-am ajuns la Kremlin și

¹ Magazin istoric, nr. 10, 11/1990.

Deci la Ekaterinburg din partea CCP și CECR (adică de la Lenin și Sverdlov) a sosit această telegramă cu „confirmarea hotărârii” — executarea familiei țarului.

A doua zi la Moscova a urmat o telegramă cifrată, de îndeplinire: „Moscova Secretarului CCP Gorbunov. Transmiteți lui Sverdlov că toată familia a avut aceeași soartă cu capul ei. În mod oficial, familia a murit în timpul evacuării”. (Textul acestei telegramă cifrate a fost capturat de albgardiști, la intrarea lor în Ekaterinburg. Textul a fost descifrat și publicat de N.A. Sokolov, care a cercetat moartea familiei țarului.)

Deci împușcarea familiei țariste a fost convenită cu Moscova. Și Moscova a sancționat-o.

Ceea ce a scris în *Jurnalul* său Lev Troțki s-a confirmat.

Cu arhiva de partid, pentru obținerea acestor documente, am trăit un adevărat roman, care s-a împotmolit ca perestroika noastră. În timpul ăsta a reușit să moară unul dintre conducătorii acestei instituții. E mare păcat ce spun, dar această moarte mi-a reînviat speranțele. M-am gândit, vin oameni noi. Și într-adevăr. Sun la telefon:

— Problema dv. se analizează. Cel mai probabil se va soluționa pozitiv. Sunați peste o săptămână.

Intr-adevăr, erau oameni noi!

Peste o săptămână:

— Deocamdată nu vă putem spune nimic nou. Analizăm. Sunați peste încă o săptămână.

Peste încă o săptămână:

— Din păcate, documentele nu vi le putem arăta, dar vor fi publicate.

— Unde?!

— Din păcate, deocamdată nu vă putem spune, dar vor fi.

— Dar eu am fost cel care v-a relatat despre existența acestor documente! Eu! Și i-am rugat să mi le arate... Eu oricum le știam conținutul,

Lenin aflase de intimplare. Secretarul lui Lenin mi-a spus: te cheama Lenin, mergi, o sa-ți traga o sapuneală!...

nu vroiam decât să fac o confruntare.

— Înțeleg, înțeleg... Am să mai vorbesc cu conducerea. Sunați peste o săptămână.

Peste o săptămână:

— De publicat, probabil nu le vom publica, dar, din păcate, nu vi le putem nici arăta. Deocamdată acest material este închis, mai mult nu vă pot spune.

Am înțeles: veniseră oameni noi.

În vremea aceea am început să primesc un vizitator ciudat. A venit din proprie inițiativă să stăm de vorbă. Mi-a spus că mai demult a avut relații la arhiva de partid și m-a incredințat că acolo nu există nici un document privind uciderea familiei țarului. Mai mult, mi-a povestit că în anii '60 de la C.C. al P.C.U.S. la arhiva de partid s-a transmis declarația fiului lui Iurovski. Despre ce era vorba nu-și amintea... se căuta un nume parcă... și atunci s-a hotărât să se verifice existența documentelor privind execuția Romanovilor. Și s-a constatat — își amintește perfect — că nu exista nici un document despre împușcarea lor, nici în arhiva de partid din Moscova, nici în cea din Ural.

Grozav m-am amuzat de cele auzite atunci. Pentru că eu dețineam o sumedenie de documente în această problemă, documente care se găseau și la Moscova, și în Ural. Și nu într-un singur exemplar.

Toate aceste documente îmi fuseseră trimise de cititori! ■

În românește de Florentina DOLGHIN

Între 8 septembrie și 9 noiembrie 1990 la Palatul tineretului din Moscova a fost deschisă expoziția *Ultimii ani ai familiei Romanov. Cronică de familie*. S-au prezentat materiale unice din arhiva personală a familiei imperiale, pagini de jurnale, fotografii, documente, scrisori, acvarele (ale fiului lui Nikolai II, Aleksei), desene ale ultimului împărat al Rusiei, ale familiei sale și ale rudelor celor mai apropiate.

Expoziția, care s-a bucurat de un mare număr de vizitatori, a avut o grafică extrem de sugestivă pentru destinul tragic al familiei ultimului țar rus.

CLIO ANUNȚĂ

TEZAUROMAN

Martin Bailey scria în revista *Observer* că despre proprietarul de acum 1 600 ani al tezaurului roman adus recent în atenția opiniei publice se știu mai multe lucruri decât despre cel actual. Povestea a început în luna februarie 1990, când reprezentanții ai familiei Northampton, din Marea Britanie, au contactat forma Sotheby's pentru a vinde respectiva comoară. Tezaurul, compus din 14 obiecte de argint — între care Platoul vânătorii, unde apar Sevso, anticul proprietar, împreună cu soția, Platoul Meleager, cel mai bogat ornamentat, caseta de toaletă, decorată cu o scenă înfățișând o matroană romană care se spală — a fost evaluat inițial la 40 milioane lire sterline, cifra urcând apoi până la 100 milioane. Pe Platoul vânătorii se află o inscripție care suna astfel: „O, Sevso, fie ca acestea să fie ale tale pentru mulți ani, mici vase potrivite să slujească vlăstarului tău cu demnitate”. Sevso — nume de origine germanică — era, probabil un magistrat roman. Putem bănuși că era și foarte bogat, judecând după calitatea și cantitatea pieselor. Specialiștii consideră că tezaurul a fost îngropat în sec. IV e.n. Când Sotheby's a anunțat intenția familiei Northampton de a-l vinde, a precizat doar că „se crede că a fost descoperit în Liban, prin anii '70 ai secolului nostru”. După ce piesele au fost expuse la New York, atît Libanul cît și Iugoslavia au depus plîngeri că tezaurul a fost scos ilegal din țările lor.

D.M.

BRÂNCUȘI

MASTERPIECES FROM ROMANIAN MUSEUMS

La New York

EVENIMENT ROMÂNESC

MANASE RADNEV

Dacă în prima ei parte, Madison Avenue din Manhattan este o arteră largă, străjuită de zgîrie nori, în secțiunea ei superioară se îngustează, imobilele pierd din înălțime și, în locul marilor magazine, apar galeriile de artă, în sălile cărora putem admira opere celebre ale picturii americane și universale*. Alci, în vecinătatea faimosului Sotheby's Park, unde se organizează săptămînal licitații în domeniul obiectelor de artă, însumînd multe milioane de dolari, se află galeria Gagosian, una dintre cele mai elegante și cunoscute galerii new-yorkeze. În sălile ei, s-a deschis la 3 noiembrie — ținînd afișul pînă la 15 decembrie 1990 — expoziția: „Brâncuși, capodopere din muzeele românești”.

Au fost aduse, în urma unui contract in-

cheiat cu Ministerul Culturii, șase sculpturi: Somnul și Rugăciunea de la Muzeul Național de Artă din București, Sărutul, Tors, Cap de copil și Orgoliul de la Muzeul de Artă din Craiova.

Vernisajul din 3 și 6 noiembrie a constituit un adevărat eveniment în viața artistică new-yorkeză. În primul rînd, datorită faptului că, dintre toate țările, Statele Unite — unde se află o mare parte a lucrărilor sale — au contribuit cel mai mult la consacrarea internațională a lui Brâncuși, în al doilea rînd, datorită prezenței pe pămîntul american, după o absență de peste două decenii, a unora dintre capodoperele aflate în România.

Iată ce ne-au spus în acest sens domnul THOMAS MESSER, directorul emerit al celebrei Fundații de artă Solomon Guggenheim, și dl. RADU VARIA, critic și istoric de artă, inițiatorul expoziției.

* Publicăm acest text și interviurile difuzate în emisiunea TV de miercuri 19 noiembrie 1990 pe programul 1, la orele 23.00, cu aprobarea autorului și a conducerii Radioteleviziunii române.

Brâncuși 1908 — Somnul

— Domnule **THOMAS MESSER**, ați organizat în urmă cu 21 de ani la New York ultima mare retrospectivă Brâncuși. Care este opinia dumneavoastră asupra rolului jucat de Brâncuși în arta modernă?

— Este un lucru evident, întrucât Brâncuși este unul dintre cei mai mari, poate cel mai mare sculptor al epocii noastre. Nu este posibil să ne închipuim arta modernă fără contribuția lui Brâncuși.

— Care este impresia dv. asupra acestei expoziții care, grație eforturilor d-lui Radu Varia, cuprinde opere mai puțin cunoscute în America?

— Da, puțin cunoscute, pentru că întotdeauna e dificil să organizezi o expoziție cu operele lui Brâncuși. Pe de altă parte, cei care se ocupă de Brâncuși cunosc

operele foarte bine, dar desigur e minunat să revezi aceste piese importante pe care nu le poți cunoaște decât vizitând România.

— Ați fost în România?

— Bineînțeles. Când am organizat acea retrospectivă la New York, ca director al Muzeului Guggenheim, a trebuit să văd, să aleg, să negociez cu autoritățile. Am fost de mai multe ori.

— Pentru a încheia, vreau să vă întreb cum evaluați influența lui Brâncuși asupra sculptorilor de astăzi?

— În cazul unor mari maestri ca Brâncuși, nu e vorba adeseori de o influență directă. El a stabilit un standard atât de înalt, a conferit artei asemenea atribute superioare, încât în acest sens continuă să aibă o mare influență asupra sculpturii.

— Vă mulțumesc.

În continuare, l-am rugat pe domnul Radu Varia, autorul cărții despre Brâncuși (Magazin istoric, nr. 1/1990) să comenteze geneza ei și a recentei expoziții.

— În cartea pe care o menționați despre Brâncuși apărută la New York în 1986 mi-am propus două lucruri. Primul, să arăt frumusețea operelor lui Brâncuși. Aceste opere trebuiau fotografiate în condiții extraordinare, într-o configurație pe care am elaborat-o minuțios cu fotografii mele de la Paris. Pentru a realiza acest proiect, am călătorit în lumea întreagă pentru a fotografia integral opera lui Brâncuși, ceea ce nu fusese făcut niciodată pînă atunci. Al doilea scop era de a arăta semnificația operei lui

Brâncuși, realizând acest proiect la un nivel...

— **Grafic excepțional.**

— Nu numai grafic.

— **Da, și de concepție.**

— Realizând această carte la un nivel maxim de exigență pe toate planurile: istoriografic, ideologic, pe planul frumuseții artistice — pentru că o carte este ca un obiect de artă — lucrul acesta a schimbat într-un anume sens statutul înșuși al lui Brâncuși, recunoscut de toată lumea ca un maestru al artei din secolul nostru.

În această carte despre Brâncuși am încercat să arăt izvoarele subtile din care se naște originalitatea operei lui Brâncuși.

— ...

— Bineînțeles, Brâncuși este un țaran român care vine la Paris, unde trăiește 53 de ani, de fapt o aventură cu totul extraordinară și unică în felul ei, locuind ca un ascet în Montparnasse, ca într-o căsuță din satul lui natal...

— ...Hobița.

— În această carte am vrut să arăt sursele reale ale operei lui Brâncuși, formele ei — pentru că vorbim despre un sculptor. El redescoperă monumentalitatea, sensul eternității pe care îl aveau vechii egipteni. Pe de altă parte, spiritualitatea lui Brâncuși este a unui hindus, în toată experiența lui spirituală fiind condus de un sentiment pe care îl avea înăscut, foarte precis, în același timp foarte subtil, în înțelegerea pe care a avut-o el despre natura sufletului și despre semnificațiile vieții, — pe care le-a tras din cartea lui Milarepa, acel calugăr tibetan din secolul XI, singura carte pe care o relua mereu.

Pe de altă parte, în reveriile lui este un celt. Românii cunosc multe lucruri despre propriile lor origini, multe nu le cunosc. Influența celtică constituie unul din planurile cele mai interesante pentru cunoașterea culturii și etniei noastre. Brâncuși e unul care a intuit acest lucru, cum a intuit valorile artei egiptene, cum a intuit spiritualitatea ti-

Secvențe de la vernisaj: (sus) în fața Sărutului; de la dreapta la stînga, John Russell (New York Times), Thomas Messer și Radu Varia; (jos) I.M. Pei, renumitul arhitect care a creat Piramida de la Luvru, în conversație cu Radu Varia

betană și în modul acesta cele trei planuri se întîlnesc într-un loc de o unicitate exemplară care se numește opera lui Constantin Brâncuși.

— **Și Mircea Eliade vorbea despre aceste surse arhaice ale operei lui Brâncuși... Redactarea cărții v-a dus la ideea organizării acestei expoziții?**

— Nu, deloc. Expoziția s-a născut cu totul accidental. La sfîrșitul lunii iunie 1990, cînd dl. Larry Gagosian — cunos-cînd cartea mea — m-a întreb-bat dacă s-ar putea face o expoziție Brâncuși — spunîndu-mi „visul meu a fost să fac o expoziție Brâncuși”. I-am răspuns că este foarte greu. După aceea m-am gîndit că sculpturile lui Brâncuși din România nu au fost va-

zute în America de 21 de ani; ar fi fost o idee excelentă de a face o nouă lectură a operei lui Brâncuși — și după această carte — și pentru România ar fi fost un lucru esențial de a deschide punțile cu lumea, rupte de atîta vreme. Iar interesul de care se bucură această expoziție aici, la New York, este colosal.

— **Din cîte am impresia galeria la care ați organizat expoziția este o galerie foarte importantă...**

— Este una dintre cele mai importante galerii de artă din lume la ora aceasta. Aici sînt trei sau patru galerii care domină tot ce se întîmplă pe scena actuală a operelor de artă. Dl. Larry Gagosian a avut inițiativa să organizeze în ultimii ani expoziții dintre

cele mai importante, dar pe care muzeele nu le puteau organiza din lipsă de mijloace.

Ce punte culturală mai temeinică putea oferi România decât aceea făurită de operele care, la începutul secolului, mai precis în anul 1907, au schimbat destinul sculpturii universale, deschizându-i drumul spre modernitate. Rugăciunea a fost prima lucrare desprinsă de sub influența marelui artist francez Rodin, care domina epoca, sfărâmând totodată canoanele sculpturii academice.

În același an, Sărutul, copleșit pentru prima oară direct în piatră, consacră ruptura definitivă cu stilistica romantică rodiniană. Întruchipând îngemănarea a doi îndrăgostiți într-o îmbrățișare fără timp și de hotar, Brâncuși descoperea, profetic, simbolul fundamental al drumului său creator care-l va conduce la opera supremă a vieții lui — ansamblul de la Tîrgu Jiu.

În legătură cu geneza operei brâncușiene și cu semnificația mai largă a acestei expoziții new-yorkeze ne-a vorbit domnul ROBERT SILVERS, editorul prestigioasei reviste de cultură The New York Review of Books.

— D-le SILVERS, aș dori să-mi spuneți impresia dv. asupra acestei expoziții.

— Impresia mea este una de mare incintăre. Grație d-lui Varia și guvernului român avem posibilitatea să cunoaștem rădăcinile lui Brâncuși, începuturile artei sale. Sint extrem de frumoase aceste sculpturi și este reconfortant că ele vin dintr-o țară îndepărtată, care nu mai avea legături cu lumea exterioară. Sint opere foarte frumoase.

— Ca ziarist credeți că această expoziție poate contribui la dezvoltarea relațiilor culturale între România și Statele Unite?

— Pot spune că această expoziție este foarte frumoasă și că trebuie să mulțu-

mim României și guvernului său că au făcut posibilă organizarea ei. Dar să nu așteptăm prea mult din punct de vedere politic, pentru că aici este vorba despre dragostea pentru artă.

— Această expoziție poate fi urmată de alte manifestări artistice...

— Dacă toate vor fi la acest nivel, va fi minunat.

— Vă mulțumesc.

Și alte opere au atras atenția distinșilor invitați la vernisaj. Printre ele, Somnul, sculptură tăiată în marmură în anul 1908, treaptă premergătoare a unui lung șir de „Muze adormite”. Iată reflecțiile d-lui LEO CASTELLI, binecunoscut artistilor plastici din lumea întreagă prin galeria din care-l poartă numele.

— D-le CASTELLI, sin-teți celebru ca un mare cunoscător în domeniul artei, aveți una dintre cele mai importante galerii din lume.

— Trebuie să fiu modest... Nu este poate cea mai mare galerie. Sint aici de multă vreme, galeria de la New York are 33 de ani și atunci sint important din punct de vedere al vechimii.

— Ce părere aveți despre această expoziție cu operele lui Brâncuși din muzeele românești, mai puțin cunoscute publicului american?

— Afară de Sărutul, pe care-l cunoaștem bine, celelalte nu prea sint cunoscute. Cred că unele dintre ele au fost expuse la Muzeul Guggenheim în urmă cu 21 de ani. Este ca și cum nu le-am fi văzut. Sint opere foarte frumoase, foarte importante, pentru că ele indică deja sensul evoluției lui Brâncuși. Mă gîndesc la Somnul („Muza adormită”) — mai tîrziu el va face o altă Muză adormită, o adevărată capodoperă. Este interesant că unul dintre artiști care expun la mine, Liechtenstein, un nume foarte cunoscut, a făcut în bronz o reprezentare a Muzei adormite. Este o expoziție foarte bine organizată, de o

frumusețe extraordinară și sint mulțumit să vad la prietenul meu, Larry Gagosian, o expoziție de o asemenea calitate. Se pare că n-a fost ușor să fie aduse sculpturile aici, au intervenit diverse obstacole, dar, în sfîrșit, ne aflăm aici pentru a sărbători această ocazie extraordinară.

— Știu că dl. Varia a făcut mari eforturi pentru a aduce aceste opere. Ați citit cumva cartea lui despre Brâncuși?

— Bineînțeles, sintem buni prieteni de mulți ani, el mi-a dat să citesc prima versiune a cărții sale, cînd nu era încă finisată. După aceea, mi-a dat versiunea definitivă. Este o carte splendidă. Nu e nimeni în lume care să-l cunoască atît de bine pe Brâncuși ca Radu Varia.

— Poate...

— Nu poate, sigur.

— Pentru a încheia, ce credeți: opera lui Brâncuși mai are influență asupra sculpturii contemporane?

— Influența lui Brâncuși este ca aceea a lui Cézanne. Nu sfîrșește niciodată. Opera lui este fundamentală, deci secolele vor trece și Brâncuși își va păstra o mare influență. El este unul dintre cei mai mari artiști ai secolului nostru, dacă am alege pe primii cinci, el ar fi unul dintre aceștia.

— Vă mulțumesc.

Despre meritele cărții lui Radu Varia ne-a vorbit și dl. GIANFRANCO MONACELLI, președintele grupului editorial Rizzoli International, cea mai importantă editură din lume în domeniul artei, care a publicat în 1986 voluminoasa lucrare a compatriotului nostru.

— Ca președinte al Editurii Rizzoli, ați publicat cartea lui Radu Varia despre Brâncuși. Ce gîndiți despre această expoziție organizată de autorul cărții?

— Sint foarte mîndru că toate operele aflate aici sint frumos prezentate în cartea noastră, în culori. Este o ex-

poziție magnifică pentru ca aceste piese, prin varietatea lor, îl reprezintă foarte bine pe Brâncuși.

— Credeți că vom putea citi această carte și în limba română?

— Sînteți un bun profet, pentru că sîntem deja în lucru cu această ediție. În afară de limba engleză, cartea a apărut în franceză, în spaniolă și în japoneză. Vom avea și o ediție românească în maximum 2 ani.

— Este o știre bună. A fost un succes?

— Unul dintre cele mai mari succese ale editurii noastre și, în general, pentru o carte de acest gen. Un succes remarcabil.

— Vă mulțumesc.

Frumos rinduite pe socluri albe, inspirat croite, ocrotite aș spune de o lumină discretă, plăcută, operele expuse la galeria Gagosian vor contribui nu numai la mai justă înțelegere a drumului creator al lui Brâncuși, ci și la afirmarea geniului artistic românesc. Este un „sărut” trimis Americii, cum se spunea într-o corespondență de presă, este o poartă deschisă — după ani lungi de izolare — pe care trebuie să știm a o folosi pentru a propulsa valorile autentice ale spiritualității noastre.

S.O.S.

Primum zilnic din ce în ce mai multe sesizări, prin scris și telefonic, de la cititorii care nu primesc abonamentul, nu li se primește taxa de abonament sau nu pot să-și procure revista, Magazin istoric neajungînd în localitățile lor.

Apelăm din nou la conducerea Ministerului comunicațiilor, căreia i-am transmis aceste reclamații, de a face cît mai grabnic ordine în... dezordinea difuzării nu numai a Magazinului istoric, ci a întregii prese române.

CLIO ANUNȚĂ

PREMIERĂ OEDIP

„În România maestrului G. Enescu, ziua de 13 febr[uarie] [1936] a fost senină și caldă, ca de vară, iar seara s-a revărsat calmul unei minunate nopți cu lună. Cerul a binecuvîntat astfel audita lui *Oedip* ce o așteptau toate continentele culte, dar o doream cu ardoare mai ales noi, românii, pe care, în seara și în noaptea aceea, fratele nostru mai mare ne-a înălțat pe cele mai luminoase culmi ale gloriei, alături de ce s-a creat mai de preț de toate geniile nobile în cursul mileniilor de civilizații. În senzația celor mai pure, celor mai profunde emoții estetice am ascultat audita cerească. Mulțumim din adîncul inimii maestrului Enescu. Mulțumim Franței, mulțumim Cerului pentru darul acesta!”

Cu acest text — succintă dar grăitoare „cronică” asupra operei enesciene *Oedip*, a cărei premieră radiodifuzată avu-se loc la Paris — pornea, pe adresa Direction du Grand-Opera (pour M. Georges Enesco) — scrisoarea entuziastă a prof. Constantin Nedelcu, din București.

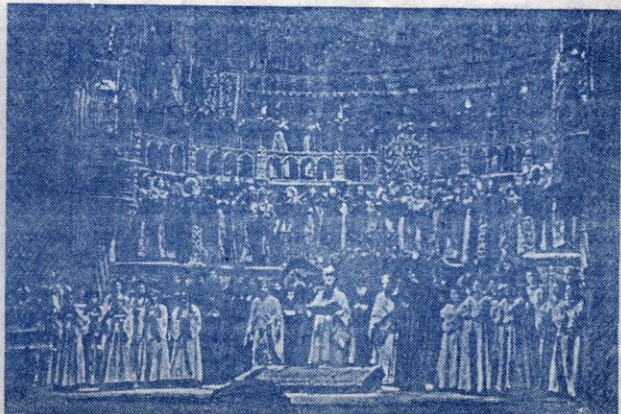
O scrisoare ce l-a emoționat profund pe marele muzician, care, la 2 august 1936, adresa expeditorului ei următoarele rînduri: „Mulțumesc, stimate domnule profesor, pentru frumoasele și inimoasele dv. cuvinte, cu ocazia lui *Oedip*.”

Vă exprim tot-odată aci sentimentele mele cele mai devotate și distinse.

George Enescu”

Publicînd cele două documente, reproducem, totodată, și fotografia pe care profesorul Constantin Nedelcu își așternuse caldele sale cuvinte, deoarece această fotografie reprezintă ea însăși un prețios document pentru istoria muzicii românești. Înfațisează un tablou din oratoriul scenic *Constantin Brîncoveanu*, de Sabin Drăgoi, oratoriu a cărui reprezentare scenică avu-se loc la Opera din București, la 25 octombrie 1935.

Gheorghe NEACȘU

ȚIGANII

Un popor își caută istoria

IOANA URSU, VALERIU BUDURU

În Șah-Name („Cartea regilor”), celebra operă a poetului persan Firdusi, terminată în 1011, întâlnim și această captivantă poveste: vrînd să-și facă poporul fericit, regele Bahram Gur ceru să fie întrebați supușii ce și-ar dori. „Noi vedem lumea întreagă prosperă — i-au răspuns aceștia — și pretutindeni se ridică binecuvîntări necontenite, cu excepția faptului că săracii se plîng de rege și de nenorocul lor pentru că cei bogați beau vin în sunetul muzicii și avînd capul încoronat de flori și considera drept nimic oameni ca noi care bem fără muzică și fără flori...”

Regele trimise de îndată un mesager la regele Indiei, Schenguil, pe a cărui fată o luase în căsătorie. „O, rege milostiv, i-a tran-

smis mesagerul, alege zece mil de luri¹, bărbați și femei, experți în cîntatul la lăută”. Cînd cîntăreții au sosit, regele le-a dăruit

În cartea sa, *Tsiganes*, apărută în Editions La Découverte Maspero, Paris, 1983, lucrare ce ne va fi o principală călăuză în această încercare de a arunca o scurtă privire asupra istoriei țiganilor, Jean-Pierre Liégeois, fondator și director al Centrului de cercetări țigane de pe lângă Universitatea René Descartes și autor al mai multor lucrări privind populațiile țigane, menționează că, potrivit dicționarelor moderne, termenul *luri*, care poate fi înțeles și sub forma *luli*, trebuie corelat cu acela de *koli*. Acesta din urmă reprezintă echivalentul persan al franțuzescului „fornichel” sau „bohémien” și desemnează un „rest al tribului de muzicieni hinduși ce au venit în Iran sub domnia lui Bahram Gur. Sînt nomazi pe care-l găsești peste tot”.

În sens figurat, *luri* și *koli* au înțelesul de „bărbat tânăr, frumos, vesel, cîntăreț, recitator de poeme și muzician”.

fiecăruia cite un bou, un măgar și griu pentru a face din ei agricultori; în schimb, ei trebuiau să cinte gratuit pentru cei săraci.

Cintăreții „au plecat, au mincat bou și griul, apoi s-au prezentat la capătul unui an, cu obraji îngălbeniți. Regele le-a spus: nu ar fi trebuit să risipiți semințele, griul verde și recolta. Acum va rămân măgarii, încărcăți-i cu bagajele voastre, pregătiți instrumentele voastre de muzică și puneți-le coarde de mătase”. Încă și astăzi luri, „urmind cuvintele drepte ale regelui, rătăcesc în lume, căutând un mod de viață, însoțitori de culcuș ai ciînilor și lupilor și mereu pe drumuri pentru a fura zi și noapte”.

Să fie oare acești luri strămoșii îndepărtați ai țiganilor, despe care se spune că, în urmă cu secole, au migrat din India și ai căror urmași s-au răspândit apoi pretutindeni în lume? Este o ipoteză. Una din nenumăratele ipoteze pe care istoricul francez Jean-Pierre Liégeois le reunește, alături de atâtea și atâtea legende, împreună cu date și elemente rezultate din cercetări riguroase, în una din cele mai cuprinzătoare lucrări ce s-au scris despre trecutul țiganilor.

Istoricul încearcă să răspundă astfel unora dintre cele mai incitante întrebări. Au țiganii o istorie? Atît de răspîndiți în lume, atît de îndepărtați unii de alții prin distanțe, dar și prin felul de viață, prin obiceiuri, formează ei, oare, prin istoria lor, un singur popor sau nu sînt decît o foaie de grupări născute în cămine diferite, nelegate decît prin anumite similitudini care le fac comparabile? Au ei același loc de origine? Cînd au

apărut? Tot atîtea întrebări care s-au pus și se pun de multă vreme, unele dintre ele rămîind și astăzi fără răspuns.

Întrebări ale căror răspunsuri pot suscita, credem, interes și în rîndul cititorilor noștri.

În România, în anul 1930 — cum rezultă din anuarul statistic 1935-1936 — trăiau 270 795 de țigani. Cîțiva ani mai tîrziu „Asociația generală a romilor din România” susținea însă că ar număra în rîndurile sale aproape 800 000 de membri. Astăzi în țara noastră trăiesc — potrivit aprecierii unuia din liderii lor — 2 300 000 de țigani. În lume — 27 000 000. Avem — potrivit aceleiași păreri — „40 de specii de țigani”, cei mai numeroși fiind „țiganii de vatră care sînt romanizați”.

Desigur, cifrele sînt discutabile, dat fiind că ele nu au la bază o statistică întocmită după toate rigorile științifice. Cît privește datele din recensămîntele populației făcute în anii dictaturii ceaușiste, ele nu pot oferi o bază certă, dat fiind maniera cu care erau deformați o serie de indicatori.

Dar, indiferent de fluctuația cifrelor, țiganii sînt o prezență reală, o comunitate distinctă, cu probleme specifice și cu multe implicații în ansamblul vieții sociale.

Pe acest temel, ne propunem o scurtă incursiune în istoria acestei lumi socotite exotice care este lumea țiganilor. O istorie foarte veche și — dacă putem spune așa — foarte chinuță, o istorie pasionantă și nu de puține ori punctată de momente dintre cele mai tragice.

A mai existat o Evă?

O incursiune în istoria acestui popor este cu atît mai dificilă cu cît țiganii n-au lăsat în urma lor o arhivă, nici o măturie, nici un document scris de ei înșiși, din care să se contureze traiectoria vieții lor, sigur milenare. Multă vreme, lipsa dovezilor scrise ca și a altor probe veridice au lăsat loc larg imaginației. În încercarea de a explica originea lor, motivele care i-au determinat să rătăcească de la un capăt la altul al lumii, ca și alte particularități legate de firea și modul lor de viață, imaginația a dat naștere legendelor, unele dintre ele spectaculoase.

Potrivit uneia dintre acestea, țiganii ar fi descendenți ai lui Adam și ai unei prime soții a acestuia, care ar fi precedat-o pe Eva. Ca urmare, ei nu ar fi fost marcați, ca ceilalți oameni, de păcatul originar, fiind astfel scutiți de

pedepsele care ar decurge — cum se spune în *Biblie* — din acest păcat, inclusiv de aceea de a munci.

Alte legende s-au născut în încercarea de a da o explicație nomadismului lor, acelei preumblări dintr-un spațiu geografic în altul, pe care acest popor a cunoscut-o secole de-a rîndul. Se spune astfel că ei ar fi victime ale blestemului unor forțe divine pentru păcatele pe care unii dintre înaintașii lor le-ar fi săvîrșit în vremuri îndepărtate.

Una din cele mai șocante legende de acest fel este legată de crucificarea lui Iisus Hristos. Atunci cînd — spune legenda — Iisus Nazarineanul a fost predat temnicerilor romani pentru a fi răstignit pe cruce, doi soldați au fost trimiși să procure piroanele necesare. Ei s-au adresat unui fierar din apropiere, poruncindu-i să confecționeze de îndată patru piroane. Fierarul, un evreu bătrîn, înțelegînd despre ce este vorba, a

refuzat. Furioși, soldații i-au ars barba și i-au străpuns cu lancea. Apoi au cerut același lucru unui alt fierar, și el evreu. În momentul în care acesta se pregătea să se apuce de treabă, a auzit vocea slabă a fierarului muribund, care-i spunea: „Aria, nu face piroanele; sînt pentru unul din neamul nostru. Este un om nevinovat”. Fierarul s-a oprit din lucru și soldații i-au străpuns și pe el cu lancea. Atunci, ieșind din incinta Ierusalimului, soldații au întilnit un țigan care tocmai își ridicase cortul și își instalase nicovala. Soldații i-au poruncit să confecționeze cele patru piroane. Fierarul s-a așezat pe treabă și, în momentul în care se pregătea să înceapă cel de-al patrulea piron, unul din soldați i-a spus: „Mulțumesc țigane, cu aceste cuie îl vom răstigni pe Iisus, fiul Mariei”. Dar, abia a terminat de pronunțat aceste cuvinte, și s-au auzit vocile tremurătoare ale celor doi fie-

rari asasinați, care-l rugau pe țigan să nu facă piroanele. Soldații au fost atit de înspăimântați încit au fugit înainte ca al patrulea cui să fi fost terminat. Țiganul a așteptat ca pironul să se răcească, a vărsat apă pe el, dar acesta a continuat să rămână incandescent ca atunci cind era ținut cu cleștele în foc. Țiganul a aruncat și mai multă apă, dar cuiul a rămas arzind, ca și cind ar fi fost un corp viu și sîngerînd. Îngrozit, a fugit. Cind s-a oprit la miezul nopții, a văzut la picioarele sale pironul scînteind. A vărsat peste el toată apa dintr-un put, a pus nisip, dar fierul nu a încetat să strălucească. Țiganul pleca și se oprea, dar cuiul continua să-l urmărească...

Iisus a fost răstignit cu numai trei cuie, picioarele sale, așezate unul peste celălalt, fiind străpuns de un singur piron. Al patrulea cui rătațește dintr-un colț al lumii în altul. Și, spune tot legenda, acest cui apare totdeauna în fața corturilor descendenților omului care a făurit piroanele pentru răstignirea lui Iisus. Iar cind pironul apare, Țiganii fug, ei aflîndu-se astfel în continuă mișcare, negăsindu-și locul nicăieri.

Această legendă culeasă în Macedonia prezintă — cum precizează Jean-Pierre Liégeois — numeroase variante în alte părți ale lumii. O variantă afirmă că strămoșii țiganilor ar fi furat unul din cuie, pentru asta fiind pedepsiți de a rătăci prin lume șapte secole.

Legendelor li s-au adăugat, în decursul timpului, numeroase ipoteze, uneori îmbinîndu-se sau completîndu-se între ele. Pe acest teren, asupra istoriei țiganilor au fost proiectate o multitudine de imagini, unele dintre cele mai tulburătoare. În 1857, J.A. Vaillant, în lucrarea sa *Les Rômes, histoire vraie des vrais Bohémiens*, formula, de exemplu, părerea că Țiganii romi ar fi dat numele lor lui Romulus, fondatorul Romei, și ar fi inventat *Evangelia* cu mai mult de zece secole înaintea erei creștine. Același

autor era de părere că romii s-ar afla la originea unor mari civilizații, ca aceea a Egiptului, a Greciei, a Italiei și a Orientului. Cu unele deosebiri, o astfel de ipoteză și-a găsit locul chiar și în lucrări relativ recente.

Egiptul sau India?

Și în privința locului de origine al Țiganilor s-au formulat nu puține ipoteze, multe din ele avîndu-și sîrgintea în cuprinsul miturilor și legendelor. Țiganii ar proveni, astfel, din anticul Babilon, strămoșii lor plecînd în exod atunci cind orașul a fost distrus. După alte păreri, ei ar fi urmași ai unor locuitori ai legendarei Atlantide, care au părăsit continentul, atunci cind acesta s-a dezmembrat, dispărînd sub apele oceanului. Locul de origine al Țiganilor a fost căutat și în Caucaz, ca și în unele zone din Franța, în Peninsula Iberică și în cîte alte puncte ale globului, cele mai multe păreri vizînd însă Egiptul și, apoi, India. Astfel, o vreme s-a crezut cu certitudine că locul de origine al Țiganilor ar fi vechiul Egipt, unii considerînd chiar că ei ar fi urmași ai faraonilor. De aici și denumirea de egipteni, cum li s-a spus în unele țări din Europa, sau de „faraonii”, cum erau numiți și în unele locuri din țara noastră. Este interesant în această privință și ceea ce nota într-o scrisoare către un prieten al său Ioan Budai-Deleanu, autorul cunoscutului poem eroic-comic *Țiganiada*: „Auzisem totdeauna și de obște se zice cum că soiul nostru țigănesc se trage de la Egipt și porcede din faraonii cei slăviți”. Dar în urma unei călătorii în Egipt pentru a se documenta în vederea scrierii *Țiganiadei*, el avea să precizeze: „Este lucru dovedit că Țiganii nu-s egipteni, cum s-au ținut pînă acum; dar adevărații indieni, ce s-au dovedit prin englezii ce negustoresc în părțile acelea”.

După sec. XVIII, cercetări științifice au început să înlocuiască legendele, stabilînd o

serie de coordonate în ceea ce privește trecutul Țiganilor. Se precizează acum că țara lor de origine este India¹. De aici, ei au plecat răspîndindu-se apoi în toată lumea. Cheia prin care s-a ajuns la această concluzie o reprezintă analizele și comparațiile de ordin lingvistic. Datele rezultate din aceste analize probează astfel că Țiganii provin din nordul Indiei, unde vorbeau o singură limbă, înainte ca dispersarea lor să facă loc unei dialectizări. Cum precizează Jean-Pierre Liégeois, limba lor este o limbă indiană apropiată de sanscrită, din care derivă, la fel ca limbile care sînt astăzi vorbite în nordul Indiei.

Cu ajutorul cercetărilor lingvistice s-a putut stabili și traseul urmat de diversele grupe în dispersarea lor, ca și durata sederii lor într-o țară sau alta. Cu cît grupurile respective s-au îndepărtat de India, cu atît s-a remarcat o pierdere a vocabularului lor de bază, înlocuit cu împrumuturi lingvistice de la alte popoare.

Pe drumurile Europene

Țiganii au ajuns în Europa în secolele XIV-XV și s-au răspîndit în toate țările continentului. Începînd din veacul XIV ei sînt semnați în țările din Peninsula Balcanică în primul sfert al veacului XV în statele din vestul continentului, apoi, în prima jumătate a secolului următor, și în cele din nord. În 1701, grupuri de țigani ajung pînă în Siberia.

¹ Revelînd originea indiană a Țiganilor, pe temeliul a numeroase argumente științifice, inclusiv de ordin lingvistic, regretatul istoric George Potra, vechi colaborator al revistei noastre, într-o lucrare de mare valoare, *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, apărută în 1939, în Editura Fundației Regele Carol I, consideră că Țiganii sînt rude apropiate, veri buni, cu paria, acei „cingari” sau „cengar”, pătura cea mai de jos, cea mai umilă a societății indiene. El ar fi părăsit patria lor de origine în urma legilor foarte severe ale lui Manu. În ceea ce privește numele de țigani, acesta ar deriva de la „cingari”. După alte opinii, el ar proveni de la numele grecesc al unei secte creștine samaritene din Frigia și Licaonia.

Tigani practică cele mai diverse meserii, dar nici una nu le este mai aproape de suflet ca muzica, așa cum reiese și din pictura lui Th. Aman, De inimă al-batră

La început au fost primiți cu curiozitate și cu o oarecare bunăvoință. Mai ales că unele grupuri se prezentau ca purtătoare ale unor scrisori din partea papei sau a unor monarhi. Dar, în scurtă vreme, au început să fie respinși cu o deosebită asprime. Aspectul straniu sub care apăreau, modul lor de viață, portul, practicarea vrăjitoriei, morala lor care depășea limitele îndecoște acceptate nu erau deloc menite să câștige simpatia și înțelegerea popoarelor din țările prin care treceau. Dimpotrivă. Acele lungi șiruri de care zdrențuite sau grupuri de oameni, alcătuite din „bărbați purtind sacul cu unelte pe umerii goi” și femei „purtind după ele copii”, adăpostindu-se în cimpii sau la marginea pădurilor, pe unde îi găsea oboaseala, semănau peste tot spaimă și dezordine, stârneau neliniste și chiar o reacție de respingere. Tot atâtea motive pentru a fi stigmatizați și alungați de pretutindeni. Cele mai aspre legi, edicte, ordonanțe au fost adoptate împotriva lor. Scoaterea în afara teritoriului statului respectiv a fost una din măsurile

care s-au luat în modul cel mai curent. „Respingerea, prin scoaterea în afara teritoriului statului — notează Jean-Pierre Liégeois, în lucrarea amintită — a fost o atitudine adoptată aproape în unanimitate de puterea publică”. În acest sens s-a elaborat „lege după lege, uneori an după an, și timp de secole, de exemplu de la începutul secolului XVI și pînă la mijlocul secolului XX în Franța”. Pedepse grele îi așteptau pe cei ce nu se supuneau. S-au organizat adevărate vinători pentru prinderea lor, spre a fi expulzați sau omorâți. S-au emis interdicții în legătură cu stabilirea țiganilor într-un loc sau altul, construirea de case, folosirea limbii, a vestimentației specifice, a cîntecelor, a educării copiilor. Timp de mai multe secole, simplul fapt de a fi țigan a fost de ajuns pentru a fi trimis la galere sau pur și simplu ucis. S-a cerut deportarea lor în insulele pustii din Pacific sau închiderea lor în mari rezervații. Au fost stabilite pedepse și pentru cei care luau legătură cu ei, îi ajutau într-un fel sau altul, oferindu-le hrană sau adă-

post, inclusiv pentru nobilii care ar fi încălcat astfel poruncile regale. Acești „oameni fără căpătii”, „vagabonzi”, „hoți”, „intruși străini” — cum erau numiți în documente medievale — erau prezentați ca deosebit de periculoși pentru ordinea publică și împotriva lor nici o măsură nu era interzisă. În Elveția, de exemplu, printr-o ordonanță din 1646, s-a acordat dreptul fiecărui cetățean „de a doborî și lichida el însuși prin lovituri și focuri de armă” pe acești intruși. În 1727, se reamintea că țiganilor le este interzis de a se stabili pe teritoriul Confederației, ordonându-se ca celor prinși, femei și bărbați ce au trecut de 15 ani, „să li se taie o ureche” iar în cazul în care erau prinși a doua oară să fie „condamnați la moarte”.

Măsuri similare au fost luate în Franța, Spania, Țările de Jos, Suedia, Anglia, aproape pretutindeni pe întinsul continentului.

Împotriva unui „anume popor străin, care nu profesază nici un comerț sau meserie, pentru a se hrăni, ci colindă în număr mare din loc în loc și folosește în taină mijloacele violente pentru a corupe supușii majestății sale, făcându-i să creadă că ei posedă arta de a prezice norocul prin ghicitul în palmă și astfel să stoarcă bani”, oameni „vinovați de pungășii și furt la drumul mare”, se spunea într-un edict emis în Anglia, în 1537, de regele Henric VIII, „s-a ordonat prin prezenta ca acești vagabonzi, numiți laolaltă Gypsies (țigani) să fie urmăriți ca hoți și derbedei, dacă rămîn mai mult de o lună în regat”.

Măsuri extrem de crude care, vor culmina, peste două secole, cu exterminarea în lagărele naziste — potrivit datelor prezentate în cartea lui Jean-Pierre Liégeois — a 250 000 de țigani.

Europa s-a arătat astfel deosebit de vitregă cu acești dezmosteniți ai soartei, plecați în lume cu multe secole în urmă din îndepărtata Indie. ■

(Va urma)

Afrodita, zeța frumuseții, s-a născut, se spune, din spuma mării. Astăzi, frumoșii noștri copii pot deveni și mai frumoși folosind șamponul special creat pentru ei, NECA SOFTCARE șampon. NECA SOFTCARE șampon special pentru copii dar și pentru toate vârstele oferit de firma ALFAROM.

**Neca
Alfarom
Syntabon**

De la alchimie la chimie; de la leșă din cenușă la săpunul minune Syntabon, săpun detergent, universal, scoate orice fel de pată, de îndată.

Alfarom vă oferă ● Alfarom vă oferă ● Alfarom

MAHATMA GANDHI — ÎN CĂUTAREA DESTINULUI

GHEORGHE MAGHERU

Așa cum am citit în numărul trecut, Gandhi debarcă pe pământul Africii de Sud în luna mai, 1893. A pătruns într-o societate puternic segregată pe principiul rasiale, de clasă și confesionale. Chiar de la primul contact cu justiția din Durban, Gandhi a stîrnit vîlvă deoarece a refuzat să-și scoată turbanul în tribunal. Cazul a ajuns la urechile presei locale, care l-a și taxat, cu fier, drept „un oaspete nedorit”.

Trînis apoi de patronul său — un Indian musulman — cu treburi juridice la Pretoria, capitala republicii bure Transvaal, Gandhi, un domn respectabil, și-a cumpărat bilet de clasă I și, elegant în stralele sale englezești, s-a instalat comod în compartiment. La Maritzburg, capitala Natalului, a fost aruncat de poliție din tren deoarece se opusese transferului într-un vagon de clasă inferioară, cum ceruseră agenții căli ferate motivînd că este „de culoare”. A petrecut o noapte friguroasă pe peronul gării aceluia oraș de munte, în plină iarnă australă. Peste trei decenii mărturisise că acesta a fost momentul decisiv al vieții sale. „M-am gîndit căre este datoria mea: să lupt pentru drepturile mele sau să mă întorc în India, să mă duc la Pretoria ignorînd cele întîmplate sau să mă întorc în

India fără a-mi îndeplini obligațiile. Ceea ce mi se întîmplase era un simptom superficial al bolii profunde a prejudecății rasiale”. Pentru a ajunge la Pretoria, a luat diligența. A intrat imediat în conflict cu conducătorul acestora care l-a obligat să călătorească alături de vizitii, ca să nu-l deranjeze pe albi din cupeu.

La Pretoria, după multe căutări, a fost găzduit într-un hotel cu condiția să ia masa în cameră, ca să le tîhnească cîna domnilor albi. Răscolli de cele trăite într-un răstimp atât de scurt, prima inițiativă publică a lui Gandhi a fost să la legătura cu membrii comunității indiene din oraș. La o săptămîină după sosire, a organizat o conferință la care a pledat pentru înființarea unei organizații care să apere cauza indienilor în fața autorităților. În plus, le cerea concetățenilor săi să pună adevărul mai presus de interesele comerciale. Inițiativa lui Gandhi a fost întîmplată la început cu scepticism. Unul dintre fruntașii comunității chiar l-a spus: „Această țară nu este pentru oameni ca dumneata... scopul nostru este să facem bani, de aceea nu ne pasă dacă sîntem insultați și... lată-ne aici!”

Bătut de poliție

Ce căutau însă indienii în Africa de Sud și de ce nu erau agreeați de minoritatea albă? Ca și în alte părți ale Imperiului britanic (Malaysia, Guyana, Antile, Mauritius, Fiji etc.) coloniștii albi au favorizat inițial imigrația forței de

muncă ieftină și fiabilă a indienilor, dar spre deosebire de coloniile sus-menționate, în sudul Africii exista o situație specială.

În 1806, în cursul războaielor napoleoniene, Colonia Capului a fost alipită Imperiului britanic, urmată în 1843 de Natal. Vechii coloniști eu-

ropeni, olandezii (burii), s-au reorganizat în republicile Transvaal (1852) și Orange (1854), care aveau să devină colonie britanică după războiul anglo-bur (1899-1902). totalitatea acestor teritorii constituind în 1910 dominiul britanic autonom cunoscut sub numele de Uniunea

Sud-Africană.

În 1860 în Natal soseau primii indieni angajați prin contracte pe termen lung, în condiții de veritabilă șerbie, pentru a munci pe plantații sau în mine. După expirarea contractului, muncitorii erau în principiu liberi să se stabilească unde voiau, să cumpere pământ, să facă negoț sau să intre în servicii. Acestora li s-au adăugat, cu timpul, negustorii (musulmani, parsi sau hinduși) și funcționarii (hinduși sau hinduși creștinați). Este poate semnificativ că în 1896, în Natal, unde veniseră cei mai mulți indieni, la 400 000 de africani autohtoni erau 50 000 de coloniști europeni și 51 000 de indieni. Nemuțumită de această evoluție, care îi amenința monopolul economic, din 1885 în Transvaal, din 1888 în Orange și apoi din 1894 în Natal, minoritatea albă a început adoptarea legislațiilor discriminatorii împotriva indienilor.

Indienii erau „penalizați nu pentru viciile, ci pentru virtuțile lor” avea să spună unul dintre vice-regii Indiei, Lordul Curzon. Penalizările, sub forma vexațiunilor discriminatorii pe care le întâmpinau zilnic indienii luau forme dintre cele mai diverse. De exemplu, în Transvaal indienii nu puteau circula pe trotuare iar de la 9 seara aveau nevoie de un permis special pentru a ieși în oraș. Gandhi, care a îndrăznit la Pretoria să calce pe trotuarul din fața casei președintelui Kruger, pe care îl respecta altminteri pentru firea sa, a fost bătut cu bastonul de agentul de poliție aflat în post. După multe experiențe de acest fel el era îndreptățit să scrie: „Am studiat condiția grea a coloniștilor indieni nu numai prin lecturi sau din auzite, ci nemijlocit, prin experiența mea personală. Mi-am dat seama că Africa de Sud nu era o țară pentru un indian înzestrat cu respectul de sine...”. Dezarmat în fața naturii umane își manifesta uimirea: „A constituit întotdeauna un mister pentru mine de ce oamenii se simt onorați

cînd își umilesc semenii.”

În Gandhi, pe lângă nativul simț al demnității, s-a trezit și omul de acțiune. Coloniștii albi din Natal doreau să impună o lege care să îi priveze pe indienii instruiți de dreptul de vot, care avea să fie urmată de proiectul de lege privind impunerea taxei de rezidență de 25 de lire, ceea ce reprezenta o sumă fabuloasă pentru un indian sărac. Taxa a fost totuși redusă la 3 lire. Gandhi a strîns 10 000 de semnături de la compatrioții săi pentru a trimite o petiție Lordului Ripon, secretarul de stat pentru colonii al Imperiului britanic, a adresat nemărate plîngerii Consiliului din Natal și a susținut o corespondență activă cu șefii comunității indiene din Londra.

La 22 august 1894, reprezentanții comunității indiene s-au reunit la Durban și, sub organizarea lui Gandhi, au înființat Congresul Indienilor din Natal, al cărui secretar a fost ales. Tot el a redactat și statutul Congresului care, între altele, trebuia să cerceteze condițiile de viață și muncă ale indienilor și să militeze pentru ameliorarea condiției lor morale, sociale și politice.

Contra generalilor

După înființarea Congresului, Gandhi a călătorit în numeroase localități din Africa de Sud în care trăiau indienii pentru a cunoaște concret situația acestora. S-a implicat în problemele organizatorice adeseori dificile legate de implantarea Congresului, o noutate în rîndul indienilor, iar prin probitatea profesională (era un reputat avocat) și ținuta morală ireproșabilă și-a consolidat prestigiul personal atît în rîndul propriei comunități, cît și în rîndul albilor de bună-credință.

În decembrie 1896 Gandhi a revenit în Africa de Sud din India. Împreună cu el soseau și 800 de imigranți indieni imbarcați pe două nave. El au fost reținuți timp de 23 de zile în carantină în rada por-

tului Durban, în condiții sordide, pînă cînd indignarea opiniei publice din metropolă și din India a obligat autoritățile din Natal să le permită debarcarea. Amenințat cu linșajul de segregacioniști care îl așteptau pe uscat scandînd: „Spînzurați-l pe Gandhi!”, acesta, sfătuit de poliție, a debarcat în timpul nopții. Dar a fost recunoscut și bătut. I-a salvat viața soția șefului poliției. Reacția lui Gandhi a fost tipică. În loc să ceară judecarea agresorilor, el a cerut iertarea lor.

În timpul desfășurării războiului burilor (1899-1902), dintre coloniștii olandezi și Imperiul britanic, deși simpatia lui Gandhi „erau în întregime de partea burilor”, s-a hotărît să acorde un ajutor „non-violent” englezilor înrolîndu-se în fruntea corpului de infirmieri voluntari indieni. Redactorul șef al ziarului *Pretoria News*, referindu-se la brancardierii indieni, recunoștea în 1911 că „dîrzenia lor ne-ostentativă i-a costat multe vieți, în cele din urmă fiind necesar un ordin care să le interzică înaintarea pînă în linia întîi”. Gandhi încă mai spera că indienii puteau obține statutul de cetățeni cu drepturi depline al Imperiului britanic și prin urmare „chiar dacă e posibil ca autoritățile să nu aibe întotdeauna dreptate, cîtă vreme supușii au jurat credință unui stat, este datoria lor împede de a se conforma și de a sprijini acțiunile acelui stat”. Faptele au contrazis însă speranțele lui Gandhi.

Cu tot sacrificiul și eroismul lor, sfîrșitul războiului burilor nu le-a fost favorabil indienilor. Britanicii tolerau politica rasistă a Departamentului Asiatic înființat de guvernul din Transvaal în care burii erau dominanți. În 1902, Gandhi, care se întorsese la sfîrșitul anului 1901 la Bombay, a revenit urgent în Africa de Sud ca să-și ajute compatrioții. S-a stabilit la Johannesburg, cel mai mare oraș din Transvaal. De aici înainte, timp de 12 ani, adversarii săi înverșunați au fost generalii Botha și Smuts,

viitorii conducători ai Uniunii Sud Africane. Obiectivul lor era simplu: „...să-i dăm pe culi afară din țară...” și „...să eradicăm cancerul asiatic...”.

Pentru Gandhi sosirea la Johannesburg a marcat începutul unei lungi odisei pe drumul prefăcărilor interioare și al acțiunii publice care avea să culmineze cu marile campanii de rezistență non-violentă din 1906-1914, punctul final al experienței sale din Africa de Sud.

Forța sufletului

Chiar din 1901 Gandhi începuse să renunțe la bunurile

Era o parafrază după Ruskin și totodată un act de acuzare în viziunea lui Gandhi, împotriva civilizației capitaliste industriale moderne.

Colonia Phoenix a fost urmată în 1910 de colonia Tolstoi, situată la aproximativ 34 km de Johannesburg. Era creată special pentru militanții (*satyagrahi*) mișcării de rezistență civilă (*satyagraha*) inițiată de Gandhi, cu scopul de a le servi atât ca refugiu, cât și ca școală în spiritul idealului de viață propus de el.

Ideile lui Gandhi și-au găsit principala tribună de popularizare în săptămânalul *In-*

poți realiza nimic decât prin suferință” spunea în 1910. *Satyagraha* a constituit o armă politică cu totul neobișnuită, care a descumpănit autoritățile coloniale și minoritatea albă din Africa de Sud.

La 22 august 1906 guvernul din Transvaal publica un proiect de decret care impunea indienilor (fie ei hinduși ori musulmani) buletine de identitate pe bază de amprente digitale. Contraveniții urmau să fie amendați, arestați și deportați. Gandhi a cerut fiecărui indian să refuze cu orice risc practica înregistrării dar să se abțină de

Membrii
coloniei
Tolstoi;
în p. 87.
Gandhi,
în vremea
când se afla
în Africa
de Sud

materiale pe care le consideram inutile iar, sub influența ideilor utopice ale lui Thoreau, Tolstoi și mai ales Ruskin, pe care l-a descoperit în 1903 — „mi-a revoluționat mintea” —, în 1904 a înființat colonia Phoenix într-o fermă aflată la aproximativ 18 kilometri de Durban. Gandhi și-a impus un program de viață și muncă auster pe care trebuia să-l împărtășească toți locuitorii coloniei, inclusiv soția și copiii săi. În 1908 și-a expus ideile de reformă prin revenirea la autarhie și economia tradițională indiană într-o mică broșură numită *Sarvodaya* (Bunăstarea tuturor).

dian Opinion pe care l-a înțeles în 1903. În paginile periodiceului a lansat Gandhi în 1906 termenul *satyagraha* (în gujarati *satya* înseamnă adevăr, iar *agraha* fermitate sau forță) pe care el l-a tradus liber ca „forța sufletului” și sub al cărui nume va anima lupta de rezistență civilă. *Satyagraha* împreună cu *ahimsa* (non-violența sau ne-vătămarea) și *brahmacharya* (virtutea stăpînirii de sine) constituie esența doctrinei lui Gandhi, o sinteză originală între elemente ale gândirii hinduse și experiența lumii moderne pe care el a trăit-o cu incandescență. „Nu

la violență. În același timp el afirma: „Dacă nu sîntem capabili să riscăm totul în fața agresiunii la care sîntem supuși ne vom dovedi nevrednici și lășitate... Vă pot declara cu certitudine că atîta vreme cît există o mină de oameni credincioși jurămîntului făcut nu poate exista altă concluzie pentru lupta noastră decît victoria... Nu-mi rămîne decât o singură cale, să mor dar să nu mă supun acestei legi”.

Intimidat de potențialul exploziv al rezistenței non-violente preconizate de Gandhi, guvernul din Transvaal a renunțat în septembrie același

an sa mai supună femeile la practica luării emprentelor, ca fiind să cîştige timp prin negocieri. Aceste negocieri l-au purtat pe Gandhi pînă la Londra unde a discutat cu Lordul Elgin, secretarul de stat pentru India, de la care a obținut promisiuni. Amăgitoare însă. La 31 iulie 1907 Parlamentul din Transvaal adopta așa-numita Black Act (Legea Neagră) care sfida demnitatea indienilor.

La 11 ianuarie 1908, Gandhi, credincios cuvîntului dat, călca legea și refuza să-și dea emprentele pentru înregistrare; în consecință a fost arestat.

În detenție a citit mult: textele vechi hinduse dragi lui, Ruskin, Platon, Tolstoi, Huxley, Bacon, Carlyle precum și Biblia și Coranul. Eliberat de generalul Smuts care i-a promis abolirea legii dacă indienii se înregistrau voluntar, Gandhi a răbătut de compatrioți care l-au bănuț că cedase autorităților coloniale. Cînd a constatat că fusese înșelat de guvern, a organizat la 16 august 1908 o mare adunare la Johannesburg unde mulțimea indienilor în frunte cu el însuși și-a ars buletinele.

Politician sau sfînt?

În 1909 a plecat iarăși la Londra. A obținut un sprijin moral din partea lorzilor Curzon și Amphil, foști vice-regi ai Indiei, dar nu și revocarea legilor rasiste. Vizita lui Gandhi a transformat problema indienilor din Africa de Sud într-o temă politică majoră pentru cabinetul maiestății sale britanice. După contactele de la Londra, a ajuns la concluzia că „stăpînitorii britanici nu vor renunța [la India — n.t.] nici de bunăvoie, nici la timp. Poporul britanic pare obsedat de demonul egoismului comercial. Defecțiunea nu este a oamenilor, ci a sistemului...”

În octombrie 1912 a vizitat Africa de Sud, G.K. Gokhale, o mare personalitate politică indiană, cunoscut pentru ideile sale moderate, un om respectat atît de indieni, cît și

de englezi. Smuts și Botha i-au promis lui Gokhale atît revocarea legilor rasiste, cît și a taxei de 3 lire. Gandhi, care își cunoștea bine interlocutorii, l-a prevenit pe Gokhale că nu trebuie să fie prea încrezător. Acesta din urmă, impresionat de caracterul intransigent al mai tinărului său emul, i-a spus: „Veți face întotdeauna ce veți dori. Sînt complet neajutorat deoarece aici sînt cu totul în mîinile dumitale”. Dar tot el recunoștea: „Gandhi are în sine minunată putere spirituală de a transforma oamenii, obișnuți din preajma sa în eroi și martiri”. Ca un ecou al acestor ultime afirmații avem chiar cuvintele lui Gandhi relate de H.S.L. Polak, un bun prieten al său din perioada sud-africană: „Oamenii spun despre mine că sînt un sfînt rătăcit printre politicieni. Adevărul e că sînt un politician care face tot ce poate să devină un sfînt”.

Tergiversările și manevrele tactice ale guvernului recent întemeiat Uniuni Sud-Africane (1910) nu puteau să ducă decît la o confruntare decisivă. Generalul Smuts anunța în fața Adunării Uniunii că europenii din Natal nu acceptă renunțarea la taxa de 3 lire pentru muncitorii indieni care s-au spetit pentru ei în cadrul sistemului de contracte pe termen lung. De asemenea se menținea interdicția imigrării asiaticilor, iar la 14 martie 1913 Curtea Supremă din Cape Town hotărîa invalidarea oricărei alte căsătorii cu excepția celor creștine. Nevestele indienilor deveneau deci concubine.

Au trecut și acțiunile femeile. Deoarece era interzisă trecerea indienilor dintr-o colonie sud-africană într-alta, ele au organizat două coloane de marș. Cele din Transvaal au trecut în Natal și au chemat minierii din Newcastle la grevă. Cele din Natal au trecut în Transvaal și au fost arestate. La 13 octombrie 1913, 5.000 de greviști s-au hotărît să treacă și ei frontiera în Transvaal pentru a forța arestarea Gandhi a fost arestat de trei ori în

patru zile. Exasperate, la 14 noiembrie 1913, autoritățile condamnav pe Gandhi și pe prietenii săi Kallenbach și Polak la 3 luni de muncă grea. Deoarece acuzarea avea nevoie de martori, toți trei s-au denunțat plini de soliditudine unul pe celălalt ca să poată fi condamnați.

Minerii care participasera la marș au avut o soartă grea. Băgați cu forța în trenuri, au fost trimiși înapoi la mine unde supraveghetorii îi minau cu bilete de la spate ca să se întorcă la lucru. În semn de sprijin față de mineri, greva s-a generalizat în rîndul populației indiene. Guvernul a arestat circa 50.000 de indieni. Indignarea provocată în India și în Anglia a fost fără precedent. S-a creat o comisie care să examineze plîngerile indienilor. La 18 decembrie 1913 Gandhi și prietenii săi erau eliberați.

La 1 ianuarie 1914 Gandhi anunța un nou marș de la Durban pentru a determina autoritățile să facă noi arestări. Generalul Smuts — ministrul de interne — a instaurat legea marțială. Feroviarul au intrat și ei în grevă. În mod neașteptat Gandhi a renunțat la marș ca să nu puna guvernul în dificultate. Simțul tactic al lui Gandhi acționase fără greș. Impresionat de gest, generalul Smuts a acceptat negocieri. Sub presiunea guvernului britanic, la 30 iunie 1914, s-a încheiat un acord cunoscut sub numele de Indian Relief Bill (Proiectul de Eliberare a Indienilor), devenit lege din luna iulie. Smuts însuși spunea despre Gandhi: „...mi-a hărăzit soarta un adversar pentru care nutream cel mai înalt respect”.

Gandhi obținuse victoria, dar o victorie plină de compromisuri. Așa cum mărturiea în iulie 1914, nu atît adoptarea unei legi era o victorie, cît afirmarea principiului abstract al egalității rasiale și îndepărtarea stigmatei rasilor. Victoria reputată, nota el în *Indian Opinion*, revenea campaniei satyagraha de rezistență civică: „O forță care, dacă ar

deveni universală, ar revoluționa idealurile sociale și ar înlătura regimurile despotice și militarismul în continuă ascensiune...". Să nu uităm momentul istoric în care scria Gandhi aceste rânduri. La 28 iunie 1914 avea loc atentatul de la Sarajevo. La 18 iulie 1914 Gandhi părea pentru totdeauna Africa de Sud pentru a se întoarce în patrie prin Londra. Începea primul război mondial.

Epilog

Din 1919 pînă în 1948, cînd, la 30 ianuarie, a fost răpus de un fanatic hindus, Mahatma Gandhi a ocupat locul central pe complicata scenă politică indiană, fie că a fost sau nu înțeles cu adevărat atît de adversari, cît și de prieteni. El a dăruit Indiei speranța într-o nouă identitate, iar masele și lumea au recunoscut în această nouă Indie chipul său. Vreme de trei decenii el a fost prezent la momentele de răscruce ale istoriei Indiei: în 1919, 1920, 1921 și 1922, cînd a animat prima mare campanie *satyagraha* de noncooperare și rezistență non-violentă, marile *hartaluri* (încetări totale ale activității timp de cîte o zi) și boicoturi împotriva puterii coloniale britanice. A fost prezent la începutul anilor '20 animînd mișcarea *swadeshi* pentru autarhie economică, cînd a început să toarcă el însuși cu răbdare fuioară de în pentru a obține tradiționala țesătură „khadi”, o deprindere pe care voia să o vadă renăscînd în fiecare familie indiană. Este drept, îndemnul de a arde stofele englezești (la Bombay, în 1920) și în general boicotul bunurilor manufacturiere de import pentru a favoriza renașterea economică a Indiei rurale a sugerat mai multă intransigență unor oameni ca Tagore. Dar intransigența lui Gandhi urmărea întotdeauna un obiectiv spiritual sau social superior așa cum s-a înțeles în 1924 cînd a lansat mișcarea în favoarea celor din afara castelor, intangibili, dezmoșteniți societății in-

diene, pe care el i-a numit cu gingașie „Harijan” (Copiii Domnului). Pentru ei a și făcut greva foamei pînă în pragul morții, încercînd să miște sufletele împietrite de prejudecăți ale indienilor. *Intransigența la Gandhi nu a fost așadar decît un mijloc de a înculca toleranța.*

A fost prezent declanșînd a doua mare campanie *satyagraha* din 1929-1930, cînd, la 31 decembrie 1929, a anunțat la Lahore în cadrul Conferinței Congresului Național Indian proclamarea zilei de 26 ianuarie ca zi a independenței țării. A fost prezent și în 1931, cînd, apariție de însoțită modestie în cadrul Conferinței oficiale anglo-indiene de la Londra, care dezbată pentru prima oară viitorul constituțional al Indiei, el s-a detașat de sectarismul religios și politic al reprezentanților Indiei princiare și conservatoare, reușind totodată să irite în mod durabil orgoliul imperial al lui Winston Churchill.

A fost prezent și în zilele de tăcere autoimpusă, în posturile prelunge pe care le făcea pentru a protesta împotriva nedreptăților, de oriunde veneau ele: „Nu mă interesează doar să eliberez India de jugul englez. Vreau să eliberez India de orice jug”. Prezent a fost și în anii, sumbri și pentru India, ai celui de-al doilea război mondial. În martie 1942 a lansat, prin ziarul *Harijan*, apelul către englezi: *Quit India* (Părăsiți India!). Atunci — cînd trupele japoneze se aflau la porțile de răsărit ale Indiei, pe pămîntul Birmaniei, iar Imperiul britanic era confruntat cu o situație extrem de complexă —, atitudinea lui Gandhi a surprins multă lume, inclusiv pe tovarășii săi de luptă. Totuși, cîteva luni mai tîrziu, la 8 august, Comitetul pan-indian al Congresului Național Indian și-a însușit punctul de vedere susținut de Gandhi, adoptînd rezoluția *Quit India*, frunțaiși partidului fiind arestați din acest motiv, deși, India participa în calitate de membru al Commonwealthului la războiul

contra puterilor fasciste. În sfîrșit, a fost prezent în anii dramatici (1945-1947) care au marcat trecerea Indiei la independență, cînd glasul său s-a ridicat mereu deasupra pasiunilor și dezbinărilor, chemînd la împăcare.

Și totuși cine a fost Mahatma Gandhi care spunea despre sine: „Afirm că nu sînt decît un biet om, moștenitor al tuturor slăbiciunilor pe care le poartă în sine firea omenească”. Unul dintre răspunsuri poate fi întrebarea lui Jawaharlal Nehru: „Să fie el oare spiritul Indiei, experiența acumulată vreme de milenii pe care s-a ridicat neamul nostru, memoria a mii și mii de vieți chinuite?” ■

RECLAMĂ LA MAGAZIN ISTORIC

Da, acest titlu este într-adevăr o noutate absolută. Este însă o datorie a noastră să o spunem cititorilor. În situația greutăților economice cu care are de luptat de la finele anului trecut revista (și nu sîntem singura publicație într-o stare de tensiune financiară mult sporită în noile împrejurări ale evoluțiilor — în esență binevenite — vieții noastre economice) sîntem determinați de interesele superioare ale existenței Magazinului Istoric să acceptăm reclama. O facem conștienți că și cititorii noștri care trăiesc sub aceleași imperative ale trecerii la economia de piață o vor înțelege. Nu avem de adăugat decît că toate revistele cu profil asemănător din strălăitate (*History Today*, *L'Histoire*, *Historia* y *Vida* etc. etc.) publică de asemenea reclama. Și o mai facem pentru că dorim să ne păstrăm autentică independența a resurselor financiare ceea ce garantează și libertatea spirituală a revistei, întrucît din 22 decembrie 1989 nu am acceptat nici o ingerință și nici o presiune în alcătuirea și scrierea revistei. Ca întotdeauna, sugestiile, criticile, propunerile, setele de mii de cititori ne-au fost și ne sînt însă o călăuză de neprețuit.

Așteptăm, deci, ofertele de reclamă ale tuturor celor interesați — firme, organizații, asociații, întreprinzători particulari etc. etc.

la început de drum

În procesul de restaurare a economiei — proces care se desfășoară deocamdată cu destulă incetareală — constituirea societăților comerciale și a regiilor autonome, în conformitate cu legea 15/1990, reprezintă un pas foarte important, menit să înlăture inerțiile birocratice, centralizarea inhibantă, dificultățile organizatorice și tot ceea ce ține de vechile structuri comuniste în economie. Faptul că printre primele unități industriale bihorene care s-au organizat ca societăți comerciale se numără și fosta întreprindere

mecanică și piese de schimb nu surprinde pe nimeni, știut fiind că ea s-a remarcat și în trecut, în limitele permise de vechile reglementări, printr-un plus de dinamism și inițiativă, obținând rezultate economice satisfăcătoare. Recent, fosta I.M.P.S. s-a constituit în Societatea comercială MECORD S.A. Despre structura și programul căreia publicăm un interviu cu directorul său, dl. inginer Horia Cosma, interviu care a demarat cu o întrebare cit se poate de firească:

— Ce este MECORD S.A.?

— După cum rezultă chiar din titulatură — MECORD este o societate comercială pe acțiuni, care are în componență două sucursale: Oradea-Zona de vest și Marghita, precum și trei filiale: Oradea-centru, Beiuș și Aleșd. Fiecare dintre sucursale și filiale dispune de competență și atribuții mixte în sensul gospodăririi proprii. În competența lor intră stabilirea programelor de producție, proiectărilor, activitățile de contractări-livrări, angajări de personal etc. Pe scurt — fiecare unitate este independentă și își organizează producția cum crede de cuviință. Activitățile comune sînt cele comerciale (în special comerțul exterior, dar și desfășurarea prin magazinele proprii), precum și cele legate de investiții.

În ce privește activitatea de export-import la firma noastră se vor asocia și actuala întreprindere mecanică din orașul Dr. Petru Groza și Societatea MESA Salonta.

— Care este forul conducător al Societății?

— MECORD va fi condusă de un consiliu de administra-

ție format din cadrele de conducere ale sucursalelor și filialelor componente.

— Care va fi următorul pas în vederea înlăturării vechilor structuri?

— Evident, privatizarea. Deocamdată statul este unicul acționar, dar conform Legii 15/1990, urmează distribuirea gratuită a 30% din titlurile de proprietate personalului unității. În continuare acțiunile vor fi puse în vânzare în conformitate cu măsurile legislative ce vor fi adoptate de Parlament. În funcție de aceste acte legislative contăm și pe atragerea capitalului străin, fiind deja în legătură cu mai mulți investitori virtuali.

— Deci, perspectiva transformării în societate mixtă. Pină atunci însă, presupunem că luptați pentru o cît mai considerabilă prezență pe piața externă. Ce s-a realizat și ce se întreprinde în această direcție?

— Sîntem în relație cu mai mulți parteneri externi. Firma austriacă MIBA ne va ajuta să modernizăm producția de flanșe, oferindu-ne utilaje în valoare de 6 milioane de si-

lingi, plătile în produse. Cu altă firmă austriacă, AUGL, avem o cooperare pentru producția mașinilor de gospodărie comună și agricolă. Reprezentanții ai firmei germane ELAPLAST ne-au vizitat în vederea cooperării în producția de piese pentru industria automobilistică. Le-au plăcut cele văzute la noi, felul în care se muncește, drept pentru care vor să ne transfere fabricația unor repere însumind milioane de bucăți.

— ... și de mărci.

— Evident. Pentru început vom executa un lot de probă de 50 000 bucăți, după care se va definitiva contractul. Derulăm o bună cooperare și cu firma maghiară TAURUS, căreia îi livrăm matrițe de cauciuc, plătite în cauciuc natural. Solicitarea sporită de matrițe va fi plătită cu alte materiale deficitare. O firmă italiană (WEBS) este interesată în utilajele noastre de sudură, iar un grup financiar italo-saudit are cu noi un protocol de principiu pentru finanțarea a două mari investiții în societatea noastră: o fabrică de curele trapezoidale din cauciuc și o fabrică de

ambalaje metalice (doze) pentru băuturi răcoritoare (bere, sucuri).

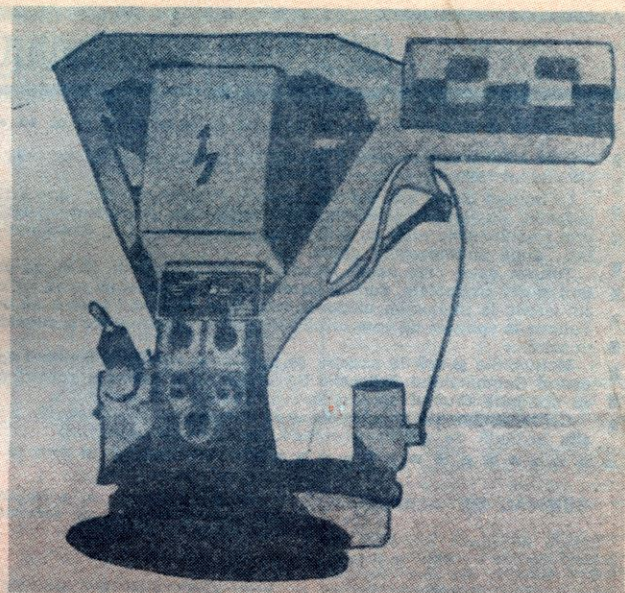
— **Cît de viabilă credeți că va fi noua formulă?**

— Am toată încrederea.

Numai așa vom putea ieși din actualul marasm. Redresarea este în funcție și de aportul masiv adus de tehnologia occidentală față de care sîntem într-un decalaj de 3-4 decenii. De asemeni sperăm ca de la 1 ianuarie să putem aplica noul sistem de salarizare, plătind oamenii după munca efectiv depusă, ceea ce va fi o pirghie hotărîtoare în introducerea unui nou climat.

— **Trebuie să înțelegem că sinteți nemulțumit de cel actual?**

— Normal. Vechiul sistem de salarizare (ca de altfel în suși sistemul social-politic al țării) s-a dovedit nestimulativ, inefficient. În plus anul acesta — în condițiile crizei morale, a convulsiilor cunoscute, interesul pentru producție a fost și mai scăzut. Totuși, dacă în aceste condiții încheiem anul 1990 cu un beneficiu preliminar la 50 mi-

lioane lei, înseamnă că avem resurse pentru un însemnat salt. Mijloacele pe care Legea 15 ni le oferă permit trecerea la o activitate productivă reală.

— **Să fie efectiv vorba de un nou început odată cu trecerea de la I.M.P.S. la MECORD S.A.?**

— Altfel de ce am fi făcut schimbarea?

Dispozitive de sudură

Preluînd de la fosta I.M.P.S. o îndelungată experiență, MECORD S.A. rămîne principalul producător de dispozitive de sudură din țară, asemenea utilaje — mese de poziționare și rotire, blocuri cu role, blocuri cu role duble, coloane deplasabile și rotative cu consolă, diverse dispozitive de poziționare, capete de pistolete pentru sudură etc. — ocupînd un loc important în catalogul de produse al unității. Realizate în urma unei îndelungate și rodnice colaborări cu Institutul pentru sudură și încercarea materialelor din Timișoara, dispozitivele de sudură produse de I.M.P.S. Oradea răspund unei necesități acute a industriei noastre, a cărei dezvoltare presupune suduri de înalt nivel calitativ la piese de cele mai diverse dimensiuni din materiale diferite sau în poziții dificile, care prind o poziționare corespunzătoare. Prin destinația lor, aceste dispozitive permit lucrări de sudură longitudinale și circulare,

poziționarea pieselor în vederea executării coordonatelor și sudură în pozițiile cele mai avantajoase, sudarea unor piese avînd forma unor corpuri de revoluție sau de forma carcaselor panourilor, sudarea de rezistență și sudarea de încărcare a pieselor metalice în regim semiautomat, poziționarea și rotirea cu viteze tehnologice în vederea sudării și plăcării circulare a pieselor cu masa cuprinsă între 10-15 tone, poziționarea sau manipularea capetelor de sudare fixe sau a echipamentelor de sudare autopropulsate în vederea mecanizării operațiilor de sudare circumferențială sau longitudinală etc.

Este normal ca în activitatea de viitor a societății, înnoirile să se grefeze pe temelia unor tradiții, a unei experiențe bine însușite. Dispozitivele de sudură constituie o asemenea bază pe care se poate construi temeinic.

DIALOG CU CITITORII

Cind citiți aceste rânduri, a trecut deja o lună din Noul an 1991. Cind le-am predat tiparului, era sfîrșitul lui 1990.

La hotarul dintre ani, am trăit bucuria de a primi zilnic, prin scrisori, la telefon, sau prin vizite la redacție, numeroase și emoționante semne ale atașamentului cititorilor față de revistă, exprimate prin tradiționale urări cu prilejul sărbătorilor de iarnă, Crăciunul și Anul nou, trăite acum în libertate, după strămoșește datini.

Tuturor celor care ne-au felicitat, și pentru apariția în 96 de pagini, cititorii și colaboratorii, din țară și din străinătate, care și-au dovedit în tot acest an reala lor prețuire și fidelitate pentru Magazin istoric le mulțumim călduros, rugîndu-l, la rîndul nostru, să primească urarea de La mulți ani! Tuturor le spunem că vom urmări împlinirea propunerilor și sugestiilor ce le-au făcut pentru revistă noastră.

Mulțumirile și urările noastre de mult bine, fericire și împliniri colegilor și prietenilor tipografi din cadrul Combinatului Poligrafic București, ca și speranța noastră că în acest an Magazin istoric își va continua drumul spre cititori în condiții cât mai bune.

Calde sentimente și colegiale urări adresăm și colaboratorilor noștri din muzee, biblioteci, arhive, alte instituții de știință și cultură, care ne sînt apropiate.

SEMNAL DE ALARMĂ

Despre necazurile provocate de proasta difuzare a revistei ne scrie dl. ILE T. VASILE, din com. Sanislău jud. Satu Mare: Subsemnatul sînt un vechi cititor și, în același timp, abonat al revistei **Magazin istoric** care, după părerea mea, n-ar trebui să lipsească din bibliotecă fiecărui cetățean căruia îi place să studieze istoria sau să-și îmbogățească cunoștințele legate de trecutul poporului nostru sau al altor popoare.

Am înțeles tare mult să-mi alcatuiesc o colecție a revistei și, în mare parte, am reușit acest lucru. Se mai întîmplă însă ca revista să nu-mi parvina uneori, din motive pe care nu le cunosc. Așa s-a întîmplat cu numărul de pe luna septembrie 1990, pe care nu mi l-a adus poștașul, dar nici la chioșcurile de difuzare presei nu l-am mai găsit. Unii vânzători mi-au spus că au pușt revistă spre vînzare, iar alții că s-a primit dar s-a epuizat foarte repede.

Sîntem puși în situația de a regreta că datorită difuzării deseori deficitare revistei noastre, ca și alte publicații, nu poate ajunge la cititori. Revista noastră a primit numeroase reclamații la acest capitol întrucît situații ca aceasta în care se află dl. I.T. Vasile se repetă de multe luni și numeroși cititori ne reclamă neprimirea abona-mentelor la **Magazin istoric**. Credem că este neapărat necesar să reînnoim apelul nostru către Direcția poștelor și difuzării presei din cadrul Ministerului comunicațiilor de a lua toate măsurile ce se impun pentru a elimina obstacolele ce apar pe drumul revistei către abonații și cititorii noștri. Să nu mai complicăm și cu asemenea necazuri viața noastră atît de solicitată.

URĂRI

Mulțumim Comitetului de conducere al Asociației foștilor cercetători și cercetași din România care prin intermediul domnului ALEXANDRU

DAIA, din București, ne adresează cele mai calde urări de sănătate, prosperitate și fericire.

NOI CITITORI DE PESTE HOTARE

După primul an al noului serial a revistei noastre, ne bucurăm în mod deosebit sporirea audienței **Magazinului istoric** peste hotare. Iată cîteva nume dintre noul abonată: doamna IRINA HENRY, din Paris, arhitect JOACHIM DE DIEGO, din Madrid, inginer BOGDAN GOILAV, din Paris, directorul biroului de construcții Negru, din Paris, arhitect GHEORGHE ROSETTI, din Paris.

CETATE

IORDACHE CODREANU, din Bacău, ne trimite imaginea de mai jos a cetății Hotinului, însoțită de o scrisoare, din care reținem.

Am vizitat, pe 12 septembrie 1990, cetatea Hotin din actuala regiune Cernăuți, pe vremuri parte componentă a României.

Dintr-o întîmplare, cu decenii în urma, am făcut la Hotin cîteva clase de liceu; așa se face că în toamna

anului 1941 am văzut pentru prima oară cetatea lui Ștefan cel Mare.

Din toate cetățile lui Ștefan, cea de la Hotin avea zidul de apărare — și-l mai are în parte și acum — la 300-700 metri de cetatea propriu-zisă. Probabil acolo încapea marea oaste a domnitorilor moldoveni ca pavăza la nord de țară.

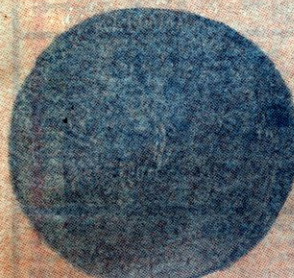
Eu cunosc trei intrări în cetate. Mai întîi cea dinspre oraș care avea un zid și un porțic de intrare aidoma cu cel din interiorul cetății Neamțului. Acest porțic sau poartă dinspre oraș a dispărut complet dimpreună cu porțiunea zidului de apărare. Piatra au folosit-o localnicii pentru temelii ca-selor sau la delimitarea proprietăților.

Cea de a doua poartă, sau poarta mare, este dinspre apas, deci dinspre satul Atachi. Dimpreună cu turnul de control și o parte din zidul de apărare se mai pastrează și a fost restaurat. În schimb, turnulul i-au pus o căciula, un acoperiș tuguat din șindrila zdăvăna.

Dar cea mai frumoasă intrare în cetate era cea dinspre răsărit, din interiorul cetății, deci cu fața spre Nistru, ale cărui ape curgeau liniștite la 200-300 de metri. Practic era o arcadă înaltă și se putea presupune că acolo pe vremuri era o poartă ferată și că arareori se deschidea.

DIALOG CU CITITORII

MEDALIE

ION ENÉ, din București, statornic cititor și colaborator al revistei noastre și pasionat numismat, ne pune la dispoziție două fotografii reprezentând aversul și reversul medaliilor bătute în 1925 de Societatea regală de geografie, cu prilejul împlinirii a cinci decenii de la înființarea ei.

Realizată de A. Weinberger, medalia reprezintă pe avers efigia regelui Carol I și regelui Ferdinand, iar pe revers (în imagine) harta României Mari.

PE FRONTUL INDEPENDENȚEI

PAUL VASILESCU, din București, ne trimite câteva însemnări referitoare la participarea generalului Constantin Coandă (1857-1932) la Războiul de Independență, la care a luat parte mai întâi cu gradul de sublocotenent, apoi cu cel de locotenent. Pentru eroismul dovedit în luptele de la Grivița, comandantul său, maiorul Al. Candiano-Popescu, l-a oferit spre amintire ceasul său personal. Acest ceas — notează corespondentul nostru — C. Coandă l-a folosit tot restul vieții sale, chiar atunci când a ajuns general, inspector general al armatei și prim-ministru.

Tot pe câmpurile de luptă ale independenței, C. Coandă l-a cunoscut pe pictorul Nicolae Grigorescu, care venise între combatanți spre a immortaliza faptele de arme ale acestora. (Magazin istoric nr. 5/1977)

POEZII

Deși nu publicăm beletristică, și în domeniul poeziei, revista noastră primește și astfel de mărturii ale preocupărilor literare ale cititorilor noștri, exprimând sentimentele lor de dragoste de țară, de popor, transpuse în versuri.

Astfel, **PAVEL RĂTUDEANU-FERGHEȚE**, din com. Ciubânca, jud. Cluj, ne trimite un poem inspirat de sentimentul unității naționale a tuturor românilor, „unii precum Carpa-

ții”. La rîndul său, dl. **NICOLAE LEASEVICI**, din București, în două poeme, își exprimă gândurile legate de 1 Decembrie, ziua națională a României și față de 22 Decembrie 1989.

Din Anglia, primim, de asemenea, o poezie semnată **JOANNA E. KINGSTON** care datată 21 august 1990, inspirată de încrederea în viitorul demn al românilor. Poezia a fost trimisă arhitectului Barbu Călinescu (Magazin istoric, nr. 2/1984), fiul fostului prim-ministru Armand Călinescu (Magazin istoric, nr. 7/1967, 12/1989). După Revoluția din decembrie 1989, dl. Barbu Călinescu a organizat o acțiune de ajutorare umanitară a țării, fapt care a înalțat d-nei Joanna E. Kingston poezia mai sus-amintită.

ZIUA EROILOR

ALECU BĂDĂLUȚĂ, din București. Sunt un vechi și pasionat cititor al *Magazinului Istoric*, avind colecția aproape completă (menționez ca o a doua colecție am daruit-o, sub forma de donație, la mănăstirea Sinaia). Întotdeauna am citit cu mare plăcere această publicație, dar mai ales acum, cînd descalusată de canoanele obligatorii ale unui timp de tristă amintire, ne poate reda adevărata istorie a noastră. Mi-am permis să va înaintez și eu câteva scurte marturii ale unor evenimente și tradiții, care au făcut parte din istorie și care, ba-nuiesc, sînt mai puțin cunoscute.

Reținem din însemnările cititorului nostru această notă privind sărbătoarea națională a eroilor.

După terminarea primului război mondial, autoritățile au hotărât ca în fiecare an de ziua Înălțării Domnului (a 40-a zi de la înviere) să fie sărbătorită „Ziua națională a eroilor”.

În biserici și la cimitirile unde erau înhumați eroii ai neamului, se oficiau slujbe religioase speciale și parastase deosebite. Trupele militare aflate în garnizoanele din municipii și orașe, după slujbele deosebite, defilau prin fața monumentelor eroilor cauzii în război. Atît la sate, mai ales, dar și la orașe, se făceau pomeni bogate, deoarece țara era cu mare mîbelsugare în urma înproprietării țaranilor.

Cu fiecare an ce trecea, amploarea sărbătorii Zilei eroilor creștea, dar, odată cu întronarea comunismului în țara noastră, această sărbătoare, ca de altfel încă multe altele, a fost în mod intenționat dată uitării.

O RECTIFICARE ȘI O COMPLETARE

Dr. ANDREI MUNTEANU, consilier juridic, din București, ne trimite următoarea scrisoare: Va rog să comunicați d-lui dr. Eugen Preda sau celui care a introdus fotografiile respective

în articolul *România în capcana angrenajului spre război* [nr. 12/1990], că niciodată trupele germane nu au defilat pe sub Arcul de Triumf din București. Fotografia din cuprinsul articolului este din octombrie 1941 (nu din 1940) și reprezintă întoarcerea în țară a trupelor române după ocuparea orașului Odessa la 16.X.1941.

De altfel, trupele române au mai trecut de atunci de două ori pe sub Arcul de Triumf: în 1945, după eliberarea Transilvaniei, și la 30 noiembrie 1990. În 1918, trupele române au trecut pe sub Arcul de Triumf, dar nu cel de astăzi.

Sînt un cititor fidel al *Magazinului Istoric* de la apariție și după cum vedeți și în prezent și va fi feliicit pentru ce ați făcut atît înainte cit și după revoluție.

Mulțumindu-vă pentru rectificarea făcută, **Mărin Ștefan**, redactorul articolului, care a furnizat și ilustrația respectivă, își exprimă regretul de a nu fi găsit răgazul necesar unei verificări riguroase a sursei iconografice respective, rezumîndu-se la preluarea ei automată, cu explicație cu tot, din fototeca pe care a consultat-o. Totodată, ține să aducă următoarea completare:

Defilarea subunităților de la Odessa a avut loc în ziua de 9 noiembrie 1941 și, după cum rezultă din relatările apărute în presă, la festivități a participat și „un batalion german cu garnizoana în București care a luptat alături de bravi noștri ostași” (Timpul, an V, nr. 1620, din 10 noiembrie 1941, p. 2, coloanele 5-6, fapt indicat și de fotografia publicată de Realitatea ilustrată, an XV, nr. 772, din 13 noiembrie 1941, p. 9, cu legenda „Defilează reprezentanții braviilor ostași germani”).

CERERI ȘI OFERTE

Nicolae Purcaru, str. 7 Noiembrie, nr. 29, bl. A 4, sc. I, ap. 1, Iași, solicită: nr. 1, 2/1967; 1/1971; ofera: nr. 1, 2, 3, 6, 9-12/1968; 1/1969; 1-3, 5, 6, 9, 10/1970; 1/1972; 6/1975; 1/1977; 1/1981; 5/1984.

Laurenț Gheșeu, Piața Trandafirilor, nr. 27-30, ap. 22, Tirgu Mures, solicită: nr. 1, 3/1967; ofera: nr. 7, 8/1967; 2-6, 10-12/1968; 1-5, 9, 12/1969.

Elena Pațurcă, Aleea Lunulei, nr. 6, bl. DH, sc. III, ap. 127, București, ofera colecția 1967-1987.

Grigore Ion, Piața Gării de Nord, nr. 2, bl. D, sc. I, ap. 8, București, ofera colecția completă.

Alexandru Sasu, Aleea Dej, nr. 3, bl. B 13, ap. 5, Arad, ofera colecția 1967-1970-1974, 1976-1978 și numere diparate din anii 1968, 1969, 1975-1981-1983, 1986.

CONTENTS (Romanian History) P.P. Panaitescu Our Historical Destiny • M. Strola, C. Papacostea-Danielopol, E. Glück, N. Vornicescu 1821. Tudor Vladimirescu and His Epoch • G.T. Kirileanu 1914-1918. Diary (V) • R. Negrea Les devises sovietiques de guerre en Roumanie • Fl. Tănăsescu, M. Ștefan How did the Communist Party affiliate With the Comintern (III) • N.D. Stănescu 1930-1940. From the History of the Secret Service (II) • M. Antonescu 1943. Notes Never Published Before • E. Preda The von Bolschwing Case • D. Cernovodeanu Unknown Decoration from the time of Michael the Brave • M. Radnev Dispatch from New York: Brâncuși Exhibition (Masterpieces from Romanian Museums viewed by Thomas Messer, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Radu Varia) • In Bucharest, 50 Years Ago • A. Șperco June 1941-August 1944. René de Weck, the Swiss Minister, cables from Bucharest... (XI) • Mihail Manoilescu as Seen by His Daughter • L. Onu Hungarian Revisionism Redivivus

SOMMAIRE (Histoire roumaine) P.P. Panaitescu Notre destin historique • M. Strola, C. Papacostea-Danielopol, E. Glück, N. Vornicescu 1821. Tudor Vladimirescu et son époque • G.T. Kirileanu 1914-1918. Journal (V) • R. Negrea Les devises soviétiques de guerre en Roumanie • Fl. Tănăsescu, M. Ștefan Dans les coulisses de l'adhésion du PCR au Comintern (III) • N.D. Stănescu 1930-1940. Pages d'histoire des Services Secrets (II) • M. Antonescu 1943. Des notes inédites • E. Preda Le cas von Bolschwing • D. Cernovodeanu Une décoration inconnue du temps de Michel le Brave • M. Radnev Correspondance de New York: l'exposition Brâncuși (chef-d'oeuvres des musées roumains, vus par Thomas Messer, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Radu Varia) • A Bucarest, il y a 50 ans • A. Șperco Juin 1941-Août 1944. Les rapports de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest (XI) • Mihail Manoilescu vu par sa fille • L. Onu Le révisionnisme hongrois redivivus

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) П.П. Панайтеску Наша историческая участь • М. Стрoлa, К. Папакоста-Даниелопол, Е. Глюк, Н. Ворницеску 1821. Тудор Владимиреску и его эпоха • Г.Т. Кирилеану 1914-1918. Дневник (V) • Р. Негра Экономика вооружения в Румынии: советская военная валюта • Ф. Танаэску, М. Штефан За кулисами вступления РКП в Коминтерн (III) • Н.Д. Станеску 1930-1940. Из истории Секретных Служб (II) • М. Антонеску 1943. Невыданные записки • Е. Предэ Дело фон Болсвинг • Д. Черноводину Неизвестная награда времён Михая Храброго • М. Раднев Переписка из Нью-Йорка: выставка Бранкуши (шедевры из румынских музеев, в изложении Томаса Мессера, Роберта Силверса, Лео Кастелли, Джанфранко Моначелли, Раду Вария) • В Бухаресте, 50 лет тому назад • А. Шперко Июнь 1941 - август 1944. Доклады Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (XI) • Михаил Манойлеску, так как его видела его дочь • Л. Ону Венгерский ревизионизм редививус

INHALT (Rumänische Geschichte) P.P. Panaitescu Unser geschichtlicher Schicksal • M. Strola, C. Papacostea-Danielopol, E. Glück, N. Vornicescu 1821. Tudor Vladimirescu und seine Zeit • G.T. Kirileanu 1914-1918. Tagebuch (V) • R. Negrea Die sowjetische Kriegswährung in Rumänien • Fl. Tănăsescu, M. Ștefan Hinter den Kulissen der Beitreterung der K.P. zum Komintern (III) • N.D. Stănescu 1930-1940. Aus der Geschichte des Geheimen Dienst (II) • M. Antonescu 1943. Unveröffentlichte Notizen • E. Preda Der Fall von Bolschwing • D. Cernovodeanu Eine unbekannte Auszeichnung aus der Zeit Michael der Tapfere • M. Radnev Brief aus New York: Die Brâncuși Ausstellung (Meisterwerke aus den rumänischen Museen gesehen von Thomas Messer, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Radu Varia) • In Bukarest, vor 50 Jahre • A. Șperco Juni 1941-August 1944. Der schweizerische Gesandte in Bukarest, René de Weck, berichtet... (XI) • Mihail Manoilescu, gesehen von seiner Tochter • L. Onu Der ungarische Revisionismus redivivus

SUMARIO (Historia romana) P.P. Panaitescu Nuestro destino histórico • M. Strola, C. Papacostea-Danielopol, E. Glück, N. Vornicescu 1821. Tudor Vladimirescu y su época • G.T. Kirileanu 1914-1918. Diario (V) • R. Negrea Las divisas soviéticas de guerra en Rumania • Fl. Tănăsescu, M. Ștefan De entre los bastidores de la afiliación del PCR al Comintern (III) • N.D. Stănescu 1930-1940. De la historia del Servicio Secreto (II) • M. Antonescu 1943. Apuntes inéditos • E. Preda El caso von Bolschwing • D. Cernovodeanu Una condecoración desconocida desde los tiempos del príncipe Miguel el Valiente • M. Radnev Correspondencia de Nueva York: la Exposición Brâncuși (obras maestras de los museos rumanos visto por Thomas Messer, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Radu Varia) • En Bucarest, hace 50 años • A. Șperco Junio de 1941-agosto de 1944. Los informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (XI) • Mihail Manoilescu visto por su hija • L. Onu El revisionismo húngaro redivivus

magazin istoric.

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a preselor. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sat. Prețul unui număr — 18 lei, abonamentul pe 6 luni — 100 lei, pe un an — 200 lei.

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.BOX 12-201; telex: 10376 psfir.
Abonamentul pe un an — 64 dolari U.S.A.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — București

42 427

Lei 18

